RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945. Andra kammaren. Nr 32.

Torsdagen den 28 juni.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till *Svar på fråga.*

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller,** som anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare, herr Hæggblom, har till statsrådet Erlander riktat följande fråga:

Är statsrådet beredd medverka till åtgärder för att skolor, som under ferietid apterats för civilförsvarets behov, till höstterminens början återställas till skolbruk för undvikande av uppenbar skada för skolornas arbete?

Då det ankommer på mig att inom statsrådet handlägga ärenden, som avse omhändertagande av flyktingar och med dem jämställda, får jag till svar å den framställda frågan anföra följande.

I april och början av maj detta år överfördes genom Röda korsets försorg från Tyskland till vårt land något mer än 20 000 personer, utgörande frigivna koncentrationslägerfångar eller tvångsarbetare av olika nationaliteter. En stor del av dessa voro antingen sjuka eller genom svält och umbäranden så nedsatta till sina krafter, att de voro i behov av sjukhusvård.

Sedermera har regeringen efter förhandlingar med representanter för UNRRA medgivit, att här i landet får omhändertagas ytterligare 10 000 personer, vilka under kriget tvångsförflyttats till Tyskland. Av dessa beräknas ungefär hälften vara sjuka under det att de återstående i allmänhet äro att betrakta som konvalescenter.

Tillgängliga förläggningslokaler förslå icke för inkvartering av ett så stort antal, utan det har visat sig nödvändigt att härför utnyttja även vissa skolor och andra allmänna byggnader. Framför allt ha provisoriska sjukhus måst anordnas i åtskilliga skollokaler.

Det är uppenbart, att i de fall, då skolor sålunda tagas i anspråk, vissa olägenheter och svårigheter för undervisningen måste uppkomma. Ett bispringande av de olyckliga människor, det här är fråga om, har emellertid ansetts vara en humanitär uppgift av sådan vikt, att undervisningens intresse, då så ansetts oundgängligen nödvändigt, fått stå tillbaka.

Emellertid ha inom socialdepartementet redan vidtagits eller äro under övervägande vissa åtgärder i syfte att skapa förutsättningar för ett snabbt återställande av ianspråktagna skolor och andra allmänna byggnader. Sålunda har jag enligt bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallat vissa sakkunniga för att med norska myndigheter upptaga förhandlingar angående överlåtelse till den svenska staten av ett antal norska polisutbildningsläger. Genom medicinalstyrelsens försorg pågå vidare vissa undersökningar rörande möjligheterna att uppföra särskilda sjukhusbyggnader i anslutning till sanatorierna för vård av dem som lida av tuberkulos.

Svar på fråga. (Forts.)

Av vad jag nu anfört framgår, att åtgärder redan vidtagas för att tillgodose det önskemål, som ligger bakom den framställda frågan. Det är självfallet, att jag för min del är beredd att inom ramen för vad som får anses vara ekonomiskt möjligt och ändamålsenligt medverka till att ianspråktagna skolor utan onödig tidsutdräkt åter kunna utnyttjas för sitt egentliga ändamål.

Härefter yttrade

Herr **Hæggblom:** Herr talman! Det var egentligen två skäl för frågans framställande: Det ena var önskan att få ett svar, som i mycket hög grad intresserar de skolstyrelser, som äro berörda av att deras skollokaler tagits i bruk för dessa beredskapssjukhus. Ferierna äro ganska korta, och det kan i många städer gälla flera hundra elever, som skola beredas plats på annat håll, om skolorna inte återlämnas. Det är klart, att man är intresserad av hur utvecklingen kommer att bli. Jag ber med hänsyn till detta få uttala ett tack för det svar jag fått. Jag är förvissad om att det i viss mån kommer att verka lugnande. Man har i alla fall fått klart för sig, att man från högsta ort har förståelse för de svårigheter som föreligga.

Det andra skälet, varför jag framställde frågan, var för att fästa statsrådets uppmärksamhet på att i varje fall i vissa orter har man icke det intrycket, att valet av skolor till dessa sjukhus varit det enda alternativet. Självklart är, att skolstyrelserna icke på något sätt vilja lägga hinder i vägen för den humanitära hjälp som Sverige skall giva. Men när man i vissa fall kunnat konstatera, hur rätt stora lokaler, som tidigare disponerats av försvaret och nu disponeras i mycket ringa grad, icke tagits i anspråk, kan det icke hjälpas, att man fått den uppfattningen, att man kanske icke alltid följt tanken att åstadkomma dessa sjukhus med så litet intrång som möjligt i samhällets övriga funktioner.

Jag vill vidare fästa statsrådets uppmärksamhet på att i många fall förelegat bristande kontakt mellan dem, som haft skolornas intressen att tillgodose, och dem som haft detta intresse att sörja för lokaler för sjukhus. Jag har, sedan jag gjorde min fråga, fått en hel mängd brev från olika håll, där man påtalat en hel del dylika förhållanden. Dessa brev äro emellertid icke att räkna som ägande vitsord; de framföra bara en sida av saken. Men i ett fall har jag kunnat konstatera sådana oformligheter t. ex. som att i en skola i en stad i östra Sverige, Kalmar, har man för att taga emot dessa sjuklingar brutit upp golv, där det fanns korkmatta och för övrigt vad som behövdes. I stället håller man på att lägga in cementgolv, som sedan, när skolan varit i bruk någon månad eller ett par månader, åter skall avlägsnas. Ett annat orimligt förhållande: i denna skola har man tänkt anlägga sanitära anordningar och placera aggregat. Det bör man ju göra där de skola vara till nytta. Men här har man satt in vattenklosetter i skolsalar, där de icke kunna komma till användning.

Vad jag också fastnat för är att i brev från olika håll framförts tre olika fall, där det anmärkts, att civilförsvaret gått bryskt till väga och gått fram efter linjen: vi taga vad vi vilja och betala vad vi vilja. I sistnämnda fall ha vi ju riksvärderingsnämnden, så att där är det ingen fara. Men det kan i vissa fall befaras, att civilförsvaret skaffar sig en impopularitet, som icke är nödvändig, om man ville gå fram på ett mildare sätt. Jag är för min del övertygad, att statsrådet och chefen för socialdepartementet icke har något till övers för en dylik brysk framfart.

Jag ber att få tacka för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Svensson i Alingsås har till mig riktat följande fråga: *Svar på interpellation.*

Ämnar statsrådet vidtaga åtgärder och medverka till att donationsstiftelsen Östads barnhus' framtida verksamhet liksom också de under stiftelsen lydande arrendatorernas önskan att få friköpa sina arrendegårdar kommer till ingående omprövning?

Till svar härå får jag anföra följande:

Stiftelsen Östads barnhus, belägen i Östads socken av Älsborgs län, har tillkommit genom ett av direktören för Ostindiska kompaniet Nicolas Sahlgren år 1774 upprättat gåvobrev, enligt vilket denne donerade Östads säteri med underlydande hemman till det barnhus, som han år 1772 börjat uppföra på säteriet. Härutöver donerade han till barnhuset ett kontant belopp av 100 000 daler silvermynt. Enligt donationsbestämmelserna skulle avkastningen av donationen användas för barnhusets behov och vidmakthållande.

Den stiftelsen tillhöriga fasta egendomen — vilken enligt gåvobrevet skulle tillhöra stiftelsen till evärdlig ägo — har en ytvidd av 4 173 ha, exklusive vatten. Av arealen utgöres 824 ha av jordbruksmark, cirka 3 100 ha av skogsmark och 250 ha av övrig mark. Av jordbruksmarken belöpa 133 ha på Östads huvudgård, medan 691 ha brukas av arrendatorer under barnhuset.

Donationen stadfästes av Kungl. Maj:t år 1775, varvid densamma ställdes under viss uppsikt av Vasa ordenskapitel.

Å barnhuset skulle intagas så många fattiga barn, som kunde underhållas med avkastningen av donationen. Barnen, som ej fingo vara under 5 år, skulle erhålla en sådan uppfostran, som vore ägnad att göra dem till »trogna arbetare vid jordbruket». Barnhusets föreståndare, kallad disponent, hade att vidtaga lämpliga åtgärder till förhindrande av att barnen, i synnerhet pojkarna, när de lämnat barnhuset, gingo över till andra yrken. Befattningen som föreståndare för barnhuset har enligt föreskrift i gåvobrevet efter Sahlgrens död innehafts av medlemmar av den friherrliga ätten Alströmer. År 1792 vidtogos av dåvarande föreståndaren vissa ändringar med avseende å barnhusets organisation. Denne föreskrev nämligen, att barnen, i stället för att uppfostras vid själva barnhuset, skulle utackorderas hos säteriets arrendatorer eller andra bönder i barnhusets närhet. Arrendatorerna skulle i gengäld i möjligaste mån befrias från erläggande av skatt samt dagsverksskyldighet vid huvudgården. Härmed ansåg man sig i första hand vinna, att barnen erhölle en med tanke på deras framtida sysselsättning inom jordbruket lämpligare avpassad uppfostran. Barnhusets kostnader för varje barn beräknades härjämte kunna nedbringas, varigenom barnhuset förutsattes bliva i stånd att taga sig an ett större antal barn än tidigare. Barnen skulle emellertid under vissa tider av året vistas vid barnhuset för erhållande av viss skolundervisning samt undervisning i slöjd, trädgårdsskötsel m. m. Dessa riktlinjer ha varit bestämmande för verksamheten vid barnhuset ända fram till våra dagar. Skolundervisningen har emellertid efter hand omlagts och utvidgats bl. a. genom inrättandet år 1881 av fortsättningsskolor, en hushållsskola för flickor och en lärlingsskola för pojkar, avsedda att bibringa de elever, som genomgått barnhusets folkskola samt konfirmerats, ytterligare kunskaper i vad som hörde till ett lanthushålls och ett rationellt jordbruks skötsel. Nämnda fortsättningsskolor omlades år 1920 från tvåårigа till treåriga, varjämte teoretisk undervisning infördes i anslutning till bestämmelserna i förordningen om praktiska fortsättningsskolor.

Rörande verksamheten vid barnhuset under den senaste tiden anför statens

Svar på interpellation. (Forts.)
inspektör för fattigvård och barnavård i en rapport över en den 21 april 1944 verkställd inspektion av barnhuset bl. a. följande.

»Friska, välartade, nödställda barn i åldern 5—10 år emottagas vid barnhusinrättningen.» Av formulären för bilagor till ansökan framgår bland annat, att barnhuset avkräver barnets föräldrar eller annan laglig målsman en förbindelse att icke återfordra barnet, förrän det »från barnhuset i laga ordning utskrives», samt att avsäga sig »allt målsmanskap över barnet så länge det vid barnhuset vistas». Barn emottagas från hela landet, och ansökningar göras av barnavårdsnämnder, barnavårdsombud och enskilda. Vistelsen vid barnhuset är kostnadsfri.

Vid ankomsten till barnhuset utackorderas barnen hos barnhusets arrendatorer. Dessa äro enligt arrendekontraktet skyldiga att »väl vårda och uppfostra ett eller flera barnhusbarn till det antal barnhusets disponent bestämmer, dock högst tre barn samtidigt». Om en arrendators hem skulle visa sig mindre lämpligt, förflyttas barnet, och skulle en arrendator avflytta, stannar barnet vid arrendegården och övertages såsom fosterbarn av den nye arrendatorn.

Barnen gå i en gemensam skola vid huvudgården och icke i kommunens skolor. Sedan skolgången avslutats och barnen erhållit konfirmationsundervisning, flyttas de från fosterhemmen till huvudgården, där de stanna i tre år. De inlogeras då i »kasernbyggnader», en för gossarna och en för flickorna. De skola under denna tid erhålla praktisk och teoretisk undervisning vid »praktiska fortsättningsskolor».

Alla barn, som mottagas vid barnhuset, skola utbildas för arbete eller tjänst i jordbruket och avrådas från att gå till andra näringar. När barnen utskrivas från barnhuset tillses, att de få arbete eller tjänst i jordbruk.

Av arrendatorerna, 89 till antalet, hade 1944 endast 20 fosterbarn. För vården av barnen har utgått ersättning, vilken för år 1940 utgjorde 100 kronor men därefter höjdes till 200 kronor per barn och år.

Vid den av statens inspektör för fattigvård- och barnavård verkställda inspektionen blottades allvarliga missförhållanden vid barnhuset såväl i fråga om barnhusets allmänna standard som även beträffande barnens vård och fostran. Detta i förening med det efter nutida uppfattning förkastliga tvång i fråga om yrkesval m. m., som föreskrevs för eleverna, har lett till att efter överenskommelse med barnhusets föreståndare såväl små- och folkskolorna som även lärlings- och yrkesskolorna numera stängts. Barnen i skolåldern ha i stället hänvisats till kommunens skolor, medan de barn, som voro intagna i fortsättningsskolan, återsänts till sina förutvarande fosterföräldrar eller sina respektive hemorter. Några ytterligare fosterbarn mottagas tills vidare ej vid barnhuset. De barn, som för närvarande vistas hos arrendatorerna som fosterbarn, komma att utskrivas från stiftelsen vid uppnådda 16 år. Tillsyn över dessa barn åvilar socknens barnavårdsmyndighet i samråd med stiftelsen och länets barnavårdsombud. Redan inom cirka 5 år beräknas jämväl denna barnhusets verksamhet vara helt avvecklad.

Då stiftelsens verksamhet i hittillsvarande former således numera antingen upphört eller kommer att avvecklas inom de närmaste åren, har fråga uppkommit, huru stiftelsens tillgångar under mera tidsenliga former skola kunna nyttiggöras i det av donatorn en gång angivna syftet. Vid överläggningar i denna fråga den 5 maj 1944 mellan representanter för Kungl. Maj:ts orden och socialstyrelsen samt barnhusets styresman framfördes tanken att vid säteriet inrätta en yrkesskola för lantbruk efter mönster från en av Stockholms läns landsting i Gålö bedriven liknande skola.

Kungl. Maj:ts orden har sedermera tillsatt en kommitté med uppdrag att utreda och överväga detta förslag. I nämnda kommitté är statens inspektör

Svar på interpellation. (Forts.)

för fattigvård och barnavård ledamot. Älvsborgs läns landsting har jämväl visat sig intresserat av upprättandet av en sådan skola, och en av landstinget tillsatt kommitté för utredande av den lägre jordbruksundervisningen inom länets västgötadel har erhållit i uppdrag av förvaltningsutskottet att för landstingets del deltaga i en närmare utredning i ämnet. Då sålunda frågan om nyttiggörandet av stiftelsens tillgångar för ändamål, som kunna anses vara i enlighet med donatorns önskan, för närvarande är föremål för utredning av de härför närmast intresserade parterna, anser jag mig i avvaktan på resultatet av denna utredning för närvarande ej böra för egen del vidtaga några särskilda åtgärder. Den av Kungl. Maj:ts orden tillsatta kommittén har lovat att under hand hålla mig underrättad om utredningens gång samt att sedan utredningen slutförts till mig inkomma med berättelse över densamma.

Interpellanten har framhållit önskvärdheten av att jämväl de under barnhuset lydande arrendatorernas förhållanden måtte bli föremål för utredning, varvid av arrendatorerna framförda önskemål att få friköpa sina arrendegårdar borde upptagas till prövning.

Under Östads barnhus finnas 89 arrendejordbruk, därav 20 under 5 ha, 45 mellan 5—10 ha och 24 om mer än 10 ha åker och tomt. Arrendeavgälderna i medeltal för de olika grupperna utgöra respektive kronor 33:50, 29:50 och 26:50 per ha. Dessa avgälder utgöra ersättning även för vissa förmåner av bete samt husbehovsbränsle. Upplåtelsetiden har som regel varit 20 år, och det har varit vanligt, att olika gårdar bibehållits inom samma släkt under flera generationer. Som brukligt är i arrendeavtal, upprättade före ikraftträdandet av de år 1943 beslutade ändringarna i arrendelagen, har i arrendeavtalen intagits föreskrift om att arrendatorerna själva skola svara för underhållet av åbyggnader m. m. Arrendatorerna äga av barnhuset utan ersättning erhålla för reparationer erforderligt virke, vanligen efter utsyning å rot. De arrendeavtal, som tillämpas av barnhuset, innehålla emellertid härutöver en bestämmelse, som synes ge vid handen, att arrendatorn har att sörja för nödiga om- eller nybyggnader. Jämväl för sådant ändamål äger arrendatorn erhålla erforderligt virke efter utsyning å rot eller vid såg mot erläggande av kostnader för huggning, sågning m. m. Hus, som uppförts med sådant virke, är enligt bestämmelse i avtalet att betrakta som barnhusets egendom. Enligt vad jag erfarit ha under årens lopp om- och nybyggnader i stor utsträckning skett å barnhusets arrendejordbruk.

I vad mån arrendevillkoren — trots måhända förhållandevis låg avgäld — genom här berörda skyldighet ställt sig mer eller mindre betungande för arrendatorerna kan ej avgöras utan en ingående undersökning i varje särskilt fall.

Efter ikraftträdandet av nyssnämnda ändringar i arrendelagen ha förekommande utarrenderingar skett i enlighet med de ändrade bestämmelserna. Skyldigheten för arrendatorerna att själva vidtaga om- och nybyggnader har sålunda slopats i de nya överenskommelserna, och arrendator åligger endast att avhjälpa sådana brister å byggnaderna, som föranleda mindre reparationer. Barnhusets nuvarande föreståndare har förklarat sig villig att i möjligaste mån medverka till en reglering av jämväl tidigare slutna arrendeöverenskommelser, i den mån så kan visa sig rättvist och skäligt. I sådant syfte har han låtit vidtaga anstalter för en prövning av arrendeavtalen i sak. Sedan stiftelsen numera anslutits till skogssällskapet, är det meningen att förvaltningen av stiftelsens egendom skall ske under dess medverkan och med tillämpande av sällskapets principer.

Därest arrendatorerna — även om de i utsikt ställda förbättringarna i deras villkor komma till genomförande — skulle vilja friköpa de av dem brukade egendomarna, lärer även denna fråga komma att upptagas till behandling vid

Svar på interpellation. (Forts.)
de utredningar, som för närvarande pågå rörande stiftelsens fortsatta verksamhet. Arrendatorernas önskemål torde härvid komma att vägas mot stiftelsens intresse av att det ekonomiska underlaget för stiftelsens framtida verksamhet i enlighet med donators uttryckliga önskan även i fortsättningen kommer att grundas på de värden, som den fasta egendomen representerar. Utan stiftelsens samtycke till försäljning torde Kungl. Maj:t med nuvarande lagstiftning icke kunna besluta, att någon sådan skall komma till stånd.

Härpå anförde

Herr **Svensson** i Alingsås: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra ett tack för svaret på interpellationen. Herr statsrådet har synnerligen utförligt redogjort för stiftelsen Östads barnshus' tillkomst och de bestämmelser, som gällt för verksamheten, och också för hur denna verksamhet bedrivits under gångna tider. Det finnes knappast någon anledning att i dag ingå på de förhållanden, som uppmärksammats genom den inspektion, som förrättats av representanter för socialstyrelsen och som lett till att åtgärder vidtagits i som jag anser önskvärd riktning. Det förhåller sig ju på det sättet som statsrådet anförde, att åtgärder vidtagits så att verksamheten numera icke äger bestånd såsom tidigare. Det viktigaste synes mig nu vara att kunna i sinom tid få klarlagt, vad stiftelsen skall ha för uppgift i framtiden och hur med själva Östads gård skall förfaras.

När det gäller stiftelsens användning i framtiden förutsätter jag av statsrådets svar, att den verksamhet, som nu avvecklas, icke mera kommer till stånd å Östads barnhus. Den har säkerligen överlevt sig själv och motsvarar ej vad vi i denna tid anse vara rätt och billigt, när det gäller svensk barnavård.

Det har i detta sammanhang, såsom också anföres i interpellationssvaret, förekommit överläggning om att å Östad skapa en yrkesskola för lantbruk. Det skulle vara en sådan som verkar här utanför Stockholm på Gålö. Jag vet, att man genom initiativ från stiftelsens håll har denna fråga under överläggning. Men därtill kommer, att man från Älvsborgs läns landstings sida för närvarande har en utredning, som visserligen icke innefattar något speciellt uppdrag att skapa någon så kallad gålöskola i Älvsborgs län men som i stället har att söka en organisationsform för den lägre jordbruksundervisningen inom länet. Det har från flera håll både inom landstingskretsar och även från kommunalfullmäktige i Östads kommun uttalats som ett önskemål, att stiftelsens skola i fortsättningen kan utnyttjas på det sättet, att å huvudgården å Östad skapas en lantmannaskola, som står under landstingets förvaltning. Nu föreligger det ju som sagt utredningar om dessa båda alternativ, och det är att hoppas, att dessa utredningar komma att utmynna i positiva resultat, som göra att stiftelsen kan användas på ett tillfredsställande sätt i framtiden.

I samband med denna omorganisation, som otvivelaktigt måste komma till stånd, kan man ju icke komma ifrån att frågan, hur det skall förfaras med arrendatorerna, kommer upp. Det är ju på det sättet, att denna Östads egendom består av en så kallad huvudgård och 89 arrendegårdar. Arrendatorerna ha i framställning hos Kungl. Maj:t hemställt om bistånd till att få friköpa sina arrendegårdar, som de själva och deras förfäder brukat under långa tider och som de också genom idogt arbete sökt att förbättra genom nyodlingar, genom byggnadsverksamhet o. s. v. Det är en allmän önskan, att denna fråga måtte beaktas av vederbörande myndigheter. Jag förutsätter att det skall kunna vara möjligt, när utredningen kommer till sitt slutresultat, att också taga arrendatorsfrågan under övervägande och söka lösa denna på ett för arrendatorerna tillfredsställande sätt.

Svar på interpellation. (Forts.)

Statsrådet säger här, att Kungl. Maj:ts orden har meddelat, att den kommer att underställa statsrådet resultatet av den utredning, som kommer att äga rum. Jag inlägger i detta, att den berättelse, som kommer att överlämnas till socialministern, också kommer att innebära positiva resultat, när det gäller arrendatorsfrågans lösning. Jag förutsätter också, att dessa båda frågor, nämligen stiftelsens användning överhuvud taget liksom också arrendatorsfrågan, komma till en ingående prövning mellan socialministern och Kungl. Maj:ts orden.

Jag vill bara till sist uttala den önskan, att man även från Kungl. Maj:ts orden måtte under det utredningsarbete som pågår söka att taga största möjliga hänsyn till vad tiden kräver i fråga om barnavårds- och undervisningsanstalters organisation. Det skulle också hälsas med tillfredsställelse, om Kungl. Maj:ts orden, när det gäller att tillmötesgå arrendatorerna, ville taga ett initiativ i positiv riktning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

På framställning av herr talmannen beslöt kammaren att redan vid detta sammanträde till avgörande företaga de på föredragningslistan upptagna, endast en gång bordlagda ärendena.

§ 4.

Föredrogos vart efter annat:

jordbruksutskottets memorial, nr 81, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde; och

särskilda utskottets memorial, nr 2, angående ersättning till kanslipersonalen hos särskilda utskottet.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa memorial hemställt.

§ 5.

Föredrogs budgetdeputerades memorial angående arvode åt deputerades sekreterare.

Kammaren biföll deputerades hemställan.

§ 6.

Föredrogs riksdagens kanslideputerades memorial, nr 2, angående tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. *Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor.*

Därvid anförde:

Herr **Lundstedt:** Herr talman! Det hade väl icke spelat någon roll, om detta memorial kommit under debatt på ett tidigare stadium än som nu sker. Kammaren skulle väl ändå icke kunnat göra något åt detsamma. Eljest skulle man ju kunna säga, att den sena tidpunkten bringar i vår erinran den situation, som uppstod, då bagaren slängde in jästen efter degen. Emellertid föranleder detta memorial vissa reflexioner, som enligt min ringa mening böra komma till uttryck i riksdagen. I början av sistlidna maj beslöt riksdagen att antaga en lag om sådan ändring i stadgan angående ersättning för riksdagsmannauppdragets utförande, att riksdagsmännen skulle kunna företaga resor på järnvägarna på statens bekostnad. I detta beslut uppdrogs åt kanslideputerade att utfärda »närmare» bestämmelser angående stadgans tillämpning.

Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. (Forts.)

Det är mycket sant, att riksdagens beslut var långt ifrån enhälligt. Men den tvistefråga, som då förelåg, måste icke desto mindre genom beslutet anses vara bragt ur världen, eftersom beslutet var både lagligt och slutgiltigt och uppenbarligen måste ha samma auktoritativa kraft som andra sådana riksdagens beslut. Ett sådant beslut måste av varje därav berörd myndighet utan vidare respekteras. Detta är ett oundgängligt krav. Därav följer också, att ett sådant beslut ovillkorligen måste effektueras, därest icke oöverkomliga svårigheter resa sig i dess väg. Det vill med andra ord säga, därest omständigheterna icke äro sådana, att beslutets genomförande helt enkelt är omöjligt. Att riksdagens beslut till äventyrs av verkställighetsmyndigheten, varmed jag i detta fall avser järnvägsstyrelsen, ogillas eller befinnes vara olämpligt, får självfallet icke spela någon som helst roll.

När den närmare tillämpningen av beslutet uppdrogs åt kanslideputerade, så betydde detta — såvitt de åtogo sig uppdraget, vartill de möjligen icke varit förpliktade, en fråga som jag icke vågar yttra mig om — att de borde känna sig bundna icke bara av bokstaven i riksdagens beslut utan även av dess tydliga andemening. Härmed synas vissa av de i memorialet meddelade tillämpningsbestämmelserna dock näppeligen kunna bringas i god samklang. Att biljetten för riksdagsman tillsvidare icke skulle gälla de enskilda järnvägarna utan att där särskild rekvisition skulle vara nödvändig, kan nog ha berott på alldeles särskilda svårigheter. Härutinnan önskar jag överhuvud taget icke yttra mig. Men opposition synes mig kunna riktas åtminstone mot tvenne punkter i memorialet.

För det första skall biljetten gälla endast i högst andra klass. Kanske bör jag i förbigående nämna, att denna klausul endast i ytterst ringa grad kan beröra mig personligen, eftersom första klass saknas vid omkring 90 % av de resor, som jag kan tänkas företaga på denna biljett. Det är emellertid uppenbart, att riksdagsbeslutet innefattar valfri klass, således jämväl första klass. Det är verkligen svårt att här begripa memorialets ståndpunkt. Finns det icke någon första klass, eller finns det i första klass icke någon plats, så får riksdagsmannen naturligtvis anlita annan klass, och detta vare sig det är fråga om dag- eller nattresor, de senare med eller utan sovvagnsplats. Något företräde för riksdagsman framför andra resande i första klass har ju aldrig ifrågasatts. Beaktar man så ytterligare, att bestämmelserna innefatta, att riksdagsman alltjämt skall få resa i första klass vid resor till och från riksdagen, så är det enligt mitt förmenande omöjligt att förstå, att, såsom järnvägsstyrelsen uttryckt det, »för närvarande rådande svårigheter beträffande persontrafiken» skulle kunna ha *den* överväldigande betydelse, att riksdagsbeslutet kunnat i förevarande punkt åsidosättas eller borttolkas. Att ett intrång i trafiken av 380 personers, jag säger märk väl icke resor, utan jag säger säkerligen mycket sparsamt utnyttjade *möjligheter* till resor — att ett sådant intrång skulle kunna vara värt att nämnas i detta sammanhang i ett land, som dock har 6 miljoner invånare, vågar jag mycket starkt betvivla.

Riksdagsmännen ha i långliga tider varit berättigade till resor i första klass. Uppfattningen att detta är riktigt måste självfallet mer och mer befästas i mån av den demokratiska genomsyrningen av samhället. Man kan naturligtvis diskutera, huruvida icke första klass bör avskaffas, och man kan diskutera, huruvida icke också andra klass bör avskaffas och vi sålunda endast böra ha en reseklass, men *så länge första klass finns*, synes mig denna fråga befogad: *vilka* skola överhuvud taget resa i första klass, om icke *folkets egen högsta representation*, som är direkt eller indirekt bestämmande för hela landets styrelse? Med hänsyn till det ovederhäftiga skall, som då och då uppmobiliseras mot

Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. (Forts.)

riksdagen, synes det mig vara ganska malplacerat, om vi själva skulle låta oss deklasseras. Riksdagsbeslutet står också fullständigt främmande för en sådan idé. Utan att på allra ringaste sätt vilja förhäva oss, kunna vi dock helt enkelt icke undgå att vara fullt medvetna om den ställning, som vi — i överensstämmelse med landets demokratiska åskådning — faktiskt intaga såsom utgörande *hela* folkets representation.

Beträffande oppositionspunkten nr 2, vari jag avser memorialets bestämmelse, att riksdagsman, som önskar resa i första klass mellan riksdagen och hemorten eller vice versa, blott *delvis* skall kunna begagna sin biljett och måste förskottera prisskillnaden i biljettluckan, saknar jag varje personligt intresse i saken. Ty på sträckan Uppsala—Stockholm finns det helt enkelt icke någon första klass. Att bestämmelsen står i strid med en förnuftig tolkning av riksdagens beslut synes mig vara påtagligt. Detta beslut måste ju bland annat just ha avsett att befria en riksdagsman från obekväma och besvärande omsorger med biljettköp och biljettrekvisitioner. Vill man säga, att denna bestämmelse i memorialet endast är en konsekvens av den först kritiserade anordningen, då understryker man ju därmed endast ytterligare olämpligheten av denna.

En s. k. fribiljett ha vi nu i alla fall fått. Jag säger s. k. Det hade varit naturligare, tycker jag, om det i stället för »fribiljett» hade stått till exempel »resebiljett» eller något liknande. Det förhåller sig dock så, att denna biljett legaliserats enligt en stadga om ersättning för fullgörande av riksdagsmannauppdraget. Man kan sålunda säga, att det är en del av den ekonomiska utrustning, som ges en riksdagsman i egenskap just av riksdagsman. Järnvägen får efter kalkylering full gottgörelse för denna biljett av riksgäldskontoret. Nåväl, detta är kanske en bagatell.

Emellertid skall biljetten nu gälla från första nästkommande juli. En tid ryktades det dock, att verkställighetsmyndigheten, d. v. s. järnvägsstyrelsen, gjort vad den kunnat för att sätta stopp för denna möjlighet. Det sades, att biljetten icke skulle kunna bli färdig förrän, om jag icke missminner mig, tidigast till hösten. Det är också åtskilligt annat, som tyder på, att det är verkställighetsmyndigheten, som genom sitt inflytande väsentligen har bidragit till detta föga tillfredsställande memorial. Vi sågo alla för någon tid sedan det puerila tidningsuttalandet från det hållet — naturligtvis sålunda ingalunda från kanslideputerades sida — med kritiken mot riksdagsbeslutet i fråga. Jag säger med avsikt »puerila», ty om vederbörande hade haft nödig social bildning och följaktligen hade haft allmänna elementära kunskaper, jag vill visst icke säga i statsrätt, utan bara angående konturerna i vårt samhälles struktur, skulle han ha förstått, att en verkställighetsmyndighet icke har något annat val än att, med *åtminstone utåt visad* respekt, göra sitt yttersta för att bidra till genomförandet av ett riksdagens slutgiltiga beslut i full överensstämmelse med detta besluts anda. Jag tror, herr talman, att man måste vara ganska glad över att kunna finna en sådan förklaring till järnvägsstyrelsens attityd, ty eljest skulle en mera allvarlig erinran ha varit på sin plats, nämligen att en demokrati måste se upp, när det gått så långt, att en verkställighetsmyndighet i denna sin egenskap brister i respekt för folkrepresentationens beslut.

Utan att vilja på något sätt öva kritik önskar jag dock slutligen uttala, att det lämpligen torde böra så anordnas, att biljetten kommer att gälla också för resor å de med de statliga järnvägarna i direkt förbindelse stående bil- eller busslinjerna, vilka det synes rimligt att innefatta i stadgans uttryck »statliga järnvägar». Om emellertid här i bokföringsavseende särskilda svårigheter skulle uppstå, förefaller det mig, som om i fall av behov dessa svårigheter skulle kunna högst avsevärt reduceras genom beslut av statsmakterna.

Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. (Forts.)

Av vad jag här sagt torde inses, att jag i detta anförande endast och allenast har riktat mig mot det lindrigt talat egendomliga sätt, varpå ett riksdagens slutgiltiga beslut har mottagits av den det vederbör. Till stöd för mina anmärkningar har det varit nödvändigt att på ett par punkter belysa riksdagsbeslutets bakgrund och innebörd. Jag har visst icke något att invända mot riksdagsmännens reseförmåner — det har jag visat vid ett föregående tillfälle — men vad jag nu vill understryka är, att varje plaidoyer för dessa reseförmåner har varit helt och hållet främmande för syftet med *detta* anförande. Man torde också av detsamma kunna förstå, att det är verkställighetsmyndighetens beteende, som jag velat fästa riksdagens uppmärksamhet på. Denna myndighets motsträvighet har säkerligen gjort, att kanslideputerades uppgift i detta ärende med dess ovanligt brådskande natur icke har blivit så lätt.

Något yrkande om återremiss kan naturligtvis vid denna sena tidpunkt icke komma i fråga. Men även eljest skulle jag icke ha kunnat finna det lämpligt att framställa ett sådant yrkande. Kanslideputerade sortera ju icke under riksdagen på samma sätt som ett utskott. Jag slutar därför med att endast uttala den förhoppningen, att snarast möjligt en revision av dessa tillämpningsbestämmelser må komma till stånd, en revision, herr talman, som står i största möjliga överensstämmelse med riksdagsbeslutets både bokstav och andemening.

I detta anförande instämde herrar *Holm*, *Jonsson* i Skutskär, *Törnkvist*, *Nilsson* i Landskrona, *von Friesen*, *Olsson* i Mellerud, *Andersson* i Munkaljungby, *Hedlund* i Östersund, *Viklund*, *Jansson* i Kalix och *Jonsson* i Järvsand samt fru *Gustafson*.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Efter det våldsamma lynnesutbrott, som nu ägt rum från kammarens talarstol, borde kanske jag försvinna tyst i min bänk. Jag anser mig emellertid vara skyldig att säga några ord med anledning av den kritik mot kanslideputerade, som den ärade talaren serverade. Jag vill fästa hans uppmärksamhet på att uppdraget, som kamrarna givit att utarbeta tillämpningsbestämmelser härvidlag, icke enbart har givits till kanslideputerade utan till kanslideputerade tillika med kamrarnas talmän. Den kritik, som han sålunda riktade mot kanslideputerade, drabbar också de båda kamrarnas högt värderade talmän. Jag vågar bestrida, att kanslideputerades memorial på något sätt innebär ett avsteg från det beslut, som riksdagen har fattat. Jag bara beklagar, att icke konstitutionsutskottet löste denna frågan på en gång och presenterade tillämpningsbestämmelser samtidigt som man presenterade förslaget om ändring i stadgan. Då kanske vi hade sluppit undan denna debatt, som jag för min del tycker är ganska onödig. Det hade också varit bättre, om andra kammaren hade följt medkammarens beslut och lagt det förevarande memorialet till handlingarna utan något som helst yttrande. Jag vill emellertid fästa uppmärksamheten på, att det memorial, som här nu presenteras, icke är ett dokument avsett för evigheten, utan att det närmast är avsett att tjäna till ledning under det första budgetår, som denna nya bestämmelse skall tillämpas. Det är min förhoppning att man, när man kommer över detta försöksår, skall kunna presentera en biljett — om den sedan skall kallas resebiljett eller fribiljett lämnar jag därhän — icke bara på statens järnvägars egna linjer utan också på de enskilda järnvägarnas. Om man bara ger sig lite till tåls tror jag, att denna fråga kommer att lösas i allra största lugn till båtnad både för riksdagen och för riksdagsledamöterna.

Jag begärde emellertid ordet också för att inlägga en gensaga mot de beskyllningar, som här riktades mot den så kallade verkställighetsmyndigheten,

Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. (Forts.)
nämligen att den skulle på något sätt ha saboterat eller velat fördröja igångsättandet av denna anordning. Den ärade talaren tillät sig säga, att »det hade ryktats». Det är ett ganska egendomligt uttryck man får höra inom riksdagen, nämligen att det »ryktats» att biljetterna icke skulle bli färdiga förrän till hösten. Detta rykte är för mig, som sysslat med detta och som på talmännens uppdrag varit uppe i järnvägsstyrelsen, fullständigt okänt, och det är så mycket mera omöjligt att det kunnat spridas något rykte i det avseendet — annat än möjligen såsom något prat man och man emellan utan verklig grund — som riksdagens beslut innebar att den nya ordningen skulle träda i kraft den 1 juli 1945. Jag måste sålunda säga, att de beskyllningar, som i det avseendet gjorts mot järnvägsstyrelsen, äro, såvitt jag kan bedöma, fullständigt utan grund. Jag förstår emellertid, att vad som här uppmärksammats av riksdagens ledamöter, och som väl också i någon mån kan vara en förklaring till de många instämmanden, som följde alldeles nyss, är det uttalande i tidningspressen, som emanerar från järnvägsstyrelsens chef. Jag måste personligen säga, att jag blev ganska förvånad över att en verkschef kan tillåta sig göra ett dylikt uttalande. Men det är en sak för sig, tycker jag. Det får väl bli en uppgörelse mellan honom personligen och andra och behöver icke blandas in i kanslideputerades nu föredragna memorial. Jag tycker nämligen, att det ur järnvägsstyrelsens synpunkt icke är fråga om några fribiljetter utan att det är fråga om alldeles samma sak, som vi sedan lång tid haft beträffande tjänstebrevsrätten för postverket. Postverket har ju erhållit betalning för denna tjänstebrevsrätt. Här är frågan fullständigt densamma, eller att statens järnvägar liksom de enskilda järnvägarna skola få betalt för de biljetter, som komma att utställas. Det bör sålunda ur det affärsdrivande verkets synpunkt vara ganska likgiltigt, varifrån man får pengarna för de platser i tågen, som tagas i anspråk. Det är detta omdöme jag vill göra i anslutning till järnvägsgeneralens uttalande i tidningspressen. Jag tycker emellertid icke, att om en statens tjänsteman i en sådan här fråga visar mindre god takt och ett icke alltför gott omdöme detta i sin tur bör motivera, att det fälls så häftiga uttalanden, som här har skett.

Jag har velat lämna denna förklaring, och jag vill säga, att från järnvägsstyrelsens sida icke på något sätt vid de överläggningar, som jag haft med representanter för densamma, gjorts någon anmärkning mot saken i och för sig liksom ej heller några ansträngningar för att skjuta upp ikraftträdandet av bestämmelserna, utan att de myndighetspersoner, som jag sålunda på uppdrag haft att resonera med, i detta avseende uppträtt fullständigt lojalt. Det är närmast detta jag velat begagna tillfället att här inför kammaren betyga.

Herr **Hallén:** Herr talman! Samtidigt med de fribiljetter, som nu på kansliet utlämnas till kammarens ledamöter, har också utlämnats ett cirkulär från kungl. järnvägsstyrelsen nr 430. En del ledamöter ha frågat, hur man skall tolka detta cirkulär, men för den som läser detsamma bör det vara uppenbart, att det närmast är adresserat till statens järnvägars egen personal, och att riksdagsmännen icke ha att betrakta det såsom för sig bindande, låt vara naturligtvis att en självklar lojalitet gör att man försöker, så långt det är möjligt, efterkomma de anvisningar, som där finnas. Men bindande för riksdagsmännen kunna naturligtvis dessa bestämmelser icke vara. Det finns riksdagsmän, som påpekat att de faktiskt icke skulle kunna företa hemresan, om de icke skulle ha rätt att använda en del tåg, som där stå upptagna som sådana, som man icke bör använda.

I anslutning till herr Erikssons i Stockholm upplysning skulle jag vilja

Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. (Forts.)
säga, att icke heller jag tror att verkställighetsmyndighetens chef velat så att säga sabotera riksdagens beslut. Jag tror som han, att så stor är nog lojaliteten inom vår ämbetsmannakår, att man icke försöker sig på något sådant. Jag tror också, att man har rätt att fullständigt tro på vad herr Eriksson i Stockholm här har sagt. Jag instämmer också med honom däri, att man får hoppas för framtiden, att icke andra chefer för vårt lands centrala verk skola begagna sin ställning till att liksom låna sig till en partipolitisk propaganda på sätt som här skett genom denna uppseendeväckande intervju, där vederbörande icke nöjde sig med att anföra rent fackliga och tekniska synpunkter på frågan om, hur detta riksdagsbeslut skall verkställas, utan anknöt till den demagogiska agitation, som härvidlag kommit till synes i pressen. Det är ytterst sällan sådant skett från våra ämbetsverks sida, och då allra minst från en person i generaldirektörs ställning. Man må emellertid hoppas, att saken icke kommer att upprepas, och vi få väl också förmoda, att den regering, som med tiden träder till, skall se till, att en verkschef icke missbrukar sin ställning på detta sätt.

Medan jag har ordet vill jag också säga, att det är med full avsikt som konstitutionsutskottet icke utarbetat hithörande bestämmelser. Så har nämligen icke skett tidigare, utan det har varit riksgäldsfullmäktiges sak, och konstitutionsutskottet menade därför, att riksdagens speciella förtroendemän skulle ha detta uppdrag, varför också kanslideputerade fingo sig detsamma ålagt.

Jag vill emellertid också nämna för kammaren, att konstitutionsutskottet fått motta en ständig ström av skrivelser — i regel anonyma — från personer, som smäda riksdagen för detta beslut. Senast i går föredrogs inom utskottet en tidningsartikel av en rektor vid ett av våra sydsvenska läroverk av innehåll, att hela detta beslut var så vanärande, så att varje riksdagsman, som medverkat till beslutet, icke borde återväljas, och att nytillträdande kandidater borde förpliktas att deklarera sin villighet att medverka till detta besluts upphävande. Sådana skriverier förekomma ju rätt ofta i tidningarna, och jag skulle med anledning därav vilja säga till de ärade referenterna och skribenterna, att det nog skulle vara mycket hälsosamt, särskilt då i denna tid, då man talar så vackra och erkännsamma ord om våra broderfolk, om man studerade hur för några år sedan tidningspressen och den allmänna opinionen reagerade i Norge och Finland, då samma beslut genomfördes där, varom nu stått en så het strid. Jag tror icke, att den jämförelsen kommer att utfalla helt till den svenska pressens förmån.

Herr **Mosesson:** Herr talman! Herr Lundstedt och jag voro på samma linje när beslutet om de fria resorna fattades, men i dag skall åtminstone jag för min ringa del be att få inlägga en gensaga mot honom. Han talade om demokrati, och till demokrati hör också, att vi icke såsom ledamöter av riksdagen göra anspråk gällande, som vi icke anse att andra människor borde göra gällande gentemot oss, om vi vore i samma belägenhet som de. Var och en av oss, som måste företaga en resa och beställa en sovplats, vet hur svårt det är att få en sådan, hur lång tid i förväg man får lov att beställa, och hur man, om det är så att man själv lyckats få en, alltid får räkna med att det på grund av den hårda belastningen i trafiken är någon som blir utan. Är det då tillbörligt att vi i en sådan här tid göra anspråk på att vi skola ha möjlighet och rättighet att åka första klass? Är det icke så att vi allesammans, jag vill säga både damer och herrar, icke äro märkvärdigare personer än att vi mycket väl kunna vara nöjda med att få resa i andra klass sovvagn? Jag

Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. (Forts.)
är en av de äldsta här i riksdagen, och när man blir till åren brukar man tillåta sig vissa rättigheter och vissa bekvämligheter, men jag har ända till för ett par månader sedan alltid åkt tredje klass sovvagn, och jag hör till dem som åkt ganska mycket på järnvägar. För min del vill jag säga, att jag icke kan deltaga i något klander emot järnvägsstyrelsen för att den erinrar oss om hur svåra de förhållanden äro som nu råda. Inom vårt partis förtroenderåd blevo vi under hand tillfrågade, huruvida vi ansågo oss kunna tillstyrka att under rådande förhållanden riksdagsmännen kunna nöja sig med andra klass mellan riksdagarna. Vi voro då fullkomligt eniga om att förklara, att det gick an.

Herr **Lundstedt** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag hade begärt ordet för en replik för att tala närmast efter kanslideputerades ordförande. Jag är verkligen mycket ledsen över att min gamle gode vän kanslideputerades herr ordförande fattat mitt anförande på det sätt som han gjorde, då han karakteriserade det såsom, om icke i ord så dock till innebörd, en ohemul kritik mot kanslideputerade och talmännen och såsom innefattande våldsamma lynnesutbrott. Jag undrar om icke herr Eriksson gör sig skyldig till ett par förväxlingar. Jag har icke alls velat kritisera kanslideputerade, och talmännen har jag icke nämnt, för övrigt icke ens haft dem i tankarna. Men hur skulle det vara möjligt att komma åt denna sak utan att beröra kanslideputerades memorial? Herr Eriksson har ju dock måst medgiva, att det är något oerhört som en verkställighetsmyndighet, d. v. s. i detta fall järnvägsstyrelsens generaldirektör, gjort sig skyldig till. Det är detta jag velat ha fram, och det är denna konstitutionella synpunkt jag har anlagt. Vart skall det bära hän, om slutgiltiga riksdagsbeslut skola kunna behandlas på detta sätt av cheferna för våra verk här i landet? Man har talat så mycket om demokrati, men detta är verkligen en punkt, som det är skäl att noga lägga märke till. När man säger, att jag framfört beskyllningar, vet jag knappast, om det är riktigt att så kalla mina anmärkningar. Jag tror, att när herr Eriksson läst mitt anförande, kommer han att finna, att det genomgående var sansat och att jag övervägt allt vad jag sade.

Beträffande herr Mosessons inlägg, skulle jag — därest jag hinner före repliktidens slut — önska säga, att det förefaller mig, som om den ärade talaren här åsyftade, att riksdagsmännen borde föregå vårt folk med gott exempel i fråga om anspråkslöshet. Detta är en mycket vacker tanke, vars konsekvens herr Mosesson dock förbiser: vi måste försaka även andra klass och endast resa i tredje klass; ja helst skulle vi låta inrätta en del av godsfinkorna, så att riksdagsmännen där kunde härbärgeras på sina resor.

Härefter anförde:

Herr förste vice talmannen **Magnusson:** Herr talman! Jag ifrågasätter, om det är lämpligt att på sätt som här skett i denna debatt indraga en ämbetsman, vilken icke har tillfälle att försvara sig. Vi ha här nästan upphört att förvåna oss över herr Lundstedt och hans temperamentsutbrott, men då han i sin replik gjorde gällande, att det var ett lugnt och övervägt uttalande han gjorde, tror jag, att han gör saken ännu sämre genom att vilja påstå detta, och icke ens hans replik vittnade om lugnt övervägande. Jag måste säga, att det är för att säga det jag begärde ordet, att jag tror, att herr Lundstedt och även de som instämde med honom ha gjort riksdagen och demokratien den allra största otjänst med sitt uppträdande här i dag. Då riksdagen skaffat sig en obestridlig

Tillämpningsföreskrifter beträffande riksdagsmännens resor. (Forts.)
förmån, som med rätt eller orätt upptagits med en hel del kritik av svenska folket, tror jag icke vi göra riksdagen någon nytta genom att stå och anmäla missnöje över att vi icke fått allt det som en människa av bekvämlighet kan önska sig.

Herr **Lundstedt:** Herr talman! Jag vill säga, att jag har icke på något sätt med mitt anförande pläderat för riksdagsmännens reseförmåner, utan jag har endast velat komma åt frågan ur konstitutionell synpunkt.

Herr förste vice talmannen **Magnusson:** Herr talman! Vad herr Lundstedt avsett eller velat är en sak, vad han åstadkommit en annan.

Efter härmed slutad överläggning lades memorialet till handlingarna.

§ 7.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 230, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1945/46;

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.;

nr 240, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 241, i anledning av väckta motioner angående anslag för budgetåret 1945/46 till utrotning av råttor och möss.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8.

Anslag till civilförsvaret.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till civilförsvaret.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Andersson** i Mölndal: Herr talman! Under rubriken Civilförsvaret: Bidrag till kommuner för utbildning m. m. är upptaget ett anslag av 1 050 000 kronor. Därav äro 500 000 kronor avsedda för den lokala personalutbildningen. Enligt en kungörelse den 2 februari detta år avser man att låta utbilda fyra årsklasser manliga och kvinnliga civilförsvarspliktiga för att dessa skola genomgå en grundläggande civilförsvarsutbildning. Sedan kriget nu är slut, åtminstone i vad det gäller dess europeiska del, så ställer man den frågan: kan det vara behövligt att nu tvångsvis låta utbilda folk för detta ändamål? Under krigsåren har det svenska folket utan knot funnit sig i tvång och begränsningar av skilda slag, men man önskar sedan freden kommit få återgå till mera normala förhållanden, främst då på sådana områden, där detta kan ske utan olägenhet,

Anslag till civilförsvaret. (Forts.)

och man kan nog säga, att här är ett sådant område. Men om det ändock under den närmaste tiden kan anses vara erforderligt med en viss utbildning inom civilförsvaret, så bör det i främsta rummet ske på frivillig väg, och man bör undvika allt tvång. Ur civilförsvarets egen synpunkt vore det säkert fördelaktigt, om man kunde beträda en sådan linje. Alla veta vi, att genomförandet av civilförsvarslagen och skapandet av den nya organisationen i krigets slutskede har mottagits med blandade känslor hos folket. Ett sätt att göra civilförsvaret impopulärt vore att nu efter krigets slut tvångsvis inkalla folk till utbildning inom civilförsvaret. Jag vill i anslutning till dessa synpunkter ställa den frågan till statsrådet Erlander: vill statsrådet medverka till att den utbildning och övning inom civilförsvaret som eventuellt fortfarande kan anses vara behövlig i främsta rummet lägges på frivillig grund och att om möjligt tvångsinkallelser undvikas, samt att de inkallelser som skulle ske enligt kungörelsen den 2 februari i år ej må komma till stånd i den mån så icke redan har skett.

Herr statsrådet **Erlander:** Herr talman! Jag vill med anledning av herr Anderssons i Mölndal fråga till mig säga, att när vi fastställde tiden för utbildningen i civilförsvarstjänst gjorde vi det med mycket stor varsamhet. Vi hade ju kunnat gå upp till ett timantal på 30 timmar om året. Vi kunde ha tagit ett timantal som var ungefär det som hittills tillämpats, nämligen i genomsnitt 13 timmar om året. Vi satte det till 10 timmar om året för att det icke skulle kännas som en alltför tung belastning på den svenska allmänheten. Detta visar att jag har full förståelse för den synpunkt herr Andersson anförde. Det är nämligen klart, att med så pass kort utbildning, som det här är fråga, erfordras även insatser ifrån frivilligt håll. Det är givet, att eftersom freden kommit, sedan ifrågavarande kungörelse utfärdades i början av detta år, kan det vara anledning att ställa den fråga som herr Andersson i Mölndal har framställt, nämligen om icke till och med denna korta tid skulle kunna ytterligare reduceras eller om man icke kunde bygga utbildningen helt på frivillig väg. Jag vill icke taga någon ställning till det problemet i dag av det skälet, att om vi överhuvud taget skola ha kvar ett civilförsvar organiserat på det sätt som 1944 års riksdag beslöt, så måste man nog ändå tänka sig, att det får bli någon form av systematisk utbildning årsklassvis. Jag har svårt att föreställa mig, att man helt skall kunna våga lita på frivilligheten, om man skall ha kvar den organisation som vi beslöto 1944. Men det är en annan sak, om den organisationen i själva verket är den mest ändamålsenliga, och jag kan ju meddela kammaren att jag har för avsikt att av regeringen begära bemyndigande för den som skall inom regeringen svara för dessa frågor att få göra en ny civilförsvarsutredning, fastän vi redan haft så många. Vid denna nya civilförsvarsutredning, skulle man taga upp till prövning dels en rad tekniska problem, som beröra t. ex. skyddsrumsbyggandet, stadsplaneringsfrågorna etc. dels också den organisatoriska både basen och toppen av civilförsvaret för att se, huruvida man icke skulle kunna tänka sig det hela ordnat annorlunda än nu och då draga nytta av de erfarenheter som vi först nu ha möjligheter inhämta från före detta krigförande länder. Vi ha på denna punkt fått leva isolerade. Förhållandena på detta område i England, Tyskland och på andra håll ha icke varit tillgängliga för insyn. Men nu föreställer jag mig att det skall bli möjligt att draga nytta av vad man på andra håll lärt sig på detta område. Och med detta försiktiga yttrande tror jag, att jag har givit ett svar till herr Andersson i Mölndal.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Föredrogs vart efter annat:

statsutskottets utlåtande, nr 244, i anledning av väckta motioner angående utredning om en mera planmässig fördelning av industrien på olika orter och landsdelar;

utrikesutskottets utlåtande och memorial:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Sveriges anslutning till den vid luftfartskonferensen i Chicago år 1944 antagna internationella luftfartskonventionen m. fl. överenskommelse; och

nr 4, angående ersättning till utskottets sekreterare och notarie; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 252, i anledning av Kungl. Majt:s propositioner angående anslag till de tekniska högskolorna m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till statens informationsstyrelse jämte i ämnet väckta motioner;

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till den nämnd, som avses i förslaget till lag om återställande av viss, från ockuperat land härrörande egendom m. m.;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 till förskott av kostnader för transport av vissa utländska medborgare genom Sverige;

nr 256, i anledning av väckta motioner angående utredning om statens övertagande av verksamheten vid Gustavsviks docka i Högsjö socken; och

nr 257, i anledning av väckt motion om ersättning till kaptenen vid intendenturkåren Å. K. L. Eriksson för honom i visst mål förorsakade rättegångskostnader.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 10.

Anordnande av en utbildningskurs för bosättningskonsulenter m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 258, i anledning av väckta motioner om anslag till Svenska slöjdföreningen för anordnande av en utbildningskurs för bosättningskonsulenter m. m.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde

Fru **Humla:** Herr talman! Jag vill endast uttrycka min tacksamhet över den behandling, som utskottet givit vår motion i denna fråga. Att det föreligger ett stort behov av upplysning och rådgivning på det i motionen berörda området är alldeles uppenbart. Denna rådgivning bör ske inte endast till dem, som skola få statens bosättningslån, utan också till alla andra unga människor, som skola sätta bo.

Utskottet vill nu överlämna ärendet till befolkningsutredningen. Det har jag ingenting emot. Denna utredning har också tidigare sagt sig gilla tanken på utbildning av bosättningskonsulenter, och utredningen har klart insett behovet av en opartisk rådgivning vid hembildning. Jag vill emellertid nu uttala den förhoppningen, att denna utredning inte låter vänta på sig alltför länge och att det betänkande, som kommer att avgivas av denna utredning, kommer att gå i positiv riktning.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 259, i anledning av väckt motion angående fredsplanering för försvarets arbetsplatser.

Motion angående fredsplanering för försvarets arbetsplatser.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Utskottet har behandlat vår motion i denna fråga synnerligen välvilligt och positivt samt i anledning av motionen föreslagit en skrivelse till Kungl. Maj:t i ärendet. Jag borde således inte ha mycket att tillägga. Att jag ändå begärt ordet beror därpå, att läget för arbetarna vid ifrågavarande arbetsplatser är sådant, att det behövs ganska snabba och praktiska åtgärder, och att det inte är tillräckligt med enbart principbeslut och utredningar. De beslut, till vilka utskottet hänvisar exempelvis Kungl. Maj:ts beslut den 30 december 1944, och uttalandet från försvarets fabriksstyrelse, till vilket regeringen anslutit sig, förelågo ju redan när motionen väcktes. Dessa uttalanden ha för övrigt av mig citerats i motionen.

Läget har under en längre tid varit sådant, att vederbörande statliga fabriksföretag ha förklarat sig vara beredda att tillverka vad regeringen beställer. Dessa företag ha maskiner och arbetare. De behöva endast beställningar. Några dylika komma emellertid icke. Även om regeringen, sedan motionen väcktes, uppdragit åt krigsmaterielverket att i samförstånd med övriga berörda myndigheter och den ekonomiska efterkrigsplaneringskommissionen att verkställa ytterligare utredning i ärendet och även om utskottet nu uttryckt önskemålet att denna utredning skall påskyndas, står dock denna fråga och stampar på samma plats som förut.

Jag skall här anföra ett konkret exempel, nämligen från örlogsvarvet i Stockholm. Arbetarna där uppvaktade för några dagar sedan försvarsministern i anledning av de varsel om avskedanden, som givits vid varvet, men som nu uppskjutits till den 28 juli. Örlogsvarvet i Stockholm har för närvarande ca 900 man anställda. Den normala arbetsstyrkan beräknas till 850 man. Varvschefen har emellertid förebådat, att arbetsstyrkan kommer att nedskäras, till en början till 700 man och kanske senare till 600 man. Marindirektör Grünberg har dock i ett uttalande, som citerats i min motion, förklarat, att Stockholms örlogsvarv är kapabelt att utföra alla de arbeten som utföras å andra varv. Han har vidare förklarat, att varvets drift skulle bli mer ekonomisk vid full sysselsättning, och att det därför är oegentligt att utestänga varvet från den allmänna marknaden på grund av fiktiva principskäl. Det förhåller sig exempelvis på det sättet, att de fartyg, som marinen förhyrt under kriget — ofta till ganska höga priser — nu skola återlämnas till ägarna. Då sker en värdering av de skador, som åstadkommits på båtarna. När en sådan värdering verkställts bli båtarna emellertid inte kvar på örlogsvarvet för att där repareras, utan de kanske skickas ut i tjänst på nytt. När de omsider skola repareras, sker reparationen många gånger på något annat varv än statens. Borde inte staten i ett sådant fall låta reparationerna utföras på marinens egna varv för att man därigenom skulle kunna kvarhålla den kvalificerade arbetarstam, som där finns?

Arbetarna vid örlogsvarven och andra försvarets fabriker ha ofta ställt sig den frågan, om vederbörande befattningshavare i olika chefsställningar ha någon intressegemenskap med de privata konkurrensföretagen. Förhållandena äro nämligen ganska underliga i en del fall. Man har t. o. m. låtit privata konkurrensföretag utföra arbeten till ett dyrare pris än försvarets verk kunnat bjuda. Vidare har man, då man givit anbud till privata uppdragsgivare, ofta beräknat administrationskostnaderna i statens företag så höga, att deras anbud icke kunnat konkurrera.

Motion angående fredsplanering för försvarets arbetsplatser. (Forts.)

Den fråga, som just nu är aktuell för arbetarna vid Stockholms örlogsvarv, är aktuell även för hela försvarets civila personal. Faran är stor att den arbetarstam, som sysselsatts under kriget, nu kanske kommer att nedskäras till hälften eller ännu mera. Enligt min uppfattning behöver en dylik nedskärning icke ske. Man kan ge anvisningar på en hel del sysselsättningar, i vilka försvarets personal skulle kunna utnyttjas. Jag hänvisar exempelvis till att krutbruken äro moderna kemiska industrier. Björkborn, som är i privat ägo, har tagit upp tillverkning av acetylsalicylsyra. Vad hindrar att även de statliga verken ta upp läkemedelstillverkning i stor skala och därigenom göra Sverige oberoende av Tyskland i detta avseende.

Olika statliga företag i den mekaniska branschen äro utrustade med ett maskineri, som gör det möjligt att konkurrera på den öppna marknaden både beträffande nytillverkningar och reparationer. Arméns beklädnadsverkstäder äro en modern konfektionsindustri, som kan göra både uniformer och annat för andra beställare. Exemplen på en dylik omläggning av den statliga industrien kunna mångfaldigas. Jag har för min del den uppfattningen — och den har jag fått genom samtal med arbetarna inom de olika verken — att den personal, som försvaret i dag sysselsätter vid sina verk, i stort sett kunde och borde sysselsättas även under fredstid, om nämligen försvarets verk finge konkurrera fritt på den allmänna marknaden och inte några hinder reses härför.

Det är givet, att förslag i denna riktning möta mycket starkt motstånd från den privata industrien. Jag har sett ett uttalande från Sveriges industriförbund, som finner det oegentligt att staten själv, som upptagit skatter och byggt upp ett försvar för skattebetalarnas pengar, nu skulle börja konkurrera med samma skattebetalare i fråga om industriell tillverkning. Jag förmodar, att dylika argument utövat ett visst inflytande på denna fråga.

I den debatt vi nyligen hade här i kammaren med anledning av min interpellation om de stora extra profiterna och subventionerna till den privata industrien påvisades — även om några siffror icke meddelades — att de privata företagare, som levererat till försvaret och andra statliga verk, tillgodogjort sig en rad extra förmåner och utnyttjat krisläget för extra profiter. Det är alldeles uppenbart, att den privata industrien under kriget tjänat stora pengar på försvaret. Därtill kommer att dessa privata företag tämligen suveränt kunna bestämma över hur liten del av vinsten, som de vilja skatta för. De skatta vanligen endast för en mindre del av profiten. Nog borde staten, enligt min uppfattning, fästa mera avseende vid de tusentals skattebetalare, som arbeta vid försvarets verkstäder och fabriker och örlogsvarv. Dessa skattebetalare få ju deklarera och betala skatt för hela sin inkomst.

Jag vill än en gång markera den synpunkten, att det i dag, när ett stort antal av försvarets verk förbereder avskedanden, inte räcker med att komma med utredningar, som avslutas någon gång i framtiden, utan det behövs snabba och praktiska åtgärder på området. Jag förmodar, att det är detta, som försvarsministern avsett med sin hemställan till dels kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering och dels krigsmaterielverket. Om inte snabba åtgärder vidtagas komma nämligen avskedandena att sättas in, och då blir saken svår att reparera. Enligt min mening borde det, särskilt då ifrågavarande fackförbund på ett jämförelsevis tidigt stadium gjort sina framställningar i ärendet, redan nu vara klart för en övergång till en dylik mera fredsbetonad tillverkning i en rad av de statliga industrierna.

Vi behandla ju här i kammaren rätt ofta förslag om utredningar om förstatligande av den ena eller andra industrien, exempelvis skoindustrien, stenindustrien etc. Här finns det nu en rad industrier, som redan äro i statens ägo. Dessa industrier ha anlagts med mycket dyra kostnader, och de ha försetts

Motion angående fredsplanering för försvarets arbetsplatser. (Forts.)

med dyrbara maskinparker. Till dessa industrier har man vidare knutit en högt kvalificerad arbetarstam, som det borde vara ett samhällets intresse att bibehålla. Vi ha i alla dessa debatter dragit en skarpt markerad gräns mellan förstatligande och socialisering. Vi ha sett frågan praktiskt i varje enskilt fall. Här ifrågavarande industrier, som således redan äro statliga, förtjäna ett alldeles särskilt stort intresse, därför att de vid fara för landet äro oundgängligen nödvändiga för försvaret. För den skull är det angeläget, att man vid dessa industrier behåller och ytterligare skolar den arbetarstam, som nu hotas av avskedanden. Dessa industrier stå således i en särställning.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag nu anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan, men med en särskild markering av att praktiska åtgärder äro nödvändiga nu och att frågan inte får skjutas på framtiden. Tusentals arbetare riskera nämligen annars att bliva utan sysselsättning.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Gentemot den tankegång, som den föregående ärade talaren synes företräda i detta ärende, har jag ingenting särskilt att invända. Jag instämmer principiellt helt och hållet i de allmänna synpunkter, som han framförde i ärendet. Motionen har också, som motionären framhöll, behandlats från synpunkten att kunna ge ett handtag — en stöt framåt — för att ett resultat skall kunna utvinnas så snart som möjligt för den kår det gäller. Utskottet har i sin motivering även framfört en hemställan att man skall framgå med försiktighet både i fråga om omflyttningar och avskedanden i avvaktan på att den pågående utredningen skall färdigställas.

Jag begärde emellertid ordet närmast för att påpeka, att det förefaller som om denna utredning nu befinner sig vid en död punkt. I anledning därav vill jag hemställa till försvarsministern, att han, därest så skulle vara fallet, tar ett kraftgrepp för att få utredningen ur denna döda punkt. Det är mycket möjligt, att det förhåller sig på det viset, att utredningsmannen i ärendet själv är ganska oklar i fråga om vad han skall göra. Man kan förlora dyrbar tid, om man låter utredningsmannen just nu leva i denna oklarhet. Det var inte så farligt för ett halvt år sedan, men vid nuvarande tidpunkt kan en dylik oklarhet vara mycket farlig med hänsyn till vad som kan inträffa inom den närmaste framtiden, därest de uppgjorda tabellerna och beräkningarna i fråga om behov av arbetskraft och nödvändiga avskedanden nu omedelbart skulle tränga på.

Vi förstå alla, att detta ärende är synnerligen brådskande och viktigt. Det är vår avsikt att se till att all arbetskraft får full sysselsättning under den kommande tiden. Om man erkänner riktigheten av ett realiserande av ett sådant krav, behöver man inte stå främmande för att statsmakterna konsekvent böra tillämpa denna princip i fråga om den arbetskraft, som staten har inom ifrågavarande gebit. Det är av största vikt att vi inte här få en lucka, som det kan bli svårt att täppa till, när om något år våra överläggningar börja rörande försvarets framtida ordning.

Herr talman! Med vad jag anfört avser jag att göra en hemställan till departementschefen att nu, när vi kommit in i en fredsperiod, som vi inte klart kunde skönja för ett halvt år sedan, då initiativet togs till en utredning, undersöka, huruvida en komplettering är behövlig för att ge pli och stadga åt utredningen i fråga.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! Det ligger i sakens natur, att det är ett både ekonomiskt och socialt intresse för

Motion angående fredsplanering för försvarets arbetsplatser. (Forts.)
det allmänna, att alla de resurser, som finnas samlade inom försvarsväsendets industriella anläggningar, användas även i fredstid på ett rationellt sätt för att tillgångarna skola på bästa sätt komma till användning. Men även om man således erkänner detta och inriktar sig på att genomföra åtgärder i denna riktning, så vill jag dock ha sagt, att det alls inte är säkert, att en dylik princip låter sig förena med den ståndpunkten, att de arbetare och den personal, som under krigsåren samlats i dessa industrier, skola till varje pris och i hela sin omfattning hållas kvar inom försvarsväsendets industriella anläggningar.

Såvitt jag förstått av det praktiska studium, som jag dock gjort i denna fråga, kunna vi inte komma ifrån att i någon mån avskeda en del personal. Det är nämligen alldeles uppenbart, att vad som varit nödvändigt nu under krigsåren inte till alla delar kan anpassas efter ett fredsprogram. Det går helt enkelt inte att uppställa ett sådant mål, att alla de som nu blivit anställda i dessa försvarsindustrier även i fortsättningen skola få vara kvar där. Detta skulle strida mot ett rationellt användande av dessa resurser.

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Det är klart att en rad anpassningssvårigheter kunna uppstå, när det gäller att bereda arbete åt dessa arbetare. Men den svenska arbetarrörelsen har ju utformat ett efterkrigsprogram, som ställer i utsikt, att det arbetande folket skall beredas full sysselsättning. När nu i statens ägo finnas verkstäder, som ibland med mindre och ibland med något större kapitalinvestering kunna omställas till fredsproduktion, då de inte längre behövas för militära ändamål, så vore det väl ett gott led i kampen för full sysselsättning att genomföra en sådan anordning och göra dessa industrier konkurrenskraftiga på den öppna marknaden. Det är möjligt, att en del industrier ha en så pass säregen maskinpark, att en sådan omställning blir rätt kostsam. Genom konferenser med arbetarna i respektive industrier och även med tekniska ledare där har jag dock kommit till den övertygelsen, att det överväldigande flertalet av den arbetarstam, det här gäller, skulle kunna bibehållas i sitt arbete.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 12.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 260, i anledning av väckta motioner angående vissa försöksanordningar på folkskoleväsendets område.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13.

Motion om rätt för vissa ämneslärare vid kommunala flickskolan i Karlstad att för placering i löneklass tillgodoräkna föregående tjänstgöring.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 261, i anledning av väckt motion om rätt för vissa ämneslärare vid kommunala flickskolan i Karlstad att för placering i löneklass tillgodoräkna föregående tjänstgöring.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde

Herr **Ståhl:** Herr talman! Jag måste beklaga, att det inte varit möjligt för statsutskottet att i detta fall företaga någon åtgärd i enlighet med herr Halléns motion.

Den grupp lärarinnor, det här gäller, är i kompetens- och tjänstgöringsavseende fullt jämställd med övriga lärarinnor vid de kommunaliserade flickskolorna men har såsom framgår både av motionen och utskottsutlåtandet genom

Motion om rätt för vissa ämneslärare vid kommunala flickskolan i Karlstad att för placering i löneklass tillgodoräkna föregående tjänstgöring. (Forts.)

en ren formalitet blivit eftersatta i lönehänseende på grund av förseningen med omläggningen av flickskolan i Karlstad. Tittar man på handlingarna i detta mål visar det sig, att de kommunala myndigheterna inte heller bära skulden härför. Det är en serie olyckliga omständigheter, beroende på att kommunen ville ha en så fördelaktig skolform som möjligt, som gjort att dessa lärarinnor blivit eftersatta vid placering i löneklass. Detta kan ju inte annat än kännas vemodigt för dem. De utgöra en liten grupp och kunna icke på något sätt göra sig gällande med maktspråk. Men de ha ju samma rättighet att komma i åtnjutande av vad skälighet och rättvisa kräver som andra befattningshavargrupper.

Jag vågar naturligtvis, herr talman, inte ställa något yrkande emot ett enhälligt statsutskott, men jag skulle vilja uttala min varma förhoppning — en förhoppning, som säkerligen delas på alla de håll, där det finns lärarinnor i samma belägenhet — att man till ett annat år skall kunna bereda denna grupp lärarinnor jämställighet med övriga befattningshavare av samma typ, med samma tjänstgöring och med samma tjänstgöringstid.

Häruti instämde herr *Larsson* i Karlstad.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 14.

Föredrogos vart efter annat bankoutskottets utlåtanden:

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena, 1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare samt folkskolans tjänste- och familjepensionsreglemente, m. m.; och

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena, folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen samt tjänste- och familjepensionsreglementena för de högre kommunala skolorna, m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 15.

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 41, i anledning av väckta motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 268 i första kammaren av herr *Holmbäck* samt nr 420 i andra kammaren av herr *Ståhl*. I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådana ändringar av lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, att Konungens utnämningsrätt till kyrkoherdetjänst fastställes till var femte gång sådan tjänst är ledig samt att extra ansökningsrätt vid sådant fall endast tillkommer utom Sverige stationerad prästman, som i övrigt fyller lagens kvalifikationer».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 268 och II: 420, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits:

1:o) av herr *Olsson* i Mellerud och fröken *Öberg;*

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

2:o) av herr *Linnér,* som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, I: 268 och II: 420, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning angående ändrade bestämmelser om s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst och vad därmed ägde samband samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Olsson** i Mellerud: Herr talman! Den motion, som behandlas i det föreliggande utskottsutlåtandet, är ingalunda någon nyhet för kammaren. Man kan snarare säga, att den som en sentida ättling av den icke obekante galten Särimner med jämna mellanrum dyker upp i kammaren och, även om den inte blir slaktad, dock blir vederbörligen utschasad igen.

Det är i fråga om tillämpningen av bestämmelsen om s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst som misstämning har varit rådande. Denna misstämning är ingalunda av i dag. Den gjorde sig märkbar redan 1934, när den nu gällande prästvalslagen tillkom. Man torde nog kunna säga, att det sätt på vilket lagen tillämpats, även om det varit smidigt, dock i många fall har skapat en ganska stark irritation. Valmännen ha givetvis svårt att förstå, att deras vid valet uttalade mening många gånger åsidosatts, fastän valet givit ett ganska tydligt utslag.

Jag har tillsammans med en annan ledamot av utskottet till detta utlåtande fogat en reservation. Vi reservanter ha trott, att man skulle kunna söka sig fram till en annan och bättre lösning på detta problem. Erfarenheten under den 10-årsperiod, som lagen varit i tillämpning, ger vid handen, att man skulle kunna komma fram på andra och lämpligare vägar. Det har visat sig, att Kungl. Maj:t under de senaste fyra åren, alltså under åren 1940—44, endast till 23 procent behövt utnyttja de möjligheter Kungl. Maj:t har att vid tillsättning av prästerliga tjänster utnämna annan sökande än den av församlingen valde. Vi reservanter finna, att denna utveckling pekar direkt hän mot en anordning, varigenom man på ett smidigt sätt skulle kunna komma till rätta med detta problem. Vi ha givetvis ingenting att erinra mot syftet med tredjegångstillsättningen, nämligen att ge befordringsmöjligheter åt särskilt förtjänta prästmän. Det är enligt vår mening av vikt, att detta syfte tillgodoses. Men erfarenheten visar som sagt å andra sidan, att man skulle kunna begränsa denna Kungl. Maj:ts utnämningsrätt i mycket betydande mån och ändå kunna tillgodose detta syfte. Vi ha därför frågat oss, om det under sådana förhållanden inte vore riktigt, att man begränsade Kungl. Maj:ts utnämningsrätt till det antal fall, som enligt vad statistiken anger torde behövas för att tillgodose befordringsrätten för verkligt förtjänta prästmän. För att uppnå detta skulle man då införa en bestämmelse, varigenom det s. k. valet vid tredjegångstillsättning avskaffas. Ty det är ju i grund och botten detta val, som skapat irritationen. Kunde man komma dithän, att Kungl. Maj:t finge ha utnämningsrätt var sjätte eller var sjunde gång kyrkoherdetjänst skall tillsättas — statistiken visar ju för övrigt, att det icke ens skulle behöva förekomma så ofta — skulle man, vilket enligt vår mening vore riktigast och lämpligast, kunna avskaffa detta omtvistade val.

När vi nu i alla fall inte ha framfört något yrkande i denna riktning beror det på att vi med hänsyn till den starka anhopning av utnämningsärenden, som nu är för handen, inte ha ansett frågan vara så trängande, att vi vilja föreslå en skrivelse till Kungl. Maj:t i ärendet vid detta tillfälle. Vi ha under denna riksdags lopp fattat beslut om en så lång rad av utredningar, att det vill synas,

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

som om Kungl. Maj:t hade händerna fulla en avsevärd tid framåt med att effektuera dessa beställningar utan att vi behöva komma med ytterligare krav på utredningar. Vi ha sagt oss, att det finnes en väg att nå en lämplig och riktig lösning av denna fråga. Men vi anse som sagt inte spörsmålet så trängande, att vi just nu vilja hemställa hos Kungl. Maj:t om en utredning i ärendet. Vi reservanter komma alltså till samma resultat som utskottet i fråga om yrkandet men önska, att utschasningen av den här lillgalten skall ske på ett mindre demonstrativt sätt än utskottet föreslår.

Jag har sålunda intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr **Ståhl:** Herr talman! Eftersom det är jag som denna gång släppt lös denna lillgalt, för att anknyta till herr Olssons bildspråk i kammaren, vill jag innan den schasas ut säga ett par ord.

Första kammaren har redan följt utskottet och avstyrkt motionerna, och därmed är saken klar. Det föreligger ingen risk för att det skall bli någon utredning i ärendet, även om andra kammaren skulle bifalla herr Linnérs reservation. Emellertid är det nog inte helt betydelselöst vilken ställning andra kammaren intager till frågan, då ett bifall till herr Linnérs reservation skulle innebära en värdefull opinionsyttring från andra kammarens sida.

Församlingsprästens ställning är ju av en dualistisk karaktär. Han är å ena sidan en folkets tjänare. Folket kan därför ha berättigade anspråk på att få utse honom liksom sina övriga ledare och förtroendemän. Å andra sidan är han en statstjänare, och som sådan anser han sig ha rätt att kräva samma rättvisa som övriga statstjänstemän och likaberättigande med dessa. Denna dualism, dessa båda oförenliga sidor i församlingsprästens ställning, gör att det naturenligt alltid måste bli en konflikt mellan å ena sidan hans eget ämbetsmannaintresse eller hans kårs tjänstemannaintresse och å andra sidan församlingens synpunkter.

Herr talman, man skulle kunna anlägga ytterligare en synpunkt på församlingsprästens verksamhet, nämligen den religiösa. Jag tror emellertid, att man i detta mera profana sammanhang gör klokast i att lämna denna synpunkt å sido.

Nu har man för att komma ifrån denna dualism i församlingsprästens ställning försökt att åstadkomma en kompromiss, och denna har man funnit i anordningen med tredjegångstillsättningen. En kompromiss är i och för sig bra, när den fyller ett praktiskt ändamål, men den kan knappast någonsin bevisas vara vare sig bra eller dålig. Vad kan man nu konstatera rörande denna kompromiss med den erfarenhet vi ha av tredjegångstillsättningar? Jo, att kompromissen faktiskt inte är bra. Redan det förhållandet, att den önskan att reformera och ändra gällande bestämmelser, vilken herr Olsson i Mellerud fäste kammarens uppmärksamhet på, återkommer gång efter annan både i riksdagen och vid kyrkomötet visar, herr talman, att det föreligger ett levande behov ute i församlingarna att få en annan ordning.

Jag tillåter mig påpeka, att det inte bara är när man får en enligt en allmän mening mindre lämplig präst genom Konungens utnämningsrätt som det uppstår oro och missnöje i församlingarna, utan att varje sådan tredjegångstillsättning skapar en olust och irritation, som i varje fall enligt de kyrkliga myndigheternas mening vållar allvarlig skada för det kyrkliga livet. Jag skall anföra ett exempel härpå från min hemtrakt, där i en församling en präst skulle tillsättas enligt tredjegångsförfarandet. Församlingen fick mycket riktigt den präst den ville ha, men under den tid som förflöt sedan domkapitlet utfärdat sitt förord och fram till utnämningen rådde en våldsam upphetsning

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

i denna församling. Det blir vid sådana tillsättningar ett trappspring hos myndigheter och ett politiserande, som sannerligen inte kan vara till nytta för det kyrkliga livet. Därför tror jag man kan säga, att det är en allmän uppfattning på kyrkligt intresserat lekmannahåll, att det här först och främst gäller att finna en väg att gagna kyrkans och församlingsprästens uppgift, och att man skulle kunna göra det kyrkliga livet den största nyttan genom att i största möjliga utsträckning söka få bort den irritation, som vid dylika tillfällen uppkommer.

De remissinstanser, som av utskottet tillfrågats i anledning av motionen, ha i stort sett den uppfattningen att det nuvarande systemet inte är bra. Det finns några undantag, t. ex. Lunds domkapitel, som anser att man hittills inte haft tillräckligt lång erfarenhet av den nuvarande anordningen och att man därför behöver ha litet mera tid på sig innan man kan ta ställning till spörsmålet. Jag måste säga, att eftersom erfarenheten under tio år har givit vid handen — och därom tycks enighet råda — att det nuvarande systemet icke är bra, borde man också vara mogen för att avskaffa den kompromisslösning, som vi nu ha, en anordning, som i alla fall inte är någonting annat än ett rent lämplighetsarrangemang.

Jag har också fäst mig vid att Allmänna svenska prästföreningen har gått emot förslaget. Jag tycker att detta inte gör ett odelat angenämt intryck, ty om man lägger statstjänstemannakårsintressen på församlingsprästens uppgift och ställning, halkar man ohjälpligt in på fel spår. En präst som ägnar sig åt prästbanan för att göra ämbetsmannakarriär och få så goda inkomster och en så rättvis befordran som möjligt, såsom man uttrycker sig i Allmänna svenska prästföreningens utlåtande, är väl ingen idealisk präst. Man skulle helst önska, att ingen präst alls ägnade sig åt prästmannabanan av dylika bevekelsegrunder. Det är väl ändå meningen att prästen skall tjäna den församling, som han kommer till, i den mån han kan. Därför måste jag säga, att man hade väntat att Allmänna svenska prästföreningen inte skulle ha anlagt så utpräglade kår- och löneintressen på denna angelägenhet, som skett i dess utlåtande.

Såsom herr Olsson i Mellerud påpekade är det faktiskt så, att erfarenheten har givit vid handen, i varje fall under de senaste fem åren, att det skulle räcka med ett femtegångsförfarande, som i motionen föreslagits. Att man på prästerligt håll varit inne på tanken på en reform i detta stycke är även känt. Biskop Bohlin motionerade för inte så länge sedan i kyrkomötet om att man skulle minska Kungl. Maj:ts och öka församlingarnas inflytande vid tillsättande av prästerliga befattningar genom en modifikation av de nuvarande bestämmelserna i stil med vad vi här ha föreslagit. Erfarenheten har enligt min mening och såsom jag framhållit givit vid handen, att den lösning, som vi i motionen rekommenderat, skulle bli tillfredsställande för Kungl. Maj:t, som därigenom skulle ha goda möjligheter att placera de prästmän, vilka man tycker inte komma fram tillräckligt på annat sätt. Men å andra sidan är jag villig medgiva, att denna motion såsom den är skriven har sina brister, vilket utskottet också påpekat. Det är naturligtvis en svaghet, att vi i detta sammanhang icke tagit med anstaltsprästerna. Jag vill därför, herr talman, avstå från att yrka bifall till min motion och gå över på herr Linnérs yrkande, och jag gör det så mycket mer, som jag kunnat konstatera, att vi icke löpa någon risk genom att lasta en ny utredning på Kungl. Maj:t med ett sådant beslut. Vi göra däremot en opinionsyttring till förmån för församlingarnas inflytande vid tillsättningen av prästerliga tjänster. Jag tycker därför, att i en tid, då man icke minst från riksdagshåll ofta och energiskt talar om den kommunala

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.
(Forts.)

självbestämmanderätten och menigheternas — de må vara världsliga eller kyrkliga — möjlighet att fälla avgörande i dem mest närstående frågor, borde det ligga kammaren om hjärtat att göra den opinionsyttring, som det är fråga om. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Linnér vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Denna fråga har varje år sedan 1934 diskuterats i riksdagen, dock icke därför att 1934 års prästvalslag är i princip felaktig. Jag deltog vid 1934 års riksdag i utskottsbehandlingen av denna fråga, och jag förstod innerligt väl, att när man sammankopplade rätten för Kungl. Maj:t att utse präst med rätten för församlingen att rösta, skulle detta vålla irritation. Jag har därför också vid två tillfällen motionerat om att prästval vid dessa tredjegångstillsättningar icke skulle komma i fråga. Jag fick ett år stöd av första lagutskottets majoritet, och i kammarens debatt deltog dåvarande ecklesiastikministern, som förklarade, att prästvalen skapade irritation. Icke därför att Kungl. Maj:t utnämnt oförtjänt prästman utan därför, att Kungl. Maj:t måste gå emot vad församlingen genom valet sagt.

Det primära i lagstiftningen är, herr Ståhl, att bereda möjlighet för förtjänta prästmän, som på grund av olika anledningar fallit igenom vid val, att vinna befordran. Denna rättfärdighetsståndpunkt intager alltjämt riksdagen — förmodar jag.

Jag skulle gärna gått med på en utredning, om denna toge sikte på att avskaffa val i samband med tredjegångstillsättning, men eftersom jag vet, att en kompakt majoritet här kräver, att församlingen skall få säga sin mening, är det omöjligt att gå på den linjen.

Herr Ståhl har i sin motion begärt, att tredjegångstillsättningen skall ändras till en femtegångstillsättning, och att endast legationspastorerna skulle vara berättigade att anmäla sig såsom extra sökande. Det senare måste vara en orättvisa emot de inom landet verkande, förtjänta prästmän, som därigenom bli utestängda. Detta synes numera också herr Ståhl erkänna. Det enda man sålunda önskar utreda är, huruvida något vore att vinna med att tredjegångstillsättningen ändrades till femtegångstillsättning. Det primära i den lagstiftning, vi diskutera är — jag upprepar detta— att befordra förtjänta prästmän. När Kungl. Maj:t tillgodoser detta intresse, söker dock Kungl. Maj:t att taga hänsyn till församlingens vilja. Om en mycket stor majoritet vid ett livligt valdeltagande har uttryckt församlingens vilja att få den eller den till präst, då skall Kungl. Maj:t söka tillmötesgå församlingens intresse om detta kan ske utan att kränka en sökandes lagliga rätt att vinna befordran. Det ligger i öppen dag, att ju flera tillfällen Kungl. Maj:t har att befordra obefordrade prästmän, desto oftare har Kungl. Maj:t möjlighet att lyssna till församlingens i val uttryckta önskan. Minskas Kungl. Maj:ts möjlighet härvidlag till att blott var femte gång tillsätta präst, måste ju Kungl. Maj:t oftare kränka församlingens i valet uttalade vilja än om Kungl. Maj:t hade flera tillfällen att utse präster.

När frågan om en utredning om ny lagstiftning begränsats till den enkla frågan, huruvida Kungl. Maj:t skall ha rätt att var tredje eller var femte gång tillsätta präst, så är det, herr talman, min uppfattning, att detta är en alldeles för obetydlig fråga att sätta i gång en så stor apparat för. Sakligt sett förlorar man genom utredningen, om den skulle leda till femtegångstillsättning, möjlighet att tillgodose de intressen motionärerna vilja tillgodose. Att dessutom, herr talman, skriva till Kungl. Maj:t om att sätta i gång en utredning om en lagstiftning, som är så invecklad som hela vår kyrkolagstiftning är,

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

det är väl ändå att tillgripa större våld än nöden kräver. Att sätta i gång en utredning för att få en ändring, som — om direktiven följas — blir en försämring av det förhållande, som man vill förbättra, anser jag vara orimligt. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Gustafsson* i Lekåsa instämde häruti.

Herr **Johnsson** i Stockholm: Herr talman! Jag hade egentligen önskat att gå den linje, som herr Linnér anvisat, och alltså kräva en ny utredning. Vi kunna under alla förhållanden vara ense om att det icke är bra som det är. Det visas kanske allra bäst därav, att på den korta tid som denna lag varit i verksamhet har frågan bragts under diskussion vid två kyrkomöten. Dessutom känna vi alla till den irritation, som på sina håll uppkommit, då Kungl. Maj:t gått emot ett valutslag.

För min del håller jag nog före, att det hela bottnar i att valproceduren kommer på fel plats. För närvarande går det till på det sättet, att först förklaras tjänsten ledig för sökande från ifrågavarande stift. De prästmän, som önska, få anmäla sig såsom sökande, och domkapitlet upprättar så förslag med tre personer på förslaget, och om icke någon fjärde provpredikant blir kallad, är det alltså mellan dessa tre som valet skall stå. Under den tid, som detta pågår, förekommer det en mycket stor agitation ute i församlingen. Man samlas omkring en viss kandidat, och när det kanske ställes i utsikt, att Kungl. Maj:t skall utnämna en annan, är man alldeles särskilt intresserad av att just denne kandidat också skall få tjänsten. När sedan valet ägt rum, står det fritt för vilken prästman som helst att söka direkt hos Kungl. Maj:t, och då börjar oron på nytt. Jag undrar, om icke saken skulle kunna läggas till rätta därigenom, att det beträffande dessa tillsättningar vore stadgat, att endast de prästmän, för vilka hela förfarandet är avsett, finge anmäla sig såsom sökande, att domkapitlet sedan bland dessa prästmän upprättade ett förslag, och att valet sedan finge stå mellan dem, som sålunda anmält sig, och att det efteråt icke fick förekomma någon annan procedur än att Kungl. Maj:t ägde rätt att bland dem på förslaget uppsatta utse den lämpligaste. På detta sätt skulle, tror jag, denna irritation kunna försvinna, och samtidigt skulle det ändamål tillgodoses, för vilket lagen tillkommit, nämligen att förtjänta obefordrade prästmän kunde vinna den befordran, som rätteligen bör tillkomma dem.

Jag skulle för min del också gärna se, att detta förfarande utsträcktes att gälla även komministertjänster. Jag är nämligen övertygad om att t. ex. många prästmän i utlandet gärna skulle vilja söka en komministertjänst t. ex. i Stockholm eller någon annan av de större städerna. Den blivande utredningen skulle enligt min mening taga fasta på, huruvida icke vissa komministertjänster här i riket skulle kunna falla under samma bestämmelse.

Nu är det kanske utsiktslöst, att någon utredning kommer till stånd, men jag har för min del velat uttala min anslutning till den tankegång, som fått sitt uttryck i herr Linnérs förslag.

Herr **Bagge:** Herr talman! För min del kan jag i allt instämma med herr Hedlund i Östersund. Vad han sade tycker jag är både klokt och riktigt i alla avseenden. Jag skall dock kanske tillägga ett par ord, eftersom jag har rätt lång erfarenhet av administrationen av denna lag.

Först och främst skulle jag vilja säga, att jag icke kan finna det vara lämpligt att inskränka Kungl. Maj:ts utnämningsrätt från var tredje gång till var

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

femte gång. Den argumentation, som har framförts för detta förslag, nämligen att då Kungl. Maj:t och församlingarna i så många fall — jag tror det rör sig om över 70 % eller något dylikt — ha kommit till samma resultat det ej skulle vara behövligt mer än var tredje gång, är enligt min uppfattning icke något logiskt argument för att man skall minska Kungl. Maj:ts möjlighet att kunna utse prästmän. Det förefaller mig vara ganska uppenbart. Jag tror också, att denna Kungl. Maj:ts rätt behöver finnas kvar. Det är icke, som en föregående talare sagt, något trångsint och olämpligt kårintresse, som här gör sig gällande, utan det är ett allmänintresse av stor vikt, att även på denna bana förtjänst och skicklighet skola kunna göra sig gällande åtminstone i någon utsträckning. Det måste ju vara av vikt både för rekryteringen och för tjänsternas handhavande, att man får denna princip fastslagen i så stor utsträckning som det är möjligt.

Å andra sidan vill jag säga, att jag icke vill helt ta bort församlingarnas rätt att välja präster. Jag gör det emellertid mindre därför att jag skulle sätta så stort värde på själva prästvalet. Jag har sett alldeles för mycket av dessa prästval för att göra det. Valrörelser äro överhuvud taget icke så imponerande företeelser i vårt samhälle, och av dessa valhandlingar äro prästvalen de kanske minst imponerande. Det förefaller som om dessa val alldeles särskilt kallade fram dåliga instinkter hos människorna, och de ge ofta ej ett uttryck för vad man i högtidliga ögonblick brukar kalla för »församlingens vilja». Valutgången beror ej sällan på om någon liten klick eller någon liten organisation kommer i farten och ruskar upp tillräckligt med folk att göra sig gällande vid valförberedelserna och vid valtillfället. Ofta är det människor, som icke alls för övrigt intressera sig för kyrkliga frågor, som vid dessa tillfällen komma fram.

Jag sätter alltså icke något stort moraliskt värde på församlingarnas val av präster, men däremot menar jag, att denna rätt har stort värde därför att den framhäver det traditionella sambandet mellan prästen och församlingen. Det är en viktig del av den svenska kyrkans uppbyggnad, som får ett uttryck i rätten för församlingarna att välja präst. Jag vill därför icke taga bort denna rätt mer än som är absolut nödvändigt.

Nu är det alldeles klart, att den ståndpunkt, som kommit till uttryck i gällande lag om prästval, innebär en motsägelse. Detta har ju många gånger förr konstaterats. Det är också klart, att denna motsägelse medför en hel del olägenheter och otrevnad, icke minst för övrigt för den, som skall tillämpa lagen. Jag vet sannerligen alltför väl, att det är omöjligt för en ecklesiastikminister, han må vara skapt hur som helst, att kunna tillämpa denna lag så att det blir till belåtenhet. Han kanske icke ens alltid kan tillämpa den så, att det blir till belåtenhet för honom själv, men det kan icke hjälpas.

Emellertid tror jag icke det är så förskräckligt farligt med den missstämning, som man här har talat så mycket om. Jag har gjort den erfarenheten, att i regel blir det, när alla dessa historier kring valet äro över, ingen missstämning. Jag känner egentligen endast till ett enda fall under de fem år, som jag tillämpat denna lag, då det efteråt förefallit, som om det kanske hade varit bättre, om Kungl. Maj:ts val hade fallit på en annan person. Även i detta fall följde vi emellertid de vanliga reglerna, och det var nog riktigast att göra det. Men i övrigt, i alla de andra fallen, har det visat sig, att församlingarna efteråt ha varit synnerligen belåtna med den präst, som de ha fått. Jag vet särskilt ett fall, som intresserade mig speciellt, därför att det parti, som jag tillhör, hade satt i gång en väldig valapparat för att få en kandidat vald, som jag för min del icke ansåg borde komma i första rummet. Jag föreslog Kungl. Maj:t en annan, och det blev ett förskräckligt väsen om detta. Icke mer än

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

något år efteråt hade man emellertid allmänt kommit överens om att man var glad och tacksam över att ha fått den person, som Kungl. Maj:ts val fallit på.

Jag tror således icke, att detta med »misstämningen» i längden betyder så mycket, men skall man nu göra en ändring i prästvalslagen, vilket kanske kan vara riktigt, så bör den uteslutande avse att i de fall, då Kungl. Maj:t utnämner, alltså vid tredjegångstillsättningarna, valhandlingen skall avskaffas. Detta vore enligt mitt sätt att se en rimlig ståndpunkt. Jag tror nämligen icke, att valet i det fallet gör någon nytta, och att det stärker sambandet mellan präst och församling, i all synnerhet icke om det råkar bli så, att Kungl. Maj:t enligt gällande lag måste utnämna en annan präst än den som fått majoriteten. Jag tror därför som sagt, att valet i det fallet mycket väl skulle kunna tas bort, varigenom man ju skulle slippa det bråk, som alltid uppstår, och även kanske den otrevnad kring denna lag, som uppkommer därigenom att ecklesiastikministern måste tillämpa en lag, som är byggd på i sig motstridiga principer. Jag skulle alltså icke ha något emot en ändring av lagen i den riktningen, att valet togs bort vid tredjegångstillsättningar. Jag tror att det skulle vara klokt.

Emellertid går ju herr Linnérs yrkande, som herr Hedlund i Östersund redan har sagt, icke i första rummet ut på en sådan ändring utan väsentligen därpå att man skulle göra *andra* försök till ändringar av lagen. Man skulle sålunda i enlighet med motionens yrkande undersöka möjligheten att göra det antal utnämningar, som Kungl. Maj:t har rätt till, färre än förut. Jag kan för min del, som jag tidigare framhållit, icke se, att det finns någon anledning till en sådan åtgärd.

I likhet med herr Hedlund i Östersund tror jag inte, att det är mycken idé att för närvarande hålla på att utreda dessa frågor. Sedan man inom riksdagen gång efter annan har sagt ifrån att man ej vill ta bort valet vid tredjegångstillsättningen, så anser jag mig ej heller kunna förorda det som annars skulle vara sympatiskt för mig, nämligen en utredning i detta syfte. Jag måste därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr förste talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Lindqvist:** Herr talman! Jag begärde ordet i anledning av ett yttrande, som herr Ståhl fällde, men innan jag tar upp det vill jag säga, att jag ju varit i tillfälle att flera gånger tala i denna fråga, och såvitt jag vet ha icke herr Hedlund i Östersund och jag vid dessa tillfällen varit överens. I dag är jag emellertid ense med honom och yrkar bifall till vad utskottet här har föreslagit.

Jag begärde emellertid närmast ordet för att säga, att det väl knappast är skäl i att i dag taga upp en lång debatt om denna fråga, vilken ju redan har fallit genom första kammarens beslut. Herr Ståhl säger nu, att han vill ha en opinionsyttring till stånd, och därför vill han gå på herr Linnérs reservation. Men vad vill herr Ståhl ha en opinionsyttring för? Herr Ståhl har tydligen icke klart för sig vad han själv vill. Han frånfaller sin motion, vilket tyder på att han icke har tänkt igenom denna fråga, innan han väckte sin motion. Det är väl då bättre att vänta till ett annat år, då herr Ståhl kanske kommer tillbaka och under tiden hunnit göra klart för sig, om han vill ha tredje- eller fjärde- eller femtegångstillsättningar, och om de röstberättigade då skola få deltaga i valet eller ej. I dag finns det sannerligen ingen anledning att göra en opinionsyttring, när man icke vet vad den opinionsyttring bottnar i eller vad man vill få fram med densamma.

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.
(Forts.)

Det finns som jag sade, herr talman, ingen anledning att fortsätta denna debatt, ty något resultat kan det ändå icke bli.

Herr **Sveningsson:** Herr talman! I denna debatt har det talats mycket om den agitation, irritation och misstämning, som förekommer i samband med prästval. För min del tror jag icke, att denna agitation och irritation komma att försvinna, om vi skulle få femte-, sjätte- eller sjundegångstillsättningar i stället för tredjegångstillsättningar. Det är andra omständigheter, som därvidlag göra sig gällande. Särskilt skulle jag för min del vilja uttala det önskemålet, att den politiska agitationen i samband med prästval skulle komma att försvinna.

Jag kan för min del icke inse, att man vinner något på att övergå till femte- eller sjättegångstillsättningar. Av utskottets utlåtande framgår ju, att i 77 % av alla de fall, då Kungl. Maj:t har utnämnt kyrkoherde under de sista fyra, fem åren, har utnämningen överensstämt med församlingens val. Det är således endast i cirka 23 % av fallen, som Kungl. Maj:t gått emot församlingens val. Detta visar, säger man nu, att även om det skulle bli femte- eller sjättegångstillsättningar, skulle det finnas utrymme för Kungl. Maj:t att utnämna det antal präster, som behöva bli utnämnda. Om vi emellertid skulle införa femte- eller sjättegångstillsättningar, så tror jag icke att det därmed skulle bli så, som herr Ståhl här framhöll, att vi skulle slå vakt om menigheternas möjlighet att avgöra sina egna frågor och om den kommunala självbestämmanderätten. Vi skulle nämligen härigenom också få det resultatet, att församlingarna skulle med så mycket större säkerhet kunna räkna på att *icke* få den präst, som de ha valt, ifall man nu skulle ha kvar val även vid ett sådant nytt system.

Då jag för några veckor sedan lyssnade till debatten i denna fråga i första kammaren och då jag lyssnat till debatten här i dag har jag kommit till det resultatet, att man icke har kunnat visa fram något valsystem, som är bättre än det vi nu ha. Jag delar för min del den uppfattning, som Lunds domkapitel givit uttryck åt i sitt remissutlåtande, nämligen att det nuvarande valsystemet har fungerat under alltför kort tid för att detsamma skall dömas ut, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Ståhl:** Herr talman! Jag skall som herr Lindqvist sade, icke förlänga debatten, men jag måste ändå få uttala min vördnadsfyllda förvåning över den något magistrala ton, med vilken herr Lindqvist upplyste mig om att jag icke vet vad jag vill. Det är nog så, herr Lindqvist, att jag vet tämligen bra vad jag vill. Om jag finge bestämma skulle jag ta bort den kungliga utnämningsrätten helt och hållet. Jag har alltså ingenting gemensamt med den tankegång, som utvecklades av herr Bagge och även i någon mån av herr Hedlund i Östersund, nämligen att valen skola tagas bort. Jag anser, att det är församlingen, som skall bestämma vilken präst församlingen vill ha, och jag har den uppfattningen, att prästen principiellt är tjänare åt den menighet, i vilken han är satt, och därför skall han också finna sig i de villkor, som han blir ställd inför.

I detta sammanhang skulle jag vilja rätta en liten missuppfattning, som herr Hedlund i Östersund nog gjorde sig skyldig till, när han sade, att jag uppfattade den nuvarande ordningen som en kompromiss mellan församlingarnas valrätt och Konungens utnämningsrätt. Det har jag ingalunda gjort. I så fall uttryckte jag mig mycket illa. Jag har sagt, att det är en kompromiss mellan å ena sidan önskemålet att gå församlingen till mötes och å andra sidan önskemålet att bereda prästerna största möjliga rättvisa och bästa möjliga befordringsförhållanden. Det är för att få en kompromiss mellan denna dualism i prästernas ställning, som det nuvarande förfaringssättet har införts.

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

Men jag begärde också ordet för att få säga till herr Bagge, att hans uttalande ju icke precis överraskade, när man har sett den utnämningspolitik, som han i vissa fall har tillämpat. För övrigt inbjuder nog hans uttalande rörande valhandlingar överhuvud taget till vissa — om man icke vill vara elak — underliga funderingar. Han säger, att han visserligen icke vill ta bort församlingarnas rätt att välja, men att valhandlingar överhuvud taget icke äro någon imponerande manifestation i detta samhälle och prästvalen minst imponerande av alla. Det utgör kanske bakgrunden till den utnämningspolitik, som inaugurerades i någon mån under herr Bagges tid, att han icke har så värst stor respekt för församlingarnas uttalade vilja. Den allmänna snudd, som han gav åt sitt uttalande, gör det emellertid onekligen en smula betänkligt. Är det något, som vi måste hålla högt i ära här i landet, är det faktiskt valhandlingen, hur trivial den än kan synas vara.

Herr Bagge påstod vidare, att Kungl. Maj:ts utnämningar icke hade skapat någon misstämning, och han hade sett fall, då det blivit den största förtrolighet mellan prästen och den församling, dit prästen mot församlingens vilja hade kommit. Jag vågar icke uttala mig om hur det är i det av herr Bagge speciellt åsyftade fallet, men jag vet fall, där man fått präster dels genom fjärde provpredikantsförfarandet och dels genom det nu diskuterade förfarandet mot sin vilja, och där man under många år varit ledsen över att man fått dessa präster. Människorna äro emellertid lyckligtvis så skapade, att de icke leva i öppen missämja med varandra, utan när man ändå måste vara tillsammans försöker man göra tillvaron så dräglig för varandra som möjligt. Det förhåller sig nog på det sättet, herr Bagge, och jag tror icke man skall låta förleda sig av den vänliga umgängelsen till att tro, att detta system är riktigt.

Ja, herr talman, jag vidhåller vad jag sade förut, nämligen att ett bifall till herr Linnérs reservation faktiskt skulle betyda ett stöd åt och en opinionsyttring till förmån för församlingarnas uttalade önskan, när det gäller dessa tillsättningar. Jag vidhåller därför mitt yrkande.

Herr **Rylander:** Herr talman! Jag har icke haft tillfälle att åhöra hela debatten. Jag har hört blott de två senaste talarna. Jag skulle kanske därför kunnat inskränka mig till att instämma med herr Sveningsson, om jag icke uppkallats att säga ett par ord i anledning av herr Ståhls senaste yttrande. Jag syftar närmast på vad herr Ståhl sade om att, om han finge bestämma, skulle han ta bort den kungliga utnämningsrätten helt och hållet.

Man får enligt min mening icke överdriva detta med församlingens rätt att tillsätta sin präst. Denna rätt är icke vare sig så urgammal eller så obruten, som man tror. Tvärtom vilar Kungl. Maj:ts rätt att utnämna präst i vissa fall på gammal hävd. Redan så tidigt som under de gamla landskapslagarnas tid var församlingarnas rätt att tillsätta präster icke på något sätt ovillkorlig. Enligt den gamla Upplandslagen, som sedan kom att influera åtskilliga andra landskapslagar, ägde sålunda biskopen, bland annat, att, sedan församlingens val ägt rum, pröva den valdes kunskaper. Församlingen hade egentligen endast en rätt att hos biskopen föreslå präst. I allt väsentligt gällde detsamma ända till på 1730-talet. Då tillkom indelningen av pastoraten i regala och konsistoriella — jag bortser här från de patronella pastoraten — varvid Kungl. Maj:t fick rätt att utnämna i de regala pastoraten, vilka utgjorde vid pass en fjärdedel av hela rikets pastorat, medan i de konsistoriella pastoraten valet blev avgörande. Här hade då Kungl. Maj:t ett korrektiv att

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.
(Forts.)

taga till för att jämna ut ojämnheterna i de prästerliga befordringarna. Detta förfaringssätt tillämpades ända till och med 1910, då det avlöstes och alla pastorat blevo konsistoriella med undantag av de patronella pastoraten, vilkas antal var omkring 120. Det visade sig emellertid ganska snart, att denna ordning föranledde missförhållanden. Ett första uttryck fick detta, när de patronella pastoraten avskaffades 1921. Riksdagen beslöt då, att Kungl. Maj:t skulle få utnämna prästmän i dessa pastorat såsom ett regulativ för ojämnheterna i den prästerliga befordringsgången. Detta hjälpte emellertid icke, utan missnöjet kvarstod och yppade sig vid flera tillfällen. Vid icke mindre än tre kyrkomöten kom man åter till denna fråga, och slutligen blev resultatet av det hela 1934 års lag om tillsättning av prästerliga tjänster.

Under förberedelsearbetet för denna lagstiftning var man inne på olika linjer. Jag måste säga, att den av ecklesiastikminister Engberg framlagda proposition, som då antogs, enligt min mening var en mycket god kompromiss mellan de linjer, som man hade att välja på. Man måste utgå ifrån att det, såsom prästvalet nu är organiserat, icke kan, icke kunnat och aldrig kommer att kunna gå, att genom församlingens val få alla präster, som äro förtjänta av befordran, befordrade. Därför måste man ha en säkerhetsventil. Hur denna skall anordnas kan vara en smaksak. Jag får för min del säga, att detta förfarande, att Kungl. Maj:t var tredje gång tillsätter efter föregånget val synes mig vara den bästa utvägen. Kungl. Maj:t kan då taga hänsyn till församlingens vilja i den mån denna verkligen har blivit tydligt uttalad. Jag får tillstå, att jag för min del var ganska tveksam, huruvida jag i utskottet skulle förorda utredning eller, såsom jag gjorde, avstyrka utredingen. Att jag kommit att göra det sistnämnda beror därpå, att jag tyckte, att tio år är en alldeles för kort tid för att man skulle kunna få några hållpunkter för en ändring i lagstiftningen. Systemet har nätt och jämnt hunnit komma i gång och har icke hunnit nå den stadga, som behöves. Man får komma ihåg, att tredjegångstillsättning endast förekommer i ett fåtal fall om året.

Om man skall göra någon reform, har jag mycket svårt att tänka mig att välja den väg, som motionärerna ha angivit. Det skulle vara att knäsätta de olägenheter, som man just vill ha bort. Ingen vill väl inbilla sig, att bitterheten blir mindre i församlingarna, därför att Kungl. Maj:t endast var femte gång skall utse präst. Detta skulle föra med sig, såsom herr Sveningsson och reservanterna påpekat, att man måste slopa valet, eller också skulle valet nedsjunka till ett fullkomligt betydelselöst förfarande. Ty om det skall vara någon mening med Kungl. Maj:ts utnämningsrätt och att man skall tillgodose de synpunkter som avses, då skulle Kungl. Maj:t vara tvungen att tillgripa alla eller så gott som alla tjänster, som blivit lediga, för att sätta till de präster, som äro förtjänta av befordran men icke lyckats vinna sådan i vanlig ordning.

Jag tycker också, att det icke finns någon anledning till att, därför att det förekommit enstaka fall — vilka jag för min del för övrigt är benägen tro ha blivit alltför mycket omskrikna — då utnämningen kanske icke varit så alltigenom lyckad, utdöma hela systemet. Man kan väl säga, att Kungl. Maj:t i stort sett har följt de anvisningar, som gåvos och som förväntades, då lagen kom till. Framför allt framträder detta mycket tydligt under de senaste åren. Kyrkoherde Wihlborg har i ett yttrande, som är bifogat domkapitlets i Lund remissutlåtande, redogjort för lagens tillämpning under de senaste fyra åren, som är mycket upplysande. Av denna redogörelse framgår, att Kungl. Maj:t i genomsnitt gått mot församlingens vid valet uttalade vilja i tre fall om året.

Motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster. (Forts.)

Vad är då detta? Jag är säker om att det i de allra flesta fall varit goda prästmän med utmärkta meriter, som emellertid av någon anledning icke kunnat göra sig gällande någon gång tidigare vid prov. Alla, som åtminstone någon tid vistats på landet, veta nog, hur förfärligt lätt det är att falla igenom vid ett prästval. Det har blivit en alltmer utpräglad tendens att vid prästval välja någon av de yngsta, som stå på förslaget. Man vill gärna till den lediga tjänsten ha en ung och kraftfull präst, och då tar man gärna en av de yngsta. Står på förslaget en äldre prästman, och kan han dessutom icke sjunga, är han vanligtvis borta. Därför är det förklarligt, om en prästman, som stått under val flera gånger och fallit igenom, drar sig för att fortsätta att ställa upp för att såsom tidigare draga en nit och icke få något pastorat. Man skall besinna, att det icke är blott prästen, som far omkring och provar och ställer upp sig till allmänt beskådande, utan det gäller också hans hustru och övriga familjemedlemmar och alla de förhållanden, som han har att göra med. Jag är mycket övertygad om att därest denna lagstiftning, som nu gäller, får fortfara att gälla en tid, komma vi att finna, att det är en både rimlig och rättvis anordning. Därmed vill jag icke ha sagt, att man icke möjligen efter en längre tids erfarenhet, kan göra en eller annan ändring i prästvalslagen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hoppe:** Herr talman! Herr Ståhls sista anförande nödgade mig att begära ordet för att i största korthet framföra en gensaga mot vad han yttrade. Herr Ståhl förklarade — om jag uppfattade honom rätt — att herr Bagge som statsråd och ecklesiastikminister inaugurerat en ny utnämningspolitik så till vida, att han hade fäst mindre avseende vid församlingarnas i val uttalade vilja. Jag är präst och har självfallet stort intresse för sådana ting, och jag har icke kunnat märka något sådant. Jag erinrar också om att konstitutionsutskottet så sent som för ett år sedan företog en undersökning i fråga om Kungl. Maj:ts utnämningar. Där kan herr Ståhl få besked om att den uppfattningen, att herr Bagge skulle ha inaugurerat en ny utnämningspolitik, är ett fullständigt misstag.

Herr Ståhl sade också, att han icke trodde på herr Bagges förklaring, att det ofta i det långa loppet jämnar ut sig mellan prästen och en församling, som har fått en annan präst än den man velat få, alltså när Kungl. Maj:t utnämnt någon annan än den församlingen givit sina röster. Jag kan i varje fall intyga, att vad herr Bagge sade, är riktigt i många fall.

När jag har ordet skall jag, herr talman, ta mig friheten att till sist säga, att den nuvarande ordningen har fungerat bra. Tack vara tredjegångstillsättningen ha förtjänta präster fått befordran. Kungl. Maj:t har visat sig lyhörd för en genom livligt valdeltagande markerad önskan från församlingens sida. Det är med tillfredsställelse och tacksamhet som Sveriges präster och församlingar konstaterat, att våra ecklesiastikministrar på det hela taget ha varit hågade att ta hänsyn till sådana uttryck för församlingarnas önskan.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herr Linnér avgivna reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16.

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 42, i anledning av väckt motion om ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 41, vilken behandlats av första lagutskottet, hade fru *Nordgren*, hemställt, »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om sådan ändring i gällande kyrkolagstiftning att nu rådande missförhållanden i fråga om kyrkas upplåtande undanröjas».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motion, II: 41, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville med beaktande av vad utskottet i sin motivering anfört låta verkställa utredning av frågan om upplåtande av kyrka för annat ändamål än gudstjänst samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Särskilt yttrande hade avgivits av fru *Svensson* samt herrar *Linnér*, *Karl Emil Johanson*, *Hedlund* i Östersund, *Werner*, *Björling* och *Sveningsson*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motion, II: 41, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t i den form, som befunnes lämplig, ville fästa domkapitlens uppmärksamhet på angelägenheten av att domkapitlen genom ämbetsskrivelse till prästerna i stiftet uttalade, att frågor om upplåtande av kyrka för annat ändmål än gudstjänst jämte övriga i reservanternas motivering omförmälda frågor måste behandlas med grannlagenhet och förståelse, samt att i tveksamma fall pastor borde rådgöra med biskopen och, i fall då upplåtelse vägrades, hade att anmäla detta med angivande av skälen därför till domkapitlet.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Sveningsson:** Herr talman! Vid behandlingen i första lagutskottet av fru Nordgrens motion nr 41 i denna kammare har jag för min del icke kunnat dela utskottsmajoritetens mening, utan jag har anslutit mig till den vid utlåtandet fogade reservationen eller den reservation, som av någon för mig okänd anledning fått formen av ett särskilt yttrande; men då i detta särskilda yttrande finns utformat ett bestämt yrkande, förmodar och hoppas jag, att det icke möter något hinder att yrka bifall till detta yrkande.

När fru Nordgren i sin motion föreslagit, att en ändring i gällande kyrkolag borde ske i fråga om kyrkas upplåtande i det avseendet, att i enlighet med gällande kyrkolag församlingens kyrkoherde äger oinskränkt bestämmanderätt över kyrkan, har första lagutskottet först och främst kunnat konstatera en sak, nämligen att just på detta område finns det ingen lag. Någon ändring i gällande kyrkolag kan således icke komma i fråga. Såsom i remissyttrandena framhållits, finns det i kyrkolagen inga bestämmelser rörande kyrkas upplåtande, utom när det gäller borgerlig begravning. Rätten att bestämma över kyrkas öppnande tillkommer alltså församlingens kyrkoherde eller hans ställföreträdare. Denna rätt för församlingens kyrkoherde vilar icke på någonting annat än på en gammal tradition, en gammal sedvänja och praxis. Pastorn har att utöva denna rätt långt ifrån oinskränkt, han har att utöva den under, som det sägs i den del av utskottets utlåtande, varom vi äro eniga, under tjänstemannaansvar. Han måste beakta religiösa synpunkter, som utskottet också framhåller, och han har, vill jag tillägga, att handla under ansvar gentemot församlingen och den högre makt han tagit till sin uppgift att tjäna.

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

Det är alldeles som motionären framhåller, att kyrkan icke är prästens enskilda egendom. Prästen äger icke kyrkan i rent juridisk mening, men detta innebär inte, att han saknar bestämmanderätten och dispositionsrätten över kyrkan.

Denna dispositionsrätt har pastorn fått genom sin installation. I äldre tider fick också kyrkoherden eller pastorn vid installationen mottaga nycklarna till kyrkan som ett synligt bevis för denna sin rätt och befogenhet. Således är det, som jag redan har sagt, en mycket gammal, en från tid till tid utvecklad, ja en gammal vacker och värdig tradition, som bestämmanderätten över kyrkan vilar på, och inte som fru Nordgren tycks mena på någon lagstiftning. Ja, bara namnet kyrkoherde, tycker jag säger något och inte så litet om kyrkoherdens ställning i sin församling. Och jag anser, att den som är herde för sin församling och har ansvaret inte bara som tjänsteman utan också som själasörjare, han bör ha den uppgift och den befogenhet han nu har. Det är säkert en angelägenhet och ett stort intresse för de många som tagit till sin livsuppgift att vara kyrkans tjänare, att detta ansvar förvaltas så väl som möjligt.

När det nu gäller dessa så ömtåliga frågor om kyrkors upplåtande för annat ändamål än gudstjänst, fanors införande i kyrka o. s. v. så har det, som i motionen såväl som i utskottets utlåtande är framhållet, en och annan gång bevisligen inträffat, att prästmän ha handlat på ett sätt, som jag också vill erkänna att man icke kan vara fullt tillfredsställd med. När nu prästmännens antal är mycket stort, 3—4 000, är inte detta så underligt. Då måste det helt enkelt vara så att uppfattningen hos alla dessa icke kan vara lika. Inte ens i standardiseringens tidsskede tror jag, att uppfattningen på ett område som detta kan standardiseras. Hur många andra ämbets- och tjänstemän och befattningshavare handla icke så, att en anmärkning kan framföras, och — det böra vi i detta sammanhang komma ihåg — icke heller prästmännen äro mer än människor.

Jag kan således icke dela den uppfattningen, att missförhållandena här eller inställningen från deras sida, som äro kyrkans tjänare och ha ansvaret för den andliga vården i församlingarna, för närvarande äro sådana, att här finns anledning till någon utredning och som följd av denna utredning en lagstiftning på området.

Här har många gånger tidigare under denna riksdag talats om meningslösa och onödiga utredningar. Jag anser för min del, att skulle det här bli ett beslut om utredning angående kyrkas upplåtande och fanors införande i kyrka, skulle denna utredning vara alldeles särskilt onödig. De missförhållanden, som kunna visas fram, äro icke av en sådan storleksordning, att de motsvara ett utredningskrav. Utskottet erkänner också, att Svenska kyrkans präster i allmänhet visat takt och omdöme vid handhavandet av upplåtelserätten. Och det är i förhållande till prästernas antal i mycket få fall det finns något att anmärka.

Jag tror inte heller att Sveriges kyrkofolk har någon som helst önskan, att här skall bli någon utredning och en annan ordning än den nu rådande. Om så skulle vara, att hemvärns- eller fackföreningsfanan i någon församling får stanna utanför kyrkan vid begravning, så är det säkert ingen i detta land som lider någon skada av detta förhållande. Jag vill då också passa på att understryka, att om pastorn i någon församling icke tillåter att fanor få föras in i kyrkan vid begravning, måste han naturligtvis behandla alla organisationer och alla politiska partier lika, så att icke den ena organisationen eller det ena partiet får komma in i kyrkan med sin fana och inte det andra. Jag anser, att

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

vilken fana det vara må, så gör den lika god agitation och propaganda för den sak, för vilken den skall utnyttjas, vid kyrkomuren som inne i kyrkan, ty det är väl propaganda och ingenting annat, som det här är fråga om.

Inför utskottsmajoritetens mening att så långt riksdagens makt här sträcker sig skall här tvingas fram en utredning dels för att visa, vem som har den politiska makten i detta land, och dels för att tjäna andra syften, kan jag inte annat än tänka på vad en av våra biskopar yttrade för några veckor sedan vid en kyrkoherdeinstallation; han yttrade bland annat: »Staten vill ha en underdånig kyrka, som icke gör de härskande eller den allmänna opinionen omak, och i det stycket är demokratien icke mer eftergiven än diktaturen. Och ute i församlingarna vill man ha hänsynsfulla och medgörliga präster, som predika och handla människor till lags. Men en sådan anpassning vare fjärran från oss. Om vi vilja föra Herrens sak framåt i världen, måste vi gå fram utan att fråga efter omgivningens vare sig beröm eller tadel. Man måste lyda Gud mer än människor.»

Jag för min del delar den uppfattningen fullständigt, att vem som än är innehavare av den politiska makten i samhället, så få icke de makthavande politiska instanserna sätta en politisk prägel på kyrkan och dess förkunnelse. En sådan utveckling kan icke föra kyrkans sak framåt.

I motionen är även föreslaget, att när det gäller bestämmanderätten över kyrkan detta gamla arv borde överflyttas från sina nuvarande arvtagare, från prästen till kyrkostämman, kyrkofullmäktige eller i sista hand till kyrkorådet. Utskottet tvivlar starkt på att denna utveckling skulle vara lycklig, och man har klart för sig, att sammankallandet av dessa organ tar lång tid, och för en obetydlig fråga kan detta icke vara praktiskt. Man befarar till och med, att kyrkoråden i vissa bygder skulle bli mera restriktiva än församlingens pastor.

Hur det än blir med den saken, så har jag för min del mycket stora betänkligheter på denna punkt, ty såväl kyrkostämman som kyrkofullmäktige samt även kyrkoråden äro rent politiska instanser. Det kanske ännu kan sägas, att kyrkoråden åtminstone i vissa bygder — jag har själv den erfarenheten från den bygd jag representerar — i mycket stor utsträckning äro sammansatta av utpräglat kyrkligt intresserade personer. Om nu kyrkoråden skulle få en ännu större maktbefogenhet än vad de för närvarande ha, finns ju den risken, att här blir en ommöblering och att även kyrkoråden bli organ, där de politiska idéerna komma att spela in. Jag har den bestämda uppfattningen, som jag redan givit uttryck för, att kyrkan inte skall vara och inte bli tummelplatsen för politiska spekulationer.

Men man kan nog konstatera, beklagligt nog, att utskottsmajoritetens inställning i denna fråga är dikterad av politiska idéer, på samma sätt som det var vid behandlingen av åttonde huvudtiteln, då det beslutades om utredning i syfte att skilja skolärendena från domkapitlen. På samma sätt som det då kunde konstateras, att detta var ett politiskt ställningstagande emot en kyrklig institution, så kan man även denna gång framhålla, att vad som yrkas från utskottets sida har till syfte att underminera kyrkans ställning i samhället.

Vid behandling av denna fråga tycker jag det är anledning att erinra om att kyrkan med sitt vigda och helgade rum icke är att jämföra med vilken samlingslokal som helst. Jag tycker, att det är en viss likhet mellan den fråga, som i dag behandlas, och en motion, som förevar till behandling här i riksdagen 1942. Den gången gällde det förslag om utredning rörande ändrade bestämmelser om möjlighet att få förrätta borgerlig begravning i kyrkan. Majoriteten i första lagutskottet hade även den gången tillstyrkt förslag om utredning. Förslaget avslogs av riksdagen genom att första kammaren biföll reservatio-

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

nen. Till detta resultat bidrog helt säkert i mycket stor utsträckning den varmt religiöse nu framlidne riksdagsmannen, Arthur Engberg, som även för några år sedan var ecklesiastikminister, genom det tal han höll i kammaren och sitt yrkande om bifall till reservationen. Jag vill också begagna tillfället att citera några ord ur herr Engbergs tal. Han yttrade bland annat: »Observera att, så länge den rena evangeliska läran är svensk statsreligion, de svenska kyrkorna äro avsedda för kultakter i denna bekännelses både anda och ordning.» Denna fråga om kyrkans upplåtande för borgerlig begravning hade behandlats vid 1925 och 1926 års riksdagar och kyrkomöten. Litet senare i sitt tal refererade herr Engberg, vad biskop Einar Billing yttrat vid behandling av detta ärende vid 1925 års kyrkomöte. Herr Engberg tillade, att vad biskop Billing yttrat var måhända ett av de djupsinnigaste anföranden i en kyrkopolitisk fråga som någonsin hållits vid ett svenskt kyrkomöte. Biskop Billing framhöll, att det var ingalunda endast med tanke på kyrkorummets helgd som han var betänksam, utan det var inför utsikten, att den kyrka, som i och genom sin bekännelse bragt sin religiösa egenart till uttryck och för vars kultakter kyrkorummen äro avsedda i denna bekännelses ordning och anda, skulle som regel träda åt sidan, när så begäres. Herr Engberg tillade: »Vi ha ju icke endast den kultakt, som består i jordfästning. Vi ha t. ex. även vigsel. Vad skulle Ni, herr talman och mina herrar, säga, om en borgerlig vigselakt skulle ifrågasättas att äga rum i kyrkan, om borgmästaren, rådmannen eller landsfiskalen skulle vara vigselförrättare i kyrkorummet?» I fortsättningen framhöll herr Engberg, hur motbjudande det skulle vara, om rena motsatsen till kyrkliga kultakter skulle få förekomma i kyrkorna.

Jag vill bara med dessa citat från debatten 1942 om den borgerliga begravningen ha sagt, att vi böra vara lika restriktiva i vår uppfattning i dag, som majoriteten i riksdagen var 1942.

Samtidigt som jag vill ha sagt, att vi, när det gäller de kyrkliga angelägenheterna och reformerna, böra gå fram med den allra största varsamhet och försiktighet, vill jag också framhålla, att det är mycket önskligt, att den tradition och den praxis, som utbildat sig vid behandlingen av de här berörda frågorna om kyrkas upplåtande, bli iakttagna och att dessa frågor bli så enhetligt behandlade som möjligt. Genom ett bifall till vår reservation tro vi att det målet skall uppnås.

Vi tro, att den enklaste, den bäst framkomliga och den väg som fortast leder till resultat är, att Kungl. Maj:t och domkapitlen ge direktiv på dessa känsliga områden. Och det viktigaste av allt är, tro vi, att detta förslag gagnar kyrkans sak mera än ett långvarigt beträdande av lagstiftningsvägen, som skulle leda fram till skapandet av en ny kyrkolag, innan det är nödvändigt. Jag måste uttrycka en förhoppning om att kyrkans angelägenheter skola vara något som lyftes upp ovanför partierna och de politiska striderna.

Jag ber med anledning av vad jag här anfört, herr talman, att få yrka bifall till vår reservation, d. v. s. till det yrkande som framställts i det särskilda yttrandet.

Herr **Björling:** Herr talman! Det verkar, som om kyrkofrågor och deras handläggning i riksdagen skulle tilldraga sig ett ganska stort intresse, och det kanske man får betrakta som ett gott yttersta tidens tecken.

I den fråga, som nu föreligger, om kyrkas upplåtande för olika ändamål, kan man med fullt fog uttala den uppfattningen, att det under de sista årtiondena ägt rum en ganska stark omsvängning på detta område; en omsvängning har ägt rum även hos prästerna. Om man följt utvecklingen under de se-

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

nast gångna fem åren med dess talrika anstalter för såväl humanitära som fosterländska ändamål, har man i större omfattning än förut begärt kyrkornas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. Man måste också sanningsenligt konstatera, att prästerna i stor sett visat tillmötesgående och förståelse. Kyrkorna ha öppnats för möten och fester av olika slag, insamlingar för olika humanitära ändamål, försvarslånefester, hemvärnfester m. m. Men det är ju klart, att kyrkan inte kan, såsom här har nämnts, betraktas som en allmän samlingslokal, som får öppnas för vilka ändamål som helst och sådant som kan stå i strid med de intressen som kyrkan har att företräda.

Motionären erinrar om vissa fall, där prästmän handlat ovisligt i fråga om kyrkas upplåtande. Även om man kan karakterisera vissa av dessa fall som rent av upprörande, äro de ingalunda i fråga om antalet av den storleksordning, att de enligt min uppfattning motivera en klandertalan mot prästerskapet i allmänhet. På det hela taget torde prästerskapet opartiskt och på ett omdömesgillt sätt handha sin befogenhet att bestämma om kyrkas upplåtande. Motionären ifrågasätter, huruvida inte bestämmanderätten över kyrkas upplåtande bör överflyttas från församlingens kyrkoherde till kyrkofullmäktige eller kyrkostämma eller till kyrkorådet. Såväl utskottsmajoriteten som reservanterna äro eniga därom, att en sådan anordning icke är en framkomlig väg till enhetliga bestämmelser. Politiska maktförhållanden inom dessa organ — även mycket tillfälliga sådana, till exempel på en kyrkostämma — skulle kunna medföra beslut, som i olika delar av vårt land torde bli av mycket växlande innebörd. Framför allt synes det icke otänkbart, att dessa frågor gjordes till djupgående tvistefrågor inom församlingarna. I allmänhet torde det också förhålla sig så att det kräves ett snabbt avgörande.

Såsom av det föreliggande utskottsutlåtandet framgår, äro utskottsmajoriteten och reservanterna eniga i långa stycken. De äro eniga därom, att beslutanderätten i första hand bör bibehållas hos pastorn. Emellertid bör det åläggas pastor att i tveksamma fall eller då pastor anser sig böra vägra upplåtelse underställa frågan stiftets biskop. Utskottsmajoriteten säger till slut i sin motivering: »Inom utskottet har övervägts, huruvida icke en mera enhetlig och mot de intressen, varom här är fråga, mera tillmötesgående praxis kunde vinnas utan anlitande av särskild lagstiftning, genom meddelande av erforderliga direktiv från Kungl. Maj:t och domkapitlen till församlingarnas pastorer. Utskottet har emellertid stannat vid den ståndpunkten, att denna fråga bör regleras genom lagstiftning.»

Det förefaller i alla fall av detta uttalande, som om utskottsmajoriteten icke hade alltför stark tro på lagstiftning i denna fråga. I avvaktan på sådan reglering torde vägledande direktiv kunna meddelas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning. Det är vad reservanterna yrkat på. Därför behövs ju och ifrågasättes av reservanterna ingen särskild lagstiftning.

Om man således närmare granskar de här föreliggande förslagen i fråga om deras ordalydelse, skall man finna, att det är knappast icke mer än en halv hästlängd mellan utskottsmajoriteten och reservanterna i deras olika yttranden. Reservanterna hade tänkt sig en lösning på administrativ väg. En utredning med ty åtföljande lagstiftning skulle helt säkert, såsom en föregående talare också har sagt, ta lång tid, då en sådan lagstiftning skulle erhålla kyrkolags natur. Den skulle heller inte kunna bli så detaljerad, utan även i fortsättningen skulle anmäla sig gränsfall, där lagens anda och bokstav bleve föremål för olika tolkning.

Jag anser för min del, att de ömtåliga spörsmål, som här möta, borde, så långt möjligt är, kunna lösas i den ömsesidiga förståelsens och toleransens tec-

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

ken och utan att man nu ingriper med särskilda lagbestämmelser. Den alltmera utpräglade toleransen i vårt land mot olika tänkande på det religiösa och kyrkliga området och även på andra områden torde giva fog för den förväntan, att anspråk på tillmötesgående i denna fråga skall vinna beaktande på kyrkligt håll. Den uppmärksamhet, som frågan nu blivit föremål för i riksdagen, borde väl också bli en läxa för de präster, som i detta avseende sitta på de anklagades bänk.

Årets riksdag har ju begärt utredningar i ett ovanligt stort antal frågor. Man kunde nästan sätta i fråga, om det icke kan bli nödvändigt att tillsätta en kommitté för att avgöra, i vilken ordning de olika frågorna böra utredas. För min del är jag icke övertygad om att någonting har inträffat på denna punkt, som ställer denna fråga i en sådan angelägenhetsgrad, att den just nu behöver läggas i stöpsleven med begäran om en särskild lagstiftning.

Med god vilja borde det vara möjligt att på administrativ väg uppnå en tillfredsställande lösning efter de linjer, som angivits i reservationen, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Utskottet har utformat motiveringen till sitt förslag på ett sådant sätt att de, som vilja åstadkomma en ändring av nu rådande förhållande, d. v. s. att en prästman skall ha ensam bestämmanderätt över skattebetalarnas gemensamma egendom, kyrkan, inte kunna nå detta mål genom att rösta för utskottets förslag. Utskottet ger visserligen motionären rätt i att de nuvarande bestämmelserna böra ändras och föreslår därför en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning, men samtidigt vill utskottet att riksdagen skall göra ett sådant uttalande, att även i fortsättningen allt skall bli vid det gamla. Utskottet anför nämligen att övervägande skäl tala för att beslutanderätten i första hand bibehålles hos pastor, och så tillägger utskottet: »Emellertid bör det åläggas pastor att i tveksamma fall eller då pastor anser sig böra vägra upplåtelse underställa frågan stiftets biskop.» Det är alltså det sista, som skulle bli det nya; man skulle skapa en ny instans för överklagning i frågor om kyrkors upplåtelse, vilket skulle innebära att beslutanderätten i en del fall skulle komma att ligga hos biskoparna i stället för hos prästerna. Enligt min mening skulle man därigenom, åtminstone i viss utsträckning, komma ur askan i elden. Jag behöver bara hänvisa till innehållet i en del av de yttranden av biskoparna, som finnas i handlingarna, för att styrka det påståendet.

Motionären har ju ifrågasatt, huruvida inte bestämmanderätten över kyrkorna borde överflyttas från vederbörande pastor till kyrkofullmäktige, kyrkostämman eller kyrkorådet. Mot detta anför utskottet, att sammankallandet av dessa institutioner tarvar lång tid och att de frågor, som det här gäller, kunna vara av brådskande natur. Detta argument förefaller att vara hämtat ur domkapitlens och biskoparnas förråd av de obotfärdigas förhinder. Varför skulle det vara olämpligare att exempelvis kyrkorådet har beslutanderätten beträffande de kyrkliga lokalerna än att kommunalnämnden eller drätselkammaren har beslutanderätten beträffande av den borgerliga kommunen ägda lokaler, som nyttjas för offentligt bruk? Upplåtelsen av sådana lokaler sker ju oftast på det sättet, att det bestämmande organet fattar principbeslut om till vilka personer eller organisationer och på vilka villkor man skall upplåta lokalerna, och sedan uppdrages det åt någon lämplig person att i enlighet med detta beslut verkställa uthyrning av lokalerna. Samma ordning skulle väl kunna tillämpas vid upplåtelse av kyrka.

De som vilja åstadkomma en ändring av de nuvarande förhållandena kunna

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

alltså enligt min mening inte rösta för utskottets förslag oförändrat. Och ännu mindre kunna de rösta för reservationen, där man kommer med det närmast naiva yrkandet att riksdagen skall besluta om en till intet förpliktande skrivelse till prästerna. Vad bry sig extremt schartauanskt inställda präster om vädjanden? Det är ju med nöd och näppe de i en del fall rätta sig efter klara lagbestämmelser.

Jag tänkte just på den saken, när herr Sveningsson yttrade något om att det väl inte var så nödvändigt att fanor infördes i kyrkan, ty det var ju endast ett led i en viss agitation, och fanorna kunde därför gott lämnas utanför kyrkans vägg. Kan då inte herr Sveningsson inse, att för människor med en annan livsåskådning än den han själv omfattar kunna dessa symboler för deras lära vara lika heliga som de kristna symbolerna äro för de religiöst troende? Det finns inte mer ofördragsamma människor än de extremt kristna, och därför kan man här allra minst följa utskottsreservanterna, som ju tro att det kan vara tillräckligt med vädjanden när det gäller dylika människor.

Jag anser att riksdagen här borde fatta ett konkret beslut och inte ge de anvisningar om riksdagens önskemål till utredningen, som utskottet har utformat i sin motivering, och därför vill jag yrka bifall till utskottets hemställan med den ändring av motiveringen, att densamma strykes från och med den mening, som börjar med orden »Vad då först angår förslaget att överflytta bestämmanderätten» till och med den mening, som slutar med orden »varom det nu anses tillkomma pastor att besluta».

Herr **Werner:** Herr talman! Herr Persson i Stockholm inledde sitt anförande med att beteckna kyrkan som en skattebetalarnas gemensamma egendom. Jag kan inte riktigt acceptera denna rent materialistiska uppfattning, och jag tror nog att jag gör mig till tolk för svenska folkets uppfattning i stort sett, då jag fastslår att församlingens kyrka är församlingens helgedom, ägnad det religiösa församlingslivet. Jag tror inte att vi kommit så långt ännu, att vi betrakta våra svenska kyrkor som vilken annan offentlig lokal som helst, om vars upplåtande en lämpligt sammansatt uthyrningskommitté har att bestämma. Jag tror emellertid att det, särskilt efter det anförande som herr Persson i Stockholm här nyss höll, är allt skäl i att med en viss betänksamhet se på de åtgärder, som föreslagits, framför allt i den motion, som avlämnats av fru Nordgren.

Såsom av en föregående talare framhållits, råder det inte så stor skillnad i uppfattningen mellan utskottsmajoriteten och reservanterna, när det gäller det mål som man vill uppnå. Det har förekommit — det skall inte förnekas — fall som med rätta upprört den allmänna opinionen, men dessa fall äro mycket fåtaliga och kunna inte på något sätt utgöra ett motiv för långt gående ingrepp. Man måste komma ihåg att i en så stor tjänstemannakår, som det här gäller, ungefär 4 000 personer, måste det finnas individuella schatteringar i fråga om uppfattningen om det ena eller det andra, vilka inför den allmänna opinionen kunna te sig felaktiga. Jag skall inte anföra några särskilda exempel på detta, utan jag vill endast fastslå, att på det stora hela taget finns det inte några anmärkningar att framställa mot prästernas sätt att handha sin uppgift vare sig i det ena eller andra avseendet. Det måste erkännas att det svenska prästerskapet i mycket stor utsträckning följt med strömningarna i tiden, sökt kontakt med folkrörelserna och överhuvud taget visat förståelse för folks uppfattning. Detta hindrar emellertid inte att de betänkliga undantagsfall förekommit, som just spelat den opinion i händerna, vilken i alldeles särskilt hög grad framträtt genom herr Perssons i Stockholm anförande.

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

Inom utskottet har man tänkt sig två olika vägar att lösa den här föreliggande frågan, och majoriteten har därvid anvisat vägen över lagstiftningen. Jag tror att majoriteten har glömt en sak, nämligen att den lagstiftning det här gäller har kyrkolags natur och alltså måste underställas kyrkomötet, som med sin vetorätt kan, om det så skulle önska, lägga hinder i vägen för ett snabbt genomförande av vissa åtgärder, som vi kanske allesammans ville få till stånd.

Reservanterna eller de som tecknat under det, som det märkvärdigt nog heter, särskilda yttrandet — åtminstone avsåg jag för min del därmed en reservation — ha menat, att det effektivaste sättet att komma fram till ett resultat är att gå den administrativa vägen. Man anser att Kungl. Maj:t borde uppmana domkapitlen att fästa sina prästers uppmärksamhet på att frågor om kyrkas upplåtande måste behandlas med grannlagenhet och förståelse. Vidare säger man att prästman bör lämnas anvisning om att han, därest han är tveksam om vilken ställning han bör intaga, bör rådgöra med biskopen samt att — vilket är mycket viktigt — alla ansökningar om upplåtelse, vilka avslås, skola redovisas till domkapitlet. Detta medför att för den händelse det kan anses att en prästman i ett visst fall gjort sig skyldig till försummelse, han också kan ställas under prövning för tjänstefel.

Jag kan inte finna annat än att den väg, som utskottsreservanterna sålunda anvisat, leder snabbare och bättre till målet, och jag är övertygad om att, därest reservanternas förslag vinner bifall, man skall komma fram till en fullt nöjaktig lösning av frågan.

Med hänvisning till vad jag här anfört, vill jag, herr talman, yrka bifall till det särskilda yttrande, som bifogats utskottets utlåtande och som väl får anses utgöra minoritetens reservation.

I detta anförande instämde herrar *Pettersson* i Dahl, *Johansson* i Mysinge, *Andersson* i Dunker och *Svensson* i Vä.

Herr **Staxäng:** Herr talman! I debatten om den mycket viktiga fråga, som det här gäller, är det en sak som särskilt gläder mig, nämligen den värdiga ton, som i stort sett har kännetecknat anförandena här. Även om herr Persson i Stockholm i sak går på en annan linje än t. ex. jag för min del gör, vilket ju är förklarligt då han ser på kyrkans arbete på ett helt annat sätt, så måste jag dock erkänna att jag inte hade något att erinra mot själva tonen i hans anförande.

Det gläder mig också att utskottet har klart insett hur vansklig den föreliggande frågan är, och särskilt vill jag uttala min tillfredsställelse över sista stycket i utskottets motivering, där det framhålles att man antagligen inte kan komma ifrån den ordning som nu tillämpas, d. v. s. att bestämmanderätten i första hand bör bibehållas hos pastor när det gäller kyrkas upplåtande — jag kanske får återkomma något till detta uttalande litet längre fram i mitt anförande.

Vad som emellertid närmast föranlett mig att här taga till orda är den uppfattning, som deklareras i början av utskottets utlåtande och som enligt min mening visar, att utskottet inte helt har fattat kyrkans och statens ställning när det gäller denna sak. Tyvärr måste jag säga, att även reservanterna alltför mycket följa utskottet i dess resonemang i första delen av betänkandet.

Jag tror att det skulle ha varit lyckligt, om utskottet litet mer tänkt sig in i själva problemet kyrkan och samhället. Det är ju det, som Luther på sin tid berörde, när han talade om det världsliga och det andliga regementet.

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

En mycket framstående författare på det kyrkliga området har också i en nyligen utkommen bok tagit upp dessa synpunkter och på ett mästerligt sätt skildrat dels samhällets, det världsliga regementets, och dels kyrkans, det andliga regementets, ställning och arbetsområden, och jag vill inte undanhålla kammaren ett citat av hans framställning på denna punkt. Han säger beträffande statens, det världsliga regementets, uppgifter bl. a.: »Den skall hålla rätten vid makt. Den skall skydda undersåtarna till liv och gods. Den skall bevaka barnens och de gamlas rätt. Den skall föra de värnlösas talan och sörja för sjuka och fattiga. Den skall skaffa drägliga arbetsförhållanden och goda hem. Den skall så långt som möjligt se till, att både bördor och rättigheter fördelas rättvist i samhället. Den skall med kraft och eftertryck tukta allt och alla, som förbryter sig mot den inbördes solidariteten och kränker rätt och barmhärtighet. Den är — för att tala med Petrus — sänd av Gud för att straffa dem som göra vad ont är och prisa dem som göra vad gott är.» Och när han skildrar det andliga regementet, säger han: »Det andliga regementet har en helt annan uppgift och ett alldeles annat väsen. Det är icke till för att hålla rätten vid makt utan för att skänka människorna syndernas förlåtelse. Det är icke ett led i försynen utan i frälsningen. Det är icke ett uttryck för Guds omsorg om våra kroppar utan en följd av hans vilja att frälsa oss alla till sitt eviga rike. Därför bygger det andliga regementet helt och hållet på evangelium. Det består i att Gud förlåter synder. Dess grundval är Kristi försoningsverk på Golgata. Dess yttre form är icke staten, icke lagar, domstolar och överhet, utan kyrkan med dess helgedomar och församlingar, där försoningens ord predikas, där människor döpas till medborgare i Nåderiket, där avlösningen utdelas till syndare och där nattvardsbordet dukas för att göra förtappade människor till bordsgäster i Guds rike.» Här ha vi alltså en utomordentligt klar framställning beträffande det världsliga regementet och det andliga.

När det nu gäller det andliga regementets helgedom, kyrkan, som i dag står i brännpunkten, skola vi göra klart för oss denna bakgrund och fråga oss, om det är riktigt, att vi taga med grova händer på det som hör till kyrkan. Vi få icke glömma, att denna byggnad är invigd. Jag dristar mig att delgiva kammaren ordalydelsen vid invigningsakten — jag tror, att det icke skadar, att vi få höra dessa ord, när vi diskutera här om kyrkan: »Och nu vare detta tempel helgat åt Herren, till hans tjänst och dyrkan. Välsignade vare dessa murar, som skola genljuda av Herrens lov. Välsignat vare det rum, vari Kristi evangelium här skall bliva predikat. Välsignat vare det rum, där Herren, genom dopets bad, skall upptaga nya medlemmar i sitt rike. Välsignat vare detta altare, där bönens offer skola hembäras åt Herren och nådens bröd och välsignelsens kalk bjudas hans menighet. Välsignat vare detta hus, att världens larm och orenhet må härifrån bliva fjärran och de heligas församling här finna skygd under Guds vingars skugga.» Och följande bibelord brukar läsas av assistenterna vid invigningen: »Detta måste vara en helig plats; här bor förvisso Gud, och här är himmelens port.» När vi lyssnat till dessa ord kanske vi icke äro färdiga att yrka på att kyrkan skall lämna portarna öppna för vad som helst.

Vad beträffar tillåtelse att föra in fanor i kyrka, vill jag deklarera, att jag icke på den punkten vill taga upp en strid. För min personliga del anser jag dock, att fanor icke böra föras in i kyrkan, men jag menar, att mycket annat förekommer i kyrkan — till och med under kyrkans hägn — som på mig verkar lika stötande. Så t. ex. när en präst utan samvetsbetänkligheter söndag efter söndag står och predikar falsk lära i den vigda predikostolen och medvetet

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

undanhåller församlingen Guds frälsande nåd och ord. Jag reagerar också ganska kraftigt mot de begravningstal, som många gånger hållas vid kransnedläggning. Jag talar själv ytterst ogärna vid sådana tillfällen och har ofta hemställt att få slippa det. Men människor handla i dylika fall i all välmening. Och det är en falsk och hemsk situation, att vid ett dylikt tillfälle, då den stackars döde gått över gränsen och känner en rättfärdig Guds majestät, människor stå där och överhopa honom med berömmelse. När det gäller att få införa fanor i kyrkan ha människor säkert ofta icke någon tanke på att de kränka kyrkan, utan de begära det endast för att få hylla någon anförvant eller meningsfrände. De tänka sig dock icke in i att detta för vissa präster är en samvetssak. Jag anser därför, att det bör finnas tolerans icke bara på ett håll.

Här säger man till de präster, som av samvetsbetänkligheter icke vilja upplåta kyrkan annat än till Guds ords predikande och sakramentens utdelande: vi måste tolerera samhället, vi måste upplåta kyrkan. Jag kan nämna för kammarens ledamöter, att jag vet, att stora delar av kyrkofolket har känt sig upprörda, när man upplåtit kyrkan till andra ändamål. Jag kom en gång till en dylik församling, där prästen i det fallet var mycket generös. Man fick taga kyrkan i användning för nästan vad som helst. Men till min beklämning lade jag märke till en sak: nästan all andakt hade försvunnit ur kyrkan. Innan gudstjänsten började, gick folk omkring, talade högt med varandra, förde samtal om andra saker än om kyrkan o. s. v. Det verkade precis som om man var inne i en föreläsningslokal. Till denna församling — jag skall icke nämna namn; så generös skall jag vara — kom en ung pastor och tjänstgjorde, som gick en annan väg. Det visade sig då, att det fanns en liten kärna av kyrkofolk i församlingen, folk som ville gå till kyrkan för att höra Guds ord men som hade fått taga sin tillflykt till andra församlingar. De hade i årtionden besökt andra kyrkor och hört andra präster. De hade fått gå långa vägar för att få den uppbyggelse de icke kunde få i sin egen församling. Jag undrar, om man icke har rätt att tala om tolerans för även detta klientel.

Nu har utskottet — och jag vill uttala min tillfredsställelse däröver — i slutet av sitt utlåtande med ganska stort allvar tagit på denna fråga. Man vill bibehålla pastors bestämmanderätt men anser, att han i tveksamma fall bör rådföra sig med domkapitlet eller biskopen. För min del ser jag i så fall helst, att han rådgör med biskopen. Jag vill nämna, att det är en mycket allvarlig sak det här gäller, ty vi kunna komma in i tider, då det är nödvändigt, att kyrkan har klart för sig sin uppgift och icke går ut på andra områden. Vi få icke glömma, att det var just i fråga om pastors bestämmanderätt över kyrkan, som biskop Fjellbu först tog upp striden med Quisling. I Norge har pastor bestämmanderätt, och det var på den punkten striden öppnades mot quislingregimen. De norska prästerna redo ut den striden, ty kyrkan hade en principiell fast ståndpunkt att hålla sig till. Skulle avgörandet hänskjutas till kyrkoråden, finge vi nog se lika många olika tillvägagångssätt som vi ha med nuvarande ordning. Detta har också framhållits av den föregående talaren.

Även om jag icke kan sympatisera helt och hållet med reservationens skrivsätt, anser jag nog, att det är lyckligast om vi stanna vid den ståndpunkt reservanterna intagit. Jag tror, att det skulle vara olyckligt, om vi på denna viktiga punkt skulle tvinga kyrkan att taga upp en strid — ty så kan det bli i denna fråga. Då skulle vi komma in i ett allvarligt läge, som nu icke är aktuellt men som skulle komma oss att ångra, att vi drivit det hela därhän. Jag finner därför, herr talman, att man icke skall gå längre här än nöden kräver och att man skall visa tolerans även mot prästerna.

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

Det är särskilt klämmen i det särskilda yttrande, som är knutet till utskottets förslag, som jag sympatiserar med, och jag ber därför att få yrka bifall till detsamma.

Fru *Boman* instämde häruti.

Herr **Lindberg:** Herr talman! Både när vi behandlade detta ärende i utskottet och när jag i dag åter läste igenom såväl utskottets motivering som reservanternas, tyckte jag mig finna, att man var i huvudsak ense om att någonting borde göras för att rätta till de missförhållanden, som råda på detta område. Det var bara i fråga om på vilket sätt man skulle nå det slutliga resultatet som man hade delade meningar. Reservanterna ansågo, att man skulle kunna uppnå det resultat, som majoriteten vill nå genom en utredning, genom cirkulärskrivelser till de olika domkapitlen och från domkapitlen till de olika församlingarnas kyrkoherdar. Utskottsmajoriteten hade emellertid den uppfattningen, att en cirkulärskrivelse icke skulle leda till resultat, vilket man också sade ifrån. Då svarades från reservanternas sida, att om så vore fallet, ingenting hindrade, att man till en kommande riksdag eller ett kommande år komme med begäran om utredning i ärendet.

Att döma av den debatt, som förts här i dag och som öppnades av reservanten herr Sveningsson, är det emellertid från reservanternas sida fråga om något helt annat än att åstadkomma ett resultat på denna punkt. Här försöker man från herr Sveningssons sida att i visserligen förtäckta ordalag bevisa, att majoriteten inom utskottet hyser något slags illvilja mot kyrkan och att man på något sätt vill komma åt kyrkan genom det förslag som här framlagts. Jag skulle vilja fråga herr Sveningsson, när och på vilket sätt någon av de ledamöter, som äro i majoritetsställning i utskottet, har ådagalagt en sådan önskan. Jag tycker, att man i alla fall borde kunna ge medborgare med en annan politisk uppfattning samma rätt som man själv önskar ha när det gäller att använda de svenska kyrkorna.

Nu måste jag också i det sammanhanget fråga: är det att vanhelga den svenska kyrkan, om man vid en jordfästning tillåter, att en svensk fana eller en svensk fackföreningsfana föres in i samband med själva jordfästningen? Det finns väl ingen — jag har icke hört talas om det på de platser, där man tillåtit sådant — som hyser den uppfattningen, att det är ett vanhedrande eller vanhelgande av kyrkan, att fanor av skilda slag få föras med vid jordfästningen. Det betraktas till och med av en del präster som mycket berömvärt, att man från en fackförenings sida deltager med fanor, och det har sagts, att man höjer den högtidliga stämningen i kyrkan, när man på det sättet vill hedra en bortgången kamrat. Är det då riktigt att försöka bagatellisera de fall som förekommit, då prästmän vägrat tillåta, att fanor skulle få införas i kyrkan vid jordfästning, är det riktigt att bagatellisera sådant och till och med säga — även om det icke säges direkt, så ligger det indirekt i själva motståndet mot en utredning i frågan — att det borde helt och hållet förbjudas att medföra fanor av olika slag i kyrkan vid jordfästningarna? Jag trodde icke, att man skulle draga sådana konsekvenser av den föreliggade oskyldiga begäran om utredning, som utskottet förordar. För övrigt kanske det bör sägas, även om det kommer att betraktas som elakt och saken ovidkommande, att det ju i många av våra gamla kyrkor finns fanor, sköldar och krigstroféer upphängda på väggarna. Mig veterligen är det ingen som har sagt, att dessa prydnader varit vanhedrande för det heliga rummet. Skulle då verkligen en svensk fana, som föres med när en svensk hemvärnsman skall jordfästas, eller

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

en fackföreningsfana vara vanhedrande för kyrkan och lokaliteterna i övrigt? Nej, mina herrar, det är icke där skon klämmer, utan det är prästens ensamrätt att bestämma över en kommunal lokal som man till varje pris vill bevara, liksom man tidigare har försökt att bevara prästens ensamrätt att begrava döda.

Som ett brev på posten just till den diskussion som föres i dag kommer i Örebrokuriren den 27 dennes ett meddelande om en kontraktsprost nere i Snavlunda i Örebro län, som har vägrat jordfästning av en person på midsommardagen. Det framgår icke tydligt av tidningsmeddelandet, men det torde förhålla sig så, att hans vägran dikterades av att den döde under livstiden uttalat en önskan om att en frikyrkopredikant skulle jordfästa honom. Denne frikyrkopredikant heter Ivar Hedman och tillhör Filadelfiaförsamlingen. Jag skall tillåta mig att citera några rader ur meddelandet, som kanske klart belyser, hur det på sina håll är ställt med människokärleken och kärleken till nästan. Man gjorde framställning om denna jordfästning den 21 juni på kvällen. Följande dag, den 22, »förklarade emellertid prosten, att ingen grav skulle grävas eller öppnas till midsommardagen och att han icke kunde tvinga kyrkogårdsvaktmästaren att gräva graven». Längre fram i meddelandet — jag hoppar över en sats här — heter det: »Tre personer erbjödo sig då att själva gräva graven, om vaktmästaren icke hann med. Men det hjälpte icke. Trots erbjudandet förhindrades gravöppningen. Efter ytterligare parlamenterande medgav prosten emellertid, att stoftet efter den avlidne skulle få bäras ut utanför gravkällaren och att begravningsceremonien skulle få äga rum där. Stoftet skulle sedan bisättas i grav i slutet av följande vecka.» Detta talar för sig självt och behöver icke kommenteras från min sida.

Jag hade trott, såsom jag sade i början av detta ärendes behandling, att den meningsskiljaktighet, som möjligen kunde förefinnas eller syntes förefinnas mellan majoriteten och reservanterna, skulle vara av så liten betydelse, att man icke skulle ha behövt någon längre debatt. Det förvånar mig, som annars icke har så särskilt lätt att bli förvånad, att man orkar med att riva upp en sådan diskussion som den som här ägt rum kring ett ärende som detta.

Jag vill slutligen ge herr Persson i Stockholm rätt i att det han citerade ur utskottets utlåtande kan synas vara en inkonsekvens. Men jag kan också trösta herr Persson med att vi icke alla inom majoriteten varit eniga om denna formulering. Vi ha dock tröstat oss med att kammaren nog skulle taga utskottets förslag, att ärendet sedan skulle komma tillbaka och att vi, sedan en utredning verkställts, skulle kunna vidtaga de, som jag hoppas, mycket små justeringar, som kunde komma att behövas.

Med det anförda, herr talman, och med beklagande av att jag ansett mig tvingad att taga tiden så länge i anspråk även genom att citera en tidningsartikel, vilket jag eljest icke har för vana att göra, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande, varunder herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Jonsson* i Skutskär.

Herr **Staxäng** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag måste säga, att jag är förvånad över herr Lindbergs inlägg, och det tror jag icke att jag är ensam om. Herr Lindberg brukar visa upp betydligt mer saklighet och även försynthet i sina anföranden. Jag måste reagera, då herr Lindberg relaterar en händelse, som nyss stått att läsa i tidningarna, och han gör det på det sättet, att han endast tager tidningarnas första meddelande

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

och icke nämner något om den förklaring, som vederbörande kontraktsprost sedermera har lämnat tidningarna och där det framhålles, att det hela icke förhåller sig så som det framställts i det första meddelandet. Påståendet t. ex., att tre personer önskat gräva graven i stället för kyrkovaktmästaren, är enligt kontraktsprosten en ren lögn. Nu vill jag, herr talman, icke beröra denna sak. Det riktiga är väl, att om det har skett en anmälan om förhållandet, man är så saklig att man avvaktar de yttranden, som komma från respektive håll. Jag är mycket förvånad över att en dylik argumentering kan förekomma i denna debatt.

Herr **Sveningsson,** som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Herr Lindberg tolkade mitt uttalande om införande av fanor i kyrkan på det sättet, att jag skulle ha den uppfattningen, att en svensk fana, en hemvärnsfana eller en fackföreningsfana på något sätt skulle vanhelga kyrkan. Den uppfattningen har jag icke, och jag har heller icke givit uttryck åt en sådan uppfattning. Vad jag sagt är, att jag anser, att om i något enstaka fall fanorna, av vilket slag de vara må, få stanna utanför kyrkan, är det ingen som lider skada av det förhållandet. Jag anser, att det bör vara tillåtet att föra in fanor i kyrkan, och det är väl också så i det allra flesta församlingar, att prästen tillåter att fanor få föras in, men jag kan icke säga, att jag tycker att det höjer stämningen i kyrkan så mycket, om fanorna äro med.

Gentemot herr Lindbergs yttrande, att det icke går att säga att någon i utskottet visat någon illvilja mot kyrkan eller ådagalagt en dylik uppfattning, vill jag bara säga, att herr Lindberg och hans partikamrater väl icke ha tagit avstånd från partiprogrammet.

Vidare yttrade:

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag har visserligen biträtt reservationen, men jag har begärt ordet, herr talman, för att förklara att jag tar avstånd från den argumentation, som min medreservant i sitt första anförande framlade.

Jag tycker det är underligt att man tar upp en kyrkopolitisk debatt i en så praktisk fråga som denna. Jag beklagar att utskottsmajoriteten här har blivit beskylld för att ha andra motiv för sitt yrkande än att lägga till rätta missförhållanden, som även vi reservanter vilja tillrättalägga fastän med andra medel än vad utskottsmajoriteten förordar. Jag förstår inte varpå herr Sveningsson grundar sin misstanke då han ser i detta ett försök att underminera kyrkans ställning, att försvaga dess inflytande och allt sådant! Liksom reservanterna söker utskottsmajoriteten ett medel att hindra omdömeslösa präster att skada kyrkan. Det är om medlet härför meningarna gått i sär.

Kyrkans upplåtande regleras inte nu genom lag. Det har blivit tradition, en sedvänja, som blivit så gott som lag och som tillämpas över hela landet, att det tillkommer pastor att upplåta kyrkan för annat ändamål än statskyrkoförrättningar. Det vitsordas av utskottsmajoriteten, reservanterna och alla, som yttrat sig i frågan, att Sveriges präster ha klanderfritt, med undantag för några kända fall, skött denna uppgift.

Varken utskottsmajoriteten eller reservanterna vilja att rätten att upplåta kyrkan skall överföras på annan myndighet, utan detta skall fortfarande tillkomma prästerna, men utskottsmajoriteten och även dess minoritet vill skaffa garantier för att inte en självsvåldig präst får lov att förfara på det sätt som de präster gjort som föranlett motionen. Utskottsmajoriteten vill att detta skall regleras genom lag, och vi reservanter anse att det kan fortfarande vara

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

som det är, men vi vilja ha den garantien att prästerna, innan de vägra att upplåta kyrkan, skola rådgöra med domkapitel eller biskop. Jag har alltjämt den uppfattningen, att detta sätt att ordna frågan är det enklaste och lika effektivt som det andra.

Att majoriteten förordar lagstiftning torde bero därpå, att i början av utskottsbehandlingen fanns det bara ett förslag, väckt av fru Svenson, nämligen att förfara på det sätt som utskottsreservanterna förorda. Utskottet gjorde en snabbutredning, huruvida den vägen konstitutionellt var framkomlig, och vi fingo efter en hastig utredning meddelande om att den vägen gick inte att beträda, och det var då man väckte förslag om att följa den linje, som utskottsmajoriteten nu föreslagit. Efter någon tid fingo vi emellertid besked om att det går att ordna saken på det sätt som reservanterna föreslå, och av den anledningen kom utskottet att stå delat i två halvor: den ena vill inte tillgripa lagstiftning utan önskar få frågan ordnad på annat sätt, och den andra vill ha lagstiftning.

Anledningen till att jag personligen anser lagstiftning vara onödig är att jag tror, att frågan kan ordnas på det sätt reservanterna förorda. Det skulle vara ofattbart om inte prästerna skulle underordna sig riksdagens, Kungl. Maj:ts och domkapitlens vilja i sådana här saker. Skulle prästerna trots allt vägra, göra de sig skyldiga till tjänsteförseelse, och då kan man komma åt dem därför. Det är en benägenhet hos riksdagen i synnerhet i år att skriva om allt och begära lagstiftning om de allra enklaste frågor. Här ha vi just ett sådant exempel. Behöva vi verkligen sätta igång en utredning med beslut i riksdagen, med beslut i kyrkomötet för att nå ett resultat, som vi efter min uppfattning nå lika bra på det sätt som reservanterna förorda?

Då emellertid frågan nu har kommit i det läget, att första kammaren har fattat sitt beslut och följt utskottet, skulle ett bifall till reservationen medföra att inga åtgärder alls bleve vidtagna, och till det vill inte jag medverka. Det voro orimligt om riksdagen, sedan missförhållandena blivit påtalade, skulle lämna frågan obeaktad. Jag har alltjämt — jag upprepar det ännu en gång — den uppfattningen, att frågan kan ordnas utan lagstiftning, men då detta är uteslutet genom första kammarens beslut, ställer jag inte yrkande därom. Dessutom vill jag inte liera mig med de reservanter, som i frågan se något helt annat än vad saken gäller. Jag upprepar ännu en gång till herr Sveningsson och även till herr Staxäng: ni ha ingen rätt att anklaga utskottsmajoriteten för syften, som inte utskottsmajoriteten hyser i denna fråga.

Herr talman! Det är kanske litet genant för mig som reservant att yrka bifall till utskottets hemställan. Jag yrkar i vart fall inte bifall till reservationen.

Herr **Lindberg:** Herr talman! Blott ett par ord till herr Staxäng. Jag kanske skulle be honom om ursäkt för att jag inte fullständigare läste upp tidningsartikeln än jag gjorde. Jag hade kunnat tala om, att det varit anmälan till JO, och jag skulle också kunnat tala om att kyrkoherden, efter det anmälan ingått, funnit det hela så genant att han måst försöka förklara bort det.

Till herr Sveningsson skulle jag återigen vilja rikta en fråga: är det verkligen herr Sveningssons mening, att vi socialdemokrater på åtskilliga punkter skola avsvärja oss bestämmelserna i partiprogrammet för att få lov att diskutera frågor av exempelvis den art som här föreligger? Jag tror inte att han verkligen menar det, men syftet måste ju vara det, när han frågar om vi ha avsvurit oss partiprogrammets bestämmelser om avskaffande av statskyrkan. Jag förstår inte alls vad den saken har med detta att skaffa, och det måste väl herr Sveningsson begripa, att skulle vi i ett sammanhang och på en gång

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

vilja avskaffa kyrkan, så inte skulle vi gå vägen över fanorna vid begravningar inne i kyrkorna. Då skulle vi väl ändå vidtaga andra åtgärder och försöka att på någon framkomligare väg få bort kyrkan.

Jag har inte lust att deltaga i den här diskussionen mera, men jag skulle till slut bara vilja säga, att jag slagit så mycket vakt om kyrkan i en rad frågor som någon annan medlem har gjort i denna kammare, och jag har, tror jag, också i min handel och vandel, under mitt vardagsarbete, visat att jag icke är någon hatare av den svenska kyrkan, men väl av en del åtgärder, som den anser sig berättigad att vidtaga.

Herr **Nilson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag hade inte tänkt deltaga i debatten i dessa båda lagutskottsärenden, men det är något som kommit mig att begära ordet i den nu föreliggande frågan.

I det föregående ärendet hävdades prästernas ställning såsom statstjänare och deras rätt till befordran oavsett deras lämplighet, och riksdagen godkände den uppfattningen. I denna fråga komma helt andra synpunkter fram. Där talar man om kyrkan såsom en andlig institution, höjd över allt annat, och prästerna såsom innehavare av ett andligt ämbete, höjt över alla andra och med en makt och myndighet som ingen annan har. I ett remissyttrande, som utskottet lyckligtvis inte gjort så mycket av, talas det med patos om kyrkorummets invigning, och herr Staxäng har upptagit denna punkt och påpekat, hur denna invigning höjer lokalen över alla andra. Jag tillåter mig säga, då jag påpekar detta, att jag fäller inte dessa ord därför att jag vill vara med om något kyrkorums profanerande, långt därifrån, men jag vill erinra om att det finns åtskilliga andra invigda lokaler i vårt land, vilka inte få glömmas.

Herr Staxäng citerade ur kyrkohandboken och invigningsritualen. Jag skulle vilja rekommendera herr Staxäng att taga reda på på vad sätt de frikyrkliga inviga sina lokaler. Jag tror att han skulle finna, att det är en minst lika högtidlig invigning, även om de officierande äro litet enklare klädda och inte ha statens signum på sin gärning. Vi ha i vårt land tusentals frikyrkolokaler, missionshus, kyrkor och vad de än kallas, och det bör inte glömmas i detta sammanhang, när man poängterar uttrycket invigd så starkt. Det är sant, att en del äro mycket enkla, ty de som behöva dessa lokaler för att samlas i, ha inte orkat med mera, men vi ha många stilfulla, estetiskt tilltalande lokaler och framför allt mångenstädes mycket väl besökta. En undersökning för åtskilliga år sedan i Stockholm visar, hur det låg till i det fallet, och det var icke till nackdel för de frikyrkliga lokalerna. I vissa landsdelar veta vi, att skall man möta folk någonstädes är det i frikyrkolokalerna, de för ändamålet invigda lokalerna. Men hur har man betraktat dessa lokaler? Under senare exceptionella förhållanden ha frikyrkolokaler i mängd beslagtagits till förläggningsplatser, magasin o. s. v. och profanerats alldeles oerhört. Mig veterligen har inte en enda statskyrka beslagtagits. Då har invigningen och rummets helgd inte haft något värde. Den ena lokalen är invigd likaväl som den andra, och den ena är kanske uttryck för minst lika starkt — nu använder jag ett milt uttryck — andligt intresse som den andra, men där har man inte frågat efter det. Vi ha på ett ställe i vårt land en utomordentligt trevlig missionskyrka, som varit beslagtagen i flera år — den kom loss någon gång vid årsskiftet. Där ha människor bott, och jag klandrar inte militären, som förlagts där, men där har svurits, där har rökts och där har förts ett förskräckligt liv; predikstolen har spikats sönder och man har vandaliserat lokalen oerhört. När jag hade tillfälle att se detta en gång, ansåg jag det vara nödvändigt att inlägga en kraftig protest mot en sådan vandalisering. Det

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

var en vigd lokal. Det synes, som om denna sak borde komma en smula i betraktande. När vissa herrar underströko ordet vigd med sådan styrka, vill jag vara med om det, men jag vill att herrarna skola vara toleranta och utvidga begreppet litet utöver vad herrarna synas vilja vara med om.

Nu är det ett faktum, att flertalet av prästerna inom den svenska kyrkan äro mycket toleranta och vidsynta människor. De öppna kyrkorna för folkrörelserna, och de intressera sig för vad som rör sig i tiden utan att därför det vigda rummet profaneras. Jag vill tillåta mig fråga herr Sveningsson, om dessa vidsynta, toleranta och förstående präster representera kyrkan sämre än dessa intoleranta, som dröja sig kvar i en gången tid och som inte följt med det bittersta vad som rör sig i tiden?

Herr Staxäng rörde sig på ett mycket vidsträckt område. Jag skall strax sluta och inte följa honom i alla hans utsvävningar. Han talade om falsk lära. Ja, herr Staxäng, det är en väldigt svårbedömlig fråga, om vi skola diskutera den, ty det jag anser vara någorlunda riktigt stämplar herr Staxäng som falskt. Han fällde för övrigt uttryck, som jag anser vara falsk lära. Jag sade att detta är en mycket svårbedömlig fråga. Jag vore tacksam om, innan debatten avslutas, herr Staxäng ville ge oss en definition på vad som är falsk och sann lära, så att vi inte sväva i dunkel utan ha något att hålla oss till, ty det är en rätt vital fråga.

Sedan talade min vän herr Björling om utredningsraseri. Han hade gått med på reservationen därför att han ansåg inte att det borde bli en kommitté till. Jag tror vi ha en kommitté, som arbetar med besläktade frågor. Denna kunde taga hand om denna angelägenhet, och skulle riksdagen bifalla utskottets förslag, tror jag att regeringen remitterar frågan till denna kommitté. Det behöver nog inte bli någon stor och besvärlig organisation för denna saks skull.

Till slut ber jag att få säga, att om vi skola gå den väg, som herr Staxäng och någon mera anvisat, det enda radikala är att skilja kyrkan från staten. Men skola vi ha detta samröre, går det aldrig att reda upp historien, och därför skulle jag tänka mig att herr Lindberg och herr Staxäng komma att finna varandra i sinom tid och att det kan bli ett gott samarbete på denna punkt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Hoppe:** Herr talman! Mot motionärens framstöt har jag intet att erinra. Det kan sålunda självfallet inte falla mig in att söka på något sätt bagatellisera eller bortförklara de missförhållanden, som påtalats. Tvärtom, jag finner liksom de flesta av kammarens ledamöter enskilda fall helt enkelt upprörande, och kanske är det så, herr talman, att jag på sitt sätt nog dömer strängare om det som har förekommit. Det synes uppenbart att det finns präster i vår svenska kyrka, som genom sitt uppträdande på de här punkterna ha visat, att de inte hålla måttet som människor och som kristna. De ha genom sina åtgärder kommit att skada vår kyrka och försvårat hennes arbete. Jag finner emellertid att några präster genom att uppträda trångbröstat, snålt och taktlöst svikit den Herre åt vilken de vigt sitt liv, den Herre, som är den generösaste, som levat här på vår jord.

Med mycken och tacksam tillfredsställelse har jag vid läsningen av utskottets utlåtande och vid åhörandet av debatten i dag konstaterat, att vad som påtalats icke betraktas som någon belastning för den svenska kyrkans prästerskap i allmänhet. Såvitt jag vet har ingen velat säga, att vad som skett medfört att någon mörk skugga fallit över det stora flertalet präster. Jag drar av detta den slutsatsen, att man menar, att det är riktigt, att de, som äro vrånga och som icke sköta sin befattning på tillfredsställande sätt, böra hållas efter. Men

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

de oskyldiga, de som intet ont gjort, skola icke lida med de skyldiga. Jag undrar emellertid om icke utredningskravet kan komma att tolkas som ett misstroende mot det stora flertalet präster.

Jag menar nu icke, herr talman, att man skall lägga saken åt sidan och icke göra någonting åt det hela. För min personliga del vill jag deklarera, att jag tycker att de missförhållanden, som konstaterats, äro så pass allvarliga, ja upprörande i vissa fall, och tyvärr förekommit så pass ofta, att man icke kan gå förbi det hela. Nu ha emellertid reservanterna anvisat en väg, som skulle innebära omedelbara åtgärder mot de präster, som handla trångbröstat och snålt. Jag vågar hoppas, att reservanternas väg skall föra till ett gott resultat och att motionärerna så skola vinna vad de åsyftat, och är därför mest sympatiskt stämd mot reservanternas väg. Å andra sidan vill jag erkänna, att utskottet skrivit taktfullt och välvilligt.

Om det, herr talman, i fortsättningen skulle visa sig att vi misstagit oss, och att det skulle hända en del upprörande ting även i fortsättningen, då finnes det icke skäl att sätta sig emot en utredning. Jag ber, herr talman, få yrka bifall till reservationen.

Herr **Sveningsson** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill endast med ett enda ord svara på den fråga, som herr Lindberg riktade till mig. Han talade om att avsvära sig, vad som står i partiprogrammet. Ja, sådana krav och fordringar har jag ingen anledning att framställa. Det föreligger väl rättighet för vem det vara må att erinra om vad som är angivet i ett partiprogram. Äro herr Lindbergs avsikter fullt så ärliga, som herr Lindberg här sökt göra gällande, och motsvara de utskottsmajoritetens mening, då har Sveriges kyrkofolk all anledning att vara tillfredsställda.

Härpå anförde:

Herr **Sundberg:** Herr talman! När denna debatt började och herr Sveningsson uppträdde som talesman för dem, som undertecknat vad som i utskottet benämnes särskilt yttrande, tittade jag litet närmare på vilka som undertecknat detta särskilda yttrande och fann då, att herr Hedlund i Östersund bl. a. var en av undertecknarna. Jag avvaktade under debattens gång med spänning, huruvida herr Sveningssons inledningsanförande skulle komma att få stå alldeles oemotsagt. Denna avvaktande hållning behöver jag ej ha längre. Herr Hedlund i Östersund har i sitt anförande tagit avstånd från herr Sveningssons försvar av det särskilda yttrandet. Jag är glad över att herr Hedlund i Östersund rättade till det hela, så att inledningsanförandet icke fick stå alldeles oemotsagt, särskilt med hänsyn till den omständigheten att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet under förra årets riksdag i ett interpellationssvar deklarerade, att det i gällande författningar icke fanns något uttryckligt stadgande om vem som äger bestämma över en församlings kyrka. Han förklarade, liksom för övrigt också påpekats av utskottet, att det tillkommer vederbörande präst att bestämma i dessa saker.

Sedan förra årets debatt har det ju senare, herr talman, kommit en motion i den här frågan, och denna motion vill just åstadkomma ändrade förhållanden på detta område. Man vill råda bot på den brist på bestämmelser, som såväl förutvarande ecklesiastikministern som även utskottet påtalat. Det är väl också därför, som motionen nu yrkar på sådan ändring i gällande kyrkolagstiftning att nu rådande missförhållanden i fråga om kyrkas upplåtande undanröjas.

När man läser remissvaren från domkapitlen, kan man ganska allmänt se, att

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

domkapitlen finna de i motionen påtalade missförhållandena överdrivna. Prästerna ha — enligt hävdvunnen rätt — att bestämma över kyrkolokalerna, och det har nu sagts, att man från svenska kyrkans sida fortfarande önskar att denna rätt skall vara kvar. Härav följer att vederbörande ansvarar för att ingenting får förekomma, som vanhelgar kyrkan. Jag har, herr talman, ingenting att erinra mot en sådan uppfattning och ordning, under den bestämda förutsättningen dock, att prästmännen i fortsättningen följa de direktiv, som ecklesiastikministern under förra årets debatt gav, att prästerna icke få förfara godtyckligt, utan måste handla under tjänstemannaansvar. Denna maning har riktats till prästerskapet, visserligen under en riksdagsdebatt, men jag hade hoppats att den uppmärksammats bland de berörda prästerna. Sedan den maningen gavs har emellertid ytterligare ett flertal fall av godtyckligt förfarande från prästmännens sida förekommit, varom ni väl alla läst i pressen. Åtminstone en del präster ha således icke alls tagit hänsyn till statsrådet maning.

I interpellationssvaret relaterades också ett fall, där JO anställde åtal mot en prästman, som utan stöd av lagen vägrat förrätta jordfästning, därför att florbehängda fackföreningsfanor medfördes. Jag minnes, att jag, när jag tackade för interpellationssvaret, uttalade en alldeles särskilt stor tacksamhet för att statsrådet påpekat detta JO:s ingripande. Jag var ingalunda då, herr talman, så optimistisk, att jag trodde att JO vid alla eventuellt förekommande fall ånyo skulle ingripa. Men jag var dock så pass optimistisk, att jag trodde att prästerskapet skulle uppmärksamma statsrådets påminnelse om att Göta hovrätt dömt en prästman till varning för oförstånd vid ämbetsutövning. Denna dom och denna varning gällde som bekant ett fall, där en präst icke velat förrätta en jordfästning, förrän de medförda florbehängda fackföreningsfanorna avlägsnades från kyrkan och kyrkoplatsen. Jag trodde, herr talman, att det här påtalade skulle vara prejudicerande, men min optimism var allt för stor på den punkten. Påminnelsen om den här domen för oförstånd i ämbetsutövning nonchalerades och nonchaleras fortfarande av många prästmän i vårt land. Något ingripande förrän det dagsaktuella fallet från JO:s sida har man ej heller hört av trots att många sådana fall av oförstånd i ämbetsutövning förekommit under senare tid.

Det fall, som föranledde interpellationsdebatten förra året, blev ju föremål för prövning av domkapitlet i Göteborg, och man skulle då skrida till åtgärder varom domkapitlets medlemmar kunde bli eniga. Vad vidtogos då för åtgärder? Jo, man sade i ett utlåtande riktat mot den här riksbekante intolerante prästen, »att det icke hade varit olämpligt att tillåta införandet av fanorna i kyrkan». Så var det färdigt med domen. Det är också ett sätt att ta ställning till en allmänt diskuterad fråga.

När nu frågan motionsledes kommit upp till behandling i år igen, har jag anledning vara tillfredsställd med utskottets positiva inställning, även om jag icke till alla delar kan godkänna utskottets motivering i hela dess vidd. Som utskottet säger, är den bästa lösningen den, att frågan ordnas lagstiftningsvägen. Erfarenheten har ju visat att uttalanden från den allmänna opinionens sida icke alls berört vissa prästmäns syn på saken. Ej heller har som bekant statsrådets påpekande under förra årets debatt lett till några resultat.

Herr Sveningsson ansåg i sitt inledningsanförande bland annat, att man vid diskussioner i sådana här frågor borde utesluta alla politiska resonemang. Ja, det kan man ju säga, men vad är det som ligger bakom alla de missförhållanden och uppmärksammade fall som förekommit, särskilt när det gäller förbuden för fackföreningsfanors eller andra fanors införande i kyrka? Det är ej frågan om kyrkorummets helgd eller rituella invigning. Jag vågar med bestämdhet

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

säga det. Det är rena och klara politiska ståndpunktstaganden, som varit avgörande för prästmännen. Det finns prästmän, som sagt ifrån, att de gärna låta en fana komma in i kyrkan, en svensk fana eller en föreningsfana, under den bestämda förutsättningen dock, att det ej finnes någon röd färg i fanan. Finnes det en röd tråd i fanan, får fanan således ej komma in i kyrkan, men är den blågul, vit, grön eller av annan färg än röd, då går det för sig. Det är ett rent och klart politiskt ställningstagande. Man har sagt att rött är socialismens färg. En röd fana är en styggelse, anse vissa präster, som icke får komma i närheten av kyrkorna.

Utskottet har nu diskuterat olika vägar för den här frågans lösning och har slutligen ansett att frågan bör regleras genom lagstiftning, och det är nog, herr talman, den enda möjligheten. I den till utskottets utlåtande fogade reservationen påpekar man nog så riktigt, att en sådan lagstiftning skulle erhålla kyrkolags karaktär, och därigenom, menar man, skulle så lång tid förflyta, innan något resultat vore att vänta, att saken ej skulle vinna därpå.

Ja, herr talman, ingen har större önskan än jag, att det skall bli ett så snabbt resultat som möjligt. Men när reservanterna säga, att den bästa lösningen vore att församlingens präster erhålla erforderliga direktiv, då kan jag ej följa med. Jag varnar bestämt för all optimism i sådant avseende och för en sådan lösning av frågan. Vad som här behöves är klara lagbestämmelser, som omöjliggöra godtyckliga förfaranden i fortsättningen.

Trots allt det motstånd, som de här frågorna röna från kyrkligt håll, hoppas jag, att det icke skall dröja så länge innan enväldet på detta område blir avskaffat. Jag kan, herr talman, icke biträda utskottets motivering i alla avseenden. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag med den ändring i motiveringen som föreslagits av herr Persson i Stockholm.

Herr **Staxäng:** Herr talman! Jag trodde mig ha format mitt förra anförande så att därav framgick, att jag så litet som möjligt önskade polemisera mot dem, som hade en annan uppfattning än jag i detta ämne. Jag formade det som en deklaration rörande kyrkans och samhällets arbete för att därmed få fram en bakgrund till kyrkans ställningstagande i detta fall.

Då jag emellertid blivit bemött i en del anföranden nödgas jag på nytt ta till orda. Herr Sundberg misstänkte att politiska skäl legat bakom prästens förbud mot införandet av fanor i kyrkan. Därtill vill jag säga att då det åtminstone i något fall gällt förbud mot införandet av en svensk fana i kyrkan kan knappast något politiskt skäl ha förefunnits. Snarare var väl prästens handlingssätt då dikterat av en principiell ståndpunkt. Herr Lindberg säger att han många gånger slagit vakt om kyrkans arbete och att han inte alls hatar kyrkan. Ja, det var därför jag i min replik till honom uttalade min förvåning över att han kunde anföra ett sådant argument som den skildring han gav rörande en episod som tilldrog sig för några dagar sedan, och jag vädjade till hans ridderlighet med min uppmaning, att han skulle redogöra för saken i dess helhet. Vi ha på den punkten intet mer att diskutera, herr Lindberg.

Sedan blev jag litet förvånad över herr Nilsons i Eskilstuna anförande. Jag kan egentligen inte förstå vad han ville. Han talade om mitt långa anförande om kyrkans invigda gudstjänstlokal i någon underförstådd polemik mot mig, men sedan ville han slå vakt om *sina* invigda lokaler. Jag har inte berört ifrågavarande gudstjänstlokaler, jag har endast talat om de gudstjänstlokaler vi i dag diskutera. Jag blev vidare uppmanad att deklarera vad jag menar med falsk lära. Jag tror att vi ha för kort tid på oss att här i dag

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

klara upp den saken, herr Nilson och jag. Vi stå så vitt skilda på den punkten, att vi inte förstå varandra där. Jag tror vi göra kammaren en tjänst genom att inte ta upp någon diskussion därvidlag. Herr Nilson känner min ståndpunkt och jag hans, och det tror jag vi få nöja oss med.

Kontraktsprosten Hoppe yttrade att det finns en del präster i våra bygder som uppträtt så, att de visat att de inte hålla måttet. Ett sådant uttalande av kontraktsprosten Hoppe för ett visst ansvar med sig. Jag skildrade för en stund sedan ett fall, där en präst genom att vara tolerant till det yttersta släppt in vad som helst i kyrkan, med påföljd att han avfolkat kyrkan och sekulariserat den i en grad att det var rent beklämmande. Jag vill nämna för kammaren att den praxis som nu gäller beträffande prästs bestämmanderätt över kyrkan är begränsad: om han släpper in vad som helst i kyrkan och därmed vanhelgar helgedomen kan han falla under ansvar. I det fall jag skildrade borde man ha inskridit och anmält den mannen, men inte en enda röst har höjts med anledning av detta förhållande. Det höjs inga röster i dylika fall.

Nej, det är i andra fall man hör protesterna. I det fall som underförstått har omnämnts i utskottsutlåtandet har en präst byggt upp en församling till att bli en verkligt gudstjänstfirande församling av sådant slag, att många församlingar här i landet skulle med en tiggares blick se på den prästens arbete i församlingslivet. Av samvetsskäl kan han emellertid inte utlämna kyrkan till föredrag etc. Hans gärning inom kyrkan är stor, men därför att han kanske stöter en viss opinion ute i landet skall han särskilt omnämnas och kalfatras. Man skall visa tolerans ifrån bägge hållen.

Slutligen, herr talman, bara ett par ord till herr Hedlund i Östersund — jag vet inte om han är inne i kammaren nu. Han har glidit undan reservationen och inte framställt något yrkande. Visserligen uppskattar jag herr Hedlund i Östersund mycket, men han har gjort så här en gång förut, och jag anser inte det är bevis på något större mod att uppträda på det sättet. Det är nog högst få nya argument som kommit fram under debatten som inte redan framförts vid utskottets förhandlingar, och därför tror jag inte det finns något skäl att glida undan på det sättet. Var och en har sin fria vilja, men inte är det storvulet, herr talman!

Herr **Nilson** i Eskilstuna: Herr talman! Blott ett par ord. Herr Staxäng sade att han inte förstår vad jag ville med mitt anförande, och han talade om mitt långa anförande. Jag tror att protokollet skall visa vem av oss båda som talat längst. Jag skulle vidare ha talat om *mina* invigda lokaler. Herr talman, jag gjorde mig till talesman för en stor folkrörelse, som representerar flera hundra tusen människor — jag har inga egna lokaler. Jag hoppas att herr Staxäng, som är så intelligent, förstod — fast han inte ville erkänna det här — att vad jag ville ha sagt var, att då han talade om att man inte skall profanera invigda gudstjänstlokaler så skall detta gälla lika för alla vigda lokaler. Den ömhet herr Staxäng ådagalägger i riksdagen inför ett visst slag av invigda lokaler skall utsträckas till att gälla alla vigda lokaler — jag använder då ordet vigd i en mycket vid och djup bemärkelse. Med exempel visade jag också att så inte alls har skett under de gångna åren.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som under överläggningen yrkats av herr Persson i Stockholm; samt 3:o) bifall till det av herr Svenings-

Ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst. (Forts.)

son under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Dunker begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna hava flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapropositionen äskade likväl herr Andersson i Dunker votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående första lagutskottets utlåtande nr 42 antager bifall till utskottets hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som under överläggningen yrkats av herr Persson i Stockholm, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit bifall till det av herr Sveningsson under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 103 ja och 76 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta. Kammaren hade alltså till kontraproposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som under överläggningen yrkats av herr Persson i Stockholm.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och nyssnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 17.

Föredrogos vart efter annat första lagutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av väckta motioner angående inskränkning av makes förfoganderätt i fråga om försäkringsavtal, avseende makarnas eller endera makens liv; och

nr 49, i anledning av väckt motion angående förenklat förfarande vid dödande av förkommet livförsäkringsbrev.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 18.

Motion angående lagstiftning om rätt för vissa arrendatorer att friköpa av dem brukade gårdar.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 64, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om rätt för vissa arrendatorer att friköpa av dem brukade gårdar.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 110, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Hansson* i Skediga *m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t »anhålla om skyndsam utredning angående rätt för arrendatorer av ecklesiastik och statlig jord samt jord tillhörande universitet, akademier, högskolor och stiftelser, fideikommiss och bolag att friköpa de av dem under en följd av år brukade gårdarna».

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herr *Carlsson* i Bakeröd.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Carlsson** i Bakeröd: Jag har vid detta utskottsutlåtande fogat en blank reservation. Den innebär inte att jag har någon i sak från utskottsmajoriteten avvikande mening, men i utskottets motivering finns ett uttalande, som jag skulle vilja bemöta. I andra stycket på sidan 5 heter det: »Nu anförda argument torde ha mindre betydelse, såvitt angår mark tillhörig de i motionen avsedda offentliga rättssubjekten. Tydligt är dock, att alldeles särskilda skäl böra kunna åberopas för att dessa rättssubjekts intresse att bibehålla sin jord under äganderätt skall få vika för enskilda intressen.»

Jag anser det för min del knappast motiverat att riksdagen skall binda sig för ett uttalande som innebär att de institutioner, som motionärerna ha talat om, skola då det gäller äganderätt till svensk jord eller då det gäller förhållandet mellan arrendatorer och jordägare inta en särställning. Jag är inte beredd att yttra mig om huruvida den nya arrendelagen i oförändrat skick med fördel skall kunna tillämpas när det gäller dessa gårdar, men det är ett faktum att många arrendatorer på gårdar, som ägas av dylika institutioner, ha en ställning som lämnar mycket övrigt att önska. En ändring i dessa avseenden, möjligen också med inlösningsrätt under vissa omständigheter, torde nog bli ofrånkomlig. Man kan med ett visst fog fråga sig, om inte samma lagar som gälla för den enskilde jordägaren borde vara tillämpliga också när det gäller jord som äges av t. ex. stiftelser, högskolor, universitet, etc. Erfarenheten visar i alla fall att ett bättre skydd för arrendatorernas ofta mycket berättigade krav är lika behövligt som i fråga om enskilda jordägare.

Därför, herr talman, kan jag inte anse det riktigt, att riksdagen nu skall binda sig vid ett så bestämt uttalande som utskottet här föreslår. Jag ber med dessa korta ord att få yrka, att de två sista meningarna i andra stycket på s. 5 i utlåtandet måtte utgå.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag har i denna fråga väckt en motion, underskriven av flera kammarkamrater. Vad vi avsett med motionen är att försöka slippa ifrån dessa tusentals arrendegårdar. Det finns gårdar i min hemtrakt som brukats mycket länge i samma släkt och gått från far till son, gårdar som det tycks vara fullständigt otänkbart att det skall kunna bli självvägande bönder på.

Den som varit lantbrukare i många år vet så innerligt väl hur det är för en jordbrukare. De första åren av arrendetiden tycker arrendatorn att han har ganska lång tid på sig, det kan vara fem, tio eller femton år. Då känner han

Motion angående lagstiftning om rätt för vissa arrendatorer att friköpa av dem brukade gårdar. (Forts.)

en viss trygghet första åren. Men åren gå, och snart är det sista inne. Då står han frågande: Hur mycket blir arrendet höjt? Blir jag uppsagd? Nya arrendelagen har visserligen väsentligt begränsat dessa besvärligheter, men ännu kvarstår i alla fall en ovisshet. I sådana fall, då ägaren aldrig någonsin kommer att bruka jorden själv, utan den upplåtes på arrende årtionde efter årtionde och århundrade efter århundrade, borde en ändring vara fullt berättigad.

Det var inte litet ovilja mot när ensittarlagen genomfördes, men hur mycket gott har inte den åstadkommit för enskilda liksom statens åtgärder för att skapa egnahem åt dem som önskat det av vårt folk? Varför skall man på denna punkt stå kall inför dessa tusentals arrendatorer, som om den inte skulle ha någon betydelse, då den i själva verket har mycket stor betydelse. Hur det än är, äganderätt skapar en viss trygghet och skapar även intresse hos jordbrukaren för att lägga ner mer arbete och samtidigt göra förbättringar. Ty då vet han att när han tröttnar och slutar så är det barnen som få ta vid. Detta känns för varje jordbrukare mycket tryggt, och samtidigt är det säkerligen av mycket stor betydelse för samhället. En självvägande bondeklass är dock en tillgång och en rikedom för ett land. Trots det tunga arbetet är jordbruksnäringen ett yrke som skapar en fosterlandskärlek och ett intresse som få andra yrken.

Vi ha fall nu hemma i mitt län, som jag just i dag talat med statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet om. Det är ägaren till ett stort bruk som har dämningsrätten, men de jordbrukare som bo ovanför vattenfallen i fråga ha ännu i denna dag inte kunnat så, trots att detta skulle ha skett för länge sedan. Om gamla äganderättsbestämmelser skola kunna medföra befogenheter att på detta sätt skada andras intressen, tycker jag sannerligen att det går för långt. Skulle man då inte kunna bifalla motionen och få en utredning till stånd om möjligheten för arrendatorerna att lösa in en gård, när den gått i släkten i en följd av år; man skulle för övrigt kunna stanna vid en viss minimigräns. Det tycker jag är någonting som den nuvarande demokratiska riksdagen, som ju visat sitt intresse i liknande frågor på andra områden, skulle kunna gå in för, ty en lättnad i arrendatorernas hårda villkor är befogad. Nu förhåller det sig så här. Om arrendatorn bygger en ladugård, reparerar eller lägger tak, då säger ägaren: Ja, det hela är så mycket bättre nu, så vi kunna lägga på ytterligare några hektoliter spannmål eller några hundra kronor mera i arrende. Och så får arrendatorn i kanske ett årtionde betala sitt arbete på nytt.

Jag hoppas därför att riksdagen åtminstone i en framtid skall lätta litet på bestämmelserna härvidlag och ge jordbrukarna den rätt som ensittarlagen skapat åt andra, vilka hyrt mindre lägenheter ute på landsbygden. Det är precis samma sak, det skiljer bara i fråga om storleken. Möjligheten till äganderätt skulle man i de fall det här gäller verkligen vilja ge arrendatorerna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr **Hermansson:** Herr talman! Jag har ofta haft anledning att uppskatta det sunda bondförnuft, som brukar prägla herr Hanssons i Skediga förslag och anföranden, men i detta ärende är det omöjligt för mig att följa honom.

För det första vill jag påpeka, att herr Hansson som motionär åtminstone i viss mån slår in öppna dörrar, när han begär, att mark tillhörig bolag, stiftelser eller fideikommiss också skulle bli underkastad den specialreglering det är fråga om. Arrenden av jord, som tillhör dylika ägare, äro ju redan inbegripna i lagen om förköpsrätt. Återstå alltså de arrendejordbruk, som tillhöra universitet, akademier och högskolor. Och jag förmodar, att det är särskilt de

Motion angående lagstiftning om rätt för vissa arrendatorer att friköpa av dem brukade gårdar. (Forts.)

jordbruk, som tillhöra Uppsala universitet, som lekt herr Hansson i hågen, när han skrivit sin motion.

Jag tror för min del — och i det fallet kan jag tala å utskottets vägnar — att det icke är så säkert, att det skulle bli till någon verklig fördel för arrendatorskåren, om dessa arrendatorer skulle erhålla rätt att friköpa den jord de nu bruka. De ha ju i alla fall en ganska tryggad ställning. Deras arrenden bruka ju också övergå från det ena släktledet till det andra. Detta betyder, att det ej föreligger någon risk för dessa arrendatorer, att de skola uppsägas från sina arrenden, för så vitt de sköta sitt jordbruk på ett någorlunda hyggligt sätt.

När det överhuvud taget gäller frågan om förköpsrätt till arrendejordbruk, så har det ju också en viss betydelse vilken som är ägare till jorden. När det gäller institutioner av det slag, som det här är fråga om, kan man nog icke rikta någon anmärkning mot dessa för att behandla sina arrendatorer på ett mindre tillfredsställande sätt. Men man bör ju också se saken ur de ifrågavarande institutionernas egen synpunkt. Det skulle alldeles säkert icke vara till fördel för det allmänna, om t. ex. Uppsala universitet skulle avhända sig de jordar, som en gång i tiden blivit donerade till universitetet, och förvandla denna jord i pengar. Penningvärdet stiger och faller, medan jordvärdet är mera beständigt, och det är därför icke så säkert, att om denna jord skulle förvandlas i pengar universitetets ekonomi i fortsättningen skulle bli lika god som den är, när den nu har att tillgodogöra sig avkastningen av dessa jordbruk.

Jag vill till detta endast tillägga, att första kammaren redan har bifallit utskottets förslag och även godkänt motiveringen utan ändring. Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets förslag oförändrat.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav först beträffande utskottets hemställan propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Härefter framställde herr talmannen beträffande motiveringen propositioner dels på godkännande av utskottets motivering dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Carlsson i Bakeröd; och blev utskottets motivering av kammaren godkänd.

§ 19.

Motioner om vissa ändringar i arrende- och vanhävdslagstiftningen.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 65, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i arrende- och vanhävdslagstiftningen.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Nilson** i Spånstad: Herr talman! I egenskap av motionär i det ärende, som kammaren nu går att behandla, ber jag att få säga ett par ord. Utskottet har i sitt yttrande sagt, att man anser, att därest den utredning rörande vanhävdsbegreppets precisering, som nyss företagits och nu är föremål för Kungl. Maj:ts prövning, i proposition kommer att föreläggas riksdagen, kan i så fall motionen anses tillgodosedd. Med anledning därav har utskottet avstyrkt bifall till motionen.

Till detta vill jag endast framhålla, att motionens syfte icke kan anses nått annat än i mycket begränsad omfattning, om dessa av utskottet antydda åt-

Motioner om vissa ändringar i arrende- och vanhävdslagstiftningen. (Forts.)
gärder genomföras. Det är sant, att en sådan åtgärd skulle medföra, att sammanslagning av bärkraftiga enheter väsentligt försvårades. Men åtgärderna komma icke att i någon mån skapa bättre skydd åt de arrendatorer, som redan bruka över 50 hektar jord. Jag vill också erinra om att det för dessa arrendatorer torde vara lika önskvärt som för arrendatorerna av mindre brukningsdelar att bliva meddelaktiga av den förmån av en tryggare och varaktigare besittning av den arrenderade fastigheten, som lagen sökt skapa för dem, som inrymmas under den sociala arrendelagen. Det är lika viktigt för dessa större arrendatorer som för de andra att fastigheternas byggnadsbestånd upphjälpes samt förbättringar i övrigt utföras.

Jag vill också påminna om att departementschefen vid den nya arrendelagens genomförande 1943 ställde sig på den linjen, att ingen arealgräns borde införas. Att detta icke kom till uttryck torde ha berott på skäl, som ligga utanför ramen för denna diskussion. Jag vill också påminna om att vad som sedan dess skett ytterligare torde ha understrukit det berättigade i departementschefens uppfattning. Jag kan visserligen förstå, att det ur utskottets synpunkt icke ter sig lockande att ändra på en nyss genomförd lag, men jag vill å andra sidan framhålla, att det knappast ter sig i något avseende tilltalande för en arrendator att allenast därför att han brukar en något större areal än grannen bli ställd helt utanför det skydd som lagstiftningen i princip ansett nödvändigt att giva arrendatorerna.

Herr talman! Jag skall icke ytterligare förlänga debatten. Men fastän jag förstår, att det är utsiktslöst att ställa något yrkande, har jag icke velat underlåta att påtala vilka svårigheter rättsskyddets utelämnande medför för arrendatorerna av större jordbruksfastigheter.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.25 em.

In fidem
Sune Norrman.

Torsdagen den 28 juni.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 66, i anledning av väckt motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 324, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Kempe m. fl.* framställt yrkanden om vissa ändringar i 2 kap. 10, 45, 59 och 61 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Holmberg*, som hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag om sådan ändring av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, att det i motionen II: 324 angivna syftet uppnåddes.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Kempe:** Herr talman! Den revision av arrendelagstiftningen som företogs 1943 skapade icke den trygghet, som arrendatorerna i allmänhet hade väntat sig, låt vara att den innebar vissa förbättringar. Det gamla problemet om arbetsskyldighet i samband med arrende har ännu icke kunnat lösas, trots att det varit föremål för många utredningar och diskussioner.

För de värmländska bolagsarrendatorerna blev den reviderade lagstiftningen en black om foten. Ända sedan 1930 ha dessa icke haft någon arbetsskyldighet intagen i arrendeavtalen, men efter 1943 års revision av lagen om nyttjanderätt till fast egendom var Uddeholmsbolagets ledning icke sen att utnyttja tillfället att i kontrakten införa stadgande om arbetsskyldighet. Redan i fjol somras uppvaktades bolagsarrendatorerna med krav på arbetstvång på upp till 200 dagar för skogsarbetare och dessutom höjda arrenden. Arrendena ha trots prisstoppet höjts med ända upp till 50 à 60 procent. Prisstoppet griper ju icke in på detta område, och därför äro herrar bolagsmagnater mycket påpassliga. För arrendatorer med häst krävdes mellan 60 och 100 kördagsverken.

Uddeholmsbolaget är ett stort och mäktigt bolag, som har stora jordegendomar. I många socknar eller kommuner har det ett dominerande inflytande, då det äger största delen av marken, så exempelvis i Gustav Adolfs socken, där bolaget äger 76 873 ha. Av socknens 758 ha åkerjord äger bolaget icke mindre än 700 ha eller 92 procent. Dessutom har det stora ägor i Sunnemo, Ransäters, Nyeds, Brattfors, Ekshärads och Norra Råda socknar, och bolaget äger dessutom mark i Norra Finnskoga socken. Detta mäktiga bolag utnyttjar hänsynslöst varje fördel, som arrendelagen bjuder, för sina syften. Dess utmaning har också skapat det omfattande missnöje bland arrendatorerna, vilka som en man stå bakom aktionen för att få arbetsskyldigheten upphävd åtminstone för sin egen del. Trots att bolaget uppsade kontrakten i fjol, neka arrendatorerna att

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

skriva under de nya kontrakten. Bolaget hotar nu arrendatorerna med vräkning, om de icke skriva under. Kronan på verket kan man säga, att följande skrivelse är, som bolaget förelagt arrendatorerna. Det heter i denna skrivelse: »Härmed få vi anmana eder att omedelbart med husfolk och bohag avflytta från den av eder nu bebodda lägenheten.» Det är ett mycket billigt försök att skrämma dessa fattiga människor att utan vidare skriva under de förelagda slavkontrakten. Missnöjet växer lavinartat bland arrendatorerna, vilket är naturligt, då de anse att arbetsskyldigheten i detta fall har smak av livegenskap. Man frågar sig, vilka bolagets motiv äro, och svaret blir kort och gott det, att man vill få billig arbetskraft. Bolagsledningen själv framhåller att den önskar erhålla en fast skogsarbetarkår. Denna fasta skogsarbetarkår skall enligt dess mening framskapas genom tvångsåtgärder. Tror någon på allvar, att man genom dylika metoder kommer att kunna uppnå ett sådant mål? Säkert icke. Tvångsåtgärder göra i stället, att resultatet blir det motsatta. Arrendatorer med arbetsskyldighet ha små möjligheter att kunna påverka löneläget för sig själva i sin egenskap av skogsarbetare. Landsfiskalen i Uddeholms distrikt uttalar i remissyttrande i anledning av motionen bl. a. följande, som det kan vara av intresse att citera. Han säger: »Ett välbekant problem är ju lösandet av skogsarbetarnas arbetsförhållanden. På vad sätt detta skall lösas, anser jag mig icke kompetent att bedöma. Emellertid torde det nu i lag medgivna systemet med arbetstvång icke verka förbättrande utan kan komma att verka i rakt motsatt riktning. Arbetstvånget kommer att påskynda avfolkningen av skogarna.» Utskottets utlåtande är också på många ställen ett intressant dokument. Visserligen utmynnar det i en hemställan om avslag på motionen, men det förefaller som om utskottet självt skulle ha varit något tveksamt, dock utan att ha haft tillräckligt mod att gå in för att rätta till det missförhållande, som dock råder i detta avseende.

Utskottet ger en historisk återblick av denna frågas behandling, som också har sitt intresse. Redan 1923 hade jordkommissionen i sitt då avgivna betänkande i motiveringen till detsamma framfört vissa förnuftiga synpunkter, vilka jag till en del tillåter mig att citera: »Genom arrendekontrakten vore i allmänhet arrendatorerna tillförbundna vid äventyr av arrendets förlust att ställa sin arbetskraft till jordägarens förfogande; och detta medförde, att arrendatorerna vore förhindrade att begagna sig av arbete, som eventuellt erbjödes av en annan arbetsgivare mot högre betalning. Det kunde icke anses överensstämmande med tidens krav, att ett arrendeavtal på sådant sätt sammankopplades med ett arbetsavtal.» Vad som här framhållits karakteriserar läget av i dag för de värmländska arrendatorerna under Uddeholmsbolaget. Utskottet framhåller vidare i sitt utlåtande bland annat följande: »Även enligt nuvarande bestämmelser kan ju arbetsskyldighet icke åläggas arrendatorn med mindre än att han förbinder sig därtill. Kunna parterna icke enas, blir följden att något arrendeavtal ej kommer till stånd. Detsamma skulle bliva fallet, om den av motionärerna föreslagna bestämmelsen genomfördes.» Detta gäller icke de gamla arrendatorerna. Bolaget har ju sagt upp deras kontrakt med krav på införande av arbetsskyldighet med det hotet över arrendatorerna att de komma att vräkas, om de icke godtaga villkoret. Det är att observera, att dessa arrendatorer icke haft arbetsskyldighet sedan 1930.

Utskottet säger sig förstå det missnöje som dessa förhållanden framkallat, men det synes trösta sig med att orsaken till missnöjet beror på de utmärkta konjunkturförhållanden, som varit rådande under senare år. Utskottet konstaterar nämligen, att arrendatorer med avtalsbunden arbetsskyldighet icke ha samma möjlighet som andra arbetare att utnyttja de bättre konjunkturerna till

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. (Forts.)

merinkomster och att man därför kan förstå det missnöje, som härvidlag utlösts. Då utskottet säger sig förstå det missnöje som råder men ändock icke vill vidtaga åtgärder för att ändra på dessa missförhållanden, måste man därav dra den slutsatsen, att utskottet för sin del tror att det hela är en konjunkturfråga, och att om det blir sämre konjunkturer, så likvideras missförhållandena, ty då komma arbetarna att känna sig tillfredsställda med att arbetsskyldigheten finns kvar i kontrakten. Om den slutsatsen skulle vara riktig måste jag karakterisera utskottsutlåtandet på den punkten som synnerligen cyniskt, då man ju låter en eventuell lågkonjunktur vara utslagsgivande på frågan om hur en lagtext skall utformas. Arrendatorena känna sig icke ens under en lågkonjunktur trygga, ty i en paragraf i kontraktet heter det: »Oavsett huruvida uppsägning sker eller ej har arrendatorn rätt till skadestånd, såvida ej jordägarens underlåtenhet att tillhandahålla arbete nödvändiggjorts av förändrade ekonomiska och tekniska förhållanden.» De förändrade ekonomiska och tekniska förhållandena äro icke preciserade, varför man kan utgå ifrån att en lågkonjunktur ger jordägaren också lagliga möjligheter att komma ifrån skadeståndskraven, i fall han uraktlåter att ge arrendatorn kontraktsenligt arbete. Sålunda finns det icke något skydd ens under en lågkonjunktur.

Utskottet säger vidare, att flertalet av de arrendatorer, som det här är fråga om, torde ha övertagit sina arrendeställen för att kunna erhålla skogsarbete. Ja, det är möjligt, men de ha icke gjort det till vilket pris som helst. Vidare framhåller utskottet på s. 22 följande: »Ett förbud mot sammankoppling av arrende- och arbetsavtal kunde befaras få den verkan, att mången jordägare skulle komma att avhålla sig från att upplåta mindre jordbruk på arrende.» Ja, ödetorpens antal ökar, och därmed tilltar flykten från landsbygden, det blir verkningarna av de förhållanden, som nu existera. Frågan är om det icke vore ändamålsenligt att låta skogsarbetarna få arrendera torpställena under mera fria former och att de sedan kunde utbjuda sin arbetskraft till den högstbjudande. Detta skulle säkert ur samhällelig synpunkt vara mera givande än om vanhävdslagen om ett eller två år kommer till användning för att få bukt med bolagen och få dem att driva en ekonomisk politik gentemot folket, som kan anses tidsenlig och förnuftig.

Utskottet yrkar, såsom jag tidigare nämnt, avslag på vår motion, men det vädjar till bolagsledningens förnuft, då det säger: »Givet är, att en alltför omfattande arbetsskyldighet för arrendatorerna är ägnad att medföra menliga verkningar.» Även utskottet räknar sålunda med menliga verkningar, därest en omfattande arbetsskyldighet skulle genomföras, och utskottet uttalar därför en förhoppning om att man underhandlingsvägen skall kunna komma till samförstånd med bolaget.

Värmlands Folkblad kommenterade för några veckor sedan det förhållandet, att en värmlandskommun håller på att avfolkas. Det är för övrigt fråga om den kommun, som jag inledningsvis nämnde, nämligen Gustav Adolfs kommun, där bolaget äger 92 procent av all mark. Jag tillåter mig att citera några rader ur denna artikel. Tidningen skriver: »Under maj månad utflyttade inte mindre än 25 personer, medan en flyttade in. Fortsätter denna stora utflyttning, så dröjer det inte många år förrän kommunen är helt avfolkad. Invånareantalet i kommunen var vid senaste årsskiftet något över 1 600 personer.

Anledningarna till avflyttningarna äro flera. De mest väsentliga äro det hårda skogsarbetet för en dålig betalning, dåliga bostadsförhållanden, långa avstånd och dåliga kommunikationer, inga som helst bekvämligheter för husmödrarna, inga samlingslokaler, hård behandling från Uddeholmsbolaget och försämrade arrendekontrakt. Allt detta tillsammans gör, att alla som därtill

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. (Forts.)

ha möjligheter söka sin utkomst på andra håll, där förhållandena äro dräglig are än inom Gustav Adolfs kommun.»

Tidningen skriver vidare: »Denna bolagets oginhet och snålhet tillsammans med förut dåliga förhållanden måste helt naturligt medverka till en utflyttning ur kommunen. Folk i Gustav Adolf lever inte i fullständig isolering utan har kontakt med andra befolkningsgrupper i landet som ha det bättre ordnat och leva på en högre standard, och det ligger i allas önskan att få det så bekvämt och bra som möjligt här i livet. När inte invånarna i Gustav Adolf kunna få detta i den av Uddeholmsbolaget helt behärskade kommunen, söker man sig givetvis därifrån till andra, bekvämare bygder med bättre försörjningsmöjligheter.»

Att arrendatorerna jämsides med att de önska avskaffa arbetsskyldigheten vilja åstadkomma en revision till det bättre av byggnadsunderhållsskyldigheten är ett naturligt uttryck för den oro arrendatorerna mången gång känna för de förfallna byggnader och ladugårdar de få arrendera. Dessutom tillkommer ju vägunderhållet, som blir mycket påfrestande för arrendatorerna särskilt som deras vägar ibland kunna ha en längd av upp till 1 000 meter. Därtill kommer att de vägar som gå från huvudväg till de olika arrendegårdarna, helt eller delvis användas av bolaget för dess egna körningar. Underhållsskyldigheten blir därför i många avseenden för tung för de fattiga arrendatorerna.

Den vacklan och osäkerhet, som man kan utläsa ur utskottsutlåtandet, skulle egentligen ha motiverat, att utskottet gjort ett besök hos arrendatorerna i Värmland för att på ort och ställe kunna underrätta sig om att de av mig påtalade missförhållandena stå i full överensstämmelse med verkligheten. Jag tror att ett sådant besök skulle ha medfört ett annat ställningstagande från utskottets sida. Jag förutsätter nämligen, att andra lagutskottets ledamöter äro omdömesgilla personer och att de då skulle ha vidtagit åtgärder, som skulle kunnat tillfredsställa arrendatorerna under Uddeholmsbolaget.

I vår motion ha vi yrkat, att arbetsskyldighet icke skulle kunna medtagas i ett arrendeavtal, därest arrendatorn motsatte sig detta. Detta är en demokratisk reform, ty det finns ju, som man säger, arrendatorer, som vilja ha kvar arbetsskyldigheten i sina kontrakt. Vidare ha vi föreslagit en reformering av bestämmelserna om underhållsskyldigheten.

Det föreligger en reservation i utskottet av herr Holmberg, vari hemställes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag om sådan ändring av lagen om nyttjanderätt till fast egendom att det i vår motion angivna syftet uppnås. Även om jag helst hade sett, att utskottet med anledning av motionen hade föreslagit sådan ändring av denna lag, att det åberopade syftet omedelbart uppnåtts, så kan jag, sedan nu utskottet yrkat avslag på densamma, ansluta mig till reservationen. Med den enligt min mening sakligt sett mycket svaga position, som utskottet har i denna fråga, borde väl t. o. m. utskottets ledamöter liksom, såsom jag hoppas, även kammarens ledamöter kunna ansluta sig till reservationen för att ge uttryck åt den uppfattningen, att en ändring på detta område bör komma till stånd inom en icke alltför avlägsen framtid. Ett beslut i den riktningen skulle enbart det ge vederbörande bolagsherrar en verklig tankeställare, som för framtiden kan bli av mycket stor betydelse. Bakom denna aktion står en absolut enhällig opinion, som oavsett partifärg reagerar mot Uddeholmsbolaget, som med en hänsynslöshet utan motsvarighet söker återinföra vissa former av livegenskap för att göra arrendatorerna till slavar. Bakom aktionen stå arrendatorer under bolaget, som äro organiserade i RLF och SSFF, vilka vid ett gemensamt möte i Hagfors antagit ett uttalande, som jag till sist skall be att få citera. Det

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. (Forts.)

heter: »I och med tillämpningen av dessa kontrakts bestämmelser kommer de resultat vi ernått genom en mångårig kamp att vara spolierade. Vi kommer nu att föras tillbaka flera årtionden. Avskaffandet av arbetsskyldighet till jordägaren är därför för vårt vidkommande ett oeftergivligt villkor för att vi skall kunna intaga en fri ställning som arrendatorer.»

Redan nu vittnar mångfalden av ödegårdar om de dåliga och ofria förhållanden som arrendatorn och skogstorparen under bolaget fått uthärda. Endast förbättrade utkomstmöjligheter, bättre och tidsenliga bostäder, bättre vägar och kommunikationer, en förbättrad social omvårdnad på alla områden kan göra slut på flykten från bolagets skogsbygder. Arbetsskyldighet och större åläggande på arrendatorn komma däremot att få till följd ännu fler ödegårdar.

Herr talman! Jag ber att med det anförda få yrka bifall till den av herr Holmberg avgivna reservationen.

Herr **Nilson** i Eskilstuna: Herr talman! Frågan om att alltjämt kunna bibehålla möjligheterna att kombinera sådana här arrende- och arbetsavtal har ju nyligen legat i stöpsleven. Senast var det 1943 års arrendeutredning, som hade att pröva saken. Det är väl rimligt att trycksvärtan på den sålunda nytillkomna lagen får torka, innan vi börja justera den efter bara två år.

Då denna arrendelag kom till prövades den nu föreliggande frågan ur alla synpunkter, och man fann då bland annat, att ett förbud mot sammankoppling av arrendeavtal och arbetsavtal skulle komma att få mindre gynnsamma verkningar särskilt i fråga om det större jordbrukets tillgång på arbetskraft. När det gällde frågan om betalning för det arbete som stipulerats infördes ju i denna 1943 års lag den viktiga nyheten, att arbetet skulle ersättas efter i orten gängse pris. Enligt samma lag kan icke heller arbetsskyldighet åläggas arrendator med mindre än att han förbinder sig därtill. Det är sålunda här icke fråga om något slags slavarbete utan om en fri överenskommelse mellan två fria parter. Det är därför jag menar, att denna bestämmelse om att arbetsprestationen skall betalas efter gängse pris och i regel efter lokala kollektivavtal är en garanti mot utsugning. Det är väl också rätt egendomligt att finna, att svenska skogs- och flottningsarbetarförbundet i sitt yttrande över motionen — ett uttalande sålunda av ganska sent datum — sagt, att arrendatorernas arbetsskyldighet icke påverkar lönesättningen. 1926 års jordbrukssakkunniga ha ju också i sitt betänkande sagt, att ett förbud mot sammankoppling av arrende- och arbetsavtal kan befaras medföra den verkan, att många jordägare komma att avhålla sig från att upplåta torp och andra mindre jordbruk på arrende.

Jag har, herr talman, anfört dessa synpunkter för att framhålla för den ärade motionären, att utskottet så grundligt som möjligt sökt penetrera den föreliggande motionen och därvid efter moget övervägande kommit till det resultatet, att motionen för ögonblicket icke bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Nilsson** i Kristinehamn: Herr talman! Om det här bara vore en fråga som man skulle ta ställning till ur principiell synpunkt, så vore det ju ganska enkelt för de flesta, föreställer jag mig, att ge herr Kempe rätt. Det är klart, att man kan säga, att arbetsplikt överhuvud taget är ett otyg som man bör försöka undvika, och nog är det ett rimligt krav att den som bara har sin arbetskraft att sälja bör ha möjlighet att utnyttja denna arbetskraft på marknaden på det sättet, att han säljer den till den högstbjudande. Ur dessa synpunkter vill jag alltså för min del livligt understryka vad herr Kempe har uttalat, men detta spörsmål har verkligen två sidor.

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

Det har också slagits fast av utskottet, som ju trots att det består av folk ur olika partier enhälligt med undantag av den kommunistiske ledamoten har yrkat avslag på motionen under hänvisning till vissa omständigheter, som man väl knappast kan komma ifrån. Jag vet emellertid att man i skogsarbetarkretsar och vissa andra kretsar i Värmland är ganska upprörd över de förhållanden som för närvarande råda. Jag vill icke yttra mig om huruvida denna oro möjligen har provocerats fram av herr Kempe och hans partivänner. I vart fall är det ju otvivelaktigt så, att herr Kempe och hans folk gjort vad de kunnat för att underblåsa det missnöje som har förekommit.

När nu emellertid herr Kempe talar om livegenskap och använder diverse andra hårda uttryck för att karakterisera de förhållanden som han anser råda under Uddeholms AB anser jag mig böra göra en del påpekanden utan att därmed vilja uppträda som speciell försvarsadvokat för Uddeholmsbolaget. Det kunna andra lämpligen göra. Men jag vill påpeka, att under Uddeholmsbolaget pågår för närvarande en ganska omfattande sanering av bostäderna. Uddeholmsbolaget har lagt upp ett saneringsprogram som avser att sluka många tiotal miljoner kronor, och för icke så länge sedan besökte flera statsråd bolaget och togo del av dessa planer, och de förklarade sig vara ganska imponerade av vad bolaget därvidlag hade för avsikt att utföra. Denna sanering är, såvitt jag förstår, även avsedd att omfatta arrendetorp under bolaget. Bolaget har en naturlig anledning att utföra detta arbete, därför att det naturligtvis är så, att en rationell skogsdrift kräver, att bolaget har tillgång till arbetskraft till skogarna, och det kan man icke få under nuvarande förhållanden, med mindre än att det bjuds dels bostäder och dels löner som äro av den beskaffenheten att arbetskraften reflekterar på att acceptera desamma. Om man tager bort arbetsskyldigheten i arrendekontrakten, har jag mycket svårt att föreställa mig, att det därefter föreligger någon större anledning för vare sig Uddeholmsbolaget eller andra skogsägare att lägga ned omfattande kapital på upprustande av det bostadsbestånd som skall ställas till arbetskraftens förfogande för en billig penning om nämligen man icke garanterar vederbörande arbetsgivare att arbetskraften står till dennes förfogande åtminstone under någon del av året. Det är mot bakgrunden av detta förhållande som man måste se frågan om arbetsplikten, och man måste väga mot vartannat vad som kan vara förmånligast för skogsarbetare i det långa loppet, att få sin bostadsfråga hyggligt ordnad eller att under en högkonjunktur sådan som vi nu ha genomgått ha möjlighet att vid järnbruken eller vid låt oss säga försvarsbyggen eller annat rent tillfälligt arbete taga ut en högre lön än vad som kan erbjudas vederbörande i skogen.

Jag skall i detta sammanhang anföra ett exempel på denna bostadssanering. Det återfinnes i bilaga till utskottets utlåtande i det yttrande över motionen som avgivits av landsfiskalen i Filipstads distrikt. Han meddelar såsom ett exempel på den bostadsförbättring som har pågått på vissa områden, att inom detta distrikt finnas några arrendeboställen, som ha ställts i ordning på senare tid på ett synnerligen förtjänstfullt sätt, och han nämner speciellt ett arrendeboställe i Fritjärn i Kroppa socken. Det består av 1,7 ha åker och 1,3 ha äng. Manbyggnaden är nyuppförd, i storlek 9,00 × 6,80 m med 2 rum och kök, torkrum och vind samt har centralvärme jämte vatten och avlopp. Bostaden är varm och rymlig, säger landsfiskalen, och kan betecknas som en god familjebostad. På jordbruket födas två nötkreatur. I arrende erlägges en lega av 22 kronor 96 öre per månad, vari ingår rätt till fritt bränsle på rot. Jag föreställer mig, att icke ens herr Kempe inbillar sig, att några skogsarbetsgivare och allra minst Uddeholmsbolaget skulle utöva en sådan filantropisk verksam-

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. (Forts.)

het i skogarna i Värmland att de skulle bygga sådana arrendeboställen och ställa dem till förfogande för en hyra av denna storleksordning, om icke bolaget därmed avsåge att tillgodose behovet av arbetskraft.

Ur den synpunkten tycker jag, att andra lagutskottet handlar alldeles riktigt, när lagutskottet säger: låt oss vänta och se, tills den här konjunkturen är över, tills vi eventuellt komma in i en lågkonjunktur eller i varje fall en konjunktur, som icke bjuder de rikliga möjligheter till tillfälliga arbeten som för närvarande funnits, och låt oss då avlyssna arrendatorernas uppfattning i denna fråga. De som ha varit med om att utarbeta denna lag, som vi antogo 1943, vittna om att det ingalunda under det förberedande arbetet varit så, att arrendatorerna i allmänhet ha krävt att bli av med arbetsplikten. De ha tvärtom sagt att man gärna såg, att det fanns en sådan arbetsplikt i begränsad omfattning, därför att den också medförde förmånsrätt till arbete under tider, då arbetstillgången var mindre. Det skulle icke förvåna mig alls, om det om något år kommer att visa sig, att man även bland de värmländska arrendatorerna kommer att finna att det kanske varit lyckligast, att man reformerat varsamt på detta område och därmed icke omöjliggjort eller förhindrat en lovvärd och önskvärd utveckling på andra områden, exempelvis bostadsområdet. Jag har som sagt icke med detta velat göra mig till talesman för skogsbolagens och några skogsarbetsgivarintressen i Värmland, men jag tycker, att det är rimligt, när man diskuterar dessa saker, att man icke ensidigt för fram de synpunkter som tillkomma under en uppjagad stämning och med kortsiktig bedömning av frågan, utan att alla synpunkter framläggas i frågan. Om det blir fallet är jag övertygad om att de flesta bedömare komma till samma resultat som andra lagutskottet, nämligen att det är för närvarande klokast att vänta och se.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Holmberg:** Herr talman! Ett bifall till min reservation skulle ju i vart fall icke innebära någon ensidighet i behandlingen av detta spörsmål, eftersom min reservation går ut på att man skulle anhålla om utredning och förslag om sådan ändring av nyttjanderättslagen att det i motionen angivna syftet uppnås. De två senaste talarna förefalla mig också ha bekräftat, att det åtminstone råder en ganska stor och allmän tvekan om lämpligheten och rättvisan i de nuvarande bestämmelserna. Så var det otvivelaktigt också bland utskottets ledamöter, fast man enade sig om det som föreligger som utskottets förslag. Denna tvekan och detta missnöje ha ju framför allt kommit till uttryck i uttalandet från de berörda arrendatorerna, men jag vill erinra om att så tidigt som 1923 uttalades i jordkommissionen, att det icke kunde anses överensstämma med tidens krav att på sätt som skett sammankoppla arrende- och arbetsavtal. Jag tror för min del, att detta uttalande från 1923 är riktigt, och uttalandets riktighet har bekräftats av utvecklingen sedan dess. På grund av de svårigheter som för närvarande finnas att överblicka hela denna fråga har jag emellertid för min del i utskottet reserverat mig icke för bifall till motionen utan för en utredning om alla de frågor som ha samband med denna sak. Jag tycker att ett sådant förslag om utredning skulle kunna biträdas även av den som icke anser, att man för närvarande skall gå så långt som herr Kempe föreslagit i sin motion, alltså beslut i saken redan nu.

Jag ber att få yrka bifall till min reservation.

Herr **Kempe:** Herr talman! Gentemot herr Nilssons i Kristinehamn påstående, att kommunisterna skulle ha provocerat fram det missnöje, som kommit

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

till uttryck i saken, vill jag säga, att det är mycket naivt och barnsligt att överhuvud taget ge uttryck för en sådan tanke. Jag kan erinra om de faktiska förhållandena i Gustav Adolfs socken, där missnöjet är störst. Där finns ingen kommunistisk arbetarkommun, men väl en socialdemokratisk, om icke flera. Majoriteten av sockenborna, till 70 à 90 %, torde vara socialdemokrater eller tillhöra den borgerliga vänstern. Jag tror, att bondeförbundet till och med har en hel del anhängare där, eftersom Riksförbundet landsbygdens folk ju är mycket starkt representerat i Gustav Adolfs socken och RLF, och skogs- och flottningsarbetarförbundets avdelning i denna del av Värmland har ju också i en absolut enhällig opinion framställt krav om ändring. Och var är orsaken att söka? Orsaken till detta missnöje är ju framför allt, att dessa arrendatorer från 1930 till 1944 icke ha haft arbetsskyldighet i kontrakten och att helt plötsligt en vacker dag komma tjänstemän från Uddeholmsbolaget och förelägga ett kontrakt i samband med uppsägning av det gamla, ett kontrakt som innebär upp till 200 dagars arbetsskyldighet. Det är alldeles självklart, att här utlöstes ett naturligt missnöje. Där är roten till detta missnöje, och det borde också herr Nilsson i Kristinehamn kunna begripa. Sedan tar herr Nilsson i Kristinehamn fram ett exempel ur en landsfiskals yttrande. Det är ett exempel som faktiskt vederlägges av läget i stort. Visserligen kan man trolla fram ett och annat sådant exempel, men det talar icke om läget generellt bland arrendatorerna. Det citat jag läste ur Värmlands Folkblad vederlägger faktiskt de synpunkter som socialdemokraten herr Nilsson i Kristinehamn framlagt här i fråga om Uddeholmsbolagets stora bekymmer och omsorg för sina arrendatorer. Värmlands Folkblad har ju faktiskt här konstaterat i en artikel för två veckor sedan, att bolagets sätt att behandla arrendatorerna är orsaken till missnöjet, ett missnöje som tar sig uttryck i att folk flyttar från dessa socknar, så att de avfolkas. Att i Gustav Adolfs socken 25 personer flytta — det är torpare och arrendatorer som flytta — från socknen under en enda månad och att ödetorpens antal växer utgör gravmonument över den politik Uddeholmsbolaget fört i detta fall. Det är givet, att frågan kan vara komplicerad — det skall jag villigt erkänna — på grund av att förhållandena på andra platser äro litet annorlunda. I Södermanland t. ex. säger man, att där vill man gärna ha arbetsskyldighet i kontrakten. Nåväl, vad hade vi föreslagit i motionen? Jo, en demokratisk reform att det må bli en fri uppgörelse mellan arrendatorn och jordägaren. Det är vad vi hade föreslagit. Vi ha nu gått in för att i skrivelse till regeringen begära en utredning och ett förslag så att man löser dessa komplicerade förhållanden på ett sådant sätt, att dessa människor skola känna sig fria som andra svenskar. Både herr Nilsson i Kristinehamn och herr Nilson i Eskilstuna, som föra utskottets talan, äro ju faktiskt överens om att här är en fråga som är komplicerad och ännu icke är löst. Varför kan man inte då ansluta sig till den linjen, som reservationen innebär? Det har jag svårt att begripa.

Jag må till sist säga till herr Nilson i Eskilstuna, att jag tror säkert att utskottet mycket allvarligt prövat frågan. Jag tycker att detta framgår av själva utlåtandet. Jag tror inte alls att det förekommit någon lättsinnig behandling av denna fråga. Jag anser emellertid att hela utskottsutlåtandet genomsyras av en viss vacklan. I de fall man inte kunnat övertyga sig om riktigheten av de i motionen framförda synpunkterna har man gått på avslagslinjen. Man har dock varit ganska mjuk i formuleringen och ställt förhoppningar på att Uddeholmsbolaget ändå skulle ta sitt förnuft till fånga.

Det förhåller sig ju faktiskt så, att skogs- och flottningsarbetarförbundets ledning har avstyrkt motionen. Samma förbund har dock under ett tidigare

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. (Forts.)

skede i ett remissyttrande med anledning av den nya arrendelagstiftningen varit av en annan mening, nämligen att arbetsskyldigheten skulle upphävas. Jag vet inte om detta fackförbunds hållning dikterats av några falska prestigeskäl eller vad orsaken till dess inställning kan ha varit. Ett faktum är emellertid att de arrendatorer, det här gäller, utan undantag önska en ändring av bestämmelserna och framför allt vilja slippa denna arbetsskyldighet. Skulle bolaget genomföra det hot det nu har ställt gentemot dessa arrendatorer, kommer väl ödetorpens antal att ökas. Detta kommer inte att underlätta möjligheterna vare sig för Uddeholmsbolaget eller skogsägarna i övrigt i Värmland att lösa arbetskraftsproblemet.

Jag vill med dessa ord vidhålla mitt yrkande om bifall till den av herr Holmberg avgivna reservationen.

Herr **Nilsson** i Kristinehamn erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill bara påpeka för herr Kempe, att alla de övriga skäl förutom frågan om arbetsplikten, som göra att Uddeholmsbolaget ligger i tvist med sina arrendatorer, ju inte behöva inverka på vårt ståndpunktstagande i frågan, huruvida bestämmelsen om arbetsplikt skall finnas i arrendekontrakten eller ej. Jag vet mycket väl att det av olika skäl, bland annat på grund av att arbetarna ha haft att göra med mer eller mindre trevliga arbetsledare, på sina håll förefinns tvister, som kanske många gånger drivit skogsarbetarna ut ur skogarna och ut på annat arbete. Men detta är ju någonting som inte har med denna speciella omständighet att göra, och det finns ingen anledning att inbilla Uddeholmsbolagets arrendatorer och torpare, att bara arbetsplikten kommer bort ur arrendelagen bli arbetsgivarna änglar i stället för bänglar, som de tidigare ha varit. Det kan i själva verket inte alls antagas, att så blir fallet.

Härefter yttrade

Herr **Ståhl:** Herr talman! Jag skulle ha kunnat nöja mig med att beträffande föreliggande ärende instämma med herr Nilsson i Kristinehamn, men jag måste säga att jag inte skulle ha gott samvete, om jag inte hade givit uttryck åt min reaktion mot den karikatyr av värmländska förhållanden, vilka kammarens ledamöter givetvis inte kunna bedöma, som herr Kempe lämnat i kammaren.

Jag syftar på vad han sade om den sociala politik överhuvud taget, som förts av Uddeholmsbolaget. Jag skall medge — och det tror jag alla som känna förhållandena äro medvetna om — att det under en följd av år har rått förhållanden särskilt på bostadsområdet, som inte varit som de borde. Bättre medveten om detta än någon annan är den regim, som för närvarande har ledningen vid Uddeholmsbolaget. Jag tror jag vågar säga, att den relativt nya ledning, som står i spetsen för detta bolag, är känd som en av de mest socialt vidsynta och för arbetarbefolkningen och övriga befattningshavare mest förstående bolagsledningar, som vi ha här i landet och som man överhuvud taget kan begära. Som bevis för detta mitt uttalande ber jag endast att i korthet få anföra, att Uddeholmsbolaget har anställt en av vårt lands främsta experter — jag kan gott namnge honom: det är f. d. länsarkitekten i Uppsala, Curman — för att utarbeta en jätteplan för bostadsbyggande vid bruken, vilken går löst på många tiotal miljoner kronor. Vid dessa bruk är det för närvarande så ordnat, att i de stora bostadshusen skola arbetarna få hyra en fullt modern lägenhet med elektrisk spis o. s. v. för 12 kronor per månad. Dessutom avsättas av hyresgästen 30 kronor i månaden, vilka fonderas. Då denne efter

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

fem år skall avflytta för att lämna plats åt en ny familj, får han ut hela det fonderade beloppet plus ytterligare 2 000 kronor av bolaget och får därjämte en kommunal subvention på 1 000 kronor som grundplåt till ett eget hem. Jag tror att man vågar säga, att detta är ett föredömligt projekt, och att det inte satts i verket tidigare än nu beror på omständigheter, över vilka varken herr Kempe eller Uddeholmsbolagts ledning kunnat råda.

Jag vill även anföra — inte för att försvara Uddeholmsbolaget, ty det behövs inte, utan bara som en saklig upplysning — att just Uddeholmsbolaget har tagit initiativ till de inte bara i Sverige utan över hela Norden kända skogsarbetsstudierna, som pågå under ledning av både medicinska och tekniska experter i syfte att utarbeta effektiva och lönsamma arbetsmetoder för skogsarbetarna. Dessa arbetsstudier ha förresten tilldragit sig europeiskt intresse, och folk från olika länder har varit och tittat på desamma.

Jag har velat framföra dessa synpunkter, ty jag har såsom jag förut framhållit inte kunnat underlåta att reagera mot den karikatyr, som här gjordes av förhållandena vid ett av de bruk, som ändå spelar huvudrollen för den värmländska befolkningens försörjning. Jag måste säga att jag tycker det hade varit lämpligt, att den kritik, som riktas emot våra förhållanden, hade kommit ifrån någon, som vistats i vår provins litet längre tid än knappt halvtannat år. Sakkunskapen skulle då säkerligen ha varit litet större.

Herr **Kempe** erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Ståhl har försökt tala om för kammarens ledamöter att han inte uppträder som försvarsadvokat för Uddeholmsbolaget, men vad han säger är ju ingenting annat än ett försvar för detta bolag. Han gör vidare gällande, att jag skulle ha karikerat läget. Jag tycker att herr Ståhl borde ha anfört ett enda exempel på vad jag har karikerat. Är det jag sagt i mitt inledningsanförande och i mitt andra inlägg oriktigt? Jag har endast relaterat de faktiska förhållanden som råda.

Jag kan förstå att herr Ståhl talar så varmt för Uddeholmsbolaget. Det är inte så märkvärdigt. Det är klart att herr Ståhl som borgerlig politiker är ganska nära förbunden med detta bolag. Men märk väl, herr Ståhl, att det är just denna socialt vidsynta ledning, som Uddeholmsbolaget har fått, som har infört denna arbetsskyldighet för arrendatorerna, vilken den gamla ledningen icke hade genomfört. Det är först sedan denna nya ledning eller den nye disponenten tillträtt som man har genomfört sådan arbetsskyldighet. Jag känner honom inte så mycket, jag dömer endast efter de förhållanden som äro tillfinnandes på Uddeholmsverken och drar på grund därav mina slutsatser om den politik, som Uddeholmsbolaget för. Det är därför jag tycker att herr Ståhl borde ha kunnat ge ett enda litet exempel på i vad avseende jag karikerat läget, när han ändå ger sig in på en diskussion om förhållanden, beträffande vilka han tydligen inte är särskilt förtrogen.

Härpå yttrade:

Herr **Karlsson** i Stuvsta: Herr talman! Efter att ha åhört denna debatt har jag också kommit till den uppfattningen, att utskottets motivering är en aning bristfällig.

Det första argumentet, som anförts mot motionärernas uppfattning, är att den nya arrendelagen är så pass färsk, att trycksvärtan inte har hunnit torka ännu och att man därför borde vänta med att företaga några ändringar i denna lag. Men det förhållandet, att trycksvärtan inte har hunnit torka ännu och

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. (Forts.)

det likväl är starkt missnöje i en hel landsända, är väl ändå ett belägg för att trycket i fråga är en aning bristfälligt till sitt innehåll.

Det andra motargument som framförts är att det dock i detta sammanhang gäller en frivillig överenskommelse. Arrendatorerna behöva ju inte skriva på ett sådant arrendekontrakt. Detta argument är direkt felaktigt. Det rör sig nämligen om arrendatorer, som haft arrende förut och då inte haft arbetsskyldighet och som inte få behålla arrendet längre, om de inte vilja åtaga sig arbetsskyldighet. Det är således i detta fall inte riktigt att tala om frivillighet.

Det tredje argument, som utskottet åberopar, är att om man inte hade en sådan sammankoppling så skulle inte bolagen längre vara intresserade av att upplåta sådana arrenden. Jag förstår inte vad utskottet egentligen menar med detta uttalande. Bolagen skulle väl komma att drabbas av vanhävdslagstiftningen, om de skulle ta sig för att ödelägga hela socknar och jaga i väg arrendatorerna därifrån. Eller menar man verkligen att denna lagstiftning inte skulle gälla för dessa bolag?

Det sista argument, som utskottet stöder sig på, är skogs- och flottningsarbetarförbundets avstyrkande utlåtande. Viktigare än detta utlåtande är väl ändå, vad skogs- och flottningsarbetareförbundets lokala organisationer och böndernas lokala organisationer säga. Att döma av de tvistigheter, som av och till förekomma mellan böndernas organisationer och skogs- och flottningsarbetarförbundets ledning, ser det för övrigt ut som om denna ledning i många fall inte skulle ha så stor förståelse för jordbrukarnas problem, och det kan ju tänkas att detta är ett sådant fall. I varje fall tillmäter inte jag detta uttalande någon större betydelse.

Vidare förefaller mig herr Nilssons i Kristinehamn uttalande mycket märkvärdigt. Han talade nämligen föraktfullt och nedsättande om en uppjagad folkstämning. Det är ju underligt att höra ett sådant yttrande från det hållet, när, såsom här har klarlagts, folket är enhälligt i sitt fördömande av den förda politiken. Under sådana omständigheter är det ganska märkvärdigt att man på detta sätt viftar bort en folkstämning och en folkopinion.

Jag skall slutligen be att få säga ett par ord med anledning av herr Ståhls tal om bolagets sociala vidsynthet. Det gemensamma argumentet både för herr Ståhl och herr Nilsson i Kristinehamn är ju att det nu byggs bättre bostäder och rustas upp överallt. En sak framgick dock icke riktigt klart — det kunde vederbörande talare tydligen inte reda ut — nämligen varför dessa bostadsförbättringar ha kommit i gång först nu och icke tidigare. Det är väl egentligen där skon klämmer. Tidigare har det nämligen funnits arbetskraft att tillgå, och då har man inte behövt någon social vidsynthet. Men nu är det ont om arbetskraft, och då måste man klavbinda arrendatorerna och då måste man också putsa upp kåkarna en smula för att få arbetskraft. Detta förhållande är tydligen herr Ståhl inte riktigt på det klara med. Han talar om att bolaget fått en ny ledning med social vidsynthet, som skaffat dit en väldigt fin arkitekt, och mycket annat. Jag kunde emellertid inte undgå att få det intrycket, att hela resonemanget på den punkten var en aning naivt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Andersson** i Tungelsta: Herr talman! Jag har ingen erfarenhet av hur förhållandena i Värmland beträffande arrendatorerna och deras ställning ha utvecklats under senare tid. Då jag på sin tid deltog i den förberedande behandlingen av den nya arrendelagen, som nu varit i kraft någon tid, vill jag säga några ord i denna fråga.

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom.
(Forts.)

Jag minns mycket väl att utskottet och de som hade att förbereda ärendet vid detta tillfälle hade kontakt med arrendatorerna och deras representanter. Deras ombud bereddes tillfälle att inför utskottet ge uttryck åt sina synpunkter. Det är att märka att det föreligger en *rätt* för vederbörande jordägare att i kontraktet stadga arbetsskyldighet för arrendatorerna. Det rådde tvekan inom det utskott, som hade att handlägga denna fråga, huruvida denna rätt borde bibehållas. Jag tror att stämningen till övervägande del var för att denna bestämmelse om arbetsplikt skulle utgå. Det visade sig emellertid att arrendatorernas representanter, jag tror utan undantag, ville att en sådan bestämmelse alltjämt skulle kunna inrymmas i arrendekontraktet.

Skälet härtill var ju, att bestämmelsen om arbetsplikt för arrendatorn är ömsesidig på det sättet, att den även innebär skyldighet för jordägaren att tillhandahålla arrendatorn arbete. Det kan ju hända att det på vissa platser varit annorlunda under den högkonjunktur, som varit rådande. Annars är det ju i regel så, att en arrendator av ett ställe av den typ det här gäller är för sin utkomst beroende av huruvida han kan erhålla arbete å skogarna och helst då å skogar, som ligga i närheten av hans arrendeställe. Om inte sådant arbete tillhandahålles honom, kan han överhuvud taget inte försörja sig där, och han får då en mycket otrygg ställning. I och med att en bestämmelse om arbetsplikt ingår i arrendekontraktet innebär det, att arrendatorn är tillförsäkrad arbete i bolagets skogar, och därigenom har han uppnått den större trygghet, som han eftersträvar.

Detta var skälet till att man vid detta tillfälle vidhöll denna bestämmelse, och jag anser att det inte är riktigt som andra lagutskottet sagt i sitt utlåtande, att man inte nu skall gå och besluta ändring i dessa bestämmelser utan avvakta hur utvecklingen kommer att gestalta sig. Skulle denna utveckling gå i den riktningen, att det från arrendatorernas sida allmänt anses som en olägenhet att denna bestämmelse om arbetsplikt kvarstår, lär det väl inte vara någon i denna kammare som är intresserad av att bibehålla den.

Jag tror emellertid inte att man bör bedöma opinionen efter vad som kan komma fram från en enstaka socken. Det gäller här en lagstiftning, som berör hela Norrland, Dalarna och vissa delar av landet i övrigt. Följaktligen är det väl lämpligt att innan man skrider till en ändring av lagen ha något klarare belägg för huruvida det i allmänhet ifrån arrendatorernas sida finnes en önskan att dessa bestämmelser skola upphävas. Jag anser sålunda att man i överensstämmelse med vad andra lagutskottet föreslagit bör avvakta hur utvecklingen inom den närmaste tiden kommer att te sig, innan man företager någon ändring i lagen.

Herr **Holmberg:** Herr talman! Den siste ärade talaren var av den uppfattningen, att man i denna fråga skulle vila på hanen och avvakta den uppfattning, som arrendatorerna kunde ge uttryck åt. Den föregående talaren vederlade åtminstone delvis herr Ståhls påståenden genom att hänvisa till att denna fråga gällde inte bara Värmland utan stora delar av landet i övrigt. Det är med utgångspunkt härifrån, som jag anser att man bör företa den utredning i frågan, som jag föreslagit i min reservation i ärendet. Först därigenom kunna alla de synpunkter, som arrendatorer från olika håll av landet kunna anföra i denna fråga, bli föremål för prövning av en utredande instans.

Herr Ståhls kritik mot herr Kempe att han inte kunde vara så sakkunnig beträffande värmländska förhållanden, då han inte bott så länge i Värmland, drabbar mig i ännu högre grad, eftersom jag aldrig bott i Värmland. Jag bygger emellertid mitt ståndpunktstagande på synpunkter, som jag fått från

Motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. (Forts.)

hundratals arrendatorer. Dessa arrendatorer ha i denna fråga intagit en helt annan ståndpunkt än herr Ståhl. Som bekant säger ordspråket, att den som har skon på sig vet bäst var den klämmer, och dessa arrendatorer vilja inte ha den nuvarande anordningen bibehållen.

Herr Ståhl anförde vidare som ett argument för sin ståndpunkt, att den nuvarande regimen för bolaget var synnerligen socialt förstående och vidsynt. Man kan emellertid ifrågasätta, om ett dylikt påstående överhuvud taget är något argument i denna fråga, ty bolaget kan ju redan i morgon få en anman regim som kan ha en helt annan inriktning och inställning till arrendatorerna än den nuvarande. En sådan ny ledning skulle då ha möjlighet att stödja sig på den nu gällande lagstiftningen och därigenom kunna utnyttja arrendadatorerna på det enligt min uppfattning mycket orättfärdiga sätt, som med stöd av lag hittills kunnat ske.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Kempe begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 66, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 208, i anledning av väckta motioner angående utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *K. Wistrand* (I: 6) och den andra inom andra kammaren av herr *Törnkvist* (II: 11), hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av möjligheten att utsträcka statens sakrevisions granskningsrätt i enlighet med vad i motionerna anförts och därefter vidtaga av utredningen betingade åtgärder.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 6 och II: 11, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av möjligheten att utsträcka statens sakrevisions granskningsrätt.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herrar *Karl Andersson* och *Hall*.

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)
Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Hall**: Herr talman! Statens många verksamheter revideras nu som bekant på olika sätt. Jag skall inte här gå in på någon diskussion rörande dessa metoder i allmänhet för revision. År 1943 inrättades statens sakrevision för att utöva en fortlöpande sakrevision av statsverksamheten. Samtidigt avskaffades emellertid inte några av de övriga revisionsinstituten rörande statens verksamhet. Därigenom uppkom beträffande vissa områden av statsförvaltningen en dubbelrevision. Undantagna från sakrevisionens granskning äro likväl vissa betydelsefulla områden av statsverksamheten, vilka finnas närmare angivna på första sidan av utskottets förevarande utlåtande.

Den motion, som nu vunnit ett tveksamt tillstyrkande av statsutskottet, avser att upphäva flertalet av dessa undantag och utsträcka statsrevisionens verksamhet till samtliga de grupper, som finnas återgivna på utskottets första sida, med undantag av en sådan grupp. Jag ämnar inte här yrka avslag på utskottsutlåtandet, men jag tror, att det är skäl att man, innan man nu skenar i väg på denna punkt och hänger sig åt alltför stora förhoppningar om resultatet av en sådan ändring, som yrkas, gör klokt i att närmare överväga konsekvenserna av ett sådant beslut.

Över vissa delar av statsverksamheten och granskningen av densamma vilar nu en betydande offentlighet. Omfattande styrelse- och revisionsberättelser avgivas, som både riksdagens ledamöter och allmänheten kunna ta del av. Dessa berättelser tryckas nämligen och ställas till allmänhetens förfogande. Detta gäller exempelvis om de statliga bolagen såsom tobaksmonopolet samt vin- och spritcentralen, vilkas offentliga redovisning är mycket fullständig och medger en ganska god inblick i hur dessa företag ha förvaltats. Även hela den statsverksamhet, beträffande vilken revisionen är anförtrodd åt riksdagens revisorer — och det är ju större delen av den statliga verksamheten — är föremål för en offentlig granskning. Riksdagens revisorer avlämna till riksdagen och allmänheten mycket utförliga meddelanden över sin granskning. Ett avsteg från den offentliga revisionsprincipen ha vi emellertid fått nu under kriget genom inrättandet av den s. k. krisrevisionen, om vars verksamhet riksdagen icke vet mer än att vissa meddelanden lämnats till en fjärdedel av statsutskottets ledamöter. De övriga riksdagsmännen, liksom den stora allmänheten, ha icke haft någon möjlighet att ta del av krisrevisionens verksamhet och veta följaktligen ingenting om på vad sätt denna krisrevision fungerat. Sakrevisionen har hittills avgivit en berättelse, som lär finnas i ett exemplar hos Kungl. Maj:t. Denna berättelse är emellertid icke tryckt och är således icke tillgänglig på annat sätt än att riksdagsmännen kunna gå upp i Kungl. Maj:ts kansli och läsa berättelsen.

Det är därför ett faktum att i och med att viss statens verksamhet lagts under granskning av dessa särskilt kvalificerade revisionsinstitut, så har revisionen av statsförvaltningen faktiskt blivit mörklagt för allmänheten och dessutom även för det stora flertalet riksdagsmän. Det är enligt min uppfattning angeläget att en sådan utveckling inte får fortsätta, utan man bör, då man effektiviserar revisionen, bibehålla den offentlighet åt revisionen, som vi varit vana vid åtminstone före kriget.

En annan omständighet, som gör att man måste vara något betänksam mot ifrågavarande yrkande, är också, att det här inte är fråga om att de gamla revisionerna skola avskaffas genom att man anförtror vissa delar av revisionen åt sakrevisionen. De gamla revisionsinstituten skola nämligen alltjämt finnas kvar. Därigenom får man således ett divisionsansvar för de olika revisionsinstituten. Hur detta divisionsansvar verkar ha vi nu under krisåren fått en ganska

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)
åskådlig bild av, då det gäller revisionen av den militära förvaltningen. Denna har närmast handhafts av krisrevisionen. På grund därav ha riksdagsrevisorerna ansett, att de i stort sett inte behöva ta del av den militära verksamhetens förvaltning, ty riksdagsrevisorerna ha utgått ifrån, att krisrevisionen skulle sköta om revisionen beträffande denna del av statsförvaltningen. Följaktligen ha riksdagsrevisorerna i stort sett gått förbi den militära förvaltningen. Granskningen härav har därigenom kommit att bli mindre offentlig för både allmänheten och riksdagen än vad den tidigare varit. Man kan enligt min mening befara att ett divisionsansvar beträffande revisionsinstituten även på andra områden än den militära förvaltningen kan komma att ta sig liknande uttryck, som kommit till synes nu under kriget. Detta är en utveckling, som visst inte är på något sätt önskvärd.

Jag anser, att det föreligger ett särskilt starkt skäl för att man på detta område skyndar långsamt och först efter mycken eftertanke vidtar nya reformer beträffande revisionen av den statliga förvaltningen. Detta skäl är, att ett revisionsinstitut ibland behöver finnas till hands för vederbörande statliga förvaltningsstyrelser, som ha behov av att rådgöra med revisorerna i det dagliga arbetet. Icke alla styrelser och nämnder, som ha att handha statlig verksamhet, kunna ha sådana instruktioner, som i detalj reglera deras verksamhet. De måste många gånger lämpa efter läglighet och rätta sig efter livets olika skiftningar. Framför allt har exempelvis statens arbetsmarknadskommission säkerligen fått känningar av att skiftningar inom näringslivet nödvändiggöra för detta organ att ta hänsyn till vad som händer dag för dag. Fördenskull bör detta statliga organ rådgöra med sina revisorer hur långt man kan gå och vilka åtgärder som böra vidtagas. Det måste enligt min mening uppstå icke oväsentliga fördelar genom att en viss del av statsverksamheten kan ha ett särskilt revisionsinstitut till hands, som dels är kvalificerat för sin uppgift och dels har tid att ägna sig åt revisionsarbetet i tillräcklig grad och därjämte har ett speciellt intresse för just ifrågavarande del av statsverksamheten.

Herr talman! Jag har visserligen principiellt ingenting att invända mot det utredningskrav, som utskottet i detta utlåtande framställt. Jag har emellertid velat erinra om att den, vad jag skulle vilja kalla fullständighetsdjävul, som gripit motionärerna på denna punkt, då de ansett att man bör ha samma revision över hela statsförvaltningen, alls inte är det enda medel, som kan komma att leda till effektivitet i statens förvaltning.

Herr *Viklund* instämde häruti.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Herr Halls anförande var av den beskaffenheten, att det är ganska svårt att få hål på det. Herr Hall uttalade ingenting bestämt och han klandrade inte direkt någonting. Han endast snuddade vid problemet från vissa synpunkter. Han kände sig för men han hade inget särskilt yrkande i frågan. Vidare vill det förefalla som om han representerade ett slags skygghet inför riksdagens anspråk att få granska förvaltningen.

Jag vill erinra om att riksdagen tillsatt statsrevisorerna sedan en mycket lång tid. Jag vill minnas, att år 1936 redovisades den hundrade berättelsen av statens revisorer. Det är alldeles uppenbart, att på den tiden, då statsrevisionen tillkom såsom ett riksdagens granskningsorgan, hunno statsrevisorerna att gå igenom praktiskt taget hela statsförvaltningen, som ju då var i hög grad begränsad. Under årens lopp och alldeles särskilt under de sista tre decennierna ha statsrevisorerna nödgats att revidera stickprovsvis. Så småningom har man inom statsrevisionen kommit att känna en viss olust av att man inte varje år

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)

kunnat svepa över hela fältet av statsverksamheten. Särskilt under de senaste åren ha stickproven måst utföras i ytterst begränsad omfattning.

Den revision av statsverksamheten, som statsrevisionen likväl hunnit utföra genom dessa stickprov, har ju år efter år avslöjat för riksdagen att statsrevisionen haft sin stora uppgift att fylla. Man har emellertid, som jag nyss påpekade, inte känt sig helt nöjd med den nuvarande anordningen därför att man inte hunnit företa samtidig revision beträffande hela statsförvaltningen.

Jag vill i detta sammanhang i egenskap av statsrevisor ha uttalat en hyllning åt den svenska statsförvaltningens ledning över att arbetet inom statsförvaltningen synes vara utfört med all omsorg och till statsrevisionens stora tillfredsställelse och belåtenhet. Jag har upprepade gånger haft tillfälle att uttrycka denna min uppfattning beträffande den svenska statsförvaltningens ledning. Därmed vill jag dock icke ha sagt, att man kan vara alldeles säker på att allting skulle bli, som det borde vara, om man frigjorde vissa områden av statsförvaltningen från statsrevisionen och således lät dessa förvaltningsområden räkna med att revisorerna aldrig eller i varje fall ytterst sällan verkställde någon revision.

Enligt min uppfattning bör statens revision kompletteras på så sätt, att det föreligger möjlighet att inom rimlig tid behandla samtliga arbetsområden av den statliga verksamheten. Det är av vikt att vederbörande tjänsteman skall vara medveten om att förr eller senare kan revisionen komma och granska föreliggande handlingar. Statsrevisionen är ju, som alla väl känna till, inte bunden till det år, som granskningen i första hand avser. I rubriken till berättelsen heter det visserligen att den gäller exempelvis tiden 1 juli 1944—30 juni 1945. Berättelsen innehåller likväl ofta en redogörelse för ärenden, som ofta handlagts under lång tid dessförinnan. Det står således revisorerna fritt att gå tillbaka mycket lång tid och införskaffa alla de akter, som man kan behöva för att bedöma ett spörsmål, som revisorerna intresserat sig för.

Då nu statsrevisorerna obestridligen inte kunna utföra sitt revisionsarbete på det sätt, som man ursprungligen avsåg, är det ganska förklarligt, att det från statsrevisionens sida på sin tid framkom önskemål om att få statsrevisionen kompletterad med en revision, som kunde utföra granskning även under tider, då statsrevisionen inte var samlad. Denna så att säga kompletterande revision har inte fått sin tyngdpunkt lagd på den vanliga kamerala revisionen. Det gällde att få en revision, som rent sakligt kunde granska skötseln av den ekonomiska förvaltningen. Revisionen avsåg således inte bara en ren siffergranskning. Därför valde man namnet sakrevision.

Rent formellt och ur lämplighetssynpunkt kom sakrevisionen att efterträda den revision, som under namn av krisrevisionen tillkom — om jag minns rätt — hösten 1939. Mörkläggningen av denna krisrevisions verksamhet var motiverad uteslutande av att oroligheterna ute i världen och vår därav följande upprustning nödvändiggjorde att man skulle vara försiktig med att offentliggöra siffror rörande försvarets områden m. m. På grund därav fick denna krisrevision en slags hemlighetsstämpel över sig. Denna krisrevision har emellertid inkopplats under den av riksdagen sedermera beslutade sakrevisionen.

Sakrevisionens uppgift är som sagt att sakligt granska statens affärsverksamhet på alla områden av statslivet. Vissa undantag föreligga dock. Dessa undantag ha gjorts av vederbörande departementschef. Jag skall inte här nu uppta till bedömande frågan om lämpligheten av dessa undantag. Jag vill endast nöja mig med att konstatera att de föreligga, men att det torde vara ett allmänt önskemål att inga områden inom statslivet skola vara undandragna saklig granskning.

Den framställning, som nu motionsvis gjorts i detta ärende och som första

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)

kammaren redan för sin del har bifallit, avser just att genomföra dessa önskemål att det inte är motiverat att undantaga något område inom statslivet från den revisionsverksamhet, som sakrevisionen utövar.

Enligt det beslut, som riksdagen fattade, då sakrevisionen tillkom, skall den avlämna årsredogörelser. Att denna årsredogörelse inte kan lämnas på samma sätt, som då statsrevisorerna överlämna sina berättelser till riksdagen, är helt enkelt beroende på att sakrevisionens konstruktion blivit en annan. Statsrevisorerna utses av riksdagen. Sakrevisionen har riksdagen ansett, att Kungl. Maj:t bör tillsätta. Den rapport, som sakrevisionen årligen skall avlämna, överlämnas till Kungl. Maj:t, men den är avsedd att överlämnas till riksdagen, och det är självfallet, att ingenting av det material, som sakrevisionen bearbetat, är uteslutet för riksdagen. Riksdagen och dess vederbörande utskott kunna från sakrevisionen infordra det material, som riksdagen och utskott behöva, och de kunna anmoda sakrevisionen att genom representant inför vilket utskott som helst, som har med förvaltningsärenden att skaffa, redogöra för revisionsarbetet. Hur nu detta skulle kunna stöta någon kan jag för min del inte förstå.

Nu är det, såsom det sagts av herr Hall, en önskan, att revisorerna skola avskaffas, t. ex. överrevisorerna i de olika förvaltande verken. De äro icke avskaffade, och jag vill icke uttala mig om deras framtida öde. Det är beroende på riksdag och Kungl. Maj:t, men så mycket är klart, att överrevisorerna ännu icke ha kunnat ersätta sakrevisionen. En överrevisor i ett av de förvaltande verken har för mig förklarat, att det var en välgärning, att sakrevisionen kommit till, då överrevisorerna icke kunde utföra sitt arbete på det sätt de önskat. Överrevisorerna kunna givetvis icke fungera på samma sätt som ett revisionsverk. De kunna icke ens fungera på sådant sätt, som statsrevisorerna fungera. Jag skulle tro, att det arbete, som sakrevisionen hittills redovisat, varit högst betydelsefullt och att det var högst av nöden, att en sådan revision kom till, kompletterande statsrevisionen.

Jag vill vidare i anledning av ett yttrande, som herr Hall hade i sitt anförande, erinra om att vi förut icke haft någon offentlighet över den förvaltning, som man icke hunnit revidera. Det var ett mycket egendomligt yttrande av herr Hall, att sakrevisionen eller revisorerna överhuvud taget skulle mörklägga förvaltningen. I den mån revisionen skett av statsrevisorerna eller revisionen skett av sakrevisionen har den just till syfte att offentliggöra förvaltningen, och härvid har den, såvitt jag kan förstå, fyllt en betydelsefull uppgift.

Som jag förut nämnde, är det här blott fråga om att taga del av akter. Jag vet icke, om herr Hall gjort något försök att få taga del av den årsberättelse, som sakrevisionen avlämnat för första halvåret 1944. Berättelsen för budgetåret 1944/45 kommer att presenteras någon gång i början av september. Jag får i detta sammanhang erinra om att sakrevisionen började sin verksamhet den 1 januari 1944. Således vill jag konkludera på det sättet, att riksdagen icke kan ha någon anledning att motsätta sig strävandet att möjliggöra för organ, som riksdagen själv varit med om att skapa, att revidera verksamheten. Det kan riksdagen icke ha någonting emot. Det har visserligen varit stora svårigheter att vinna gehör för dessa synpunkter, och man har ofta undrat, hur riksdagen verkligen ser på sin uppgift, då den voterar sönder yrkanden om anslag, som vi lämnat, och vilkas användning vi även skola granska.

Herr talman! Jag kan icke finna annat än att det vore klokt att besluta om den skrivelse, som utskottet föreslår. Sedan få vi se resultatet av detta. Jag kan icke se någon anledning för kammaren att fatta något annat beslut än första kammaren fattat. Jag hemställer därför om bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)

Herr **Falla**: Herr talman! Vi äro alla medvetna om den oerhörda expansion, som den statliga verksamheten undergått under en lång följd av år. Därigenom har behovet av en utvidgad och större revision blivit väsentligt mera framträdande. Om jag förstod herr Hall rätt, anser han, att det var nog med den gamla statsrevisionen och att den gjorde granskningen bättre än det särskilda revisionsinstitut, som man fått i krisrevisionen och dess fortsättning sakrevisionen. Jag måste bestämt säga, att herr Hall i det fallet har fel. Statsrevisorerna ha icke möjlighet att intränga i och granska hela det stora område, som statsverksamheten för närvarande utgör. De ha icke tid till detta. Vi veta, att de arbeta endast ungefär tre månader om året. De ha icke heller krafter nog för en sådan revision, som här erfordras.

Vad som här skett är krisrevisionens tillskapande strax efter krigsutbrottet, och den har väsentligt följt våra försvarsförhållanden och hushållningen med försvarsmedlen, vilket i första hand ålegat krisrevisionen. Sedan har det också varit tillsyn över krisorganen. Denna tillsyn har emellertid från och med år 1944 övergått till ett särskilt revisionsinstitut. Nu säger herr Hall, att här föreligger ett divisionsansvar, vilket medför, att varken det ena eller andra revisionsinstitutet arbetar såsom det borde arbeta. De draga sig undan från uppgifter, som eljest skulle åligga dem, och mena, att det får andra göra. Det förhåller sig emellertid icke på det sättet. Försvarshushållningen har granskats både av krisrevisionen och statsrevisionen, och båda dessa institut ha säkerligen haft full sysselsättning och ha icke gått i vägen för varandra. Beträffande krisorganen har krisrevisionen genom särskilda delegerade granskat olika grenar av krisförvaltningen. Jag erinrar om att den ganska ingående granskat bränslekommissionen och livsmedelskommissionen ävensom, tror jag, andra krisorgan. Sedan har sakrevisionen fortsatt, och så ha överrevisorerna för krisförvaltningen kommit till. Om deras arbete känner jag ingenting, men jag förmodar, att de också göra sin skyldighet i detta fall. Det är fullkomligt omöjligt och har varit omöjligt för statsrevisorerna att företaga en sådan granskning av krisorganen, som nu skett exempelvis vid granskningen av bränslekommissionen och livsmedelskommissionen. I fjol företog också sakrevisionen en granskning av domänverkets skogsförvaltning. Den granskningen tog lång tid i anspråk och var så omfattande, att statsrevisorerna icke haft möjlighet att göra den.

Nu säger herr Hall, att det blivit en mörkläggning på dessa områden efter det nya revisionsinstitutets, krisrevisionens, tillkomst. Jag vet icke, vad han har att stödja sig på härvidlag. Jag tror icke, att han har några fakta för detta sitt påstående. Han säger, att tidigare brukade åtminstone de stadsägda bolagen utgiva styrelse- och revisionsberättelser, och då hade man under full offentlighet kunnat se, hur förvaltningen var ordnad. Men det skall väl, herr Hall, icke ske någon förändring i det fallet, utan dessa bolag skola väl hädanefter som hittills utge både styrelseberättelser och även revisionsberättelser. Jag tror emellertid, att vi äro ganska klara på att, om man skall leta efter några svagheter och missförhållanden i företagens förvaltning, skall man icke börja att leta i styrelse- och revisionsberättelserna, ty där ser man i vanliga fall just ingenting, utan då får man gå till en granskning på annat sätt.

Herr Hall sade vidare, att krisrevisionens verksamhet var på sin tid nästan helt mörklagd. Den har informerat en fjärdedel av statsutskottet, det var allt. Detta var emellertid innan herr Hall kom med i statsutskottet. Han har tydligen fått fel informationer, ty hela statsutskottet fick den tiden ingående redogörelse från krisrevisionen, och dessutom voro ju krisrevisionens handlingar och de granskningsresultat, som den kommit till, offentliga handlingar i allra största utsträckning. Därav begagnade sig också pressen tidvis, och det har

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)

förekommit ganska mycket i pressen om krisrevisionens åtgärder och granskningsresultat tidigare. Vissa av dessa granskningar ha varit hemligstämplade. Men det har inte berott på krisrevisionen.

Jag skall icke ingå på någon diskussion om i vad mån sådan hemligstämpling varit nödvändig eller icke. Det är en sak, som får bedömas i annan ordning, men jag kan konstatera, att endast en relativt liten del varit undandragen offentligheten. Alltså har det icke skett någon mörkläggning, och jag tror icke heller, att det skall bli någon mörkläggning av sakrevisionens verksamhet. Det har så vitt jag vet icke förekommit hittills. Jag är lika angelägen om en full offentlighet på dessa områden som herr Hall och någon annan, men det som är det väsentliga är, att man får en fullt effektiv och en verkligt ingående granskning av de statliga organens verksamhet; och det kan man icke få med den nuvarande statsrevisionen sådan som den är konstruerad och såsom den arbetar. Den räcker icke till för detta, och tider räcker heller icke till, utan det måste ske på ett annat sätt. Det måste ske genom ett organ, som har full tid till sitt förfogande och kan anlita experter på det sätt som de särskilda revisionsinstituten göra.

Så slutade herr Hall med att säga, att den fullständighetsdjävul, som motionärerna och andra tagit i sin tjänst, trodde han icke skulle bli till någon större glädje. Jag vet icke det. Vi få väl se det längre fram. Det förefaller mig emellertid, som om denna fullständighetsdjävul för närvarande i någon mån hör hemma på västmanlandsbänken, därför att det är just från den ärade talaren och granskaren på västmanlandsbänken som vi fått den starka kritiken av de permanenta revisionsinstitutens arbete. Jag tycker det är bara bra; det kan aldrig skada. Men nog får herr Hall erkänna, att han inte just begränsar sig i sin granskning och kritik, utan tar det helt jämnt över i ett svep. Jag har ingenting emot att herr Hall kommit med denna kritik. Den kan möjligen komma till någon nytta, men jag tror, att herr Hall i allt det väsentliga haft fel i sin kritik. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lövgren:** Herr talman! Jag måste säga, att jag kände mig misstänksam, när jag läste detta utskottsutlåtande. Jag tror, att riksdagen redan har den insyn i den statliga verksamheten, som erfordras. Jag kan icke hjälpa, att den utvidgning av sakrevisionens verksamhetsområde, som motionärerna vilja ha, närmast är avsedd och i varje fall kommer att verka såsom en bromsinrättning, vilket icke kan vara önskvärt. För statens arbetsmarknadskommission, för statens järnvägar, för statens förvaltande verk liksom för alla statliga bolag finnas revisorer, genom vilka riksdagen och regeringen ha insyn i vad som göres. Då kan jag icke förstå, att det skall vara nödvändigt att ytterligare bygga på en revision ovanpå den redan existerande revisionen.

Jag har en känsla av att bakom motionen ligger en önskan från — låt mig säga — det privata näringslivets ledning att få insyn i vad som planeras inom de verk, som staten äger och driver. Det är icke troligt, att denna insyn är avsedd att stimulera till en sund och riktig utveckling, utan snarare är den avsedd att sätta krokben för utvecklingen. Det är den omständigheten, att jag så starkt känner på mig, att detta förslag är avsett att bli en utbyggd bromsinrättning, som icke kan vara till någon verklig nytta men däremot till skada, som gör att jag, herr talman, ber att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Jag måste säga, att herr Lövgrens anförande hade ett synnerligen egendomligt innehåll. Det var två saker, som han drog fram såsom argument mot revision överhuvud taget. Det ena var, att sakrevisionen skulle bli en bromsinrättning, och det andra var, att den skulle möj-

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)

liggöra privat insyn i den statliga verksamheten — ja, konsekvent bör det väl vara i den statliga verksamhet, som borde hållas hemlig. Det är ganska svårt att tänka sig, att herr Lövgren med sin vida syn på tingen kan vilja göra gällande, att de medel, som riksdagen anvisar direkt eller indirekt för offentlig verksamhet, skola skyddas mot — såsom han sade — privat insyn. Det skulle verkligen vara intressant att veta, vad den ärade talaren verkligen menar med privat insyn. Det kan väl aldrig vara fråga om att vissa folkskikt skola utestängas från möjligheten att få del av hur statens finanser handhavas och hur medlen förvaltas. I mitt ganska långa offentliga liv har jag aldrig hört sådana synpunkter framförda i något som helst sammanhang. Då jag kanske får anses tillhöra dem, som ha varit envisa att vilja lägga upp statens verksamhet för statens invånare genom en vederhäftig revision, så har jag sannerligen aldrig tänkt mig, att jag genom en sådan verksamhet skulle åstadkomma en s. k. privat insyn i en verksamhet, som man egentligen icke bör ha insyn i. Jag har aldrig kunnat tänka mig något sådant. Resonemanget kan icke hålla inför en folkrepresentation, som är sammansatt av representanter från olika befolkningsskikt i riket. Det är omöjligt.

På vad sätt kan en revision vara en bromsinrättning? Vi ha alltid hittills i stället ansett, att varje offentlig förvaltning — och med offentlig förvaltning mena vi ju, att förvaltningen skall kunna överblickas av medborgarna — betyder renhet i förvaltningen. Renhet i förvaltningen kan emellertid aldrig betyda bromsning av en verksamhet, som staten bedriver.

Jag har velat föra fram dessa synpunkter mot det egendomliga inlägg, som min gamle vän herr Lövgren här förde fram i denna debatt. Jag kan icke finna, att han levererade något skäl för att avslå vår önskan om att denna insyn hålles så öppen som möjligt och så tillgänglig som möjligt.

Herr **Falla:** Herr talman! Jag vill bara först konstatera, att det föreligger en bestämd skillnad i motiveringen mellan de båda kritikerna av detta utskottsutlåtande. Herr Hall var rädd för mörkläggning av dessa områden, medan herr Lövgren är rädd för insyn i den statliga verksamheten. Jag måste säga, att herr Halls skäl, som jag dock tror icke äro så väl grundade, äro mig i alla fall oändligt mycket mer sympatiska än herr Lövgrens skäl, ty det måste jag säga, att vilken uppfattning vi än må ha om statsverksamhetens expansion på det ena eller det andra området, så nog böra vi väl vara överens om att den största möjliga offentlighet och den största möjliga insyn och den bästa möjliga granskning av företagen är det ur allmän synpunkt angeläget att få.

Nu var emellertid herr Lövgren att döma av hans yttrande ängslig för att det privata näringslivet skulle få insyn i den statliga verksamheten. Jag begriper icke alls herr Lövgrens tankegång i det fallet, ty det gäller ju här endast ett revisionsinstitut, som representerar statsmakterna, och är tillsatt av regeringen. Det är alltså icke på något sätt ett revisionsinstitut för det privata näringslivet, utan det är ett regeringens organ, ett statsmakternas organ. Det kan väl aldrig vara farligt att det får granska statsverksamheten. Herr Lövgren är ju själv ganska intresserad på olika sätt särskilt i en viss del av statsverksamheten, och jag måste verkligen göra en kanske något impertinent fråga. Vad är det egentligen, som man behöver dölja i den ena eller andra verksamheten av statlig karaktär, eftersom man är rädd för insyn av ett revisionsinstitut? Jag måste säga, att efter herr Lövgrens yttrande förefaller det mig vara ännu mera angeläget än man förut tänkt sig att vi ha för sin uppgift väl rustade revisionsorgan.

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)

Herr **Lövgren:** Herr talman! Jag vill säga till herr Törnkvist liksom till herr Falla, att jag ingalunda är motståndare till revision, men det skall ju vara måtta med allt. Här är det ju fråga om att göra en revision ovanpå revisionen. Vi ha ju redan revisorer för alla de organ, till vilka man nu vill utvidga sakrevisionens granskningsområde. Vi ha redan all den insyn, som vi behöva från riksdagens och regeringens sida.

Jag vill gärna säga, herr talman, att jag går liksom litet grand på känn, när jag opponerar mig mot detta förslag och yrkar avslag. Jag känner nämligen herr Wistrand och herr Falla, och jag vet, att om det är några, som skulle vilja göra en bromsinrättning på statlig verksamhet överhuvud taget, så är det dessa två herrar. Det misstänker jag icke herr Törnkvist för, men jag tror, att han har kommit i dåligt sällskap.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Falla** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill säga herr Lövgren, att mig behöver herr Lövgren i varje fall icke vara rädd för, eftersom jag icke tillhör vare sig sakrevisionen eller något annat revisionsinstitut. Jag vet icke, om herr Lövgren behöver vara så rädd för herr Wistrand heller. För min del tycker jag icke det är så farligt att låta en inom vissa gränser motståndare till viss statsverksamhet få, som herr Lövgren säger, insyn, ty är allt gott och väl, så kan ju kritiken endast konstatera detta. Nej, jag tycker att i allmänhet bör man låta kritiker komma till revisionsuppdrag. Äro de illa underrättade och icke förstå sin sak, så kommer detta att visa sig. Ha de däremot fog för sin kritik, är det också bara hälsosamt att detta kommer fram.

Vidare anförde:

Herr **Hall:** Herr talman! Jag ställde icke något yrkande i mitt förra anförande av den anledningen, att jag icke ville ha någon lång överläggning vid denna sena tidpunkt på riksdagen. Ämnet är så stort, att det eljest vore skäl i att diskutera igenom det ordentligt, men nu är det icke tid att göra det.

Jag måste medge, att jag i viss mån blivit besviken på de anföranden, som hittills ha hållits i fråga om deras sakliga innehåll. Jag trodde, att den korta deklaration, som jag avgav, åtminstone skulle ha framkallat någon aning av klarhet över vad man menade med denna framställning utöver de mycket vaga uppgifter, som finnas i motionen och utskottsutlåtandet. Men därav har det dess värre icke blivit något. Jag kommer naturligtvis nu att rösta för herr Lövgrens yrkande. Jag tycker att det finns skäl att göra det, sedan vi ändå fått denna överläggning på halsen.

Det är bara en sak, som jag skulle vilja säga till dem, som här ha talat för en effektivare revision. Jag har framhållit vådan av att framkalla ett divisionsansvar inom statsrevisionen. Jag tror att herr Falla mycket väl vet vad det betyder, eftersom han har sett hur krisrevisionens verksamhet har gått till och hur detta har trubbat av statsrevisorernas intresse för exempelvis de militära utgifterna. Man skulle då kanske kunna tro, att sakrevisionen vore den som kan ta upp en verklig revision på detta område och svara för att verksamheten är ordentligt granskad, men är det på det sättet? Sakrevisionen är ännu bara ett försök, en institution, som man har tillsatt mera som ett experiment. Motionärerna själva erkänna, att »revisionen kan redan på grund av uppgiftens nuvarande storlek i allmänhet icke företaga en systematisk genomgång av det ena förvaltningsområdet efter det andra utan är hänvisad till att utvälja vissa delar för granskning». Det lär ju vara sant. Vad är det då

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)

för mening i att, innan man har gjort klart för sig hur långt man vill bygga ut statens sakrevision, ställa yrkanden, som i verkligheten skulle komma att innebära, att man framkallar denna osäkerhet om vem det är, som har huvudansvaret för en verklig och riktig revision? Är det statsrevisorerna, som man tidigare haft, eller är det denna utomordentliga sakrevision, som vi på senaste tiden ha fått men som icke kan åtaga sig en fullständig revision av statens verksamhet?

Jag tror, att man bör göra klart för sig dessa ting, innan man här så säkert påstår, att detta är en förbättring. Gör man ingenting annat än anförtror dessa nya områden åt sakrevisionens verksamhet utan att samtidigt förstärka och bygga ut sakrevisionen, då vill jag påstå, att man åstadkommer något, som innebär en stark försämring av sakrevisionens verksamhet men icke någon förbättring.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Jag förstår icke vad herr Hall menar med sitt tal om att sakrevisionen behöver utbyggas. Sakrevisionen har fått sin organisation. Den är fastställd, och dess utbyggnad sker löpande genom de arbetsuppgifter, som föreligga för revisionen. Dessa arbetsuppgifter söker sig revisionen själv i det dagliga arbetet vid sidan om den uppgift som remissinstans, som Kungl. Maj:t enligt min mening alltför mycket har lagt på sakrevisionen. Det är icke alls fråga om att bygga ut sakrevisionen, herr Hall, utan det är helt enkelt fråga om att upphäva förbudet för sakrevisionen att revidera på vissa områden. Det är så frågan ligger till.

Det är icke heller, som herr Lövgren trodde, fråga om att göra tårta på tårta, utan man skall helt enkelt komplettera de arbetsuppgifter, som sakrevisionen har fått, genom att begränsningen i dess arbetsuppgifter upphäves. Det finns icke något arbetsområde inom statsförvaltningen, som sakrevisionen icke är kapabel att ta hand om och granska. På samma sätt finns det icke något område inom statsförvaltningen, som statsrevisorerna icke äro kapabla att granska. Statsrevisionen är ju icke bara de av riksdagen utsedda 12 männen. De äro granskare av det material, som en expertis skaffar fram på önskan av statsrevisorerna. Sedan bedöma statsrevisorerna det material, som på det sättet har arbetats fram.

Att det icke skulle vara skäl att nu fatta beslut om att upphäva den begränsning, som har beslutats i fråga om de områden, som stå omnämnda i betänkandet och som nu äro undantagna, kan jag icke alls förstå. Man frågar sig i stället: Därest förhållanden skulle uppstå, som nödvändiggöra särskilda åtgärder, d. v. s. att revisionen på grund av vad som har inträffat hos Konungen begär att få revidera, vad är det då för skäl, som kan föranleda riksdagen att icke hålla detta fält öppet för sakrevisionen? Vad är det för skäl? Jag kan icke förstå annat än att det är en viss föreställning man har fått om att vissa områden icke få föras in under revision, varken under statsrevisionen eller under sakrevisionen. Hur många gånger under de sista tio åren har jag icke kämpat för att statsrevisorerna skulle få granska framför allt spritbolagen och restaurangbolagen, men det har icke gått. Riksdagen har icke velat det, men icke förty äro de väldiga summor, som dessa bolag haft att förvalta genom åren, statsmedel. Innan sakrevisionen var påtänkt, strävade man efter att få denna förvaltning lagd under statsrevisorerna, men det misslyckades. Riksdagen har faktiskt en mycket egendomlig synpunkt i fråga om sina egna, jag tror man kan våga säga förpliktelser att icke låta något fält ligga oplöjt för granskning av de representanter, som tillsättas för att utföra granskningsarbetet.

Slutligen vill jag säga till herr Lövgren, att jag icke kan bedöma om jag

Utsträckning av statens sakrevisions granskningsrätt. (Forts.)
kommit i dåligt sällskap. Jag subjektiviserar sällan på ett sätt, som framkallar slika bekymmer. Jag kom in i statsrevisionen 1936, och sedan dess har jag verkligen strävat efter att få in framför allt spritbolagen under statsrevisionen. Det har jag gjort upprepade framställningar om under den tioårsperiod, som har gått. Jag minns icke, om jag därvid strävade tillsammans med herr Wistrand och herr Falla. Det har jag aldrig reflekterat över. Saken syntes mig vara naturlig, och därför engagerade jag mig för den. I den mån jag får understöd i en sådan strävan, finns det icke anledning att fråga sig, om jag kommit i dåligt sällskap. Ett sådant befarat dåligt sällskap skulle ju mycket lätt kunna slå sönder en god idé. Det är ett resonemang, som skulle passa bra kanske som replik i en sådan situation som den, om herr Hall låt mig säga som blivande ledamot av riksbanken skulle finna anledning att vända sig mot att revisionen blir för vidlyftig och han här fick ett instämmande i kammaren av en statstjänare. Det är ju ofta som statstjänare få tåla granskning i statsrevisorernas berättelse. Men allt sådant fäster jag mig icke vid, utan här är det fråga om att riksdagen skall hävda, och hävda med bestämdhet, att alla de medel riksdagen svarar för också skola granskas av vederbörande organ.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å såväl utskottets hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lövgren begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 208, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 3.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 209, i anledning av väckt motion angående omorganisation av den statliga statistiken.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Upprättande av passbåtsförbindelser i Göteborgs skärgård.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 210, i anledning av väckta motioner angående upprättande av passbåtsförbindelser mellan öarna i Öckerö socken och Hjuvik i Torslanda kommun samt öarna i Styrsö socken och Saltholmen å Göteborgs stads område.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade

Herr **Olson** i Göteborg: Herr talman! Det utskottsutlåtande, som här föreligger, utmynnar i en enhällig hemställan om en förutsättningslös utredning

Upprättande av passbåtsförbindelser i Göteborgs skärgård. (Forts.)

beträffande åtgärder till förbättrande av trafiken mellan fastlandet och vissa öar i Göteborgs skärgård. Det ligger nära till hands, att den mycket ingående utredning, som presterades av 1938 års skärgårdssakkunniga, hade avkastat något resultat, som varit användbart för motionärerna, när de gjorde den framställning det här gäller. Så har emellertid inte varit fallet, utan motionärerna ha gått fram på en alldeles speciell linje, vilken utskottet såtillvida ej biträtt som det har utvidgat sin hemställan till att omfatta en utredning i frågan, något som väl får anses motiverat.

Trafiken på de öar, som det här är fråga om, bedrives av två rederiföretag, mot vilkas goda vilja att sköta denna trafik ingen egentlig anmärkning gjorts. Mot förmågan ha heller inte några direkta anmärkningar framställts. Utskottet säger visserligen, och det med fog, att kommunikationerna mellan öarna och fastlandet i Göteborgs skärgård särskilt vintertid inte äro tillfredsställande, men detta omdöme hänför sig till de förhållanden, som ha utmärkt de sista åren och stå i samband med kriget och vad därtill hör. Vad de tidigare förhållandena beträffar uttalade de nyss nämnda 1938 års sakkunniga, att uppfattningen bland befolkningen i Göteborgs skärgård var den, att trafiken mellan öarna och fastlandet sköttes bra, såväl vad anginge båtmaterial som turer. När det sedan inträffat sådana förhållanden, att förbindelser inte ha kunnat upprätthållas och turer ha måst dragas in, så är det klart att det framställts anmärkningar mot detta och även mot andra saker.

De rederier, som ombesörja denna trafik, ha sommartid en flotta på 20 båtar för detta ändamål, och det kommer väl att anskaffas flera båtar vad det lider. Med dessa båtar upprätthålles under sommaren såväl den reguljära trafiken mellan öarna och staden som vissa passbåtsförbindelser mellan öarna och Saltholmen respektive Hjuvik. Under vintern bruka sju av dessa båtar vara i gång, men det är mycket stora svårigheter förenade med denna trafik, och det är nog riktigt, att alla anspråk på täta förbindelser och komfort inte ha kunnat tillgodoses. Vi hade också tre osedvanligt hårda vintrar, som skärpte svårigheterna och medförde ökade olägenheter för öbefolkningen genom att isrännorna fröso till. I sådana fall hjälper det inte med täta turer för att hålla rännorna öppna, ty de frysa till under natten, utan man blir i stället hänvisad till vintervägar över isen.

Jag vill i detta sammanhang säga, att det är anmärkningsvärt att motionärerna synas ha utgått ifrån att för att dessa vintervägar skola komma under allmänt vägunderhåll måste en sådan passbåtstrafik vara anordnad, som av motionärerna föreslagits. Det förefaller mig, som om väglagens bestämmelser äro sådana, att det bör åligga vägväsendet att upprätthålla sådan förbindelse över de tillfrusna vattnen, även om inte färjförbindelse finns när vattnen äro fria.

Bränslebristen har under de sista åren nödgat rederiföretagen att vidtaga indragning av turer, vilket givetvis medfört en försämring av trafikförhållandena och gett anledning till befogat missnöje. Men detta står, såsom jag förut framhållit, i samband med krigsförhållandena och är något övergående.

Ett viktigt anspråk, som ställes på trafikföretagen, är att de vid sidan av passagerartrafiken skola kunna tillgodose den icke oväsentliga godstrafiken.

Möjligheterna för de nuvarande trafikföretagen att tillfredsställande lösa alla dessa uppgifter minskas genom den konkurrens, som stundom insatts på somrarna, då de förtjänster skola intjänas, som skola möjliggöra upprätthållandet av förlustbringande trafik på vintrarna både för passagerare och gods.

En sådan lösning av dessa problem, som skulle innebära ett ytterligare avhändande av inkomstmöjligheter för dessa rederier, samtidigt som tillgodose-

Upprättande av passbåtsförbindelser i Göteborgs skärgård. (Forts.)

endet av viktiga trafikbehov, inte minst när det gäller lasttrafiken, alltjämt skulle åvila företagen, skulle med säkerhet inte skapa tillfredsställande förhållanden. Snarare skulle förhållandena försämras och rederiernas ekonomiska bestånd kunna äventyras.

1938 års skärgårdssakkunniga förordade ett system med trafiktillstånd i likhet med vad som gäller för lastbilstrafiken. Vilken väg som nu än väljes för förbättring av trafikförhållandena, blir det angeläget att aktge på att inte samtidigt som vissa grenar av trafikbehovet alltjämt komma att läggas på de privata rederiföretagen, dessa företags resurser att på bästa sätt gå i land med dessa uppgifter undergrävas genom det allmännas åtgärder.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Utredning om byggande av en järnvägslinje mellan Örnsköldsvik och Umeå.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 211, i anledning av väckta motioner om utredning angående byggande av en järnvägslinje mellan Örnsköldsvik och Umeå.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Skoglund** i Umeå: Herr talman! Jag vill bara i allra största korthet uttala min tillfredsställelse över den välvilliga behandling, som den av mig m. fl. väckta motionen om ostkustbanans förlängning fått röna från utskottets sida — en välvillighet som t. o. m. varit så stor, att utskottet sträckt sig längre än vad vi motionärer djärvts göra. Vi förvänta och förutsätta nu, att frågan skall röna en lika välvillig behandling vid prövningen inom norrlandskommittén och järnvägsstyrelsen, och att man därvid också skall beakta den av motionärerna apostroferade prioritetsrätten i fråga om sträckan Örnsköldsvik—Umeå.

Jag har, herr talman, självfallet inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 50, i anledning av väckta motioner om förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner.

I 13 inom riksdagens kamrar avgivna, till bankoutskottets förberedande handläggning hänvisade motioner hade olika förslag framställts i fråga om förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner.

Utskottet hemställde,

1) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i anslutning till vad utskottet i sin motivering anfört låta verkställa dels skyndsam utredning angående allmän reglering av tjänste- och familjepensioner, som utginge enligt andra grunder än de vid 1941—1943 års riksdagar fastställda, dels ock en allmän översyn av gällande pensionsbestämmelser i syfte att ernå större enkelhet och överskådlighet, ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen och översynen kunde föranleda, vad beträffade utredningen senast vid 1946 års riksdag; samt

2) att förevarande motioner I: 178 och II: 295, I: 179 och II: 296, II: 294, I: 264 och II: 416, I: 57 samt II: 287 ävensom I: 180 och II: 297 samt I: 181 och II: 298 måtte anses besvarade med vad utskottet anfört och hemställt.

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

Reservation hade avgivits av herrar *Andersson* i Munkaljungby och *Eriksson* i Sandby, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

1) att riksdagen, i anledning av förevarande motioner I: 264 och II: 416 samt I: 57 och II: 287 ävensom I: 180 och II: 297 samt I: 181 och II: 298, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville i anslutning till vad reservanterna i sin motivering anfört låta verkställa utredning angående omreglering av dels vissa vid 1943 och 1944 års pensionsförbättringar undantagna tjänstepensioner, dels ock vissa äldre familjepensioner; samt

2) att förevarande motioner I: 178 och II: 295, I: 179 och II: 296 och II: 294 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Andersson** i Munkaljungby: Herr talman! Jag har jämte en annan ledamot av denna kammare vid detta utskottsutlåtande fogat en reservation, och jag skall nu be att få säga några ord som motivering till denna reservation.

Det gäller här ett antal motioner i såväl första som andra kammaren, vari påyrkas en del långt gående förbättringar av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. Utskottets majoritet har i sitt utlåtande i stort sett gett sin anslutning till motionerna och föreslår, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla dels om skyndsam utredning angående allmän reglering av tjänste- och familjepensioner, som utgå enligt andra grunder än de vid 1941—1943 års riksdagar fastställda, dels ock om en allmän översyn av gällande pensionsbestämmelser.

Reservationen skiljer sig från utskottets utlåtande i så måtto, att vi reservanter vilja begränsa utredningen att gälla endast de pensionstagargrupper, som ej kommo att beröras av de förbättringar, som genomfördes i och med förra årets riksdagsbeslut. Vi anse nämligen, att någon ytterligare förbättring av övriga pensioner inte kan betraktas såsom av behovet påkallad, i varje fall inte för de pensioner, som ligga över den gräns av 3 735 kronor, som riksdagen i fjol fastställde för de då beslutade tilläggens upphörande.

Någon egentlig rätt till högre pension för de äldre pensionstagarna finns ju inte. Dessa pensionstagare få ju den pension, som de blivit tillförsäkrade, och som grundar sig på den slutlön de uppburo vid sin avgång ur tjänsten samt på de avgifter, som de själva inbetalat för sin pensionering. När riksdagen ändå ansett sig kunna bevilja vissa förbättringar av de lägre pensionerna, har detta skett för att avhjälpa mera trängande behov. Några sådana kunna enligt reservanternas mening knappast föreligga i de fall, där pensionsbeloppet uppgår till 3 735 kronor och därutöver. Det är på grund därav som vi i reservationen ansett oss böra avstyrka utredning beträffande dessa pensionstagare.

Vad sedan gäller de pensionstagargrupper, som ej kommo att beröras av de vid fjolårets riksdag beslutade förbättringarna, skall jag inte vidare orda om dem, ty i detta fall äro utskottet och reservanterna eniga. Det gäller här i huvudsak jämförelsevis små pensioner, beträffande vilka en förbättring kan anses vara av behovet påkallad. När det gäller dessa pensioner vilja alltså även vi reservanter vara med om en utredning. Men vi anse inte, att man just nu kan behöva åter taga upp frågan om förbättring av de pensioner, som blevo föremål för riksdagens prövning föregående år. Det föreligger, såvitt vi reservanter kunna se, inte någon skillnad mellan de förhållanden, som rådde vid tiden för fjolårets riksdagsbeslut, och dem som nu råda, och då bör väl det som vi under föregående riksdag beslutade beträffande dessa pensioner vara lika rätt nu, när vi ha att behandla motioner av ungefär samma innehåll.

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

Det framstår inte för oss reservanter såsom något så särskilt angeläget att ytterligare förbättra de äldre tjänstepensionerna utöver vad som redan har skett med tanke på att det tyvärr finns många människor i detta land, som ha en pension, som ingalunda motsvarar vad som skulle behövas för deras uppehälle — jag tänker närmast på våra folkpensionärer. Så länge vi inte ha kunnat bereda våra folkpensionärer en bättre försörjning böra vi inte företaga ytterligare förbättringar av de statliga pensionerna, inte heller av de äldre, ty dessa pensioner ligga ju dock betydligt högre än folkpensionerna.

Att de pensioner, som utgå efter nu gällande reglemente, äro något större än de äldre pensionerna, beror ju också därpå att lönerna nu ligga högre än de löner, på vilka de äldre pensionerna ha beräknats. Och när det gäller de pensioner, som ligga i toppen och kanske uppgå till åtta och nio tusen kronor om året, kunna inte vi reservanter inse, att det föreligger något behov av eller är förenligt med samhällets intresse att ge dessa pensionärer den förbättring, som motionärerna föreslagit och som skulle uppgå till närmare 1 000 kronor om året.

Det är dessa synpunkter, som för oss reservanter ha varit de avgörande vid behandlingen av denna fråga inom utskottet, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Andersson* i Mölndal, *Mårtensson*, *Andersson* i Hyssna, *Johansson* i Öckerö, *Falk* och *Holm*.

Herr **Svedman:** Herr talman! Riksdagen har tidigare i år liksom de närmast föregående åren behandlat åtskilliga motioner i pensionsärenden, men här föreligga ännu några, som sammanfogats i ett knippe på grund av sitt inre sammanhang — de avse nämligen en förbättring av äldre tjänste- och familjepensioner.

Utskottet har ställt sig välvilligt till motionerna men har, naturligtvis i första hand av ekonomiska skäl men jämväl av tekniska, ansett, att Kungl. Maj:t bör företaga en utredning. Det är nämligen här nödvändigt att göra en hel del olika beräkningar, och Kungl. Maj:t i finansdepartementet har givetvis mycket lättare att verkställa dessa än utskottet. Utskottet förväntar emellertid, att denna utredning skyndsamt verkställes, och att Kungl. Maj:t därefter företar en omreglering av de pensioner, som blevo åsidosatta vid 1943 och 1944 års riksdagsbeslut, samt av en del äldre familjepensioner. Det förefaller, som om motionärerna skulle kunna vara nöjda med vad utskottet sålunda föreslagit.

Nu har herr Andersson i Munkaljungby föreslagit, att endast en del av motionerna skulle bifallas av riksdagen, medan man skulle låta andra vara. Utskottet har velat, så långt utskottet har kunnat, tillmötesgå samtliga framställningar, och det förefaller mig, som om utskottets linje vore att rekommendera. Och sedan första kammaren utan debatt godkänt vad utskottet föreslår, så hoppas jag, att även denna kammare måtte besluta i enlighet med utskottets förslag, till vilket jag ber att få yrka bifall.

Herr **Holmström:** Herr talman! Frågan om att skapa rättvisa åt de äldre pensionerade statstjänstemännen har, som bekant, rätt många gånger behandlats av riksdagen. Under de senaste åren har riksdagen beviljat vissa förbättringar åt några grupper. Med hänsyn till kammarens nu hårt ansträngda tid vågar jag ingenting säga därom, och inte heller något om vad den förste talaren här anfört. Jag går direkt till det nu aktuella.

I de föreliggande motionerna har yrkats, att *alla* äldre pensionärer skola få en förbättring. Dessutom har yrkats förbättring för vissa specialgrupper och

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

beträffande familjepensionerna. Vid tidigare tillfällen har riksdagen skänkt sådana yrkanden några vackra ord. Men mer har det icke blivit. I år har emellertid bankoutskottet ställt sig mera förstående till saken och gjort ett uttalande i klart positiv riktning. Utskottet hemställer nämligen, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära en skyndsam utredning i ärendet. Bankoutskottets ärade vice ordförande uttalade nyss den förhoppningen, att motionärerna skulle vara tillfreds med detta. Såsom motionär kan jag förklara, att jag måste vara tillfreds. Jag är övertygad om att även mina medmotionärer äro det. Jag vågar till och med säga, att vi äro tacksamma för vad utskottet sagt och föreslagit, och jag ber att få framföra vårt tack till utskottet.

Endast en sak anser jag mig böra få framhålla. Om den föreslagna utredningen säger utskottet: »Självfallet böra härvid även möjligheterna att ernå en fullständig anpassning av de äldre och nyare pensionerna till nivån för de nyaste pensionerna komma under omprövning.»

Ja, det är givetvis de gamla statspensionärernas ivriga önskan och länge närda förhoppning att en sådan anpassning skall komma till stånd. Och det har också varit motionärernas mening. Att motionärerna emellertid icke framfört detta i sitt yrkande, utan stannat vid att begära en uppräkning av samtliga f. d. befattningshavares pensionsunderlag att utgå efter C-ortslöner i stället för A-ortslöner är, som ju framgår av motionen, helt enkelt förestavat av rena *försiktighetsskäl.* Det är hänsynen till riksdagens känsla för det statsfinansiella läget, som bjudit oss att komma med ett så blygsamt förslag i förhoppning att åtminstone detta måtte vinna riksdagens bifall. Men jag vågar, herr talman, försäkra, att vi därmed också gjort våld på vår egen övertygelse.

Jag vill därför på det enträgnaste vädja till Kungl. Maj:t att i den blivande utredningen gå direkt på just denna av utskottet som alternativ utpekade linjen. Den är den enda, som ger rättvisa. Och det är rättvisa och ingenting mer som begäres.

Jag talade nyss om det statsfinansiella läget. Jag ber att få erinra om att det i detta fall, i motsats till så många andra, rör sig om automatiskt *sjunkande* utgifter för staten. De gamla pensionärerna dö undan. År efter år förminskas deras skara för att rätt snart helt försvinna. Att giva dessa statens gamla trotjänare känslan av att de på gamla dagar blivit rättvist behandlade av sin arbetsgivare måste, ärade ledamöter av kammaren, vara en behjärtad handling.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Senander:** Herr talman! Frågan om en reglering av de äldre statspensionärernas pensioner börjar bli en ständigt återkommande riksdagsfråga. Vid 1943 års riksdag genomförde man en lösning, som inte ens kunde betecknas som en halvmesyr. Förra året hängde man på det dåliga förslaget några nya klutar, som emellertid inte kunde dölja, att det alltjämt var fråga om en kvasilösning. I år föreslår utskottet, att frågan skall utredas. Den har nu blivit så tilltrasslad genom riksdagens olika beslut, att det måste bli en tidsödande utredning för att klara ut härvan.

Jag tvekar icke att beteckna behandlingen av denna fråga under årens lopp som en osmaklig köpslagan om de äldre statspensionärernas intressen. De eviga statsfinansiella betänkligheterna, som alltid halas fram, så snart det gäller de mindre inkomsttagarnas intressen, och ett formalistiskt betraktelsesätt ha medfört, att man hankat sig fram med lösningar som trasslat till frågan och skapat otillfredsställelse bland de gamla pensionärerna. Jag är inte övertygad om att den rekommenderade utredningen, som naturligtvis i övrigt betyder ett

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

framsteg i fråga om utskottets ställningstagande till frågan, kommer att resultera i en tillfredsställande lösning. Så vitt jag kan förstå kommer nämligen utredningen icke att behandla frågan om det nu gällande pensionsreglementets tillämpning på de äldre statspensionerna.

Vi ha i en motion vid årets riksdag liksom tidigare förordat, att det nu gällande pensionsreglementet skulle tillämpas på de äldre statspensionerna. Om man gått efter denna linje, skulle frågan varit definitivt löst, och vidare utredning varit överflödig. De enda motiv som anförts mot vårt förslag, äro kostnadsskälen. Vi underkänna dessa skäl och anse, att man här, liksom när det gäller andra befolkningsgrupper, exempelvis folkpensionärerna, vilka man alltid tar fram som jämförelseobjekt, borde tillmäta rättvisesynpunkten den avgörande betydelsen. Gentemot vad vi här sagt om rättvisesynpunkterna ha anförts rent formalistiska invändningar. Man har sagt, att de äldre statspensionärerna icke ha någon rätt att kräva andra pensioner än de som nu tillkomma dem. Det är sant, att någon formell rätt för ett sådant krav icke föreligger, men om man ser litet djupare på saken och om man följer utvecklingen av statstjänarnas löne- och pensionsfråga genom tiderna, skall man ändå finna, att kravet från de äldre statspensionärernas sida att bli jämställda med de pensionärer, som avgått ur tjänst efter den 1 juli 1939, är fullt berättigat.

Som väl de flesta känna till, erkändes behovet av en lönereglering för statstjänarna av statsmakterna redan år 1928, då en kommitté tillsattes för att framlägga förslag i saken. Men detta förslag blev skrinlagt av statsfinansiella skäl, och frågans lösning förhalades i över 10 år. Därigenom gick flertalet av de tjänstemän som i dag är att hänföra till äldre statspensionärer miste inte bara om en berättigad löneförhöjning, medan de ännu funnos kvar i tjänst, utan också om förmånerna av en förbättrad pensionsställning. Redan ur denna synpunkt hade det alltså varit befogat och rättvist, att statsmakterna kompenserat dem för lidna förluster åtminstone genom att medge dem förmånen av en förbättrad pensionsställning.

Det har tidigare i kammaren gjorts ett mycket stort nummer av att vi med vårt förslag vilja gynna även äldre statspensionärer med mycket höga pensioner. Påståendet är riktigt så till vida att vårt förslag innebär, att de nu gällande pensionsbestämmelserna skola tillämpas för samtliga äldre statspensionärer utan undantag. Men detta är ju som bekant beroende på att riksdagen fastställt ett pensionsreglemente, som i synnerligen hög grad klassificerar befattningshavarna och medger mycket höga pensioner för vissa befattningshavare. Under sådana förhållanden är det ju inte orimligare, att statspensionärer på gammal stat erhålla en förbättring, än när befattningshavare på ny stat får en förbättring av sina pensioner. Detta är emellertid inte någon huvudsak för oss. När vi motionerat, ha vi tagit med alla de äldre statspensionärerna och följaktligen påyrkat en förbättring även för sådana, som ha relativt höga pensioner. Av praktiska skäl för att få reda och klarhet i dessa förhållanden, ha vi föreslagit, att nu gällande pensionsreglemente skulle tillämpas även på äldre statspensionärer. Det avgörande för oss, när vi ställt ett sådant yrkande, är, att man genom att tillämpa det gällande reglementet åstadkommer ett resultat, som kommer att helt tillfredsställa de sämst ställda statspensionärerna.

Till detta vill jag dessutom framhålla, att vi motionärer principiellt äro av den uppfattningen, att en verklig lösning av de äldre statspensionärernas pensionsfråga vid varje tillfälle, som det förekommer nya löneregleringar och därmed följande nya pensionsreglementen, endast kan vinnas på så sätt, att redan avgångna tjänstemäns pensioner jämställas med nyreglerade pensioner. Denna linje representerar självfallet en högre kostnad. Men den är, som jag tidigare framhållit, klar och redig och överflödiggör tidsödande och kostsamma ut-

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

redningar. Hade man tillämpat denna princip, så skulle man undgått det för staten som mönsterarbetsgivare ovärdiga förhållandet att behöva köpslå riksdag efter riksdag om de äldre statstjänarnas intressen.

Nu skall emellertid frågan in i utredningskvarnen, och ingen vet på förhand vad resultatet blir. Jag är emellertid mycket misstänksam mot utredningar, och jag har en känsla av att man icke kommer fram till en fullt tillfredsställande lösning. Ännu värre är emellertid, att tiden går och att, som här tidigare framhållits, allt flera av de äldre statspensionärerna falla ifrån. Här kan man faktiskt tillämpa det gamla ordstävet: »Medan gräset växer, dör kon.» De »yngsta» av de äldre statspensionärerna börja redan närma sig sjuttioårsåldern. Bortfallet sker också i ett ständigt stegrat tempo. Att utreda frågan i stället för att gå den enkla och raka vägen att tillämpa nu gällande reglemente måste därför på de äldre statspensionärerna och deras anhöriga framstå som ett utslag av missriktat sparsamhetsnit.

Här har framhållits, att så länge man inte har löst frågan om folkpensionerna på ett tillfredsställande sätt, bör man inte förbättra pensionerna för de äldre statspensionärerna. Jag har aldrig kunnat förstå ett dylikt resonemang, och detta så mycket mindre som det ofta förs fram av riksdagsledamöter, som då det gäller folkpensionerna visat sig synnerligen njugga. Jag vill framhålla, att vi vid upprepade tillfällen framlagt förslag här i riksdagen om förbättring av folkpensionerna, utan att de vunnit något större gehör, och därför finner jag, att den jämförelse som man i detta fall sökt göra mellan folkpensionerna och de pensioner det här gäller bara är ett camouflage för syftet att undanhålla dessa statspensionärer en rimlig pension, en pension som de böra vara berättigade till särskilt med hänsyn till det faktum, att statsmakterna av kostnadsskäl ha förhalat lösningen såväl av deras avlönings- som pensionsförhållanden och därigenom orsakat, att de kommit i ett miserabelt läge.

Herr talman! Jag har velat anföra dessa synpunkter, men jag tänker inte framställa något yrkande om bifall till min motion, därför att jag anser det vara ganska utsiktslöst. Jag nöjer mig med att uttala den förhoppningen, att den utredning som nu kommer att beslutas likväl skall föra till ett resultat, som innebär en förbättring för de sämst ställda statspensionärerna.

Herr **Eriksson** i Sandby: Herr talman! Frågan om en reglering av de äldre tjänste- och familjepensionerna har, såsom herr Senander riktigt anförde, vid flera tillfällen under årens lopp varit föremål för riksdagens omprövning. Redan år 1922 höjdes de lägsta pensionerna — alltså de vilka icke överstego 2 500 kronor per år — med belopp varierande mellan 60 och 180 kronor per år.

Redan tre år senare eller år 1925 förbättrades ånyo de äldre pensionerna. Denna gång utgjorde förbättringen i princip hälften av skillnaden mellan här ifrågavarande och de nyare pensionerna. Denna — alltså 1925 års pensionsreglering — kom samtliga pensionerade statliga pensionstagare till del. Genom 1922 och 1925 års pensionsregleringar höjdes pensionsnivån för dessa äldre pensionärer, vilka kommo i åtnjutande av desamma, till i genomsnitt omkring 90 % av pensionerna enligt civila pensionsreglementet. Både vid 1938 och 1939 års riksdagar väcktes ånyo motioner om provisoriska pensionsförstärkningar. Efter hemställan av bankoutskottet anhöll också 1938 års riksdag om utredning och förslag från Kungl. Maj:t redan till 1939 års riksdag. Samtidigt genomfördes jämväl en förbättring av pensionerna för pensionerade lärare vid folk- och småskolor.

I anledning av riksdagens skrivelse 1938 framlades vid 1939 års riksdag en proposition med förslag till förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. Förslaget hade grundats på en inom finansdepartementet verkställd

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)
utredning, som utvisade, att i det övervägande antalet fall skillnaden mellan de äldre tjänstepensionerna och deras nyreglerade motsvarigheter var så obetydlig, att man i allmänhet kunde jämställa de två grupperna. Förslaget fick därför en mycket begränsad omfattning. Som tidigare påpekats hade nämligen genom 1922 och 1925 års pensionsregleringar pensionsnivån höjts till i genomsnitt 90 % av pensionerna enligt civila pensionsreglementet, och jag skulle tro, att det fanns anledning till den begränsning, som regleringen i praktiken fick. Denna proposition tillstyrktes av bankoutskottet och godkändes också av riksdagen. Väckta motioner om generell pensionsförstärkning avstyrktes av utskottet och avslogos likaledes av riksdagen. Vid 1940 års riksdag väcktes ånyo motioner om provisorisk pensionsförstärkning. Även dessa motioner avstyrktes av bankoutskottet, och riksdagen följde även denna gång utskottets förslag.

I proposition till 1943 års riksdag framlade Kungl. Maj:t ånyo ett förslag om förbättring av vissa äldre tjänstepensioner. Inom finansdepartementet hade dessförinnan verkställts en utredning rörande pensionsförhållandena för sammanlagt 21 000 pensionärer, vilket torde vara det antal pensionärer av denna kategori, som för närvarande återstår. Förslaget omfattade emellertid pensionsreglering endast för 7 000 av dess ca 21 000 befintliga pensionärer. Därigenom kom alltså ett betydande antal grupper av pensionärer att ställas utanför regleringen. Det var icke mindre än nio grupper, som ställdes utanför. Efter förslag av bankoutskottet biföll riksdagen Kungl. Maj:ts proposition.

Den pensionsförbättring, som därigenom kom till stånd, innebar beträffande de nya pensionerna, att förbättringen begränsades till pensioner å högst 2 626 kronor med belopp av lägst 84 och högst 183 kronor och tillkom pensionstagare i lönegraderna A 5 och A 6. Beträffande de äldre pensionerna beräknades pensionsförbättringen till två tredjedelar av skillnaden mellan utgående belopp och 2 626 kronor, dock högst till 300 kronor. De avkortade pensionerna förbättrades endast i de fall, då grundbeloppet för däremot svarande hel pension understeg 1 800 kronor.

I motioner till 1944 års riksdag framställdes på nytt förslag om en allmän pensionsreglering. Vid bankoutskottets behandling av dessa motioner verkställdes en kostnadsberäkning, vilken gav vid handen, att en förhöjning av de nyare och äldre pensionerna till samma belopp, som utgå enligt de senast fastställda pensionsreglementena, skulle förutom kostnaden för 1943 års reglering medföra en merutgift för statsverket av 10,1 miljoner kronor. En omräkning av pensionerna efter C-ortslöner i stället för A-ortslöner, vilket också föreslagits, skulle dra en kostnad av omkring 7 miljoner kronor. Bankoutskottet och riksdagen ha emellertid icke heller vid detta tillfälle ansett sig kunna gå med på denna reglering utan stannat för att föreslå en begränsad pensionsreglering, vilken innebar, att förbättringen i princip skulle utgå med 200 kronor å de nyare samt 300 kronor å de äldre pensionerna, samt att pensionen jämte förbättringen i intet fall fick överstiga 3 735 kronor per år, räknat vid nuvarande indexläge. Detta belopp motsvarade beloppet för en nyare pension i lönegrad A 12. Kostnaden för denna pensionsreglering uppgick till 1,9 miljoner kronor. Denna pensionsförbättring beräknades tillkomma sammanlagt 14 300 pensionärer eller dubbelt så många som blevo delaktiga av 1943 års reglering. Utskottets förslag godkändes av riksdagen. Pensionsreglementet trädde i kraft den 1 januari i år.

Jag har upptagit kammarens tid med att lämna denna summariska sammanfattning beträffande behandlingen av denna fråga under de senaste åren dels för att belysa utvecklingen under denna tid, dels också för att påpeka hurusom Kungl. Maj:t, bankoutskottet och riksdagen ansett sig böra handlägga dessa ärenden. Man kan säkerligen utan tvekan göra gällande, att behovsprin-

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)
cipen hittills alltid varit vägledande vid bedömandet av dessa frågor. Det är ju möjligt att såväl årets utskottsmajoritet som en del av kamrarnas ärade ledamöter speciellt med hänsyn till det statsfinansiella läget låtit behovsprincipen göra sig gällande. För oss reservanter har givetvis det statsfinansiella läget spelat och spelar fortfarande en viss roll, men vi ha dessutom ansett, att behovsprincipen i och för sig icke varit ett tillräckligt bärande skäl, när det gällt ståndpunktstagande till frågan om en förbättring av pensionerna för dessa pensionärer med en pension överstigande 3 735 kronor per år. Man kan icke så lätt som herr Senander komma ifrån jämförelsen med våra 460 000 folkpensionärer, och man kan ju också för övrigt göra en jämförelse med alla dem, vilka, sysselsatta i produktivt arbete, icke komma upp till en inkomst överstigande 3 735 kronor. Herr Andersson i Munkaljungby har vidare påpekat, att man näppeligen kan göra gällande att det skulle vara en gärd av rättvisa och billighet att ge samtliga dessa pensionärer en förhöjning, och jag har icke heller anledning att på grund av herr Senanders yttranden försöka bemöta det resonemanget. Vi reservanter ha icke kunnat tillägna oss denna uppfattning. Vi anse, att dessa pensioner äro avpassade efter de inbetalda avgifterna, genom vilka man tillförsäkrats pension. Att sedan pensionärerna i de lägre lönegraderna erhållit en behövlig pensionsförstärkning är ju i detta sammanhang en sak för sig. Det beror ju på att dessa pensioner varit så knappt tilltagna, att de icke medgivit en skälig levnadsstandard. Detta har ju också Kungl. Maj:t och riksdagen varit överens om. Vi reservanter anse för övrigt också det vara oriktigt att dessa cirka 7 000 återstående pensionärer *i de högre lönegraderna* skulle erhålla en pensionsförstärkning med ett belopp, vilket för statskassan skulle medföra en merutgift av flera gånger så mycket som den pensionsförstärkning, vilken hittills kommit dubbla antalet eller cirka 14 000 stycken till del. Som skäl för en fullständig pensionsreglering anför bl. a. herr Holmström, att pensionernas antal så småningom minskas och att statskassans utgifter för ifrågavarande pensioner efterhand upphöra. Det är givetvis sant, men å andra sidan ligger det väl till på det sättet, att statens utgifter för pensioneringar i allmänhet undan för undan komma att stegras. Man kan således icke i detta sammanhang bortse från de rent ekonomiska synpunkterna.

Det är dessa skäl, herr talman, som gjort, att vi reservanter icke kunnat biträda utskottsmajoritetens förslag om en skyndsam utredning angående en allmän pensionsreglering. Vi anse, att bankoutskottet bort vidhålla sin tidigare konsekventa ståndpunkt i detta avseende. Däremot äro vi fullt överens med utskottsmajoriteten, när det gäller en skrivelse till Kungl. Maj:t om en utredning angående omreglering av civila tjänste- och familjepensionerna för de lägre befattningshavare av olika slag, vilka hittills icke berörts av besluten om pensionsförstärkning. Med hänsyn till dessa pensionärers bekymmersamma läge är det också ytterst angeläget att denna utredning bedrives med en sådan skyndsamhet, att förslag om en dylik pensionsförstärkning snarast möjligt kan föreläggas riksdagen.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Andersson i Munkaljungby och mig avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Holmström** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Med anledning av vad den föregående ärade talaren hade att anföra gentemot mitt resonemang angående de ekonomiska konsekvenserna vill jag framhålla, att det är självklart, att man måste, när det gäller att bedöma de av ett beslut föranledda kostnaderna, tänka på att utgifterna automatiskt sjunka hastigt år efter år.

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

Man skall icke, som talaren gjorde, blanda ihop de kostnader, varom det här är fråga, med kostnader för helt andra ändamål.

Vidare yttrade:

Herr **Sundberg:** Herr talman! Några av de i denna debatt deltagande talarna började sina anföranden med att påminna om att denna fråga är en gammal fråga, som många gånger varit föremål för överläggningar i riksdagen. Jag är den förste att erkänna, att detta är riktigt. Det är så sant som det är sagt. Då jag erkänner detta, skall jag emellertid i olikhet mot några av de föregående talarna avhålla mig från att föredraga en ingående historik angående hela denna gamla för riksdagen välkända fråga.

Jag vill bara påminna om att vid tidigare tillfällen utskottets utlåtande alltid brukat utmynna i ett yrkande om avslag, men hela motiveringen har genomandats av en stor välvilja. På grund av den välvilja, som under årens lopp präglat utskottets formuleringar, och den uppläggning, som givits frågan av utskottet, särskilt vid förra årets riksdag, ha pensionärerna tolkat utskottets skrivning som ett löfte åt statstjänarna om att snart se till att pensionerna verkligen omregleras. Viljan att göra någonting i detta avseende har sålunda alltid funnits, men på grund av kända förhållanden har det icke varit möjligt att genomföra en generell pensionsreglering. Utskottet säger även i år i sitt utlåtande, att motionerna äro värda allt beaktande.

När handläggningen av detta ärende i år började, föreställde man sig, åtminstone gjorde jag det, att man äntligen skulle komma fram till en positiv lösning av hela detta spörsmål. Jag framhöll redan i början av utskottsbehandlingen, att vi borde göra klart för oss, om vi skulle bibehålla den dittills tillämpade behovsprincipen och låta den vara avgörande. Om utskottet intagit den ståndpunkten att behovsprincipen skulle vara riktlinjen även för årets beslut, hade jag varit villig att gå på den linje, som reservanterna i dag gått på, men när man fick klart för sig, att möjligheterna att lösa frågan tedde sig bättre nu än under de senaste åren, ansåg man sig böra undersöka möjligheterna att nu gå in för en effektiv och positiv lösning av frågan. Det är därför, herr talman, som utskottet nu säger, att utskottet anser, att en omfattande pensionsreglering nu är önskvärd. Utskottet säger också, att en dylik reglering bör omfatta hela tjänstepensionsreglementet. Det är helt naturligt förklarligt, att utskottet icke kan vara berett att i detta utlåtande presentera ett fullständigt utformat förslag till pensionsreglering.

Herr Senander sade i sitt anförande, att nu förevarande fråga och frågan om pensionsinstitutionen i övrigt är ganska tilltrasslad, och däri har herr Senander sannerligen rätt. Det är också därför som de ärade kammarledamöterna i utskottets utlåtande kunna läsa, att utskottet föreslår en översyn med syfte att förenkla pensionsreglementenas bestämmelser i olika avseenden och göra dem begripliga. Framför allt har man velat få bestämmelserna avfattade på ett sådant sätt, att dels myndigheterna själva skola förstå reglementena, dels att menige man skall kunna tolka dem. Det är ju klart, att det icke var möjligt för bankoutskottet att medhinna att göra en så omfattande utredning som skulle behövts, men utskottet har dock ansett, och jag vill poängtera detta, att vederbörande, som få sig utredningen anförtrodd, trots utredningens stora omfattning skulle kunna prestera ett sådant arbetsresultat, att utredningen kunde bliva klar till nästa års riksdag. Utskottet har gjort ett ganska positivt uttalande i denna riktning. Man kan väl anse det möjligt att medhinna utredningen redan till nästa års riksdag på grund av det myckna förberedande arbete, som under den långa tid frågan varit aktuell har preste-

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

rats. Det skulle allenast vara nödvändigt med en kompletterande utredning. Herr Senander sade, att frågan hamnat i utredningskvarnen igen. Det är ju ett ganska hotande perspektiv för oss, det känna vi alla till. Man tänker: det är så lätt att komma ifrån en fråga genom att kasta in den i utredningskvarnen, och så får kvarnen mala under en femårs- eller en tioårsperiod eller kanske ändå längre. Nu är det ju i alla fall icke meningen, att denna fråga skall ligga i utredningskvarnen i många år. Utskottet föreslår ju, att det skall bli färdigt till nästa års lagtima riksdag.

Jag hade icke tänkt mig att taga till orda i debatten, ty jag trodde, att andra kammaren i likhet med första kammaren skulle taga utskottets förslag utan debatt. När det sedan blev anföranden för reservationen, var det helt naturligt, att diskussion icke kunde utebliva. Jag vill, herr talman, icke nu ytterligare förlänga debatten, utan slutar med att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Forsberg:** Herr talman! Riksdagen har ju vid några tillfällen tidigare behandlat denna fråga. Det har skett med särskild hänsyn till att man under rådande förhållanden borde söka att hjälpa de statspensionärer, som befinna sig i ett svårt ekonomiskt läge. När vi förra året satte en spärr vid 3 735 kronor, räknade jag med att man icke så snart skulle återkomma i just denna fråga, såsom man nu har gjort. Man löste visserligen icke pensionsfrågan för alla dem, som kunna betecknas som mindre pensionärer. Vad som nu har föreslagits ligger på ett helt annat plan. Då vi tidigare behandlat denna fråga, ha vi fäst avseende vid det statsfinansiella läget. Man kan väl ändå icke räkna med att detta skall förbättras inom den närmaste tiden. Man fortsätter att undan för undan göra utgifter, som icke äro absolut nödvändiga.

Herr Senander citerade på tal om den behandling, statens pensionärer fått röna, ordspråket »medan gräset gror, dör kon». Skulle det verkligen vara så illa beställt med statspensionärerna? Hur vill man då förklara det förhållandet, att många i vårt land ha lika låga eller lägre inkomster? De skulle ju i så fall icke kunna leva nu. Vi skola nämligen icke glömma, att av dem, som äro beskattade för inkomst, omkring en miljon icke ha så mycket att leva på som 2 000 kronor. Då har jag ändå icke räknat dem, vilkas inkomst understiger 600 kronor. Vi kunna räkna med att det finns i runt tal 1 900 000 människor, som icke nå upp till den inkomst, vid vilken vi under föregående år satte spärren. Reservanterna föreslå, att denna spärr fortfarande skall gälla.

Vilka är det då fråga om i detta fall? Det gäller de sämst betalade statspensionärerna. De som förut hade 2 545 kronor fingo genom föregående års riksdags beslut 200 kronor till, så det blev 2 745 kronor. Det är bland annat dessa som jag betraktar som de sämst ställda pensionärerna. Men det är rätt betecknande, att när högermannen herr Holmström med flera motionerat, ha de sträckt sig så långt, att de föreslagit en ändring från A- till C-ort för de gamla pensionärerna, så att dessa skulle uppnå likställighet med pensionärer, på vilka det nya pensionsreglementet är tillämpligt. Men herr Senander och kommunisterna ha sträckt sig väsentligt längre. För några dagar sedan sade fru Rönn-Christiansson: »Vi kommunister representera även medelklassen.» Jag ber att få konstatera, att de enda, som i dag representera icke bara medelklassen utan även överklassen, det är kommunisterna och det skall jag bevisa. Här ha nämnts vissa siffror. Hur många är det som komma upp till en inkomst högre än den, vid vilken spärren inträdde? Det är 6 000. Dessa skulle vi vara beredda att ge bättre pension. Enligt de beräkningar, som företogos år 1942, skulle de erhålla ungefär 4 à 5 miljoner kronor. Hur ställer det sig då för dessa, som herr Senander syftade på, när han sade, att medan grä-

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

set gror, så dör kon? En byråchef exempelvis, som nu har 8 876 kronor i pension, skulle få 9 876 kronor. Det är de fattiga det, som herr Senander gör sig till talesman för! Han förmenar, att det finns ett pensionsreglemente, som lägger hinder i vägen för att man skulle på annat sätt kunna genomföra förbättring av pensionerna. Jag talade under en tidigare debatt här i riksdagen om för den duktige herr Senander, att riksdagen i fjol hade möjlighet att ge de lägre en ökning av pensionen på 200 à 300 kronor. I år finns det reservanter, som också anse, att riksdagen borde besluta på ett annat sätt. Jag skall be att få erinra om tillvaron av några grupper, vilka, såvitt jag kan förstå, ha det bra. Landsfiskaler ha ju 5 444 kronor i pension. De skulle enligt herr Senanders och övriga kommunisters förslag få en förhöjning med 1 677 kronor. De skulle således få 7 121 kronor. Det är nog ingen risk för herrar kommunister att ge sig ut i agitationen vid nästa års landstingsval. De behöva icke räkna med något förbud mot sina möten från landsfiskalernas sida, det kan man då vara säker på. Det förefaller vara mycket enkelt att bedöma, hur man skall ställa sig, när det gäller att hjälpa dem, som ha det dåligt, men man skall icke hjälpa, där det icke finnes något behov. Vad är det för mening att hjälpa sådana befolkningsgrupper, som många gånger få slantar över och ha bekymmer för hur de skola förbruka dessa? Men vi skola helt visst hjälpa dem, som befinna sig i ett sådant läge, att man verkligen bör ge dem ett handtag.

Beträffande folkpensionärerna, som herr Senander talade om, vill jag för min del sträcka mig mycket långt, så långt man överhuvud taget kan göra, men det finns också något, som heter att skaffa pengar. Det skulle vara synnerligen välbetänkt, om kammaren i detta läge ginge in för att följa reservanternas förslag. Herr vice ordföranden i bankoutskottet ansåg, efter vad jag kunde förstå, att det starkaste motivet för ett bifall av andra kammaren till utskottets förslag var att första kammaren tidigare utan debatt bifallit detta förslag. Här är det andra kammaren det gäller, och jag anser, att vi böra handla på ett förnuftigare sätt. Och vi handla på det bästa sättet och på ett sådant sätt, att vi verkligen hjälpa dem, som böra hjälpas, om vi bifalla reservanternas förslag.

Innan jag slutar, ber jag att få nämna, att det förvånat mig, att för utskottets betänkande befinna sig bondeförbundets representanter, vilka visade sura miner, när förslag framfördes om att hjälpa de lägre statstjänstemännen — d. v. s. sådana personer, som icke ens komma upp till så stor inkomst, som där spärren verkar — att erhålla en förbättring.

Jag ber för min del, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Svedman** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Har man den uppfattning, som den siste ärade talaren har, om vad pensionen egentligen är, då kan man förstås komma till den slutsats som han kom till. Men pensionen är icke något fattigunderstöd; pensionen är liksom lönen ersättning för arbete och insatser. Om man sätter en spärr eller drager ett streck, är det fullkomligt godtyckligt och ologiskt. Är en statsanställd tjänsteman förtjänt av en viss lön, har han en pension, som är beräknad på grundval av denna lön, och han har samma rätt som vilken annan, oavsett i vilken lönegrad han står, att få sin pension.

Herr **Forsberg**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Jag känner till detta, att de som ha ordnat sin pension få pension efter sin lön. Det ha också dessa äldre pensionärer fått. Men vi ha med hänsyn till dyrtiden

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

givit ett tillägg åt de sämst ställda. Det har jag medverkat till. Men jag kommer aldrig i världen att med min röst medverka till att giva pensionsförbättring åt sådana som komma upp till pensioner på 8 000—9 000 kronor.

Härefter anförde:

Herr **Nilsson** i Landskrona: Herr talman! Då man tidigare diskuterat pensioner, har från statstjänarhåll och av deras representanter skarpt framhållits vad bankoutskottets ordförande också påpekat, att pensionen är en intjänt lön. Även vi ha till sist accepterat denna uppfattning. Men skulle man fullfölja detta nu, skulle det kort och gott innebära, att dessa pensionärer, som vi i dag diskuterat, skulle leva på den lön, som de intjänt under den tid de arbetat, och följaktligen skulle de icke ha något som helst tillägg. Vi ha emellertid utgått från andra principer, nämligen behovsprincipen. Genom denna har man vid flera tillfällen försökt att hjälpa de mindre inkomsttagarna. Var gränsen skall sättas kan man naturligtvis diskutera och vara oense om. Men faktum är ju, att bankoutskottet vid tidigare tillfällen satt gränsen så, att pensionen överskrider den genomsnittliga förtjänst, den svenska arbetarklassen av i dag har och vilken motsvarar en genomsnittlig arbetsförtjänst som rör sig kring 3 500 kronor om året, och spärren är satt vid pension av 3 735 kronor. Man kan således säga, att här finnas sakliga skäl att gå på den linje som bankoutskottet tidigare följt.

Jag nämnde, att man kan tvista om var gränsen går för behovet. Enligt socialstyrelsens uppgift bör ett pensionärshushåll i grupp 2 ha omkring 2 200 kronor. Skall ett pensionärshushåll i denna grupp leva på 2 200 kronor, tror jag det är rimligt att som bankoutskottet säga, att de pensionärer, som ha över 3 735 kronor, icke leva på svältgränsen.

Jag anser således att uteslutande behovsprincipen bör tillämpas vid ståndpunktstagande i denna fråga. Ty skall man följa dem, som propagera för C-orten, innebär det faktiskt, att dessa mindre inkomsttagare knappast få någonting. Skulle man följa den linjen längst ut, skulle de sämst ställda grupperna få en reducering av de nuvarande pensionerna. Det är ingen som vill detta. Jag tror därför, att den linje bankoutskottet förra året föreslog och vilken riksdagen beslutade är den riktiga.

Det nämndes här, att man av praktiska skäl borde följa andra linjer. Finnes det någon linje, frågar jag, som är mera praktisk att följa än behovsprincipen och giva dem lika belopp allesammans? Jag tror, att det är den enklaste och riktigaste väg vi kunna vandra.

Herr talman! Jag ber att på dessa skäl få ansluta mig till den reservation, som är framförd av herrar Andersson i Munkaljungby och Eriksson i Sandby.

Herr **Holmström:** Herr talman! Diskussionen här har kommit att röra sig vid sidan av vad som är det väsentliga i denna fråga. Herr Forsberg har stått och resonerat om huruvida det kan vara skäligt att en pensionstagare i viss ställning skall ha en så eller så hög inkomst genom pension. Det är icke detta som är det väsentliga i frågan. Jag skulle, för att klargöra vad det här gäller, vilja fråga herr Forsberg: kan det vara rättvisa i att en pensionär, som avgått dagen före den 1 juli 1939, skall ha betydligt mindre pension än den, som avgått dagen därefter? Det var, som kammaren väl erinrar sig, så att när pensionsregleringen genomfördes en gräns sattes vid den 1 juli 1939. Pensionsförbättringen skulle gälla allenast dem, som avgått från och med den 1 juli 1939. Det är de, som avgått tidigare, som med alla skäl anse sig orättvist behandlade. Och det är åt dessa, som rättvisa måste skapas. Detta framhöll jag

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

i mitt första anförande. Det finnes ett talande exempel! En kapten har 1 600 kronor mindre om året i pension än en kapten som fötts dagen efter honom. Varför skall en landsfiskal — för att taga ett exempel från herr Forsberg — som avgått före den 1 juli 1939, ha betydligt sämre pension än en landsfiskal, som avgått den 1 juli 1939 eller därefter?

Det är detta, mina damer och herrar, som är det väsentliga i frågan. Jag säger det än en gång. Det gäller att skapa rättvisa åt dem, som blivit orättvist behandlade. Och just därom bör diskussionen röra sig, och inte om en mängd andra saker.

Herr **Forsberg** erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: När herr Holmström talar om skillnader i pension för dem som avgått efter och före det som gräns satta datum och att hänsynstagande härtill skulle vara grundläggande för resonemanget, kan jag, själv folkpensionär, icke resonera som herr Holmström. Då blir läget, att en statstjänare, som avgått som pensionär den 1 juli och inbetalat sina pensionsbelopp på den och den pensionen, som ligger som grund, får sin pension härefter. En annan avgår en månad senare; då har man fått ett nytt reglemente. Då är frågan: skall det gamla eller nya reglementet gälla? Det är väl ändå det nya som skall gälla. Man måste ändå få en gräns någonstädes, herr Holmström. Det har man haft till och med i fråga om folkpensionärer, som haft mindre belopp. Ty de ha under den tid som gått fått finna sig i att man haft nya bestämmelser som kommit till.

Herr **Sundberg**, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag nämnde i mitt tidigare anförande, att första kammaren tagit utskottets förslag, och jag förutsatte, att andra kammaren skulle göra detsamma. På detta genmäler herr Forsberg, att det är visserligen riktigt, att första kammaren utan debatt tagit förslaget. Men i andra kammaren, sade herr Forsberg, skola vi fatta förnuftiga beslut.

Vi skola icke tvista om vilken kammare som är den förnuftigaste; det få väl andra avgöra. Men vad man kan tvista om är hur det går med frågan, om kamrarna fatta olika beslut. Det är väl icke gärna så att frågan faller. Det vore synnerligen sorgligt, och de, som åsamkat de gamla statspensionärerna detta, hade sannerligen icke gjort dem någon stor tjänst. Men det uppstår väl vissa svårigheter i alla fall till följd av olika beslut, ty det får väl sättas i gång något slags sammanjämkningsprocedur, som väl i och för sig skulle innebära, att man fick se på vilken kammares beslut som är mest omfattande. Då föreställer jag mig, att den kammare, som fattat beslut om det större sammanhanget i problemet, kommer att inbjuda den kammare, som fattat beslut om det mindre sammanhanget i problemet, att fatta samma beslut som den förstnämnda kammaren gjort. Man får anse, att utskottets förslag innefattar den större delen av själva sakfrågan. Jag vet icke, hur frågan ligger till rent parlamentariskt, men det skulle kunna hända, att vi någon dag i nästa vecka få taga ställning till vilken kammares beslut som skall bli gällande. Det tycker jag är ganska obehagligt.

Jämväl herr **Holmström** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Gentemot herr Forsberg vill jag säga, att det här icke gäller folkpensionärer utan pensionerade statstjänstemän. Herr Forsberg sade, att en gräns alltid måste sättas. Visst icke, herr Forsberg! Låt oss tänka på hur det t. ex. går till vid löneförbättringar! Om det blir en löneförbättring inom ett fack eller för vissa tjänstemän, är det då endast de, som anställts efter en godtyckligt vald dag kort före den dag, då beslutet fattades, som få löneförbättring? Nej, alla an-

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

ställda, hur gamla de än äro, få njuta därav. Precis på samma sätt bör det vara med en pensionsförbättring anse de gamla statspensionärerna — och det med all rätt. Varför skola de sitta på undantag? Om herr Forsberg tänker på detta, får han det hela nog klart för sig.

Härefter anförde

Herr **Senander:** Herr talman! Jag fick höra, att herr Forsberg fått ett av sina numera ganska vanliga lynnesutbrott, då man behandlar frågor av detta slag. Han lär bland annat ha sagt att vi kommunister ha, i och med att vi ställt ett sådant förslag som vi gjort i vår motion, gått in för »överklassen». Jag trodde verkligen, att herr Forsberg kunde bättre differentiera befolkningsskikten i samhället än att han skulle kalla exempelvis en pensionär, som har 8 000 kronor i pension, för överklass. Han tillhör icke överklassen utan medelklassen.

Nu vet nog herr Forsberg, att det icke är någon huvudsak för oss att förbättra redan höga pensioner. Vi ha velat genom vårt förslag få till stånd en tillämpning av nu gällande pensionsreglementen, därför att det är den enda väg, på vilken man kan förbättra läget för de allra sämst ställda statspensionärerna. Så länge den nuvarande pensionsskalan består är det nämligen icke ur löneteknisk synpunkt möjligt att höja pensionerna för de lägre betalda statspensionärerna så mycket mera utöver vad som redan skett. Men om man gör det för allesammans är det möjligt. Det är, som jag tidigare framhållit, av rent praktiska skäl vi förordat det förslag som det är fråga om.

När nu vidare herr Forsberg återigen spelar så radikal och säger, att han överhuvud taget är emot att förbättra pensionerna för »överklassarna» inom statstjänsten, vill jag framhålla, att herr Forsberg i år och tidigare utan tvekan svalt alla förslag till både löneförhöjningar och uppflyttningar i högre lönegrader av förut mycket väl betalda statstjänstemän. Man har aldrig hört att herr Forsberg haft ett ord att invända mot dessa uppflyttningar, om vilka man i de flesta fall kunnat tvista, huruvida de varit berättigade eller ej. Icke heller har jag hört, att herr Forsberg dragit en lans för folkpensionärernas intressen. Han har stillatigande funnit sig i att riksdagen gång efter annan avslagit berättigade framställningar från vårt håll om förbättring av folkpensionerna. Då har han hållit tyst. Men så fort vi ställa ett förslag, som är utformat för att kunna övervinna praktiska svårigheter och som har till huvudsyfte att hjälpa de sämst ställda statspensionärerna, då bryter herr Forsberg ut mot oss och söker göra gällande, att vi företräda en oriktig linje.

De där försöken, herr Forsberg, som blivit på modet inom socialdemokratien på senare tid, att skjuta på oss från vänster, äro fullständigt misslyckade. Herr Forsberg bör visa i handling litet mera än han gjort hittills, att han verkligen är till vänster om oss. Men dit kommer han nog för övrigt aldrig.

Dessutom vill jag meddela herr Forsberg att vi skola, när de nya löneregelementena för statstjänarna komma på riksdagens bord, allvarligt sätta herr Forsberg på prov. Vi komma att gå in för en sammanpressning av den avlöningsskala, som för närvarande finnes för statstjänarna. Detta betyder kanske en kraftig nedskärning för de högre statstjänarna. Vi få se om herr Forsberg då är lika karsk som i fråga om detta förslag om pensionerna.

Herr **Forsberg**, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Vart vi i framtiden sedan skola komma, få vi taga ställning till den gången. Vad gäller folkpensionerna skall jag upplysa herr Senander, att jag var en av mo-

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)
tionärerna vid höstriksdagen, då det gällde en förbättring av folkpensionerna, som också genomfördes.

Herr Senander talade om att jag var till vänster om honom; jag tyckte att han sade det, men jag kanske missuppfattade honom. När det gällt lönehöjningar till vissa statstjänstemän har jag i vissa fall liksom herr Senander gått med härpå. Jag skall icke precisera det, men jag vill säga att det har då icke varit fråga om dessa pensionärer som vi i dag tala om. En del av dessa pensionärer ha det icke dåligt, ty de äro hjälpta genom föregående riksdags beslut. De, som ytterligare skulle få en förbättring genom herr Senanders och andra kommunisters förslag, äro de, som ha det bra ställt med 8 000 eller 9 000 kronor i pension. Om de äro överklassare eller icke, därom får herr Senander ha sin mening och jag min mening. Det är dock en bra pension.

Härpå anförde

Herr **Persson** i Norrby: Herr talman! Bankoutskottet har denna riksdag haft att behandla en hel flora av motioner angående förhöjning av olika utgående pensioner. När vi i utskottet haft att behandla dessa saker, ha vi funnit, att det finnes likaledes en hel flora av olika reglementen, efter vilka dessa pensioner utgå. Det blir hart när omöjligt för utskottet att hålla i sär och behandla de olika kategorier av pensionstagare, som här kunna vara i fråga. Utskottet kom efter mycket resonemang — som icke enbart tillkommit i anslutning till dessa motioner utan som mycket tidigare kommit upp i utskottet — till att det vore bäst att utnyttja sin rätt till initiativ och föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t begära en utredning för att få en samordning mellan de olika utgående pensionerna och en samordning mellan de olika pensionsreglementena, så att de bleve lätthanterligare, bättre och gåve större rättvisa de olika pensionskategorierna emellan.

Titta vi närmare på bankoutskottets utlåtande och dess kläm, finna vi, att det skiljer sig från reservationen även i vad det gäller formen så till vida, att det är här närmast utskottets initiativ att föreslå, att riksdagen skall gå till Kungl. Maj:t och begära utredning om en samordning mellan de olika pensionerna. De olika motioner, som föreligga och som skulle kunna beröras av detta, finge då anses besvarade genom det beslut som riksdagen skulle komma till.

Reservationen går positivt in för att i vissa hänseenden tillmötesgå en del av de inkomna motionerna, medan en del avvisas. Vad utskottet enligt min uppfattning främst vill är att få en samordning, så att större likställighet skapas mellan olika kategorier av pensionstagare. Utskottet vill inte yttra sig om vilka belopp som kunna anses skäliga, utan det må bli Kungl. Maj:t som efter utredning får komma med ett förslag till dels samordning och dels en rättvis avvägning av pensionernas storlek. Under sådana förhållanden är det klart, att utskottet inte velat binda sig vid viss lönegrad eller löneklass, utan önskat få frågan prövad i hela dess vidd.

Med hänsyn till det läge, vari detta spörsmål för närvarande befinner sig, har jag för min del kunnat ansluta mig till utskottets förslag, då jag anser att vi inte kunna komma ifrån att pröva frågan i hela dess vidd. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Munkaljungby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Förbättring av vissa äldre tjänste- och familjepensioner. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 50, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för japropositionen. Herr Andersson i Munkaljungby begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 96 ja och 64 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

§ 7.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 50, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag angående redogöraransvaret inom statsförvaltningen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag hemställer att kammaren ville besluta, att första lagutskottets utlåtande nr 47 skall uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets memorial, nr 24, i anledning av en inom andra kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander;

statsutskottets memorial:

nr 262, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45; och
nr 263, angående statsregleringen för budgetåret 1945/46; samt

andra lagutskottets utlåtande, nr 80, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i expropriationslagen.

§ 10.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet:

nr 498, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Sveriges anslutning till den vid luftfartskonferensen i Chicago år 1944 antagna internationella luftfartskonventionen m. fl. överenskommelser;

från statsutskottet:

nr 460, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Stockholms luftvärnsregementes förläggning;

nr 480, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m.;

nr 487, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till särskild ersättning för debitering av värnskatt;

nr 489, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden;

nr 490, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 491, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om avskrivning å investeringar för tillverkning av syntetiskt gummi;

nr 492, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1945/46 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster;

nr 493, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättrande av bostadsförhållandena m. m.; och

nr 494, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, militära avlöningsreglementet, manskapsavlöningsreglementet och folkskolans avlöningsreglemente, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

från bankoutskottet:

nr 495, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena, 1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare samt folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen, m. m.;

nr 496, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena, folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen samt tjänste- och familjepensionsreglementena för de högre kommunala skolorna, m. m.; och

nr 497, angående regleringen för budgetåret 1945/46 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.;

från jordbruksutskottet:

nr 472, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 473, i anledning av väckta motioner angående anslag till fraktlindring för frukt till Norrbotten och Västerbotten;

nr 474, i anledning av väckta motioner om statsunderstöd till Balsgårds växtförädlingsanstalt;

nr 475, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kristillägg m. m. för budgetåret 1945/46, såvitt angår nionde huvudtiteln;

nr 476, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt lönetillägg och tillfälligt barntillägg under budgetåret 1945/46 till vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl., såvitt angår nionde huvudtiteln; och

nr 477, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., såvitt angår nionde huvudtiteln; samt

från riksdagens kansli:

nr 468, angående ålderspension åt fiskare m. m.;

nr 469, angående anordnande av hygieniska inrättningar på arbetsplatserna;

nr 470, angående avskaffande av den tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m.; och
nr 471, angående upplysningsverksamhet för kommunalmän m. m.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.25 em.

In fidem
Sune Norrman.

Fredagen den 29 juni.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Att ledamoten av riksdagens andra kammare greve Torgil von Seth på grund av sjukdom är förhindrad att deltaga i riksdagsarbetet 6 dagar, intygas härmed.

Stockholm den 28 juni 1945.

Carl Gentz,
överläkare.

§ 2.

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial nr 24.

§ 3.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 262, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att redan vid detta sammanträde till avgörande företaga ifrågavarande, endast en gång bordlagda ärende.

Härefter biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 4.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 263, angående statsregleringen för budgetåret 1945/46.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att redan vid detta sammanträde till avgörande företaga ifrågavarande, endast en gång bordlagda ärende.

Punkterna 14, 15 och 17.

Lades till handlingarna.

Övriga punkter.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 5.

Föredrogs, men bordlades åter andra lagutskottets utlåtande nr 80.

§ 6.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 47, i anledning av väckta motioner angående utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m.

Första lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 197 i första kammaren av herr *Strand m. fl.*, nr 316 i andra kammaren av herr *Hagberg* i Luleå *m. fl.* och nr 419 i sistnämnda kammare av herr *Hermansson m. fl.*

I motionerna I: 197 och II: 419, vilka voro likalydande, hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t

dels måtte låta verkställa en allsidig utredning med syfte att åstadkomma en genomgripande centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten, däri inbegripet om och i vilken utsträckning det privata försäkringsväsendet bör överföras till staten och i samband därmed i vad mån vissa ytterligare försäkringsgrenar böra göras obligatoriska, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda,

dels skyndsamt låter utarbeta och framlägga förslag till en provisorisk lagstiftning till förhindrande av att nya och ur det allmännas synpunkt icke önskvärda försäkringsanstalter bildas och att äldre försäkringsföretag starta ny verksamhet under den tid, frågor rörande försäkringsverksamhetens framtida utformning äro under utredning».

I motionen II: 316 hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte göra framställning om en allsidig och skyndsam utredning angående rationalisering och centralisering genom förstatligande av den privata försäkringsverksamheten, i vilket sammanhang även frågan om en rationalisering och fortsatt centralisering av den statliga försäkringsrörelsen samt frågan i vilken utsträckning ytterligare försäkringsformer böra göras obligatoriska upptages till behandling, samt framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte, med anledning av motionerna I: 197 och II: 419, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t

dels ville låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning med syfte att åstadkomma en genomgripande centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten, däri inbegripet om och i vilken utsträckning det privata försäkringsväsendet borde överföras till det allmänna och i samband därmed i vad mån flera försäkringsgrenar borde göras obligatoriska, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda,

dels skyndsamt ville låta utarbeta och framlägga förslag till en provisorisk lagstiftning till förhindrande av att nya och ur det allmännas synpunkt icke önskvärda försäkringsanstalter bildades eller redan bestående försäkringsföretag började ny icke önskvärd verksamhet under den tid frågor rörande försäkringsverksamhetens framtida utformning vore under utredning; samt

B) att motionen II: 316 måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Reservation hade avgivits av herrar *Lindblom*, *Westman* och *Siljeström*, fru *Svenson* samt herrar *Ljungqvist*, *Werner* och *Björling*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

A) att riksdagen i anledning av motionerna I: 197 och II: 419 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t skyndsamt ville låta utarbeta och framlägga förslag till en provisorisk lagstiftning, innebärande dels befogenhet för Kungl. Maj:t att pröva ansökningar om stadfästelse å bolagsordningar för försäkringsbolag jämväl ur synpunkten av behovet och önskvärdheten av den nya verksamhet eller den utökning av förutvarande verksamhet, som vore ifrågasatt, dels ock motsvarande befogenhet för försäkringsinspektionen i fråga om utländsk försäkringsanstalt;

B) att motionerna I: 197 och II: 419 i övrigt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

C) att motionen II: 316 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Lundstedt:** Herr talman! Studiet av de rätt vidlyftiga handlingarna i detta ärende, har, såsom för övrigt är ganska naturligt, icke bibragt mig någon bestämd övertygelse om de bästa linjerna, efter vilka försäkringsverksamheten bör utövas. En person, som i likhet med mig icke är utbildad i ekonomiska och vissa andra med denna sak sammanhängande frågor, behöver nog en bättre handledning än den, som kan utvinnas blott ur dessa handlingar, varmed självfallet intet förklenande om dem utsagts. När jag nu likväl yttrar mig i denna debatt, så sker det endast för att framhäva några allmänna synpunkter, som jag föreställer mig kunna vara värda något beaktande i kammaren och som i allt fall för mig haft ledande betydelse på denna frågas nuvarande stadium. Den allmänna karaktären av mitt anförande får jag också anföra till motivering för att jag tillåtit mig inleda denna debatt. I det närmast följande bortser jag helt och hållet därifrån att jämväl reservationen går ut på skrivelse med begäran om utredning, ty den utredning, som där avses, skall ju icke omfatta den egentliga tvistefrågan, nämligen försäkringsverksamhetens eventuella förstatligande.

I högaktuella frågor, där man vet, att ärliga meningar stå emot varandra och där kravet på en lösning eller åtminstone ett försök till lösning blir mer och mer påträngande, borde enligt min mening ett allvarligt både menat och motiverat utskottsbetänkande med begäran om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om allsidig och förutsättningslös utredning alltid bifallas, därest det icke står klart, att utredning i ämnet redan pågår eller i allt fall kommer att igångsättas och utredningskravet sålunda måste anses överflödigt. Handlingarna i ärendet utvisa tydligt, att ur denna synpunkt några betänkligheter emot bifall till motionen icke kunna föreligga. Varken försäkringsinspektionen eller försäkringsutredningen har velat motsätta sig den av motionärerna förordade utredningen. Det är därför min mening, och jag har vid flera tillfällen i kammaren tillåtit mig antyda densamma, att i frågor som denna också de riksdagens ledamöter, som intaga en ifrån motionärernas eller utskottsmajoritetens mer eller mindre starkt avvikande ståndpunkt, borde kunna bifalla utredningskravet, i akt och mening att övervaka, att deras synpunkter med saklig kraft sättas in i det kommande utredningsarbetet, så att detta verkligen blir så allsidigt och fullödigt som möjligt. Trots partimotsättningarna skulle då riksdagens karaktär av en hela folkets *samverkande* representation komma klarare

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

till uttryck, och förtroendet för riksdagen tror jag skulle på ett särskilt sätt befästas ute i landet. Detta är åtminstone min uppfattning, och jag har med dessa ord velat draga en lans för densamma.

Däremot har jag alls icke, såsom möjligen någon skulle vilja förmoda, uttalat dessa ord för att efter mitt principiella avståndstagande i remissdebatten från tanken på näringslivets socialisering nu kunna ha ryggen fri, när jag kommer att rösta för bifall till utskottets hemställan. Ryggen fri har jag i alla fall. Jag har alltid i min opposition emot socialisering reserverat mig för särskilda förhållanden, på grund av vilka statlig drift kunde motiveras. Huruvida försäkringsrörelsen företer sådana förhållanden, att dess läggande helt eller delvis under statsdrift vore till mera allmänt gagn än dess utövande av privata företagare, därom kan jag för närvarande, såsom jag nyss sade, icke ha någon deciderad uppfattning. Men jag kan säga, att mina skäl emot allmän socialisering, d. v. s. emot näringslivets allmänna förstatligande, kunna icke ha någon tillämpning i en situation sådan som denna. Det främsta av dessa skäl utgöres kort uttryckt därav att statsdriftens produktions- och omsättningseffektivitet — därest icke driften kombineras med odemokratiska pådrivningsmedel — måste bli mindre än de enskilda företagens. Grunden därtill är att statsdriften i väsentlig grad kommer att sakna den verksamhetsstimulans, som ligger i den enskildes icke bara vinstintresse utan också i hans tävlingsintresse, hans ambition, hans ärelystnad och hans behov av självhävdelse, kanske icke sällan rentav i hans självbevarelsedrift, vartill så också kommer det icke minst viktiga, nämligen att statsdriften icke möjliggör samma rörlighet som den privata företagsamheten i fråga om initiativ och dettas utnyttjande i produktionens tjänst i form av uppslag, idéer och uppfinningar. — Mot en mera allmän socialisering tillät jag mig också framställa det skälet, att jag icke såg, hur en sådan skulle kunna undgå att draga med sig en frihetsfientlig byråkratisering av samhället, utgörande denna byråkratisering en förträfflig jordmån för frodandet av sådan maktlystnad, som kunde fresta därför anlagda människor att söka överrumpla landet med diktatur eller diktaturliknande regim.

Såvitt jag förstår, har intet av dessa skäl någon bärkraft i den fråga, som nu sysselsätter oss. Med de värderingar, som numera allmänneligen råda angående samhällets förhållande till och betydelse för människorna, borde försäkringsverksamheten i mycket stor utsträckning, om också kanske icke alldeles fullständigt, vara en utpräglad *social* verksamhet i den meningen, att den icke är någon egentlig *affärs*verksamhet. I allt fall framträder inom försäkringsbranschen alls icke den produktions- och omsättningsstimulerande synpunkten. Nog finns den i bakgrunden, men denna dess blott indirekta betydelse beröres icke av frågan statsdrift eller enskild företagsamhet. När jag under årens lopp diskuterat socialiseringsfrågan, har jag därför alltid plägat såsom exempel på en verksamhet, i fråga om vilken detsyntes mig osakligt att avvisa tanken på dess förstatligande, anföra bland annat just försäkringsrörelsen. Därmed hade jag dock självfallet icke bestämt mig för att gå in för statsdrift på detta område. Detta var och är alltjämt en fråga, som jag icke kunnat taga deciderad ståndpunkt till. Såsom jag redan sagt, förmår jag icke med hjälp av de handlingar, som nu föreligga, genomskåda detta komplicerade problem och bedöma resultatet utan en jämförelse mellan konsekvenserna av den ena eller andra linjen. Här har man verkligen starkt behov av att få se något så när utarbetade förslag för att kunna intaga en fullt övertygad ståndpunkt.

Några byråkratiseringstendenser av den farliga art, som jag karakteriserade på tal om en allmän socialisering, kunna här icke förefinnas. Det är icke den

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

omständigheten, att det här bara är fråga om ett visst slags verksamhet, som enligt min mening utesluter nämnda fara, utan det är det förhållandet, att en socialisering av försäkringsrörelsen i och för sig omöjligt kan betraktas såsom inledning till en allmän socialisering av rent produktiv eller nyttighetsomsättande verksamhet. Men sedan är det naturligtvis ännu en öppen fråga, som det också synes mig omöjligt att på förhand avgöra och som därför måste bero på konkreta förslag, huruvida försäkringsverksamhetens förstatligande skulle kunna utföras efter tillfredsställande principer, eller om en skadlig byråkratisering av densamma skall vara ofrånkomlig. (Herr talman, här finns visserligen högtalare, jag tror åtminstone, att den är påsatt, men jag har i alla fall svårt att göra mig hörd genom allt sorlet i kammaren.) Till förmån för den uppfattningen att ett förstatligande på ett tillfredsställande sätt skulle kunna genomföras, synes ju tala den gynnsamma erfarenhet vi haft exempelvis av järnvägarnas förstatligande. I detta fall måste, såvitt jag förstår, det erkännandet ges åt statsdriften, att våra järnvägskommunikationer icke skulle ha nått den höga standard, som de ha, om de hade varit beroende av enskild företagsamhet. Men försäkringsrörelse är dock en verksamhet av annan art än järnvägstrafik. Antingen är det fråga om obligatoriska försäkringar, vilka då sätta sin särskilda prägel på verksamheten, eller också är försäkringen frivillig. I sistnämnda fall infinna sig »kunderna», om jag så får kalla dem, icke — såsom vid kommunikationernas utnyttjande — alldeles av sig själva och av egen drift, utan de behöva viss bearbetning. Härtill kommer så också järnvägskommunikationernas säregna tidsbestämda regelmässighet, som gör, att organisationen av verksamheten mer eller mindre måste få karaktär av ett ämbetsverk, vare sig den utföres i statlig eller enskild regi. Bland annat sådana olikheter som dessa måste inverka på val av organisationsform, och därför kan beträffande frågan om faran för en skadlig byråkratisering av en förstatligad försäkringsverksamhet ingen säker slutledning dragas av statens i det hela för landet gynnsamma handhavande av järnvägskommunikationerna. Å andra sidan bör det också påpekas, att den eventuella nackdelen av försäkringsverksamhetens byråkratisering genom dess förstatligande torde ur social synpunkt till en viss grad vara tolerabel med hänsyn till den särskilda trygghet och möjligen andra fördelar, som genom ett förstatligande kunde vinnas för försäkringstagarna. Såsom framgår av utskottsbetänkandet är det för övrigt möjligt att en blivande utredning kommer att skilja mellan olika grenar av försäkringsverksamheten, allt efter deras större eller mindre lämplighet för att läggas under statsdrift, och förorda statlig ledning blott för vissa av dem, under det att andra hänföras till enskilda företag, med den nyreglering som kan finnas vara erforderlig.

Tillåt mig, herr talman, att slutligen till undvikande av missförstånd ytterligare foga några ord om min uppfattning angående staten och näringslivet. Det säger sig självt att staten måste få utöva kontroll på tillvaratagandet av landets naturtillgångar liksom också därpå att icke möjligheter till för vårt land nyttig handel, särskilt med utlandet, få ligga obrukade. Det gäller att tillse att denna kontroll utövas på för nationalinkomsten mest fruktbärande sätt. Detta betyder i fråga om direkt produktiv och nyttighetsomsättande verksamhet, att enskild företagsamhet med fri konkurrens bör vara rådande — en konkurrens baserad i görligaste mån på utgångspunkter, som *verkligen* göra densamma *fri*, och här skulle jag, herr talman, ha önskat att få ge en redogörelse för min syn på frihetsbegreppet, en redogörelse som jag dock självfallet inte kan göra anspråk på att i detta ärende få besvära kammaren med. Jag säger sålunda med denna reservation, att enskild företagsamhet med

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

fri konkurrens *i princip* bör vara rådande. Jag säger »i princip», ty man får här lika litet som eljest angående samhällsorganisationen tro på några absoluta maximer. I fråga om särskilda landsvärden måste det vara tänkbart, att de bästa garantierna för deras tillvaratagande icke kunna ernås annorlunda än genom statens övertagande av den s. k. äganderätten till råvaran och driftens förstatligande. Till de rent nationalekonomiska synpunkterna komma då kanske omständigheter av särskild t. ex. utrikespolitisk karaktär. Jag tänker på sådant som möjligheten av ett förstatligande av malmtillgångarna i Norrland eller av ett statsmonopol för införsel och distribution av bränsle. Jag säger inte, att förstatligande här *är* det bästa för landet. Jag endast säger, att sådana ting böra, såvitt jag förstår, nyktert och sakligt kunna diskuteras inom alla partier utan sidoblickar på eller ängslan för en allmän socialisering. Om förhållandena inte äro av denna eller av annan särskilt kvalificerad art, men ett eller annat producerande eller nyttighetsomsättande företag likväl skulle statsmonopoliseras, så är min mening, såsom framgår av vad jag redan sagt, att detta vore ekonomiskt irrationellt. Men någon större landsskada vore ju icke skedd blott genom en eller annan sådan monopolisering. Huvudinvändningen däremot ligger därför i konsekvenserna: har man förstatligat i ett fall, så kan man också göra det i ett annat fall! Ja, man måste så göra, därest man är konsekvent. Att här draga en gräns emellan företagen alltefter deras storlek och låta de mindre få behålla sin enskilda frihet, läte sig väl inte göra utan en högst betydande och, såvitt jag begriper, fördärvbringande godtycklighet. Men också om vi bortse därifrån, skulle det inte kunna undgås, att de större företagens förstatligande skulle komma att verka förlamande på framåtandan just hos sådana mindre företag, som eljest skulle besitta stark livskraft och särskilda framtidsutsikter. Börjar man med att utan särskilt kvalificerade grunder förstatliga producerande eller nyttighetsomsättande företag, så riskerar man, herr talman, med andra ord att öppna vägen för den allmänna socialiseringen och därmed också för den totalitära staten, vilket i högre eller lägre grad — jag kan inte fatta att det ligger till på annat sätt — måste leda till en viss likriktning och därmed till både tanke- och yttrandefrihetens nedtryckande. Man torde inte på sakliga grunder kunna säga, att detta är en alltför pessimistisk ståndpunkt. Förvisso kunna argument för densamma andragas, både direkta och indirekta, både historiska och psykologiska, men det blir för långt att i detta sammanhang ingå härpå. Jag vill blott erinra om att samhällsorganisationen är det mest invecklade maskineri, fysiskt och framför allt psykologiskt, som överhuvud taget kan tänkas. Fullständiga kunskaper om detta maskineri har inte någon människa. Alltför djupgående experiment kunna därför bli ödesdigra, och därför bör också enligt min mening även en starkt reformivrande lagstiftare gå fram med ytterlig varsamhet och försiktighet.

Emellertid finns det, såvitt jag vet, ingen i mera framskjuten ställning i det parti, som jag tillhör, som verkligen önskar gå in för en nyss antydd, mera allmän socialisering. En sådan har, om jag kan läsa innantill, inte heller något stöd i socialdemokratiska partiprogrammet. Den har det inte heller i dess efterkrigsprogram. Om jag skulle våga mig på en erinran till mina på detta område ledande partivänner, så skulle denna erinran bestå däri, att de borde ha gjort denna sak så klar för allmänheten, att det hade blivit omöjligt för en del av pressen att skrämma upp goda och hederliga företagare med socialiseringsspöket. Ty något annat än ett spöke är, såvitt jag kan se, icke de allmänna socialiseringsplanerna, så länge vårt land får behålla sin nationella självständighet och därmed också sitt oberoende av regimer i andra

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

länder. Jag skulle önska, herr talman, att ord med denna innebörd hördes i tal och press över hela Sverige, ty jag tror att detta vore nyttigt för lugnet och för tryggheten hos mången av dem, vilkas insatser och verksamhet ha särskild betydelse för vårt lands ekonomiska blomstring. Framför allt tror jag, att sådana ord behöva höras just nu, då det mer än någonsin gäller att söka tillvarataga landets produktionsmöjligheter.

För att så ännu en gång återgå, herr talman, till försäkringsverksamheten, är denna ju varken producerande eller nyttighetsomsättande. Den ligger sålunda helt och hållet utanför den diskussion, som jag nu sist har fört. Denna diskussion har kanske dock i någon mån bidragit till belysning av den föreliggande problemställningen. Det är därför jag har utfört den, och jag tror, herr talman, att jag ifrån den ståndpunkt, som jag nu har givit uttryck åt, tillräckligt klart har motiverat min åsikt, att detta utskottsbetänkande är väl avvägt.

På grund av vad jag sålunda anfört tillåter jag mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Ljungqvist:** Herr talman! Det är inte min avsikt att här uppehålla mig vid olika detaljer i motionerna. Den mera utförliga huvudmotionen, den socialdemokratiska, i detta ämne har för övrigt av remissinstanserna blivit så ingående bemött, att det åtminstone inte så här inledningsvis finns någon anledning för mig att taga upp den till behandling. Jag förmodar och hoppas, att kammarledamöterna ha tagit del av såväl motionerna som remissinstansernas utlåtanden. Det måste bli beroende på hur diskussionen i fortsättningen kommer att utveckla sig, om det ges någon anledning till närmare klarläggande rörande motionerna och deras innebörd. Utskottsmajoriteten har för övrigt i hög grad modifierat motionärernas synpunkter och givit det hela en försiktigare och mera eftertänksam prägel. Viljan till saklighet har varit uppenbar, det skall villigt och tacksamt medgivas, även om givetvis ur försäkringsmannens synpunkt åtskilliga erinringar och kompletteringar skulle vara att göra också beträffande utskottsutlåtandet.

Herr Lundstedt har här förut sagt, att han önskade en fullständigt förutsättningslös och allsidig utredning. Jag får lov att säga, att i många stycken kan jag för min del instämma i hans motivering. Det finns visserligen invändningar att göra — jag skall peka på en i fortsättningen — men hade uppläggningen i stort sett från början varit den herr Lundstedt gav saken, hade kanske försäkringsfrågans läge i kammaren i dag tett sig något annorlunda. Vad herr Lundstedt yttrade om nödvändigheten att slå vakt om tävlingsintresset, om behovet av att giva utrymme åt självhävdelsen, om den nödvändiga förefintligheten av ett stort mått av rörlighet, om behovet av utrymme för idérikedom hos enskilda, allt detta gäller också försäkringsväsendet, i synnerhet det frivilliga försäkringsväsendet, i kanske större utsträckning än vad herr Lundstedt är villig att, innan han inträngt i problemen, fullständigt medgiva. Också där medför den frihetsfientliga byråkratisering, varom man talat, stora faror.

Sedan gjorde herr Lundstedt emellertid ett påpekande, som jag icke under några förhållanden kan godtaga. Jag förstår vad han menar. Det kanske bara är en strid om ord, när jag tager fasta på vad han sade om att försäkringsverksamheten varken är producerande eller nyttighetsskapande. Försäkringsverksamheten avser att skapa trygghet, och tryggheten är av stor betydelse för producerandet. I så måtto måste man alltså tillerkänna också försäkringsverksamheten åtminstone en indirekt producerande funktion. Även tror jag

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

att alla som veta vad otrygghet i tillvaron betyder medgiva, att skapande av trygghet också är skapande av en nyttighet av stor samhällsbetydelse.

Jag skulle emellertid med anledning av vad herr Lundstedt anförde angående en förutsättningslös och allsidig utredning vilja ställa den frågan — icke till herr Lundstedt men till andra: blir det verkligen en förutsättningslös och allsidig utredning, om man nu följer utskottets linje i dag? Utskottet bygger sitt ståndpunktstagande på motioner, vilka åtminstone för mig framstå såsom allt annat än förutsättningslösa. Jag skall motivera detta. Motionärerna tala t. ex. om — jag gör några citat ur motionen av herr Hermansson m. fl. — att »alla onödiga kostnader skulle bortfalla vid en centralisering», och säga, att »en centralisering av försäkringsverksamheten efter rationella linjer är sålunda nödvändig». Man vill alltså ha en centralisering, och hur skall den genomföras? Man fortsätter: »Fråga är emellertid, huruvida samhället kan tillåta att det privata försäkringsväsendet sammansluter sig i ett fåtal stora företag.» Alltså: man vill centralisera, man säger att det är nödvändigt, men sedan framhåller man, att det kan ifrågasättas, om de privata företagen få åstadkomma en sådan centralisering. Man angriper det privata försäkringsväsendet från två skilda principiella utgångspunkter och söker därmed undanrycka basen för dess fortvaro. Vidare säger man på tal om penningvärdets försämring, att »endast samhället kan ordna en härför erforderlig uppvärdering av försäkringsbeloppen». Och så tillägger man: »En mångfald skäl tala alltså för att samhället skall bedriva all försäkringsverksamhet.» Redan detta axplock av citat ger ett bestämt intryck av att huvudsyftet åtminstone för motionärerna varit att bana väg för en socialisering av försäkringsverksamheten. Detta intryck blir ytterligare förstärkt, om man ser motionen mot bakgrunden av arbetarrörelsens efterkrigsprogram, som kategoriskt och utan att ens tala om utredning kräver försäkringsväsendets överförande till staten. Även om utskottet för sin del modifierat uttryckssätten, finns dock även i dess utlåtande åtskilligt, som andas klar sympati för tanken på ett förstatligande. Överhuvud taget är det så — jag baserar min uppfattning i det hänseendet på hela spörsmålets uppläggning alltifrån efterkrigsprogrammet och hela vägen utefter — att man får en känsla av att frågan om det nuvarande försäkringsväsendets eventuella brister och möjligheterna att avhjälpa dem äro en mindre väsentlig sak och frågan om försäkringsväsendets socialisering en huvudsak.

Då problemet lagts upp på det sätt jag nu tecknat — med citat ur efterkrigsprogrammet och motionen — och med hänsyn till vad jag kommer att säga i fortsättningen angående pågående utredningar, är det rätt naturligt, att reservanterna intagit den ståndpunkt de gjort. För att socialiseringen varit ett verkligt syftemål talar icke minst den omständigheten att flertalet frågor, som i motionerna och utskottsutlåtandet förts fram såsom belägg för de nuvarande bristerna, redan äro föremål för utredning eller kunna tänkas bli föremål för utredning i framtiden i annat sammanhang. Jag vill exemplifiera detta. Så är bl. a. fallet med spörsmålet om försäkringstagarnas inflytande på företagsledningen, som i utskottsutlåtandet, mina damer och herrar, behandlas på icke mindre än 1 $^1/_2$ sida. Det hade varit onödigt att överhuvud taget i dagens läge behandla detta, då saken redan är föremål för utredning av den nu sittande 1942 års försäkringsutredning. Så är vidare fallet med folkförsäkringsproblemet — därvidlag behövs ingen utredning; man håller på att utreda saken — och tjänstepensionsförsäkringen — därvidlag behövs heller ingen utredning, då man håller på att utreda saken. Så är fallet med frågan om livförsäkringsbolagens kapitalplacering — också den frågan håller

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

man på att utreda. Allt detta och mera därtill ligger som jag sagt redan under prövning av 1942 års huvudsakligen till livförsäkringsspörsmålen begränsade försäkringsutredning. Och vad en mängd andra frågor beträffar, såsom förvaltningskostnaderna, premiesättningen inom skadeförsäkringen, annullationsfrågan, fältorganisationen o. s. v., så omfattas alla dessa spörsmål av de direktiv, som på sin tid utfärdades för den år 1937 av Kungl. Maj:t på försäkringsinspektionens begäran tillsatta utredningen. Denna stoppades visserligen sedan temporärt av besparingsskäl, men den har icke nedlagts utan kan när som helst utan något riksdagens initiativ återupptagas. Det funnes överhuvud taget icke någon anledning att nu komma fram med krav på en ny utredning rörande dessa frågor, som alltså redan äro föremål för dels en pågående dels en temporärt vilande utredning, om icke det vore så, att man syftade till något nytt, något som ligger utom ramen för utredningsdirektiven, och detta kan i stort sett icke vara annat än socialiseringsfrågan, vilken icke finns omnämnd i direktiven för hittillsvarande utredningar.

Under sådana förhållanden måste ju var och en förstå, att det är mot detta väsentligt nya i uppläggningen, d. v. s. mot socialiseringskravet, som reservanterna i utskottet i första hand vända sig. För min del får jag framhålla — om det tillåtes mig att ett ögonblick tala såsom försäkringsman — att jag icke i och för sig har något emot en utredning av sådana ytterligare spörsmål, som det kan anses nödvändigt eller lämpligt eller önskvärt att upptaga till behandling, sedan resultatet av nu pågående utredning föreligger. Däremot är det givet, att jag liksom de övriga reservanterna vänder mig mot ett utredningsinitiativ, som bygger på den grund som lagts i efterkrigsprogrammet och de nu väckta motionerna, emedan däri så starkt framstår önskemålet om — ja, icke bara önskemålet utan i vissa sammanhang kravet på — ensamrätt för staten och förbud för enskilda sammanslutningar att bedriva försäkringsverksamhet i vårt land. Dessutom ha enligt reservanternas uppfattning de nu väckta motionerna icke ett sådant sakligt innehåll, att de kunna giva en riktig utgångspunkt för en utredning. Jag anser, att med en sådan i stora stycken skev utgångspunkt en utredning lätt skulle kunna snedvridas. I och för sig är eljest ett återupptagande av 1937 års utredning ingalunda någonting som man på försäkringshåll vill motsätta sig. Jag skulle vilja säga något mycket odoktrinärt i detta sammanhang: jag skulle vilja säga, att en sådan utredning tvärtom kanske skulle kunna giva uppslag till förbättringar. Ty vi försäkringsmän äro de första att erkänna, att vårt svenska privata försäkringsväsende liksom många andra grenar av mänsklig ekonomisk aktivitet företer fel och brister och att naturligtvis mycket återstår att förbättra. Och det är icke omöjligt att en sådan utredning, om den utginge från en välvillig inställning med ett ärligt uppsåt — jag vill icke ifrågasätta att icke ett ärligt uppsåt föreligger nu — att vilja komma till rätta med problemet skulle kunna medverka till bättre förhållanden och undanröja många missförstånd, icke minst från kritikernas sida. Riksförbundet har ju också — det vill jag understryka — i sitt remissvar sagt, att det som part i målet icke vill uttala sig, huruvida, som det säger, en sådan utredning bör komma till stånd. Man har menat, att det må vara statsmakternas sak att fatta ståndpunkt härtill.

Motionärerna och utskottet gå, som jag nyss nämnde, in för en genomgripande centralisering. Man vill centralisera försäkringsverksamheten. Samtidigt ifrågasätter man emellertid, som jag också antytt, det tillbörliga i att en centralisering — som ju genom koncernbildningar i stor utsträckning förekommit och även förekommer — kommer till stånd i enskild regi. Det är det gamla vanliga, som jag hört talas om i andra centraliseringssammanhang, nämligen

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

att om det finns många olika företag på ett område föreligger det bristande organisation och ett organisatoriskt virrvarr, och om det är några få företag på ett område har hela verksamhetsgrenen en trust- och monopolstruktur! Man frågar sig, hur man skall vända sig för att gör kritikerna till lags. Precis detsamma gäller om konkurrensen. Förekommer det stark konkurrens säger man, att konkurrensen medför onödiga kostnader, och har den eliminerats eller är den konkurrens som förekommer lam ha vi att göra med trust och monopol!

Reservanterna liksom majoriteten påpeka, att det finns nära tusentalet mindre lokalbolag samt 176 läns- och häradsbolag. Av småbolagen äro 727 husdjursförsäkrings-, brand-, sjö- och fiskredskapsförsäkringsföretag. Lokalbolagen, inbegripet läns- och häradsbolag, äro — som också understrukits i flera sammanhang i handlingarna här — kooperativt uppbyggda. Till sina former äro de så demokratiska man rimligen kan begära. Emellertid vill jag understryka, att vi också ha företag av riksomfattande karaktär, som äro av ömsesidig natur, där försäkringstagarna ha möjlighet att göra sitt inflytande gällande. Låt mig exempelvis i detta sammanhang peka på Kooperativa förbundets försäkringsanstalter. Och man frågar sig i detta sammanhang: Är det verkligen meningen att börja socialisera en del av Kooperativa förbundet? Jag skulle vilja ha svar på den frågan, eftersom ju Kooperativa förbundets försäkringsanstalter otvivelaktigt utgöra en del av Kooperativa förbundets verksamhet. Om man icke vill socialisera en del av Kooperativa förbundet, kan man väl icke heller ge sig till att förkväva andra kooperativa enheter som exempelvis stadsfastighetsägarnas. Större delen, herr talman, av civilbrandförsäkringsrörelsen i landet vilar i kooperativa händer. Är det verkligen så att den av majoritetspartiet behärskade staten nu satt sig på marsch för att så småningom ockupera den fria ekonomiska föreningsrörelsen i landet? Skola t. ex. de kooperativa företagens öden läggas i händerna på staten som under tidernas lopp ledes av skiftande politiska makthavare. Alla partier äro nämligen dödliga. Högern är dödlig, och socialdemokratien är icke evig, ehuru det tycks vara en och annan som icke har klart för sig det i dag. Är det riktigt att lägga dessa kooperativa enheter i statens händer som styres av skiftande politiska makthavare i stället för i de direkt intresserade delägarnas händer? Är det icke en vandring på den väg som enligt vad herr Lundstedt mycket kraftigare än jag har understrukit visat sig så riskfylld även av allmänpolitiska skäl?

Det kan vara av intresse att framhålla, att lantbruksförbundet i sitt remissyttrande påpekat, att de lokala läns- och häradsbolagen i själva verket äro den första moderna formen för jordbrukarnas kooperativa strävanden. Motsvarighet finns som sagt av riksomfattande art på andra områden. Är det nu troligt att den ockuperande makten, staten, bakom vilken står en hel mängd andra människor än exempelvis delägarna i Östergötlands läns försäkringsbolag eller Skånska städernas försäkringsbolag skulle visa en ömmare omsorg om östgötabönderna eller de skånska stadsfastighetsägarnas intressen än dessas egna företag och deras ledningar? Tror man, att staten skall visa större omsorg om deras finansiella skötsel eller större hänsyn till de skiftande försäkringsbehoven än de egna företagen och deras ledning? Man frågar sig: Skall detta vara en praktisk åskådningsundervisning, hur man enligt efterkrigsprogrammet tänkt förverkliga den »ökade demokratien» i det ekonomiska livet — genom att överflytta makten från de enskilda intressenterna och deras sammanslutningar till ett allomfattande organ, staten? För övrigt, blir det bättre att utplåna konkurrensen och inlemma dessa företag i det stora rikskollektivet? Försäkringsväsendet låter sig icke — lika litet som andra betydande delar

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

av det ekonomiska livet — utan risk för att en sund effektiv utveckling äventyras, intvingas i en statlig likriktningsprocess — för att återigen använda mig av professor Lundstedts ord här. Och vad blir det av de speciella förmåner eller utsikter till förmåner, som vissa företag genom decenniers arbete och omsorgsfull skötsel äro i tillfälle att bjuda sina delägare — förmåner för vilka grunden lagts genom en fri tävlan mellan olika företag och former av företag på rationaliseringens, premiesättningens, riskvårdens och många andra områden?

När det nu gäller de många småföretagen är försäkringsinspektionen tydligen angelägen om en centralisering och anser att en sådan skulle medföra välbehövlig sanering. Man grundar denna sin uppfattning bl. a. på en önskan att få en bättre riskutjämning än vad som kan komma till stånd inom de minsta enheterna. Det är ju mycket möjligt, att denna försäkringsinspektionens uppfattning på vissa håll och inom vissa områden kan ha fog för sig, att således en viss centralisering — det vill jag icke bestrida — kan visa sig eftersträvansvärd, men en ändamålsenlig centralisering sker, som jag ser saken, bäst på naturlig väg och i frivilliga former, eftersom det som växer fram på naturlig väg och i frivilliga former också i regel är det härdigaste, lämpligaste och ändamålsenligaste. Man torde för övrigt inom de lokalt verksamma småbolagen åtminstone i stor utsträckning ha klart för sig att en rimlig centralisering kan innebära en ändamålsenlig åtgärd i effektiviserande syfte. Det synes mig som om därvid tillsynsmyndigheten, försäkringsinspektionen, borde kunna spela en vägledande roll utan att radikala ingrepp behövde göras.

Som jag förut framhållit är det emellertid klart och tydligt, att den centralisering som åsyftas i motionen och utskottsutlåtandet är av ett i viss mån annat slag. När det talas om genomgripande centralisering är det omskrivning för ordet socialisering, eftersom man icke vill tillåta en centralisering i enskild regi. Alltså: i stället för att med varsam hand ansa detta efter olika landsdelars och befolkningsgruppers skiftande intressen och behov på naturlig väg uppvuxna kooperativa försäkringsliv i dess växt vill man centralisera men i betydelsen av socialisering. Har man icke ibland, frågar man sig, även på socialdemokratiskt håll varnat för socialiseringens faror? Jo, det har man visst, och jag hänvisar åter till professor Lundstedts anförande. Här har tydligen nu uppstått en nödvändighet för medborgarna att mot den statliga kollektivismen värja sin föreningsrätt, sina kooperativa intressen, sina företag och deras arbetsmöjligheter och tillgångar. Reservanterna betona också i det sammanhanget att »ett ingrepp från statens sida, varigenom de enskilda samhällsmedlemmarna förhindrades att liksom hittills i inbördes samverkan ordna sina ekonomiska angelägenheter skulle vara så stridande mot grundläggande demokratiska principer, att det icke bör komma i fråga».

Men nu säger man, att det ju finns företag som icke äro av denna rent kooperativa natur; endast nominellt kooperativa med exempelvis ett förlagsaktiebolag vid sidan eller ett företag som drives i aktiebolagsform. Ja, det gör så. Låt mig då här särskilt beröra den mest renodlade av den andra typen av företag, nämligen aktiebolagstypen. För att förstå aktiebolagens betydelse för svenskt försäkringsväsende måste man kasta en blick tillbaka på försäkringsväsendets utveckling överhuvud. De första egentliga försäkringsföretagen voro av ömsesidig natur. Från att ursprungligen ha arbetat i mera tungrodda former ha dessa under de senaste decennierna under konkurrensens tryck alltmer fått lov att anpassa sina arbetsmetoder efter den moderna affärsdriftens principer. Och det måste klart sägas ifrån, att aktiebolagen därvid visat sig vara en i hög grad pådrivande och jag skulle vilja säga oundgänglig faktor.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Ehuru själv representant för ett ömsesidigt företag, som man till och med varit vänlig nog att i viss utsträckning i motionen undandraga från kritik, vill jag oreserverat understryka, att de svenska försäkringsaktiebolagen fyllt sin uppgift på sådant sätt, att de ömsesidiga företagen säkert utan dem icke skulle stå på den nivå där de nu befinna sig. Aktiebolagen ha nämligen i åtskilliga avseenden varit pionjärer. När industrialiseringen satte in under senare hälften av 1800-talet och näringsfriheten kom att tillämpas på 1860-talet, visade det sig omöjligt att på ett tillfredsställande sätt täcka försäkringsbehoven i de existerande ömsesidiga företagen. Därigenom fingo de utländska bolagen och deras agenter sin stora chans. De svenska företagen av aktiebolagstyp, av vilka de första kommo till i mitten av 1800-talet, visade sig emellertid mycket snabbt vara i stånd att fylla den inhemska marknadens försäkringsbehov. Så blev resultatet att man icke längre behövde gå till utlandet för att täcka sitt direkta försäkringsbehov. Aktiebolagen blevo i många avseenden föregångare, det måste vi kooperativa försäkringsmän öppet erkänna, och utan dessa aktiebolag hade de ömsesidiga bolagen, som jag nyss sade, icke tvingats till den anpassning och modernisering av verksamheten som nu skedde. Ju mer industrialiseringen intensifierades desto större blev också behovet av modern affärsmässigt driven försäkringsrörelse baserad på internationell riskutjämning. Speciellt på detta område ha aktiebolagens insatser varit av banbrytande och dominerande betydelse. Jag kan också peka på sådana områden som modernisering av premiesättningen, utformningen av riskskyddet, stimulansen till en ändamålsenlig utveckling av bebyggelsesätt och brandskydd med mera, utan att jag därför vill förringa min egen företagsgrupps insatser på det området. Ett exempel på ett helt naturligt behov i vissa fall av ett riksomfattande företag av aktiebolagstyp ha vi för övrigt fått genom tillkomsten under senare tid av Landsbygdens försäkringsaktiebolag.

Nu säges på ett ställe i motionen, som väl då skulle ta särskilt sikte på aktiebolagen, följande: »I försäkringsverksamheten sågo de privata företagarna mindre risker och större utsikter till säkra vinster.» Gentemot detta påpekande kan det vara skäl att erinra — som jag också haft tillfälle att göra i annat sammanhang — om året 1888, då Sundsvall, Umeå, Lilla Edet och Sandö såg- och glasbruk på en och samma dag brunno ned, och då för övrigt ett försäkringsaktiebolag »Sverige» fick träda i likvidation, och det stora ömsesidiga försäkringsföretaget Städernas allmänna brandstodsbolag, där jag är anställd, fick att kämpa med stora svårigheter och blev nödsakat företa uttaxeringar. Det visar, att i synnerhet under tidigare år, men när det gäller sakförsäkring även under senare år, det icke alltid varit så riskfritt att placera kapital i försäkringsföretag, som man i motionen velat göra gällande. Det är rimligt att också aktieägarna för det riskvilliga kapitalet skola ha en häremot svarande gottgörelse. Däremot är det naturligtvis riktigt, när utskottsmajoriteten gör följande uttalande: »Avgörande för verksamhetens bedrivande bör vara att enskilda vinstintressen icke bli tillgodosedda på försäkringstagarnas bekostnad.» Då uppstår frågan: kan det göras gällande att försäkringsbolagens aktieägare av i dag äro rovriddare på försäkringstagarnas bekostnad? Ett jakande svar på den frågan skulle betyda att de skulle ta åt sig oskäligt stora utdelningar. Jag tror, att man klart kan visa, att i realiteten förhåller det sig icke på det sättet. Det har sagts, om jag icke minns fel, i första kammaren, att det är särskilt livförsäkringsväsendet man har sina blickar riktade på, när det gäller rationalisering, centralisering och eventuellt socialisering. Med anledning därav kan det vara skäl att understryka, att livförsäkringsrörelsen i vårt land numera är av så gott som genomgående kooperativ natur, även om

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

den drives i aktiebolagens form. Som bevis kan jag nämna, att under år 1936, som är sista året innan räntefallet hade hunnit göra sina verkningar gällande, ett så blygsamt belopp som 425 000 kronor utdelades till livförsäkringsbolagens aktieägare och garanter och att detta belopp allenast utgjorde 3,1 % av vad som samtidigt reserverades för premieåterbäring och vinst till de försäkrade, nämligen nära 14 miljoner kronor. Motsvarande siffra för 1943 — som på grund av ränteförhållandena blivit ogynnsammare från den synpunkt som jag nu här företräder — uppgick utdelningen till aktieägarna till 465 000 kronor, vilket belopp motsvarade 4,4 % av vad som då reserverades till premieåterbäring och vinst till de försäkrade, nämligen något över 10 miljoner kronor.

I fråga om försäkringsbolagens aktieägares affärsrisker kan jag också taga mig friheten peka på att under det senaste decenniet i två av sju livförsäkringsaktiebolag förluster uppkommit på livförsäkrings- och livränteförsäkringsrörelserna av sådan storleksordning att omkring 3,25 miljoner kronor tagits i anspråk av i bolagen innestående aktieägarmedel för täckande av förlusterna. Under tre år var vinstutdelningen till aktieägarna i ifrågavarande två bolag inställd. Räntesänkningen har också medfört att vinstutdelningen till försäkringstagarna under vissa år varit inhiberad. På tal om aktiebolagen kan det till slut också finnas skäl att framhålla att det icke minst ur allmän konkurrens- och effektivitetssynpunkt är angeläget att det som nu finns två skilda företagsformer, kooperativa företag och aktiebolag — man kan även i detta sammanhang tala om lokalbolagen som en tredje företagsform — som driva på varandra i ständig tävlan sinsemellan om att ligga främst i utvecklingen. Den oavlåtliga konkurrensens press, som jag tror, att varje intresserad försäkringstjänsteman och fältman känner till, måste enbart vara till nytta för försäkringstagarna, synes det mig.

När jag nu berört aktiebolagen vill jag återigen understryka att om jag här i allmänna och principiella ordalag uppträder till försvar för olika företagsformer betyder det icke att det icke finns brister och fel på dessa olika områden. Dessa försöka vi, som arbeta inom försäkringsväsendet, emellertid ärligt så gott vi kunna komma till rätta med och avhjälpa.

Nu vill man således ha en utredning om överförandet till staten av försäkringsverksamheten. Man säger i utskottsutlåtandet: »Skulle utredningen ge till resultat, att en rationalisering bäst vinnes genom att verksamheten i en eller annan form bedrives av det allmänna, bör så också ske.» Jag skulle vilja ställa en fråga till utskottsmajoriteten: Hur skall en teoretisk utredning kunna ge säkerhet och handledning härvidlag? Statsmonopol betyder ju att staten undanber sig konkurrens. Enskilda sammanslutningar bli ju förbjudna att bedriva verksamheten. Man saknar då praktiskt jämförelsematerial. Det hela blir en trossak. Vi ha dock för vår del den hittillsvarande erfarenheten att bygga på. Vore det icke riktigare — om man nu till varje pris önskar statsdrift på försäkringsområdet — att visa vad staten verkligen förmår uträtta i konkurrens med enskilda på detta område? En statlig försäkringsanstalt från lika bas under lika betingelser i skatte- och andra hänseenden förefaller åtminstone mig vara det effektivaste sättet att utreda frågan om den statliga driftens överlägsenhet eller underlägsenhet i förhållande till den enskilda på försäkringsområdet. Men nej! Här är endast fråga om ett »överförande» till det allmänna. Det är fråga om att ta vad som redan har vuxit fram. Det tycks på sina håll — jag säger icke alla håll — ha blivit en trossak inom majoriteten, att ett överförande är den enda saliggörande metoden. Borde det icke tvärtom vara så, att förekomsten av enskilda företag utgör en god garanti för att ett statens företag icke utnyttjas för fiskaliska syften, att möjliga förmåner verkligen tillfalla delägarna? Tror man

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

verkligen, att statens ensamrätt till driften blir billigare för försäkringstagarna? Visa monopolerfarenheterna det? Blir det bättre med skaderegleringarna? Jag bara framkastar några frågor. Blir det bättre med kundtjänsten? Blir det bättre med anpassningen av den enskildes och näringslivets försäkringsskydd, när tävlingsmomentet är borta? Blir det en effektivare utbredning av den frivilliga försäkringens idé? Sakförsäkringspremierna ha i stort sett även under krigsåren, med undantag av vissa industriirisker, varit i sjunkande. Är det säkert att premierna skulle beskrivit denna kurva även inom ett statsmonopol? Har det funnits prisstopp på portokostnaderna t. ex.? Har allmänheten överhuvud taget den uppfattningen, att varor, som tillhandahållas genom statsmonopolen, kontinuerligt blivit billigare — som i detta fall kan påvisas och som jag är villig ytterligare ge belägg för, om någon frågar efter det? Man vill rationalisera — men har staten lyckats bättre med det än de enskilda, under konkurrens arbetande företagen? Skall verkligen den stora likriktade statsapparaten kunna åstadkomma bättre och billigare försäkringsskydd än vårt i konkurrensens tecken utvecklade, rikt differentierade försäkringsväsen?

Det finns också ett optimum för försäkringsverksamhetens bedrivande. Ett företag får ej bli för stort. Då blir det lätt för byråkratiskt trots tjänstemännens duglighet; det är visst och sant, att det finns byråkrati också inom enskilda företag. Det finns vissa ekonomiska naturlagar, som vi enskilda företagare hårdhänt fått lära känna. Men staten, där den saknar konkurrens, får icke känna det på samma sätt. Och allmänheten, som vid monopol saknar jämförelsematerial, berövas möjligheten att jämföra. Staten skall — och det är så det bör utredas när det gäller socialisering — först där så är möjligt i konkurrens på lika villkor visa sin överlägsenhet över det enskilda. Eljest hamna vi utan hämningar i det av herr Lundstedt skisserade likriktade samhället med ty åtföljande konsekvenser, som även i vårt, relativt högtstående land skulle kunna bli något ganska obehagligt och icke åsyftat av någon av oss här i kammaren. Det kan tyckas hårt att säga det, men jag tycker jag bör säga det i en debatt av denna principiella räckvidd.

Jag vill då fråga: Varför har då staten en sådan motvilja mot att framträda i fri konkurrens? Vi ställde samma fråga i diskussionen om skoindustriens socialisering och statens skofabrikation. Jo, därför att bakom staten som kollektiv stå också bristfälliga människor. Det finns icke någon anledning att tro, att staten skall visa sig överlägsen i konkurrens med enskilda företag. Snarare tvärtom. Med en ansvällande apparat följer lätt byråkratism, och staten skulle ju bli den största apparaten av alla. Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att citera herr Myrdal, som jag tycker att det varit mycket tacksamt att citera under denna tid, fastän det tyvärr har haft så liten effekt på majoriteten. Jag citerar ur första numret av tidskriften Tiden för i år: »Allteftersom den del av produktionen, som direkt ledes av stat och kommuner, växer och samtidigt den offentliga kontrollen över det enskilda företagandet intensifieras, blir det för oss ett första rangens intresse att *avbyråkratisera* och *decentralisera* samhällsverksamheten.» »Vi måste finna», fortsätter han, »nya smidigare, effektivare och mer affärsmässiga former för genomförandet av det offentliga inflytandet. Det ligger annars en mycket allvarlig sanning i den borgerliga kritiken att vi driver emot byråchefs- och regleringssamhället. — Vi vilja ju skapa ett mera progressivt näringsliv. Och det kan sannerligen icke göras genom att bara sträcka ut 'statens döda hand'.» Alltså: först vill man, enligt majoriteten, »genomgripande centralisering», och sedan skall man efter herr Myrdals recept ta itu med decentralisering. Hur går det där ihop? Det finns anledning betona, att statens byråkratism icke är den enskilde tjänste-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

mannens fel utan bottnar i själva systemet. Ty ett måste vi väl ändå vara på det klara med, nämligen att statsförvaltningen är insnörd i former och reglerad genom förordningar och paragrafer, som ingen person — hur fri han än vill vara i sitt handlande — är obunden av. Det är häri byråkratien ligger. Den fria företagsamheten ger på ett helt annat sätt utrymme för en friare, av formella regler mindre beroende tjänsteutövning, därom borde vi också kunna vara ense, tycker jag.

Herr talman! Jag nämnde i början av mitt anförande, att det väsentligen är beträffande socialiseringsfrågan som årets huvudmotion, såsom också understrukits av herr Lundstedt, går utöver den ram, som 1937 års direktiv ange. Så sker emellertid också i tvenne andra avseenden, fastän de beröras mera periferiskt i motionen och i vissa fall icke alls i utskottsutlåtandet. I ena fallet gäller det en utvidgning av det obligatoriska försäkringsskyddet, i andra fallet spörsmålet om värdebeständiga försäkringar.

Vad då först frågan om den obligatoriska försäkringen beträffar så har den i avseende å vissa i motionen antydda branscher berörts i riksförbundets remissvar, och jag skulle sålunda kunna förbigå den här. Jag kan emellertid, herr talman, icke underlåta att beröra några principiella synpunkter. Det är givet, att man skall kunna skapa ett visst obligatoriskt försäkringsskydd exempelvis på livförsäkringsområdet. Ja, jag skulle vilja säga, att om det befinns möjligt och effektivt, bör man skapa ett obligatoriskt försäkringsskydd under vissa förutsättningar, som jag kommer till sedan. Men ett obligatoriskt försäkringsskydd kan ju aldrig sträcka sig över en viss maximigräns med hänsyn till att marknadens försäkringsbehov ju ändå är så vitt skiftande. Skjuter man gränsen för långt uppåt för en obligatorisk försäkring — låt mig som exempel ta lösörebrandförsäkringen — så få många betala för ett överskjutande försäkringsskydd, som de icke behöva. Så länge vi leva i vår nuvarande samhällsordning — och icke i ett absolut likriktat samhälle — med olika täckningsbehov för olika medborgare står det ju klart, att ett frivilligt försäkringsskydd måste kunna stå den enskilde till buds. Det har i något sammanhang talats om en enda socialförsäkring, som skulle följa medborgarna från vaggan till graven. Det kan ju fortfarande ändå endast gälla ett minimiskydd, ty man kan väl icke bortse ifrån, att exempelvis den ene äger fastighet och den andre icke; den ene har bil den andre icke; den enes lösegendom är mera värd än den andres; och den ene vill lägga ner en större del av sin inkomst för familjens efterlevande skydd än den andre, o. s. v.

Då frågar man sig: Är det verkligen så säkert, att staten — jag skulle kanske kunna gå med på det när det gäller den obligatoriska försäkringen, ehuru det icke är givet under alla förhållanden — kan bygga upp den lämpligaste driftformen för frivilligförsäkring. Det förefaller mig som om man här i viss mån blandade ihop den rena socialvårdens uppgifter med behovet av ett differentierat försäkringsskydd, vilket senare ju alltid i sista hand måste vara den enskildes sak att själv bedöma.

Man får ju hoppas, att det här icke rör sig om som jag tidigare beträffande skoindustrien haft tillfälle beröra, en allmän »likriktning» eller socialisering av »konsumtionen av försäkringsskydd». Det har sagts av någon — jag kommer icke ihåg vem — att när planhushållaren stiger upp till dirigentpulten, så finner han någon annan före sig, nämligen konsumenten. Även med en utvidgning av obligatorisk försäkring kan det ju icke vara meningen att likrikta konsumtionsbehovet. Man måste ju ändå rätta sig efter de olika täckningsbehoven. Om man icke vill att en centralkommitté skall sitta och be-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

stämma vilka försäkringsbehov de enskilda människorna få lov att tillgodose. Det synes mig som om det allmännas socialvårdande uppgifter, som exempelvis innefattas i den allmänna folkpensioneringen, den allmänna sjukförsäkringen o. s. v. mera höra hemma på den rena och kollektiva socialpolitikens initiativfält än i ett initiativ, som tar sikte på den privata försäkringsverksamhetens organisation. På socialpolitikens område ha vi ju ett sittande utredningsorgan, nämligen socialvårdskommittén, som framlagt förslaget till sjukförsäkring. Efter de allmänna socialpolitiska åtgärderna får ju det privata försäkringsväsendet lov att i den mån det beröres av åtgärderna anpassa sig. I den begränsade mån frågan om obligatoriskt försäkringsskydd bör behandlas i det sammanhang varom här är fråga kan den gott, som reservanterna också säga, ingå som en del i det utredningsarbete, som kan förväntas bli upptaget på 1937 års bas. En undersökning i detta avseende ha reservanterna ingalunda, såsom också framgår av motiveringen, motsatt sig.

Så återstår, då, herr talman, frågan om ett »värdebeständigt försäkringsskydd». Det heter härom i motionen: »Den fortgående penningvärdeförsämringen leder särskilt för livförsäkringen, som avser sparande, för ålderdomsförsäkring och för pensionsförsäkring till mycket beklagligt resultat. Människor som exempelvis under de första åren efter sekelskiftet under mången gång betydande försakelser betalade in premier för att en gång erhålla en någorlunda bekymmersfri ålderdom ha fått detta försäkringsvärde reducerat till kanske $^1/_3$ av vad det då var värt. Liksom då det gäller folkpensionärer och statliga äldre pensionstagare vore det rimligt om också dessa kunde få dyrtidstillägg i någon form. Endast samhället kan ordna en härför erforderlig uppvärdering av försäkringsbeloppet.»

Det riktiga svaret, herr talman, måste ju ändå här vara det, att ett värdebeständigt försäkringsskydd kan ordnas endast genom att staten rätt vårdar penningvärdet. I stället talar man emellertid om dyrtidstillägg på försäkringsbeloppen. Resonemanget ger intryck av en tankegång, där man definitivt har resignerat inför problemet att kunna hålla penningvärdet stabilt och i stället lämnat fritt utlopp åt inflatoriska strömningar. Med andra ord: Först erkänner man statens bristande kompetens att hålla penningvärdet stabilt, och sedan säger man, att staten skall överta försäkringarna för att hålla dem stabila. Man kan verkligen säga, att det är en samhällsreform, som knappast leder till den i efterkrigsprogrammet åstundade »större effektiviteten» och »höjda levnadsstandarden». Livförsäkringsrörelsens målsmän i detta land ha icke någonsin förtröttats att framhålla vikten av att en politik föres, som i största möjliga mån håller penningvärdet stabilt. Och det är ju helt naturligt att detta måste ligga i försäkringsrörelsens intresse. Nu förklarar man det privata försäkringsväsendet urståndsatt att fullgöra sin uppgift tydligen i någon sorts desperation över att staten icke tillräckligt effektivt kunnat sköta sin penningvårdande uppgift.

Alltså, i vanmakt inför penningvärdeförsämringen tänker man sig nu att genom någon sorts »dyrtidstillägg» ge livförsäkringsspararna kompensation genom bidrag från skattebetalarna, som ju också i allmänhet äro innehavare av livförsäkringar till skiftande belopp. Varför vill man det? Det är ju mycket vänligt visserligen mot livförsäkringsspararna. Men varför vill man icke ge sådant dyrtidstillägg också till dem som spara i bank eller sparbank, och varför har man icke givit sådant dyrtidstillägg till insättarna i postsparbanken, statens egen sparbank, eller i statens egen livförsäkringsanstalt, pensionsstyrelsens frivilliga försäkring?

Det är viktigt att frågan om försäkringarnas värdebeständighet endast kan

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

lösas av staten. Men socialisering är icke den allt botande patentmedicinen, såsom man här tror. Vill staten vara vänlig att hålla penningvärdet konstant, att emittera värdebeständiga obligationer, så skola säkert försäkringsbolagen icke dröja med att erbjuda värdebeständigt försäkringsskydd. Varför skall för övrigt icke exempelvis innehavarna av försvarsobligationer också genom »uppvärdering» kunna komma i åtnjutande av »dyrtidstillägg»?

Det absurda i motionärernas resonemang torde ligga i öppen dag. Att utfärda värdebeständiga statspapper torde nu vara ett projekt, som har många, även betänkliga sidor. Men kvar står, att om staten kan nå fram till ökad beständighet av penningvärdet, så skola försäkringsbolagen också bli i stånd att skapa ett mera värdebeständigt sparresultat. Detsamma gäller andra former av sparverksamhet. Det är egentligen ganska märkligt, att man i en motion, som är undertecknad av så många av andra kammarens ledamöter, i sin argumentnöd för en socialisering skall behöva tillgripa ett så egendomligt projekt.

Det kan vara skäl att till sist i detta sammanhang återkalla i minnet efterkrigsprogrammets krav: »Försäkringsväsendet förstatligas, dels för att åstadkomma erforderlig rationalisering, dels för att vinna ökad offentlig kontroll över kapitalmarknaden.» Man kan fråga sig, om inte staten redan nu har en tillfyllestgörande kontroll på detta område. Omkring $^2/_3$ av försäkringskapitalet, nämligen 3,2 miljarder kronor, kontrollerades 1943 av staten genom särskilda i lag föreskrivna placeringsbestämmelser. Återstoden, ungefär $^1/_3$ av försäkringskapitalet, utgjordes av fria fonder, beträffande vilka inte ens utskottsmajoriteten gjort gällande, att de skulle ha misskötts. Utskottsmajoriteten har snarare påstått motsatsen. Det måste väl ändå betraktas som delägarnas intresse i exempelvis Städernas allmänna brandstodsbolag att detta bolags övervägande fria och obundna fonder investeras på ett för stadsfastighetsägarna mest förmånligt sätt, utan att »statens döda hand», som det heter enligt professor Myrdals terminologi, lägges däröver.

På tal om staten och kapitalkontrollen kommer man osökt att tänka på ett uttalande, som gjordes från ett högst auktoritativt håll inom svensk socialdemokrati och som är av den innebörden, att sparkapitalet måste göras så åtkomligt som möjligt. Man har på detta håll också sagt, att om staten vill låna pengar av försäkringsbolagen, kanske bolagen vilja vänta och hålla igen för att de, som sparat ihop pengar — d. v. s. försäkringstagarna — skola få så stor avkastning som möjligt på sina sparade medel. Man kan här verkligen säga, att försäkringstagarnas intressen skjutas i bakgrunden på ett uppseendeväckande sätt till förmån för den största kollektiva enheten, nämligen staten. Jag vill i anledning härav endast påpeka, att det inte är säkert, att ett i ett givet ögonblick föreliggande statsintresse alltid överensstämmer med ett visst kooperativt intresse inom exempelvis Städernas allmänna brandstodsbolag.

Men alldeles bortsett härifrån kan man konstatera, att försäkringsbolagen alltid åtminstone försökt rätta sig efter de önskemål och riktlinjer, som framkommit från de valutavårdande myndigheternas sida. I den statliga upplåningen under krigstiden ha försäkringsbolagen deltagit med inte mindre än 1 325 miljoner kronor eller mer än $^1/_4$ av den totala upplåningen. Vi ha inte hört några klagomål på bolagen i detta avseende. Inte ens i utlåtandet har det gjorts gällande, att bolagen skulle ha misskött denna sin kapitalvårdande uppgift. Om man skulle vilja vara en smula ironisk och i stället se på hur staten skött sina kapitalvårdande uppgifter gentemot försäkringstagarna, kan man anföra ett färskt och talande exempel som inte ter sig alltför lockande

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

för landets sparare av olika kategorier, vare sig det gäller livförsäkring eller någon annan sparform. Det sätt, på vilket staten hittills velat tänka på livförsäkringstagarnas intressen, är inte särskilt uppmuntrande för försäkringstagarna. Genom den på statens initiativ företagna räntesänkningen för inte så länge sedan ha livförsäkringstagarna kommit i den situationen, att de blivit berövade stora belopp, eftersom en minskning av premieåterbäringen och vinsten därigenom blev ofrånkomlig.

Herr talman! Med vad jag nu anfört tror jag, att jag åtminstone ur allmänna och principiella synpunkter tillräckligt har belyst de spörsmål, som i detta sammanhang upptagits till debatt och som gå utanför ramen för den sedan 1937 pågående utredningen. Det är rätt naturligt, att jag delvis ur försäkringsmannens synpunkt velat belysa dessa frågor. Jag har dock väsentligen talat i egenskap av reservant inom utskottet. Ur särskilt försäkringsmannasynpunkt vill jag likväl än en gång understryka, att vi försäkringsmän äro väl medvetna om att brister föreligga inom svenskt försäkringsväsende. Vi äro fast beslutna att så snart som möjligt komma till rätta med dessa brister. I vilken anda vi anse, att detta bör ske, ber jag att få ge uttryck åt med slutorden i mitt anförande. Det sägs på ett ställe i utskottets motivering, att det med rätta sagts, att livförsäkringens egentliga syfte är socialpolitik. Jag tror, att utskottet därvid haft i åtanke ett yttrande som en gång fällts av en svensk storman inom försäkringsväsendet. Det kan enligt min mening vara skäl att komplettera detta uttalande med en erinran om det motto för svenskt försäkringsväsende, som denne samme framsynte och framgångsrike försäkringsman Sven Palme på sin tid uppställde. Detta motto lyder: »Försäkringen är till sitt väsen vetenskap, till sin verksamhet måste den vara affärsmässig och till sitt mål är den socialpolitik.» I vetenskaplig metodik, i affärsmässig drift och i social syftning tyckte sig denne försäkringsman således se försäkringsrörelsens — åtminstone den frivilliga försäkringsrörelsens — rätta väg mot allt större effektivitet och ändamålsenlighet. Jag tror, att detta motto är en tes, som står sig ännu i dag.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till den vid detta utlåtande fogade reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Fahlman, Wiberg, Birke, Andersson* i Gisselås, *Olson* i Göteborg, *Gezelius, Lindmark, Henriksson* och *Ljungberg.*

Herr **Werner:** Herr talman! Någon dag före midsommar höll herr Vougt ett anförande i denna kammare, vari han riktade en bekymrad varning till den borgerliga oppositionen att inte i onödan oroa näringslivet och företagarna. Denna varning skulle ha haft ett större värde, om den hade uttalats i god tid vid riksdagens början av herr Vougt och då till hans egna partivänner.

Det kan inte hjälpas, att man måste påpeka att denna riksdag i sitt arbete burit prägel av det stora majoritetspartiets olika krav på förstatligande av vissa områden inom näringslivet. Dessa krav måste utan tvekan skapa oro hos företagare och näringsliv. Detta framgick även av det anförande, som herr Lundstedt nyss höll i denna fråga, där han i viss mån rörde sig på samma tankebanor som herr Vougt i en debatt före midsommar. Den deklaration, som herr Lundstedt nu avgav, skulle emellertid säkerligen ha fått ett betydligt större värde, om den kommit från det socialdemokratiska partiets verkliga ledning.

Under arbetet vid denna riksdag ha vi kommit fram till principskiljande linjer, där vederbörande partier även med den bästa förhandlingsvilja inte kun-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

nat biträda en kompromisslösning utan att uppgiva väsentliga grundåskådningar. Från det socialdemokratiska partiet har det inte visats tillräcklig vilja att beträda just förhandlingsvägen, utan detta parti har gått efter en viss följdriktig linje utan att ta hänsyn till vad minoriteten hyst för uppfattning i de olika frågorna.

Jag vill i detta sammanhang göra en liten erinran om vad som gång på gång inträffade under mina första riksdagsår, då det socialdemokratiska partiet ännu befann sig i minoritet. Flera gånger uppträdde då vår nuvarande statsminister, Per Albin Hansson, och riktade i logiska satser olika maningar till majoriteten att ta viss hänsyn till minoriteten. Jag tror, att de av Per Albin Hansson då framförda kraven skulle nu med ett visst berättigande kunna returneras till dem det vederbör just nu.

Vi ha här i denna fråga kommit in på ett delikat principiellt spörsmål. Jag vill då till en början villigt erkänna, att staten och statsdriften ha sitt givna berättigande på mycket stora områden, när det gäller exempelvis utnyttjande av samhällets gemensamma värdekällor, driften av våra järnvägar, det huvudsakliga utnyttjandet av våra vattenfall. Beträffande våra mineraltillgångar måste det anses vara riktigt att staten har en direkt näringsutövande verksamhet liksom ett kontrollerande inflytande. Så småningom måste man emellertid komma fram till en gränsdragning gentemot det enskilda näringslivet, som måste lämnas tillräckligt fritt utrymme för att den enskilde individen med stöd av sin egen företagarvilja såsom egen företagare skall kunna åt sig själv och nationen skapa ett fullgott försörjningsunderlag. Jag kan nämligen inte tänka mig annat än att individens läggning är sådan, att den dag, som han inte i tillräcklig utsträckning kan skörda avkastningen av sitt produktiva arbete, kommer han att dämpa sin initiativlust, vilket i själva roten kan skada viljan till produktion.

Detta är min bestämda uppfattning, som jag måste ge uttryck åt i detta ögonblick, då vi stå inför så ovissa framtidsförhållanden, som vi för närvarande ha. Det gäller nu att spänna alla krafter till ökat värdeskapande och ökad produktion. Jag tror inte, att vi få en god grund att bygga på i utgångsläget, om vi skada individens vilja till ökad produktivitet. Det gäller att nu utnyttja nationens värdetillgångar men samtidigt också skapa grundvalen för en berättigad levnadsstandard i detta land.

I ett mycket stort antal frågor har riksdagen i år kommit fram till krav på utredningar rörande förstatligande. Jag skulle kunna räkna upp ett tiotal olika sådana frågor, där man trängt in även på produktionslivets område. Man har visserligen formellt endast krävt utredningar, men man döljer det verkliga syftet bakom den ganska slitna frasen om förutsättningslös utredning. Det är inte många av dessa utredningars krav, som äro verkligt förutsättningslösa, ty de äro bundna vid syftet att utredningarna skola leda fram till ett förstatligande. Det är på denna punkt, som de olika partiernas åsikter skilja sig.

I just förevarande fråga, där det varit möjligt att åtminstone i vissa avsnitt överväga ett annat ställningstagande än nu skett, har möjlighet till kompromiss inte funnits, framför allt på grund av att frågans läge inte varit sådant, att det kunnat anses vara riktigt att nu kräva en omedelbart förnyad utredning. Såsom tidigare framhållits, har den nu ända sedan 1937 pågående utredningen haft till uppgift att verkställa utredningar på olika områden inom försäkringsväsendet. Första lagutskottet har ju nu i remiss till denna utredning begärt dess yttrande, som sedan överlämnades till utskottet i slutet av februari. Denna utredning, i vilken för övrigt huvudmotionären själv sitter som ledamot, förklarar i sitt yttrande till utskottet, att dess arbete fortskridit så

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

långt, att betänkande jämte lagförslag beräknas kunna framläggas under innevarande år. Av utredningen behandlas enligt dess yttrande i ärendet i huvudsak följande problemkomplex; nämligen: 1) koncessionsfrågan, 2) livförsäkringens tekniska bestämmelser, 3) särskilda spörsmål rörande folkförsäkringen, 4) särskilda spörsmål rörande tjänstepensionsförsäkringen, 5) särskilda spörsmål rörande ränte- och kapitalföräkringsanstalterna, 6) kapitalplaceringsfrågan, 7) tillsyningsmyndighetens befogenheter, 8) vissa spörsmål rörande läns- och häradsbolagen, 9) skattespörsmål samt 10) bolagsrättsliga bestämmelser.

Försäkringsutredningen har vidare framhållit att den »åsyftar att — inom den i direktiven angivna ramen — åstadkomma rationalisering av den enskilda försäkringsverksamheten för att därmed främja försäkringstagarnas intresse. I detta syfte kommer utredningen att beträffande ovan angivna frågor föreslå en genomgripande omarbetning av lagstiftningen i ämnet.»

Nog tycker man, att det strider mot gängse vedertagna principer i riksdagens åtminstone förutvarande arbetsformer, att man, med vetskap om att en statlig utredning försiggår, som dessutom förklarat sig kunna avlämna ett vittgående yttrande inom den närmaste framtiden, inte avvaktar resultatet av detta arbete. Vad som mest förvånar mig är, att huvudmotionären i denna fråga, som tillika är ledamot av den nu pågående utredningen, är villig att kasta hela sitt mångåriga arbetsresultat under bordet genom att begära en helt och hållet ny utredning. Detta är enligt min mening mycket anmärkningsvärt.

Om förevarande motioner avlämnats åtminstone ett år senare än vad som nu skett — då man således haft möjlighet att med ledning av den nu pågående utredningens resultat se vad som återstår att utreda — hade kanske hela frågan, åtminstone för många av oss, kommit i ett annat läge. Som saken nu ligger till har man inte kunnat undgå att skönja en annan avsikt med ifrågavarande motioner än att enbart utreda problemen. Man syftar nämligen till ett realiserande av ett visst program.

Då vi nu behandla denna fråga, bör man kanske först konstatera, att själva huvudfrågan bör uppdelas i två stora delar, nämligen å ena sidan liv- och olycksfallsförsäkring, som båda var för sig ha en social innebörd, samt å andra sidan sak- och egendomsförsäkring. Jag skall emellertid lämna hela det förstnämnda avsnittet åsido. Jag vill dock nämna, att jag kanske inte helt kan instämma i vad den närmast föregående talaren i det avseendet anförde. Det finns nämligen enligt min uppfattning här områden, där staten genom en obligatorisk socialförsäkring har en given uppgift att fylla. Jag tror likväl inte, att denna uppgift nödvändigtvis måste kollidera med det frivilliga försäkringsskydd, som finns genom den enskilda försäkringsverksamheten.

Jag vill främst säga några ord om den form av försäkringsverksamhet, som intresserar oss jordbrukare i allra högsta grad, nämligen sak- och egendomsförsäkring. Den näringsgrupp, som jag tillhör, har — vilket även framgick av den närmast föregående talarens anförande — på detta område varit banbrytande. Mycket tidigt bildades s. k. socken-, härads- och länsbolag för beredande av brand- och husdjursförsäkringsskydd. Dessa bolag ha så småningom vuxit till en storleksordning, som är ganska imponerande. Man kan inte säga, att det i dessa bolag inte råder demokratiska arbetsformer. Det är inte lönt att komma och påstå något sådant, ty dessa läns-, härads- och sockenbolag ledas av män, som försäkringstagarna själva utsett, och de ledande posterna i dessa företag betraktas som förtroendeuppdrag. Här ges inte rum för några höga direktörslöner, och här kan man inte heller slå ned på att organisationen medför en dyrbar driftsform och inte heller på att försäkringsskyddet är ineffektivt. Det kan inte påvisas att något av dessa företag — det är för-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

resten alldeles felaktigt att betrakta dem såsom bolag; de äro egentligen endast ekonomiska föreningar — inte ha kunnat fylla sina förpliktelser.

Vad sedan beträffar försäkringspremiernas storlek och det sätt, på vilket försäkringstagarnas intressen tillgodoses i dessa företag, är det uppenbart, att man i det fallet inte kan komma längre, framförallt inte genom en statlig försäkringsverksamhet. Jag skulle kunna visa på ett länsföretag på brandförsäkringsområdet, som lär ha kommit ned till en försäkringspremie på 30 öre per 1 000 kronor. Jag undrar om man kan komma längre i det hänseendet? I varje fall torde försäkringspremierna i medeltal hålla sig omkring 1 krona per 1 000 kronor, vilket måste betraktas som ytterst billigt.

Jag är förvissad om att talesmännen för utskottsmajoriteten komma att säga, att de aldrig avsett att dessa företag skola tagas med vid ett eventuellt förstatligande eller kanske inte ens beröras av en centralisering. Jag är inte så alldeles övertygad om den saken, ty det föreligger i denna fråga ytterligare en motion, avgiven från kommunistiskt håll, vari det direkt kräves, att försäkringsväsendets organisation skall centraliseras genom ett förstatligande. Egentligen borde utskottsmajoriteten i sitt slutyrkande ha erkänt, att dess utlåtande även innebär ett bifall till denna motion eller i varje fall utformats med tanke på densamma i stället för att flytta ned den och endast ange, att den blivit besvarad genom vad utskottet förut anfört. I varje fall tror jag, att om vi ha att motse en allomfattande socialisering av försäkringsväsendet, kommer en sådan även att beröra våra sakförsäkringsföretag.

Jag tror emellertid inte, att detta skulle lända till någon särskilt rationell anordning. Om vi se på erfarenheterna under kriget, då varje olyckshändelse eller åtminstone ett mycket stort antal olyckor som skett ha varit föremål för reglering i försäkringsavseende, har det väl i övervägande grad inträffat, att dessa regleringar skett efter rättslig prövning. Om en brand uppstår, vilket ju händer rätt ofta ute i landet, går det i dessa mindre företag till så, att någon medlem av brandförsäkringsbolagets styrelse ringer upp någon kunnig och erfaren byggmästare i orten och ber honom hjälpa till vid bedömandet av skadorna. Därefter sker en värdeuppskattning av dessa skador och så betalas beloppet ut. Men hur komma dylika ting att gestalta sig, om sådana regleringar skola ske genom staten? Ja, med den ofrihet och med den brist på säkerhet, som kännetecknar statstjänstemän — de kunna ju långt i efterhand bli föremål för ett ansvarsutkrävande — skulle en statstjänsteman knappast våga verkställa en skadereglering med mindre än att rättsinnebörden hade reglerats genom laga dom. Det är obestridligt, att statsdrift medför en byråkratisk anordning, som inte främjar en praktisk tillämpning av gällande bestämmelser, och det kan hända att ärendena så småningom drunkna i en fullkomlig papperskvarn. Jag har velat belysa denna del av försäkringsverksamheten och fastslå, att den arbetar under så pass tillfredsställande och demokratiska former, att vi inte önska få den byråkratiska form, som åtföljer statsdriften, dragen såsom en utvecklingshämmande tvångströja över dess framtida verksamhet.

Jag skulle kunna anföra bevis för att den privata försäkringsverksamheten även när det gäller olycksfallsförsäkringen med mycket stor framgång kan konkurrera med statsverksamhet. Vi ha ett mycket omfattande företag, som heter Svenska lantbrukarnes olycksfallsförsäkringsbolag, som ju har vuxit fram på grund av nödvändigheten att frigöra sig från det alltför byråkratiska system, som åtminstone i början karakteriserade riksförsäkringsanstaltens verksamhet. Detta företag dirigeras av andelsägarna själva. Jag tror att styrelseledamöterna där icke ha annan ersättning än 30 kronor för en samman-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

trädesdag och att styrelseordförandens arvode icke torde belöpa sig till mera än 2 500 kronor om året. Det kan således icke heller i detta sammanhang göras gällande, att försäkringstagarnas premier användas på ett otillbörligt sätt till styrelse och direktörslöner.

Jag har påvisat, att ett av huvudskälen till att jag inte kunnat biträda utskottsmajoritetens uppfattning är, att jag ännu inte haft möjlighet att granska eller taga del av de resultat, vartill den redan nu arbetande försäkringsutredningen har kommit. I övrigt ställer jag mig så ytterst tveksam till det syfte, som utredningskravet avser att fylla — inte till själva kravet i och för sig, ifall utredningen sker objektivt — nämligen ett förstatligande av försäkringsväsendet, att jag icke kan annat än yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Häruti instämde herr *Andersson* i Dunker.

Herr **Hermansson:** Herr talman! Jag skall inte här upprepa de argument, som framförts i de motioner och i det utskottsutlåtande, som nu äro föremål för kammarens behandling. Jag skall inte heller plåga kammaren med att på detta sena stadium av riksdagen uppta till bemötande mer än några mycket få av de skäl, som anförts mot det i motionen framförda utredningskravet. Jag anser mig emellertid nödsakad att på ett par, tre punkter närmare granska den motivering, som presterats till förmån för reservanternas avslagsyrkande.

Jag vill då gärna ge herr Ljungqvist det erkännandet, att särskilt tonen i hans anförande på ett mycket förmånligt sätt skilde sig från ett yttrande som avgivits av »Svenska Försäkringsbolags Riksförbund» och som i en 76-sidig broschyr spritts ibland den svenska allmänheten. Jag tyckte mig också finna, att herr Ljungqvist inte heller i fråga om de framförda argumenten helt och hållet ville solidarisera sig med författarna till det nämnda yttrandet. Detta befriar mig från att ödsla någon längre tid på detta aktstycke. Jag vill om detsamma endast säga att det är tydligt för var och en, att författarna uteslutande ha talat i egen sak och att man också bör värdesätta aktstycket med hänsyn härtill. Jag skulle också kunna konstatera, att författarna själva i väsentliga stycken slå ihjäl sina egna påståenden genom att på det ena stället i sin skrift erkänna förhållanden, som de på andra ställen blankt förneka.

Först några ord om de invändningar, som framförts mot den nu begärda utredningen, av den anledningen att det redan pågår en utredning på försäkringsområdet. Även jag anser det fullt riktigt, att man inte skall begära en utredning av något slag, för så vitt det pågår en utredning i samma ämne, som helt täcker den utredning som begäres. Det är emellertid detta som inte är fallet när det gäller den pågående försäkringsutredningen. Den nu sittande utredningen har sina direktiv att följa, och dessa direktiv ha givit utredningen en ganska snävt begränsad befogenhet. Jag vill i detta sammanhang påpeka att utredningsmännen själva i sitt yttrande till motionerna göra följande uttalande: »I detta sammanhang bör understrykas, att genomförandet av de bestämmelser, som försäkringsutredningen ämnar föreslå, icke i något avseende torde föregripa den av motionärerna påyrkade utredningen.» Om herr Werner hade lagt märke till denna passus i yttrandet, tror jag inte att han skulle riktat fullt så skarpa anmärkningar mot mig för att jag samtidigt som jag är medlem av utredningen likväl har undertecknat den motion, vari nu påyrkas en annan och mycket längre gående utredning.

Herr Werner läste även upp en förteckning över de frågor, som äro föremål för utredningens behandling. Jag vill med anledning härav säga att denna förteckning upptager de frågor, som mer eller mindre lätt beröras av den

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

utredning som nu pågår. Utredningens förslag torde dock inte komma att slutgiltigt lösa någon av de uppräknade frågorna. Jag vill också säga herr Werner, att det inte alls har varit min mening att kasta resultatet av den pågående utredningen »under bordet» utan alldeles tvärtom. Jag är nämligen fullt ense med utredningens övriga ledamöter i det avseendet, att jag anser, att de förslag som den pågående utredningen i slutet av detta år kommer att framlägga, omedelbart eller åtminstone så snart som möjligt böra föreläggas riksdagen. De ändringar i försäkringslagen, som komma att föreslås, äro emellertid mest av teknisk natur. Framför allt är det livförsäkringsproblem, som behandlas, under det att sakförsäkringen nästan helt och hållet lämnas utanför. En så viktig sak som premiesättningen inom skadeförsäkringen beröres t. ex. inte, och skadeförsäkringen kommer inte att undergå någon väsentlig förändring genom det förslag som utredningen kommer att framlämna. Däremot kommer utredningen med en hel del förslag beträffande livförsäkringen, som kunna sägas vara av ganska genomgripande natur. Men dessa förslag lösa inte heller livförsäkringens problem mer än till en del. Det är således ett missförstånd som reservanterna göra sig skyldiga till då de tro, att min mening har varit att lägga hinder i vägen för att den pågående utredningens förslag skola föreläggas nästa års riksdag. Det är för övrigt nödvändigt att utredningens förslag så snart som möjligt kommer på riksdagens bord, därför att det är en av utredningens viktigaste uppgifter att bringa försäkringslagen i överensstämmelse med den aktiebolagslag, som antogs av förra årets riksdag. Jag tror också att en hel del andra av de av utredningen ifrågasatta bestämmelserna i framtiden torde komma att bli behövliga, även om försäkringsverksamheten i enlighet med motionärernas och utskottets förslag blir föremål för en mera genomgripande reformering. Reservanterna behöva således inte alls bekymra sig för den pågående utredningens skull. Den kommer att fullföljas, och dess resultat komma också att framläggas fullkomligt oberoende av den utredning, som nu begäres.

Reservanterna ha också velat göra gällande, att motionärerna bland annat avse att rikta ett dråpslag emot de lokala småbolagen. Man förutsätter — jag förmodar att detta mest sker av taktiska skäl — att dessa bolag skola komma att utplånas, om en centralisering av försäkringsverksamheten skulle komma till stånd. Jag kan inte fatta annat än att man härigenom vill skjuta fram de små bolagen för att skydda de större försäkringsbolagen. Motionärerna ha inte levererat någon kritik emot de lokala bolagen. Jag erkänner gärna att dessa bolag åtminstone i regel tillhandahålla ett betydligt billigare försäkringsskydd än riksbolagen i allmänhet göra. Försäkringstagarna sakna inte heller inflytande på ledningen av dessa mindre företag. Om det endast hade gällt att ta ställning till dessa mindre bolags verksamhet, hade det inte förelegat något försäkringsproblem i egentlig mening att ta ståndpunkt till. De mindre bolagens verksamhet skapa inga problem av sådant slag som de stora riksbolagen och deras verksamhet. Om man bortser ifrån de lokala brandbolagen ha ju dessa mindre bolag en mycken liten betydelse jämfört med de stora riksbolagen. Detta framgår ju framförallt därav, att både läns-, härads- och sockenbolagen tillsammans ha så liten andel som mellan tre och fyra procent av den sammanlagda premieinkomsten i landet. Detta utesluter dock inte att även deras problem kunna komma att diskuteras i ett större sammanhang, om hela frågan kommer upp till utredning, vilket jag förmodar blir fallet. Och jag skulle vilja säga herr Werner att om han även i fortsättningen ser till, att dessa små bolag komma att skötas lika bra som hittills, föreligga alla utsikter för att dessa bolag skola få fortsätta sin verksamhet på åtminstone i stort sett samma sätt som tidigare.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

En sak som särskilt framhållits av motståndarna till det nu framställda utredningskravet är att konkurrensen emellan försäkringsbolagen skulle spela en så oerhört stor roll för premiesättningen. Jag medger mycket villigt, att konkurrensen spelar en ganska stor roll för premiesättningen fastän kanske i motsatt riktning mot vad motståndarna till utredningskravet avsett. Den konkurrens, som nu äger rum, bidrager nämligen i stort sett inte till att *sänka* premienivån utan till att *höja* den. Inom livförsäkringen är ju som alla veta all priskonkurrens direkt förbjuden. Och det finns åtminstone ett bolag, som offentligt har klagat över att det tvingas att avkräva de försäkrade högre avgifter än ledningen själv anser skäliga. Samtliga livbolag måste således sälja standardprodukter till enhetspriser. Någon priskonkurrens får inte förekomma. Försäkringsbolagen kunna dock icke ensamma göras ansvariga för detta förhållande, som tillkommit genom beslut från statsmakternas sida.

Jag förnekar icke heller, att det inom skadeförsäkringen förekommer en viss priskonkurrens. De s. k. nontariffbolagen hålla i allmänhet något lägre premier än tariffbolagen. Men det är inte alltid säkert att det är förmånligare att teckna en försäkring i ett bolag, som håller något lägre premier, än i ett bolag med högre premietariffer. Villkoren i övrigt kunna nämligen också vara olika, och vidare förekomma prisrabatter av olika slag, som kunna ge en viss kompensation för högre premier. Det säges i ett av de yttranden, som ha avgivits till utskottet med anledning av motionen, att de största förmånerna ibland kunna vara förbundna med de lägsta premierna. Jag vill inte utan vidare bestrida att så kan vara fallet, men det är dock ett ofrånkomligt faktum, att de bolag som hålla dyrare premier ha lika stora möjligheter att vinna och behålla kunder som de bolag som ha billigare premier. Om det nu verkligen förekomme en så knivskarp konkurrens som det göres gällande, borde ju de företag, som ha dyrare premier och mindre förmåner att bjuda, få minskade möjligheter att behålla och öka sin försäkringsstock.

Det säges också att allmänheten nu har möjlighet att vända sig till de försäkringsinrättningar, som kunna sälja sina tjänster för det billigaste priset. Teoretiskt sett har allmänheten denna möjlighet. Men var skall allmänheten få upplysning om vilket bolag som i verkligheten är det billigaste och bästa? Det står i varje fall inte i min förmåga att upptäcka detta, och jag tror inte heller att herr Ljungqvist så försäkringsdirektör han är kan stiga upp och säga, att det eller det bolaget är bättre och billigare än alla de andra. Det kan inte bestridas att det i regel är de stora tariffbolagen, som hålla de högsta premiesatserna, men som likväl ha de största försäkringsstockarna. När det förhåller sig på det sättet, måste det betyda, att priskonkurrensen emellan skadeförsäkringsbolagen åtminstone hittills inte har haft någon större betydelse. En i verklig mening fri konkurrens brukar i enlighet med de nationalekonomiska reglerna verka så, att det företag, som tar mera betalt för sina varor eller tjänster än andra, antingen tvingas att sänka sina priser eller också måste gå under. Så gick det också till på den tid, då det ännu fanns någonting som gjorde skäl för namnet fri konkurrens. Nu existerar denna fria konkurrens i stort sett endast i de borgerliga tidningarnas ledarespalter och i den politiska vulgäragitationen. Men i gengäld äro lovsångerna där till den försvunna skönheten så mycket starkare. Och i fråga om skadeförsäkringsbolagen kommer man nog sanningen närmast, om man vänder på ett bekant talesätt och säger att »den finnes ej mer men den synes ändå». Det vill med andra ord säga att bolagen äro mycket angelägna om att få det att se ut som om det existerade en verkligt fri konkurrens på försäkringsområdet, fastän denna konkurrens hämmas av alla möjliga överenskommelser och band.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Svenska försäkringsbolagens riksförbund säger för övrigt i sitt till utskottet avgivna yttrande, att »försäkringsväsendets målsmän ha redan tidigt insett, att denna ohämmade konkurrens förbjuder sig själv ur synpunkten av kravet på försäkringsföretagens solvens». Detta uttalande stämmer icke vidare bra överens med det ideliga lovsjungandet av den fria konkurrensen. Det faller sig nämligen litet svårt att göra gällande, att konkurrensen kan på samma gång vara både fri och bunden. Det har alltid varit bolagsledningarnas åstundan att hämma den fria konkurrensen så mycket som möjligt. Att detta också fortfarande är fallet, bevisas bäst av de många sammanslutningar och överenskommelser, som existera inom försäkringsväsendet. Ett försäkringsbolags ledning kan knappast företaga sig något utan att vara tvungen att taga hänsyn till den mängd avtal och överenskommelser, som träffats mellan de olika bolagen.

Det främsta syftemålet med detta samarbete synes vara att bevara bolagens solvens, och detta kan ju i och för sig sägas vara ett mycket gott syfte. Det kan icke heller bestridas, att bolagens strävanden i det avseendet varit mycket lyckosamma. Hur många försäkringsbolag vi än få, hur många branschaffärer dessa bolag än bedriva och hur våldsam konkurrensen om försäkringsobjekten än må vara, kan våra bolagsledningar likväl alltid hålla försäkringspremierna på en sådan nivå, att affären under alla förhållanden går ihop. Om ett försäkringsbolag väl kommit i gång, går det sedan av sig självt. Systemet verkar på det sättet, att alla bolag, även de sämst skötta, skola kunna klara sina affärer. Är det någon, som kan minnas, att ett skadeförsäkringsbolag här i landet tvingats att upphöra med sin verksamhet? Jag kan icke påminna mig, att sådant skett — i varje fall icke under senare tid. Det är naturligtvis också tur för försäkringstagarna att icke det ena bolaget efter det andra går över styr och blir urståndsatt att fullgöra sina förpliktelser mot den försäkrade allmänheten. Men om det existerade någon verkligt fri konkurrens, skulle väl ändå åtminstone ett eller annat av de svagaste och sämst skötta bolagen tvingas att upphöra med sin verksamhet. Om något sådant inträffade, kunde det för övrigt ordnas på ett sådant sätt, att försäkringstagarna inte behövde vidkännas några förluster. De svagare bolagen kunde ju t. ex. uppgå i något av de större.

Den främsta anledningen till att omkostnaderna sluka en så oproportionerligt stor del av premieintäkterna är just *det stora antalet bolag och försäkringsbranscher*. Jag kan exempelvis nämna, att riksbolagen i fjol kommo upp till icke mindre än 431 olika branschaffärer, och härtill kommer vidare den stora mängden av lokala småbolag. Det är tämligen självklart, att svenska folket icke kan ha behov av alla dessa försäkringsanstalter med alla sina försäkringsorganisationer. Då bolagens samarbetspolitik helt enkelt synes gå ut på att samtliga bolag, även de svaga och sämst skötta, skola i fortsättningen kunna bevara sin solvens, blir följden helt enkelt den, att allmänheten tvingas att betala kostnaderna för att uppehålla och underhålla denna mängd överflödiga och högst dyrbara företag.

Det är framför allt denna omständighet, som givit näring åt kravet på en socialisering av all försäkringsverksamhet. När detta krav på sista tiden vuxit allt starkare, beror det på att försäkringsbolagens allsmäktiga ledning saknat vilja eller förmåga att åstadkomma ett annat sakernas tillstånd. Försäkringsrörelsens målsmän hava i stället mobiliserat alla sina krafter till att försvara den rådande organisationen. De ha t. ex. under detta år skickat ut flygblad och annonser till landets alla tidningar för att övertyga allmänheten om försäkringsbolagens förträfflighet i alla avseenden. Detta för att bevisa,

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

hur dumt det skulle vara, om medborgarna genom statsmakternas försorg skulle beredas ökat inflytande på förvaltningen av sina egna hos försäkringsbolagen placerade penningmedel. Jag syftar givetvis på den av försäkringsbolagens riksförbund genomförda agitationskampanj, som alltigenom varit av rent politisk karaktär och företrädesvis riktar sig mot arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Det förnämsta argumentet i denna propaganda har varit, att allmänheten måste slå vakt om den härliga frihet, som det privata försäkringsväsendet har att bjuda, men som skulle förvandlas till det ohyggligaste tvång, om medborgarna själva skulle, helt eller delvis genom sina egna organ, taga hand om de ekonomiska angelägenheter, som försäkringsbolagen nu ombestyra mot en ganska rundlig betalning. Vilken frihet har den försäkrade allmänheten att förlora? Var och en har visserligen frihet att anlita det bolag, han finner lämpligt. Men vilket bolag han än väljer, har han ändå ungefär lika liten möjlighet att kunna påverka ledningens beslut utom, då det gäller de omtalade lokala småbolagen, som dock icke äro i stånd att sörja för mera än en mycket obetydlig del av svenska folkets försäkringsbehov. Försäkringstagarnas frihet är således i verkligheten icke mycket värd. Däremot är det ganska självklart, att en helt eller delvis genomförd socialisering eller endast införandet av en effektiv statlig kontroll skulle göra slut på bolagsledningarnas frihet att i stort sett bestämma över de olika försäkringskollektivens angelägenheter. Det är också lika självklart, att denna lilla krets skulle komma att bittert sakna den förlorade friheten.

Ett exempel på hur försäkringsbolagens ledningar anse sig kunna utnyttja den frihet, som lagen ger dem, utgör just den nyss omnämnda politiskt betonade kampanj, som försäkringsbolagens riksförbund fört under detta år. Det är riksförbundet, som står för denna propaganda, men det är ändå självklart, att det i längden blir försäkringstagarna, som få betala kostnaderna för t. ex. den bekanta pamfletten med frihetshjälten Engelbrekt och åsnan från Costa Rica eller de politiskt färgade annonserna i tidningspressen. Flertalet försäkringstagare ogilla med säkerhet syftet med detta slags propaganda, men de tvingas likväl att deltaga i kostnaderna för densamma. De tvingas således vara med om att betala för en politisk kampanj, som *riktar sig mot dem själva.* Nog är det väl ändå ett rimligt krav, att medborgare, som tillhöra vissa partier eller grupper, vilka anklagas i en partipolitisk debatt, icke skola tvingas att betala motpartens krigskostnader. Det är dock just detta, som skett i det nu påtalade fallet. Jag skall icke närmare gå in på innehållet i den nämnda broschyren, men jag vill dock ha sagt, att spridningen av densamma icke bidragit till att stärka försäkringsrörelsens anseende utan tvärtom. Jag tror till och med, att denna pamflett öppnat mångas ögon för behovet av en annan och bättre ordning på försäkringsväsendets område. Jag kan således förklara mig fullt nöjd och belåten med riksförbundets propagandakampanj, fastän jag dock måste uttala mitt bestämda ogillande av att den försäkrade allmänhetens pengar kunna få användas för så ovidkommande ändamål som i detta fall har ägt rum.

Det har också under diskussionen uttalats farhågor för att, om vi skulle besluta om socialisering av en eller flera försäkringsgrenar, staten skulle komma att göra försäkringen till ett skatteinstrument, d. v. s. komma att lägga en särskild skatt på försäkringstagarna. Jag tyckte mig höra, att också herr Ljungqvist var inne på den linjen. Jag vill med anledning av detta säga, att en del okunniga människor utanför riksdagen möjligen skulle kunna låta sig påverkas av dylika skrämskott, men nog är det väl ändå otroligt, att någon av riksdagens ledamöter skulle kunna tro på sådant tal. Om statsmakterna skulle

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

komma på den befängda idén att lägga en särskild skatt på försäkringstagarna, kan ju detta redan nu göras oberoende av alla socialiseringsåtgärder. Det behövdes blott att riksdagen beslutade att lägga omsättningsskatt på försäkringspremierna, och därmed vore den saken klarad. En del försäkringsgrenar äro också redan socialiserade, men kan någon påstå, att herr Wigforss pressat ut någon extra skatt av våra folkpensionärer eller av de hundratusentals människor, som tillhöra den obligatoriska olycksfallsförsäkringen? I själva verket gynnar staten försäkringstagarna på det sättet att de få i sin självdeklaration göra avdrag med upp till 200 kronor för utbetalade försäkringspremier, och det har icke ens varit fråga om att denna förmån skulle tagas bort. Att staten skulle komma att handla på ett annat sätt, om en del försäkringsgrenar skulle bli socialiserade, det är väl ändå ganska otänkbart.

Huvudinvändningen mot motionerna och mot det i utskottsutlåtandet framställda förslaget är, att den utredning, som föreslås, syftar till ett förstatligande, och ett så vådligt experiment vill man icke vara med på. Här föreslås nu varken i motionerna eller av utskottet, att försäkringsväsendet omedelbart och i ett sammanhang skall överföras till staten. Vad som föreslås är en allsidig utredning för att åstadkomma en genomgripande centralisering och rationalisering av hela verksamheten samt att man därvid även skall till omprövning upptaga frågan om ett eventuellt förstatligande. Det är omöjligt att på detta stadium säga någonting om den blivande utredningens resultat. Men det är ganska märkligt, att de, som själva äro så övertygade om den privata företagsamhetens överlägsenhet gentemot varje verksamhet i allmän regi, äro så förfärligt rädda för att låta de olika systemen vägas emot varandra i syfte att få fram det bästa och ändamålsenligaste. Äro opponenterna verkligen innerst inne osäkra på att en sådan vägning icke skulle utfalla till de privatägda och privatstyrda företagens förmån? I varje fall är det ännu alldeles för tidigt att på detta stadium göra skrämseln för busen, staten, till ett huvudargument i diskussionen. Det kan vara tids nog att taga fram socialiseringsspöket, då utredningen en gång blivit verkställd. Det blir väl tid att resonera om statens eventuella förmåga eller oförmåga att taga hand om försäkringstagarnas angelägenheter, då den frågan en gång blir aktuell.

Motionärerna begära, att det i första hand skall undersökas om försäkringsverksamheten bedrives på ett sådant sätt, att det kapital och den arbetskraft, som försäkringsbolagen förfoga över, användas på ett fullt effektivt och ur social synpunkt tillfredsställande sätt. Motionärerna vilja vidare ha svar på frågan, om det är önskvärt och lämpligt, att de kolossala belopp, som uppsamlas från miljoner fattiga medborgare i form av försäkringspremier, skola förvaltas i enlighet med privata företagarsynpunkter, eller om samhället skall göra sitt inflytande gällande i fråga om förvaltningen av dessa medel. Man tycker ju att till och med de borgerliga partierna skulle kunna vara med om en sådan förutsättningslös utredning. Men om man nu på borgerligt håll är så absolut tvärsäker på att vad som uträttas av de statliga organen måste bli av undermålig beskaffenhet, hur kan man då tolerera, att staten överhuvud taget får driva något slag av ekonomisk verksamhet? De statliga monopol, som existera här i landet, infördes visserligen på den tiden, då det fanns en kompakt borgerlig majoritet i riksdagen, och jag har icke heller kunnat märka någon verklig ånger över det avsteg från dygdens väg, som då togs. Men om man på borgerligt håll tror på den enskilda företagsamhetens absoluta överlägsenhet över varje slag av statlig drift, varför kommer man icke då med förslag om att t. ex. post, telegraf, statens järnvägar o. s. v. skola upphöra att vara statliga företag och överlämnas till enskilda bolag? Eller är det möjligen så,

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

att man anser, att man just nu kommit till ett bestämt lagom i fråga om statsdrift, så att man icke får gå ett enda steg längre. För övrigt hyser jag den uppfattningen oavsett vilket resultat, den blivande utredningen kommer till, att försäkringsväsendet har till uppgift att tillhandahålla tjänster av sådant slag, att det absolut icke kan vara självklart, att verksamheten alltid och på alla områden skall bedrivas av enskilda företag.

En annan invändning mot ett statsdirigerat försäkringsväsende, som man ser hägra i fjärran, är, att en sådan åtgärd skulle innebära en våldsam byråkratisering av hela verksamheten. Jag medger, att det finns ganska mycket av stelbent byråkrati i våra statliga institutioner, och att byråkratien överhuvud taget gör sig alltför bred på många områden i vårt samhälle. Men denna byråkrati finns icke blott i de statliga verken — som också herr Ljungqvist själv betonade — utan den finns också i enskilda företag, och jag tror, att i synnerhet våra stora försäkringsbolag kunna upptaga en ädel tävlan med statens ämbetsverk i fråga om byråkratisk stelbenthet Det finns också gott om exempel på hur »stelbenta byråkrater» i statens verk gång efter annan förmåtts byta ut sin statstjänst mot väl avlönade platser i enskilda försäkringsbolag. Sådant har skett i ganska många fall, och jag är icke så säker på, att byråkratisjukan försvunnit därför att patienten blivit omplacerad i en annan miljö.

De som frukta all utveckling av den statliga verksamheten, synas utgå ifrån, att statsinstitutionerna alltid skola vara eviga och oföränderliga och att den smak, som de en gång ha fått, skall sitta i så länge världen består. Icke heller jag är nöjd med alla statliga institutioner och deras arbetssätt, men jag tror att också de statliga organen äro underkastade utvecklingens lagar. Det heter att staten är vi, och om statens organ icke arbeta på ett tillfredsställande sätt, så är det statsmakternas, d. v. s. vår egen uppgift att vrida rätt vad som är vrångt.

Det passar icke heller riktigt bra med verkligheten, då de borgerliga partiernas representanter vilja göra socialdemokraterna ansvariga för den existerande statsbyråkratien. De mest typiska representanterna för byråkratskrået stå oftast med bägge benen i det borgerliga lägret och känna tydligen större solidaritet med det privata näringslivets ledare än med arbetarklassen och folkmajoriteten.

Om vi emellertid ha statsorgan, som äro olämpliga för sin uppgift, så gäller det att göra dem lämpliga för sitt ändamål, och det finns ingen anledning att betvivla, att statsmakterna också skola finna de rätta metoderna för att helt eller delvis taga hand om försäkringsväsendet i vårt land, om detta kommer att befinnas vara det mest ändamålsenliga. Försäkringsverksamheten är icke något självändamål. Den har till uppgift att tjäna människorna i samhället, och det är därför samhällsrepresentanternas skyldighet att ordna denna angelägenhet på det sätt, som kan bli till det största gagnet för det stora flertalet medborgare.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande, varunder herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herrar *Gavelin* och *Witzell*.

Herr **Ljungqvist** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr förste vice talman! Jag begärde ordet vid en ganska tidig tidpunkt under herr Hermanssons anförande. Det har sedan dess tillkommit flera saker, som jag vill bemöta men som jag icke är i tillfälle att göra i en kort replik. Herr

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Hermansson sade emellertid, att det icke var fråga om att man nu skulle centralisera småbolagen. Det är dock ganska förlåtligt, om reservanterna fått det intrycket, att detta var avsikten, eftersom försäkringsinspektionen alldeles tydligt har fått samma intryck och t. o. m. förordar åtgärder i den riktningen.

Jag måste emellertid fråga mig vad det kan vara för egendomlig syn man har på denna sak. Man säger att man icke skall centralisera lokalbolagen. Hur skall man då göra med centralbolaget Landsbygdens försäkrings AB? Jag har icke fått något svar på den frågan. Och hur skall man göra med kooperationens försäkringsanstalter Folket-Samarbete? Det uppges, att det finns 141 riksbolag, som man vill socialisera. 100 stycken av dessa bedriva emellertid sin verksamhet rent lokalt eller ha begränsat den till vissa branscher, och de återstående 41 äro centraliserade till 27 olika arbetsenheter genom koncernering. Vad vill herr Hermansson? Vad vilja motionärerna? Vad vill utskottsmajoriteten? Jo, man vill icke centralisera vad som icke är centraliserat, men man vill centralisera vad som redan i stor utsträckning är centraliserat. Man vill icke ta hand om småbolagen, som icke ha vuxit sig så stora, men bolag, som redan äro i viss mån centraliserade och som vuxit sig starka, dem vill man ta hand om. Det kallas, herr Hermansson, socialisering.

Herr **Hermansson**, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Herr Ljungqvist talar om att försäkringsinspektionen för sin del har velat centralisera de omtalade småbolagen. Detta får ju stå för inspektionens räkning. För min del har jag icke sysslat med de s. k. småbolagen.

Herr Ljungqvist frågar vidare vad jag vill göra med de kooperativa försäkringsanstalterna och om jag fattade honom rätt även de omtalade småbolagen. Ja, jag svarar, att om jag visste hur man bäst skulle organisera dessa företag, så hade jag ju kunnat framlägga ett förslag därom direkt. Nu har jag i stället begärt en utredning, och det betyder att jag vill låta utredningen ge svar på frågan.

Beträffande frågan hur det kan gå ihop med ett förslag om centralisering av försäkringsrörelsen samtidigt som man eventuellt låter småbolagen stå kvar ocentraliserade, så vill jag säga, att om man icke alltför mycket rider på ord, så kan det väl mycket väl gå för sig, att småbolagen få fortsätta sin verksamhet även om försäkringsrörelsen i stort sett blir centraliserad. Man kan ju exempelvis centralisera genom att åstadkomma större samarbete mellan små enheter, som arbeta inom var sitt område. Men även den frågan anser jag, att den blivande utredningen får ge svar på.

Härefter yttrade:

Herr **Adolfsson:** Herr talman! I debatten såväl här som i tidningarna har från anhängarna av en utredning främst framhållits behovet av centralisering med avsikt att uppnå en rationalisering, som förbilligar förvaltningskostnaderna. Vidare har det framhållits, att det allmänna och därmed också försäkringstagarna böra tillförsäkras större kontroll över verksamheten än vad nu är fallet. I viss mån har också frågan om ett mera markant socialpolitiskt innehåll i försäkringsverksamheten uppställts. Jag menar för min del, att icke minst den sistnämnda frågeställningen, frågan om det socialpolitiska innehållet, är av synnerligen stor vikt. Att jag är benägen att särskilt vilja understryka detta betyder icke, att jag skulle anse kritiken beträffande till exempel förvaltningskostnadernas storlek vara obefogad. Det måste nämligen

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ligga i sakens natur, att dessa kostnader måste bli orimligt höga, när verksamheten är splittrad på en så stor mängd företag, som här är fallet. Varje försäkringsbolag måste ju ha en stor administrativ apparat med en hel rad direktörer, vice verkställande och biträdande direktörer, anskaffningschefer, aktuarier, jurister och läkare o. s. v. Att direktörerna icke nöja sig med vanliga grovarbetar- eller dikesgrävarlöner är ju känt. Redan den tidigare debatten om statsrådet Ewerlöf, som skulle ha 18 000 kronor enbart för att icke uppehålla sin direktörssyssla, visar ju detta.

Naturligtvis spelar icke mängden av direktörer den avgörande rollen i fråga om förvaltningskostnadernas storlek, men enbart uppgiften att 159 direktörer i våra försäkringsbolag tillsammans äro taxerade för över 5 miljoner kronor per år visar ju, att även den detaljen spelar åtminstone en viss roll. Om vi kunde inrätta ett statligt centralt verk, som fick hand om hela försäkringsverksamheten och som då hade en generaldirektör i spetsen och några tiotal byråchefer såsom bransch- eller avdelningschefer, så skulle vi spara miljoner trots den statliga byråkratien, som tyvärr ännu icke har kunnat övervinnas.

Jag anser emellertid icke, att den del av problemkomplexet, som jag nu har nämnt, är den väsentligaste, utan det väsentligaste är att den oerhörda splittringen bör bringas att upphöra och över allt annat att vinstintresset får vika för allmänintresset, d. v. s. vika för det socialpolitiska intresset. Jag skulle också vilja ha sagt, att hela denna fråga måste ses i samband med den samhälleliga och samhällsekonomiska utvecklingen i vårt land och i världen överhuvud taget. Den kan icke frigöras från detta.

Varför har då oväsendet blivit så stort just i denna fråga? Det är ju på det sättet, att tillhandahållandet av gas och elektricitet är en det allmännas angelägenhet. Det är en kommunens angelägenhet. Telefon och telegraf, spårvägar och på sistone i stor utsträckning järnvägarna äro det allmännas egendom. Att detta sedan, som herr Ljungqvist uttryckte det, utnyttjas för fiskaliska ändamål kan ju icke ändra något i fråga om den allmänt godtagna *principen,* att sådant bör vara allmän egendom. Brandväsendet, polisväsendet och den allmänna folkpensioneringen utgöra skydd för medborgarnas säkerhet i dessa olika avseenden. Frågan om en allmän sjukförsäkring står ju också som bekant inför sitt förverkligande. Ingen protesterar längre mot den princip, som i allt detta har tagit sig uttryck.

Varför har det då blivit så stort oväsen just i den fråga det här gäller? Jo, oväsendet förorsakas givetvis i stor utsträckning av den samhällspolitiska syn, som motståndarna till en utredning företräda, och i samband därmed av att det här rör sig om en utpräglat monopolistisk sammanslutning. Bakom försäkringsverksamheten i de stora bolagen, kanske framför allt då det gäller sakförsäkringen, stå de storfinansiella kretsarna kring storbankerna, och det är dessa, som nu se sin maktställning hotad med anledning av den socialdemokratiska och den kommunistiska motionen i riksdagen i denna fråga. De stora försäkringsbolagen äro att betrakta såsom hörnstenarna i storfinansens välde. Den kostsamma politiska propaganda, som försäkringsbolagen genomfört och som herr Hermansson nyss gisslade, visar att dessa storfinansiella kretsar frukta en skärpt offentlig kontroll över de väldiga kapitaltillgångarnas användning. Man vill med andra ord till varje pris vidmakthålla bolagsstyrelsernas makt. De tusentals medintressenterna ha ju ytterst litet att säga till om, fastän det här gäller en verksamhet, som synnerligen utpräglat är av den typ, som borde vara det allmännas. Försäkringsbolagen äga en betydande finansiell makt, bland annat som bekant 5 miljarder i fonder. Ett förstatligande synes oss vara motiverat också ur den synpunkten, att stats-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

makterna, även den kapitalistiska staten, ha behov av största möjliga inflytande över kapitalmarknaden.

Det har i det sammanhanget invänts, att staten dock har möjlighet att bestämma hur vissa försäkringsfonder skola placeras, till exempel i s. k. guldkantade obligationer eller i fastigheter. Detta är riktigt, men det måste väl ändå erkännas, att dessa placeringar dock äro bundna. Att en del av fonderna skulle ha lånats ut till staten, såsom herr Ljungqvist meddelade, förändrar till exempel icke det faktum, att det är försäkringskapitalismen, som i ganska stor utsträckning kontrollerar den svenska fastighetsmarknaden. Jag menar, att saken har alltså rätt stor betydelse också ur bostadspolitisk synpunkt, och att bostadspolitiken i sin tur har en väldig betydelse veta ju alla.

I samband med detta har det frågats, varför icke krav också rests på att insättarna i sparbanker och affärsbanker skola få avgörande inflytande på hur dessa företag placera insättarnas pengar. Frågan är egentligen något inkonsekvent, eftersom insättarna i bankerna dock förfoga över sina pengar, d. v. s. kunna återfå dem när de så begära. Försäkringstagarna däremot ha sina s. k. sparmedel bundna och sakna varje möjlighet att bestämma över dem. Det var dock i och för sig ändå bra att den frågan ställdes, ty vi vilja gärna ge svar på densamma. Från kommunistiskt håll svara vi, att försäkringskapitalisterna behöva i fråga om våra avsikter icke känna sig försatta i någon som helst undantagsställning. Om försäkringsrörelsen till synes har kommit i en särställning just nu så betingas detta för vårt vidkommande endast av tempot i de folkliga krafternas framryckning och därmed tempot i den samhälleliga utvecklingen överhuvud taget. Det är motiverat med en sådan kontroll, som har nämnts i tidningsdebatten och på annat sätt, även när det gäller bankerna. Men vi äro icke där i dag. Vi tro oss dock kunna försäkra, att den dagen kommer, efter vilken försäkringskapitalisterna kunna upphöra att känna sig försatta i en undantagsställning i detta fall.

I samband med detta frågekomplex står också frågan om att göra flera försäkringsgrenar obligatoriska. Från vårt håll liksom efter vad jag kan förstå även från socialdemokratiskt håll fäster man mycket stor vikt vid just denna detalj. I vår motion ha vi bland annat framhållit frågan om skydd mot vattenskada och skydd mot inbrott o. s. v. Flera andra försäkringsgrenar skulle med skäl kunna anföras i det sammanhanget. På vilket sätt denna socialt viktiga verksamhet skall komma att finansieras får givetvis utredningen ta ståndpunkt till.

Vi ha i vår motion direkt ställt kravet om förstatligande av försäkringsväsendet. Till herr Ljungqvist kan jag sålunda säga, att vi anknyta helt till arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Vi hysa absolut icke den illusion, som utskottet åtminstone skenbart tycks hänge sig åt, att en rationell och socialt försvarbar försäkringsverksamhet kanske kan åstadkommas av de privata stora försäkringsbolagen, det vill sålunda säga inom ramen för det nuvarande systemet, vars verkliga ledstjärna är profiten. En sådan illusion hysa vi som sagt icke utan äro övertygade om att ett förstatligande innebär den enda möjliga utvägen för en rationell och socialt inriktad försäkringsrörelse.

För att missförstånd skall undvikas vill jag dock säga, att vi mena icke, att man med ett förstatligande har vunnit den högsta grad av rationalitet, som kan vara möjlig att uppnå. En rationalisering måste föregås av ett förstatligande, och som ett perspektiv måste också ställas upp en rationalisering av själva statsapparaten för att därmed uppnå hög rationalitet också i fråga om försäkringsverksamheten. Frågan om en rationalisering av själva statsapparaten ämnar jag dock icke taga upp till diskussion vid detta tillfälle.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Så också några ord om den sociala sidan av denna sak, den väsentligaste. Att försäkringsverksamheten nu framträder såsom föremål för det aktuella handlandet beror icke enbart på bristande rationalisering och bristande kontroll från det allmännas sida. Icke minst beror det på att det här gäller en fråga av synnerligen stor social räckvidd. Försäkringsrörelsens vapendragare, exempelvis herr Ljungqvist, som visserligen talade på ett avmätt och i och för sig sympatiskt sätt, må säga vad de vilja, men det är i alla fall ett faktum, att det bärande innehållet i försäkringsrörelsen under nuvarande förhållanden är profiten, så långt det gäller de stora försäkringsbolagen. Jag skall icke ange några siffror beträffande profiterna, som herr Ljungqvist försökte bagatellisera. Jag vill bara erinra om att de vinstutdelningar, som redovisas i procent på kapitalet, icke ge någon verklig bild av de förekommande vinsterna. Man manipulerar nämligen i synnerligen stor utsträckning med gratisaktier, på vilka ävenså vinst sedermera utdelas. Det finns en oändlighet av exempel därpå, mycket slående exempel, men jag skall icke ta de värsta utan endast ta ett av de mindre svåra fallen, nämligen fallet Aktiebolaget Thule. Detta bolag hade till år 1943 ett aktiekapital på 200 000 kronor. Utdelningen var då begränsad till 30 000 kronor och utgjorde alltså 15 % på aktiekapitalet. Denna siffra fann man tydligen inopportunt att redovisa, varför man ökade aktiekapitalet till 600 000 kronor genom en emission av 400 000 kronor i gratisaktier. Fortfarande får man 30 000 kronor i utdelning, men nu behöver man inte redovisa en utdelningsprocent på mer än 5 %, medan den i verkligheten fortfarande är 15 % på det kapital, som aktieägarna själva ha betalt. Det sociala elementet borde komma i första hand, men profiten kommer först. Detta är så mycket orimligare, som en verksamhet som denna överhuvud taget icke borde lämna någon vinst, oavsett vem som driver den, utan anpassas så, att den så att säga går ihop och samtidigt ger ett effektivt försäkringsskydd åt medborgarna. Det ligger, det kanske tillåtes mig säga, något asocialt i att försäkringsbolagen i stor utsträckning inrikta sig på sådana försäkringar som lätt gå att få tecknade. Det blir tyvärr inte de ur sociala synpunkter angelägnaste försäkringarna, som tecknas av allmänheten.

Det har som argument mot förstatligandet av verksamheten framhållits, att den statliga pensionsförsäkringsverksamheten har rönt så ringa anslutning i förhållande till den privata. Men det är inte minst här som det rent ut sagt asociala elementet i den privata försäkringsverksamheten framträtt. Jag ställer frågan: har pensionsförsäkringarna i de privata bolagen kommit sådana grupper i vårt samhälle till godo, som man kunde önska att de hade gjort? Nej, i stället har verksamheten lagts upp på det sättet, att den har möjliggjort skatteflykt för de rika. Försäkringsbolagen ha för de rika understrukit — oförsiktigt nog lär det också ha skett i reklambroschyrer — att pensionsförsäkringspremierna oavkortade få dragas av vid taxeringarna, och att en skatteflykt på detta sätt alltså är möjlig. Enbart en sådan propaganda motiverar, att staten får helt andra kontrollmöjligheter än den nu har.

Jag skall be att få dra ett enda exempel på konsekvenserna av en sådan propagandaverksamhet. Låt oss tänka oss en person, som har 100 000 kronor per år i inkomst och som tar en pensionsförsäkring, vars årspremie uppgår till 20 000 kronor. Han får då dra av dessa 20 000 kronor vid taxeringen och skattar således endast för 80 000 kronor. Detta måste betyda åtskilligt i skatteavseende, eftersom det är den högst beskattade delen av hans inkomst som faller bort. Det ligger ingenting socialt i en propaganda för en dylik försäkringsverksamhet, utan raka motsatsen.

Vad denna propaganda kan ha inneburit ur statsfinansiell synpunkt är kan-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ske inte så lätt att räkna ut på rak arm, men att det inte kan vara så litet framgår av siffrorna för den s. k. storförsäkringen på pensionsförsäkringens område i förhållande till storförsäkringen på livförsäkringarnas område. Inom gruppen storförsäkringar ökades det s. k. vanliga dödsfallskapitalet under åren 1932—42 från 3 milj. kronor till i runt tal 400 milj. kronor, således en ökning på tio år med ungefär 397 milj. kronor, vilket ju inte är så litet. Under samma tid växte emellertid pensionsförsäkrat dödsfallskapital från 45 milj. till 725 milj. kronor, alltså med inte mindre än 680 milj. kronor. Detta säger ju en del om de frukter, som denna försäkringsbolagens propaganda har avsatt. Profiten har varit det avgörande — det faller sig helt naturligt.

Försäkringsrörelsen korar sig i propagandan till det sociala samvetet. Allmänheten överöses med propaganda om vad som är att anse som medborgarens plikt mot samhället, mot sig själv och sina anhöriga. Föds ett barn i en familj, bestormas föräldrarna genast med propaganda om att det är deras plikt att livförsäkra barnet. Sätta ett par nygifta bo, bli de genast överlupna med brandförsäkringsanbud. Och ledstjärnan i resonemangen är alltid den, att försäkring helt enkelt är en social plikt. Det senare kan man ju hålla med om, men det är groteskt när ett kapialistiskt näringsfång vill framställa sig såsom representerande ingenting mindre än det sociala samvetet.

Jag skulle också med några ord vilja beröra frågan om sakförsäkringen, främst då frågan om brandskyddet. Alla känna ju till det schackrande, som har ägt rum när det gäller skadebedömningarna. De försäkringstjänstemän, som ha lyckats pressa försäkringstagaren längst därvidlag, ha kunnat räkna på högsta gunsten från ledningens sida. Vad ligger det för socialt i detta schackrande, detta lotteri i fråga om skadeersättningarna? Absolut inte något socialt alls.

Jag vet att bolagen nu äro åtskilligt varsammare i detta avseende än de tidigare varit. Ombuden ha uppmanats att vara litet generösa vid skadebedömningarna, men säkert beror detta på de aktioner, som tidigare förekommit i riksdagen, varigenom offentlighetens uppmärksamhet har riktats på dessa avarter. Men frågan om ett verkligt effektivt och säkert försäkringsskydd anmäler sig alltså även i detta sammanhang.

Vi på kommunistiskt håll mena, att de hetsiga debatterna om vissa smådetaljer lätt kunna skymma blicken för det väsentliga, för själva huvudfrågan. Och själva huvudfrågan är och måste vara, att försäkringsverksamheten omvandlas till en socialpolitisk verksamhet, i vilket även ligger att försäkringsskyddet blir verkligt effektivt.

En rationalisering efter ett förstatligande kan innebära väsentligt förbättrade förhållanden, för det första eftersom verksamheten centraliseras, för det andra eftersom en onödigt omfattande förvaltningsapparat skalas bort, för det tredje eftersom ett effektivt försäkringsskydd kan garanteras, för det fjärde eftersom drivkraften profit får vika för den sociala ansvarigheten, för det femte eftersom samhället får vidgad kontroll över rörelsens väldiga kapitaltillgångar, och slutligen för det sjätte eftersom den vinst i olika avseenden, som det allmänna och försäkringstagarna kunna tillgodogöra sig, kommer att bli ännu mera märkbar när en ytterligare rationalisering av statsapparaten kommit till stånd.

Herr talman! Jag ber alltså att få ansluta mig till dem, som yrkat bifall till utskottsmajoritetens hemställan om en utredning, och jag vill därvid särskilt trycka på frågan om ett förstatligande och om att göra flera försäkringsgrenar obligatoriska. Detta är något som man förr eller senare måste komma fram till, ty det är just det som representerar en sund socialpolitik.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Herr **Edberg:** Herr talman! För några dagar sedan åhörde jag i första kammaren den debatt, som där försiggick i denna fråga. Det är likaledes med stort intresse jag åhört debatten i denna kammare i dag.

Jag måste säga, att utskottsmajoritetens talesmän med stor skicklighet framfört sina synpunkter, nästan så att de skulle kunnat behaga alla. Professor Lundstedt talade här å socialdemokraternas vägnar och sade, att det icke var fråga om något förstatligande utan bara fråga om en utredning. Jag måste säga, att jag är den förste att beklaga, om professor Lundstedt icke får tala på socialdemokratiens vägnar. Han brukar i vanliga fall få tala på egna vägnar.

Jag tror nu, mina damer och herrar, att det i detta fall blir på samma sätt, som när en sjuk patient föres till operationsbordet. Han tröstas då med av läkaren, att det icke alls är någon fara. Det gäller bara en lindrig operation. Men när operationen skett och han vaknat upp ur sin bedövning, kommer han underfund med att det blivit djupa sår, som icke läkas på en dag, utan det tar dagar och kanske år, innan de fullständigt läkas. Jag skulle tro, att det är ungefär samma förhållande med denna sak. Här sägs, att det bara är fråga om en utredning, men jag förmodar, att när utredningen kommer i gång och utredningsmännen gå till sitt värv, så ha de nog i de flesta fall förutfattade meningar, och den regering som kommer att tillsätta denna kommitté sörjer nog för att det där blir en majoritet, som går med förutfattade meningar till verket. Jag skulle väl knappast kunna tänka mig, att till exempel herr Hermansson, hur man än sakligt skulle kunna motbevisa honom, kan ändra sig i detta fall. Han har alldeles säkert en förutfattad mening i denna fråga, och jag skulle tro, att det finns många hermanssöner i denna kammare, som få komma med i utredningen.

De stora försäkringsbolag, som det här talats om, ha en gång i tiden varit små, och de ha arbetat sig upp. Jag är alldeles säker på att de försäkringsmän, som stå för dessa bolag, från början ha haft ganska många bekymmersamma dagar och kanske även sömnlösa nätter, när de arbetat för att få sina bolag så stora som möjligt. Samma förhållande är det med våra små bolag. Det är helt naturligt, att de ha sina bekymmer, och då dessa bolag nu söka arbeta sig upp till en bättre ställning, vore det mycket tråkigt, om statsmakterna skulle komma att lägga sin kalla hand även på dem. Jag tror icke, att det blir med så värst stor entusiasm, som de små bolagen komma att arbeta sig upp och skaffa sig fonder o. s. v.

Det är klart att man kan säga, att en del förhållanden icke äro så bra som de borde vara inom försäkringsväsendet. Det är jag den förste att erkänna. Men jag vet också, att dessa försäkringsbolag ha skaffat flera hundratals miljoner kronor, som ligga som en reserv för de försäkrade. Jag vet, som jag nyss sade, att det finns oarter, och jag skall nämna ett fall som kan belysa detta. Det gäller ett kreatursförsäkringsbolag. När till exempel en jordbrukare har en häst försäkrad och hästen dör, så får jordbrukaren ersättning, och då är det ju alldeles klart, att han tror, att därmed också försäkringen för hästen bortfallit. Men så får han helt oväntat en anmaning från försäkringsbolaget att betala försäkringspremie för hästen. Det är klart, att personen i fråga tror, att det är ett misstag. Han skriver till försäkringsbolaget och talar om hur det förhåller sig, och han tror att han därmed skall få rättelse. Han får emellertid besked från bolaget, att eftersom han icke uppsagt försäkringen för hästen, måste han betala premien. Detta är oarter i vårt försäkringsväsende. Men jag tror icke, att man behöver sätta i gång en så stor utredning för denna saks skull, utan jag anser, att det kan t. o. m. riksdagen rätta till.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Det är enligt mitt förmenande rätt märkligt, att riksförsäkringsanstalten, som har hand om den statliga olycksfallsförsäkringen, icke har kunnat tränga ut de enskilda försäkringsbolagen. Riksförsäkringsanstalten arbetar nog på ett helt annat sätt än de privata försäkringsbolagen. Jag vet, att det finns flera under kriget inkallade, som blivit mer eller mindre krymplingar genom att de blivit fördärvade under militärtjänstgöringen. De ha då fordrat ersättning från riksförsäkringsanstalten men fått ett blankt avslag. Det är helt naturligt. Tjänstemännen där göra sin skyldighet, och de åberopa den och den paragrafen, och så blir det blankt avslag. Sådana bli förhållandena givetvis, när ersättningen bestämmes efter paragrafer och icke efter mänskliga synpunkter. Jag skulle kunna anföra många andra fall, men jag skall bara relatera ett, som jag anser vara ganska typiskt. Det gäller ett fall hemma i Medelpad vid den centrala verkstadsskolan för Västernorrlands län, i vars styrelse jag är ledamot. Det var en person, som gick in i skolans motorflygverkstad, och när han stod där, splittrades en remskiva, och personen i fråga miste sin ena arm och hand. Han hamnade naturligtvis på lasarettet och därefter på vanföreanstalten, där han fick en konstgjord arm och hand. Han begärde ersättning från riksförsäkringsanstalten, och den meddelade, att den naturligtvis icke kunde ersätta kläderna, men att den skulle ersätta *en* handske. Den andra handsken fick han betala själv! Det är alldeles klart, att personen i fråga icke kunde köpa en handske, utan han fick köpa två. Jag klandrar icke alls tjänstemännen i riksförsäkringsanstalten. De gjorde sin skyldighet, och de ersatte efter bestämmelserna i vederbörande paragrafer, men jag är säker på, att hade det gällt ett enskilt bolag, så hade det ersatt efter mänskliga synpunkter, och personen i fråga hade alldeles säkert fått betalt för båda handskarna. Detta är ett ganska typiskt exempel på hur det kommer att gå till, när man kommit därhän, att allt skall ersättas efter lagparagrafer.

Jag har litet svårt för att tro, att om vi få ett statligt bolag, detta skall kunna sköta sina affärer bättre än vad de enskilda bolagen göra. Ni få ursäkta mig, om jag säger, att jag har svårt för att tro det. Det kommer naturligtvis att gå därhän, att det anställes en hel massa tjänstemän, som skola avlönas på ett ordentligt sätt. Jag vill erinra om hur det redan har blivit på vägväsendets område. Där började man med att tillsätta åtskilliga tjänstemän, och det har blivit åtskilligt med papper. Utöver de tjänstemän som redan tillsatts kommer det i en mycket snar framtid att bli ytterligare en massa nya tjänstemän tillsatta. Så går det undan för undan, när staten tar hand om en hel del, som det fria näringslivet enligt mitt förmenande borde ha hand om.

Jag har ett annat typiskt exempel från min första tid här i riksdagen. Det gäller just riksförsäkringsanstalten. Det var en person i mycket framstående ställning, som då gjorde en utredning, där det visade sig, att 75 % av riksförsäkringsanstaltens utgifter gingo till tjänstemännen och 25 % till de försäkrade. Dessa siffror stå den dag som är oemotsagda. Det är som sagt ganska typiskt för hur en rörelse sväller ut, när staten lägger sin kalla hand på den. Det är ju helt naturligt. Det fria näringslivet är, som förut sagts i denna kammare, en sporre till att få fram företag. Jag vill i detta sammanhang säga, att jag för egen del, och jag kan säga även för bondeförbundets, alls icke är rädd att gripa in, när kapitalet missbrukar sin makt. När till exempel ett industribolag med stort kapital lägger ned ett företag på ett ställe och flyttar över det till ett annat ställe för att tjäna mera pengar, då anser jag, att det är statsmakternas skyldighet att gripa in; och det är just också vad bondeförbundet har påyrkat. Det kan icke vara riktigt, att man överflyttar en verksamhet från en trakt till en annan och därmed ruinerar arbetare, jord-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

brukare, som inriktat sig på leveranser av födoämnen, hantverkare och affärsmän. I det fallet böra statsmakterna gripa in, men man skall inte ingripa i onödan.

De enskilda försäkringsbolagen ha som sagt skaffat sig stora fonder, och jag skulle tro, att det är dessa fonder som mest spökat för dem som vilja ha denna utredning, som enligt mitt förmenande kommer att gå ut på att man skall inrätta ett statligt försäkringsbolag. För min personliga del beklagar jag, om det skulle gå så långt, att man skulle bortoperera det fria näringslivet. Vad storkapitalet beträffar veta vi, att detta storkapital har sitt fosterland varest det tjänar mest med pengar, och det har bildligt talat fosterlandet med sig i kappsäcken och reser till ett annat land. Däremot vill jag ha sagt, att man får handskas varsamt med detta kapital, om man icke skall skrämma bort det ur landet. Det sista komme säkert arbetarna att förlora mest på.

Jag vet, att många personer i vårt land, t. o. m. sådana som tillhöra den stora majoriteten här i kammaren, ha börjat fundera över, vart det leder hän, om staten tar hand om allt och alla. Man vet icke, hur utvecklingen kan bli här i landet. Det kan hända, att den icke kommer att gå i samma riktning som nu. Som jag förut sagt skulle det vara till utomordentlig skada för det svenska näringslivet, om man skulle få den uppfattningen, att här skall förstatligas.

Jag kan därför, herr talman, icke vara med om utskottsmajoritetens förslag utan ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Björling:** Herr talman! Då jag vid behandlingen av detta ärende inom första lagutskottet icke kunnat biträda majoritetens förslag, vill jag med några ord motivera min ståndpunkt, även om frågan i realiteten är avgjord — det kan man ju säga utan att vara elak, ty utlåtandet har ju redan godkänts av första kammaren och så blir givetvis förhållandet även i denna kammare. Intresset för debatten här i dag synes inte heller vara så särdeles stort.

Den tvistefråga, som det här framför allt gäller, är ju, såsom herr Lundstedt redan framhållit, frågan om ett förstatligande eller ej. Frågan om förstatligande, socialisering eller statsmonopol har ju emellertid under denna riksdag i princip diskuterats i en mängd olika sammanhang, och det finns snart sagt ingenting nytt att avvinna denna fråga, inte heller när det gäller försäkringsväsendet, i synnerhet som den här under dagens lopp av många talare angripits ur olika synpunkter. Under sådana förhållanden skulle det vara minst sagt oanständigt så här i riksdagens elfte timme av den, som är fullständig lekman på området, att ge sig in på någon längre utredning, och jag skall därför försöka fatta mig så kort som möjligt. Det blir ju i dag endast fråga om en redovisning till riksdagsprotokollet av den ståndpunkt, som man intagit, men det kan, såsom herr Lundstedt sagt, vara nödvändigt att göra en sådan för att ha ryggen fri.

Jag vill då först säga, att vi kunna väl alla vara överens om att försäkringsväsendet inte är fullt så miserabelt, som motionärerna försöka göra gällande. Utskottet har ju inte heller ifrågasatt, att så skulle vara förhållandet. Å andra sidan kan det hända, att de myndigheter, som yttrat sig i frågan, ha slagit över något i den kritik, som de ha riktat mot motionerna.

Ett flertal av de frågor, som motionärerna berört, äro som bekant redan föremål för 1942 års försäkringsutredningsprövning och resultatet av denna utredning väntas föreligga redan under innevarande år — detta torde vara det starkaste skälet för reservanterna, då de inte vilja gå med på en ytterligare utredning i större skala. Försäkringsutredningen har i sitt yttrande i anled-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ning av motionerna framhållit vikten av att dess förslag utan onödigt uppskov kommer under statsmakternas bedömande och att betydande olägenheter skulle uppstå, om beslut fattades om en ny omfattande utredning, som skulle medföra dröjsmål med genomförande av de förslag försäkringsutredningen kommer att framlägga. Jämväl kungl. försäkringsinspektionen har uttalat farhågor i samma riktning och utgått ifrån såsom självfallet, att någon ny utredning ej igångsättes förrän 1942 års försäkringsutredning avslutat sitt arbete.

På denna punkt har enligt mitt förmenande utskottsmajoriteten inte uttalat sig fullt tydligt, och har beslut fattats om en ny utredning, finns det ju intet hinder för att en sådan omedelbart igångsättes.

Härtill kommer att det till äventyrs kan visa sig, att försäkringsutredningens förslag innebär så väsentliga förbättringar, att någon ny utredning i de frågor, som förslaget omfattar, inte alls är erforderlig. Det synes mig därför riktigast att avvakta försäkringsutredningens förslag samt även resultatet i fråga om försäkringsverksamhetens bedrivande av de åtgärder, vartill förslaget kan komma att leda.

Under normala förhållanden bruka ju enskilda motioner om vittgående ingrepp i olika avsnitt av samhällslivet av utskotten underkastas en välbehövlig kritik eller avböjas med hänsyn till att respektive frågor redan befinna sig under prövning i den utsträckning, som är rimlig och önskvärd. Under den nu pågående riksdagen ha emellertid sådana motioner vanligen godtagits och det efter samma ständigt återkommande schema: utskottsmajoriteten aktar sig noga för att ställa sig solidarisk med motionärerna i deras framställning och talar i mycket dunkla ordalag om vart man syftar med utredningen. Även i detta fall måste sägas, att utskottsmajoriteten har uttalat sig ganska försiktigt, och det är kanske taktiskt klokt att man går fram på det minsta motståndets väg och inte öppet deklarerar vart man syftar.

Försäkringsbolaget Folket-Samarbete säger ju också, att »innan denna utredning igångsättes, bör dock den nu pågående försäkringsutredningens förslag avvaktas och direktiven utformas med beaktande därav».

Jag skulle kunna inskränka mig till det jag redan sagt, men medan jag har ordet skulle jag vilja något beröra frågan om överförande i statens hand av försäkringsväsendet.

I reservationen har denna fråga berörts ganska utförligt, och till vad där sagts om risken vid konkurrensens bortfallande av ett stelnande i formerna och ett hämmande av utvecklingen vill jag påpeka vådan av att den med en skadereglering missnöjde ej såsom nu har möjlighet att vända sig till annan försäkringsgivare, utan hans missnöje kommer i stället att rikta sig mot staten. Risken för missnöje kommer också helt visst att öka, då den med skaderegleringen betrodde tjänstemannen för att ej utsätta sig för anmärkning och eventuellt ekonomiskt ansvar måste strängt hålla på försäkringsavtalets juridiska innehåll, något som i många fall kan leda till befogat missnöje. Högsta rätt kan i många fall bli högsta orättvisa. Det privata försäkringsföretaget har i sådant fall avsevärt större möjligheter att laga efter lägligheten.

Härtill kommer att ett missnöje riktat mot staten är av en helt annan och farligare valör än det som riktas mot ett privat företag. Hur lätt kan inte ett sådant missnöje leda till politiska framstötar etc. Ett statens övertagande av försäkringsverksamheten kan också medföra, att inflytelserika politiska grupper framtvinga premiesättningar, särskilt inom skadeförsäkringen, vilka icke äro försäkringstekniskt motiverade och som alltså komma att innebära, att andra mindre inflytelserika grupper bli hårdare belastade än nödvändigt och skäligt.

Utöver de skäl, som i reservationen anförts mot ett förstatligande, finnas

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

många andra. Det är väl få näringsgrenar, som ha den internationella prägel som försäkringsväsendet. De privata bolagen ha knutit förbindelser med ett otal länder såväl genom direkt rörelse i dessa som genom återförsäkringsförbindelser med försäkringsföretag där. Ett överförande till staten av den svenska försäkringsverksamheten skulle spoliera denna bolagens verksamhet, vilken hittills varit vårt land till gagn. Då jag ej är fackman på området, skall jag emellertid inte vidare gå in på den sidan av saken. Men en annan omständighet, som inte berörts i utskottsutlåtandet, synes mig böra framhållas. Enligt Haagkonventionen är privat egendom undantag från beslag av fientlig makt, men så är icke fallet med statsegendom annat än i undantagsfall, och försäkringsfonderna i en statlig försäkringsanstalt höra ej till dessa undantag.

Såvitt jag kan förstå, är därför i händelse av krigiska förvecklingar, försäkringstagarnas intressen bättre tillgodosedda vid ett privat försäkringsväsende än om detta förstatligas. Och även om man får hoppas, att krigiska förvecklingar skall kunna undvikas, bör man ej vidtaga åtgärder, som ev. kunna katastrofalt försämra läget för de försäkrade.

Karakteristiskt är, att utskottsmajoriteten inte ens påstår, att staten skulle kunna sköta försäkringsväsendet lika bra som det nu handhaves. Utskottet är nöjt med det magra betyget åt det allmänna, att man inte utan vidare får förutsätta, att samhällets organ skulle vara mindre skickade än enskilda företag att driva rationell försäkringsrörelse. Utskottet måste också medge, att inga berättigade anmärkningar kunna riktas mot försäkringsbolagens kapitalplaceringar och medelsförvaltning.

Det enskilda försäkringsväsendets aktuella program är emellertid att genom fortsatta rationaliseringsåtgärder, däri även inbegripet erforderliga fusioner mellan bolagen, och genom fortsatt utveckling och anpassning av försäkringsvillkoren samt genom fortsatta konsolideringsåtgärder göra de av de enskilda försäkringsanstalterna meddelade försäkringarna alltmer solida, ändamålsenliga och prisbilliga samt även alltmer utbredda. Det enskilda försäkringsväsendets företrädare tro, att detta program bäst förverkligas under fri och ansvarsmedveten konkurrens under vederbörlig statlig tillsyn.

En ändamålsenlig utveckling av försäkringsformerna, en nykonstruering av erforderliga sådana, ett upptagande av nya av tiden framkallade eller krävda försäkringsgrenar ske snabbare och smidigare vid ansvarsmedveten konkurrens mellan de enskilda försäkringsanstalterna i ett fritt näringsliv än vid ett statsmonopol. En modernisering och aktualisering av försäkringsvillkoren sker också bättre och snabbare i den enskilda försäkringsverksamhetens regi. Icke minst visade sig detta vid utbrottet av världskriget och under de gångna krigsåren, då försäkringsvillkoren snabbt och radikalt anpassades efter det nya läget. I statlig regi bli ändringar av försäkringsvillkor, t. o. m. icke alltför betydande sådana, riksdagsfrågor och eventuellt partipolitiska stridsfrågor med åratals utredningar, kommittéarbeten, remisser, handläggningar och instanspasseringar, innan avgörande omsider kan träffas.

Professor Lundstedt yttrade i sitt anförande här, att verksamhetsstimulansen var ett betydande moment i det fria näringslivet i motsats till statsdriften, detta även på försäkringsväsendets område. Man kan också — herr Werner var även inne på den saken — sätta i fråga, om tiden nu är så lämplig för att aktualisera frågan om ett förstatligande, då vi stå inför ett uppbyggnadsarbete, av stora mått, där alla krafter måste sporras till det yttersta för att öka produktionen på olika områden.

Mycket mer vore att säga i den nu föreliggande frågan, men jag skall begränsa mig till vad jag nu anfört, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av mig biträdda reservationen.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! När man läst motionerna i denna fråga och sedermera tagit del av utskottsutlåtandet, har man inte kunnat underlåta att göra den reflexionen, att det, trots att utskottet tillstyrker motionärernas förslag om en utredning, föreligger betydande skiljaktigheter mellan dessa olika aktstycken. Jag tror, att man om utskottsmajoritetens utlåtande och dess förhållande till motionerna kan säga ungefär detsamma som den gamle lektorn sade till sin klass: »Jag ser i dag många, som icke äro här närvarande.» I utskottsmajoritetens utlåtande har man nämligen dragit en barmhärtighetens slöja, om jag så får säga, över en hel del av de överdrifter och i vissa hänseenden direkt oriktiga påståenden, som gjorts i motionerna. Detta vittnar ju om en viss hänsynsfullhet från majoritetens sida gentemot motionärerna, för vilket de väl få hålla majoriteten räkning.

Innan jag närmare belyser ett par avsnitt av utskottsutlåtandet, kan jag inte underlåta att säga något ord i anledning av herr Hermanssons anförande här för en stund sedan. Herr Hermansson framförde ganska starka erinringar mot det remissvar, som de svenska försäkringsföretagens riksorganisation har presenterat. Jag bestrider ingalunda herr Hermansson rätten att göra detta — det är inte bara hans rätt utan även hans skyldighet såsom riksdagsman att framställa de erinringar, som han anser sig böra göra — men herr Hermansson fällde i detta sammanhang ett yttrande, som jag för min del inte vill låta gå alldeles opåtalat förbi. Herr Hermansson ville bagatellisera värdet av detta försäkringsbolagens remissvar med en hänvisning till att de, såsom han sade, talade i egen sak och att man därför inte skulle behöva tillmäta deras uttalande någon betydelse. Jag förstår inte, hur man kan påstå något sådant. Det är självklart, att försäkringsbolagen tala i egen sak; de se naturligtvis detta problem ur sina synpunkter, vilket dock inte behöver utesluta, att de även kunna se det ur samhällets synpunkt. Men detta att tala i egen sak gäller ju varje remissinstans, som rådfrågas i en angelägenhet av det ena eller andra slaget. Varje remissinstans måste givetvis bedöma problemen från sina egna utgångspunkter, och sedan få de, som ha att väga de olika svaren mot varandra, tillmäta det ena eller andra uttalandet det värde som det förtjänar. I det här föreliggande ärendet är det ju en lång rad av remissinstanser, som uttalat sig: försäkringsinspektionen, försäkringsutredningen, försäkringsanstalterna, Folket-Samarbete, Husdjursförsäkringsföretagens förening, Sveriges lantbruksförbund o. s. v. Jag förstår inte, varför herr Hermansson då endast förebrår Svenska försäkringsbolags riksförbund att tala i egen sak? Med precis samma fog — eller med samma ringa fog — skulle man kunna rikta denna förebråelse mot de övriga remissinstanserna. Jag föreställer mig därför, att det här varit fråga om överord från herr Hermanssons sida, som han måhända är beredd att taga tillbaka.

Herr Hermansson ville inte bestrida, att det förefinns en viss konkurrens mellan försäkringsföretagen, men, sade han, denna konkurrens har inte lett till några för försäkringsföretagarna gynnsamma resultat. Jag kan inte hjälpa att jag reagerade något, när jag hörde detta ganska franka påstående, ty, herr Hermansson, det förhåller sig väl inte riktigt på det sättet. Låt oss ta en sådan sak som skadeförsäkringen! Herr Hermansson är lika väl som jag — därom är jag övertygad — medveten om att premienivån inom skadeförsäkringen under de sista decennierna stadigt sjunkit och att premienedsättningstendensen fortsatt t. o. m. under kriget, när allting annat ökat i pris. Premien för brandförsäkring överhuvud taget i Sverige har i de s. k. riksbolagen, d. v. s. över hela landet arbetande bolag, under konkurrensens oavlåtliga tryck nedpressats med cirka 50 procent sedan 1920. Från 1920-talet har genomsnittspre-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

mien minskats med över hälften inom ansvarighetsförsäkring och inbrottsförsäkring och med $^1/_4$—$^1/_3$ inom vattenledningsskadeförsäkring, maskin- och garantiförsäkring. Det skulle vara mycket intressant, om herr Hermansson i ett kommande anförande ville yttra sig om dessa siffror — jag tror inte, att han kan vederlägga riktigheten av dem.

Utskottsmajoriteten säger, att den inte kan ingå på en detaljgranskning av samtliga de spörsmål, som avhandlas i motionerna och yttrandena.

Detta uttalande är, kan man väl säga, en smula ovanligt för ett utskottsutlåtande, därest det nu icke är dikterat av hänsynsfullhet mot motionärerna och deras enligt min mening ganska luftiga projekt. Man får nämligen anse det vara ganska anmärkningsvärt, att ett riksdagens ständiga utskott på detta sätt vid behandlingen av ett icke minst ur principiella synpunkter så utomordentligt viktigt ärende som det förevarande utan vidare talar om, att utskottet överhuvud taget icke ingått i någon detaljgranskning av problemkomplexet. Och jag vill påstå, att om i något inför riksdagen presenterat ärende en detaljgranskning hade varit av nöden, så hade det varit i detta stora sammanhang. Vi få ju dock betänka, att det bland mycket annat kan komma att gälla åtagande för det allmännas del beträffande ett belopp av kanske 5 miljarder kronor. Nog tycker jag, att första lagutskottet borde ha kunnat ge sig tid till en granskning även av detaljerna i detta ämne. Nu har majoriteten inskränkt sig till mer eller mindre allmänna uttalanden, och så låter man Kungl. Maj:t och av Kungl. Maj:t eventuellt tillkallade sakkunniga därav draga de slutsatser, som kunna befinnas möjliga. Jag tycker, att detta tillvägagångssätt från utskottets sida är ganska anmärkningsvärt, och jag menar, att det icke står i riktigt god överensstämmelse med den ordning, som i sådana fall annars tillämpas inom riksdagens utskott och som sedan gammalt är utmärkande för deras arbete.

I ett hänseende synes utskottet, även om — det måste jag kanske säga — det sker en smula motvilligt, berett att ge det enskilda försäkringsväsendet ett bestämt erkännande. Det framhålles i utskottets utlåtande på ett ställe, att de säkerhetsbestämmelser, som intagits i lagen om försäkringsrörelse, och de kontrollbefogenheter, som enligt lagen tillkomma försäkringsinspektionen, framför allt åsyfta att åstadkomma trygghet och soliditet. Förhållandet understrykes ytterligare i ett annat sammanhang. På s. 22 i utskottets utlåtande heter det: »Den huvudsynpunkt som bör anläggas vid bedömning av frågan om försäkringsverksamhetens rationella handhavande är enligt utskottets mening försäkringstagarnas trygghet; försäkringen måste framför allt vara solid.» Detta säger utskottsmajoriteten, och det är ju självfallet alldeles riktigt. Då frågar man sig: hur ha de enskilda bolagen förhållit sig i detta hänseende? Ha de brustit i fråga om soliditet och trygghet? Icke på något ställe i utskottets betänkande framföres en den avlägsnaste antydan om något sådant missförhållande. Svaret kan endast bliva ett kategoriskt nej! Ingenstädes har något som helst påtalande i detta hänseende gjorts. Tvärtom heter det — om kammarens ledamöter ha intresse för saken, står det att läsa på s. 25 — att några missförhållanden i fråga om penningplacering eller medelsförvaltning icke kunna läggas bolagen till last. Alltså ha bolagen enligt utskottsmajoritetens bestämda försäkran skött sig väl ur den synpunkt, som av utskottsmajoriteten själv uttryckligen anges vara huvudsynpunkten. Logiskt sett måste därför eventuella anmärkningar komma att gälla mindre väsentliga ting, som icke kunna rubriceras såsom fallande under huvudsynpunkten. Men under sådana omständigheter blir man nog en liten smula fundersam över omfattningen av denna aktion, och man frågar sig: Är det rimligt att socialisera det enskilda

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

försäkringsväsendet, när det ur den synpunkt, som utskottet självt kategoriskt anger som huvudsynpunkten, skött sig oklanderligt? Eller har majoritetens rekommendation av socialiseringsalternativet kommit med av bara farten liksom så många andra liknande deklarationer i de utredningskrav, som nu under industrimässiga former tillverkas här i riksdagen? Frågan må med fog kunna ställas.

Det finns i utskottets utlåtande en annan passus, som jag skulle vilja beröra. I och för sig innehåller den i viss mån en liten admonition till motionärerna. Det gäller förvaltningskostnaderna, en detalj, som även har varit uppe tidigare här i debatten. Utskottet förklarar, att det material, som stått utskottet till buds, icke givit »någon säker hållpunkt för besvarandet av frågan, om förvaltningskostnaderna vid nuvarande organisationsform genomsnittligen kunna sägas vara höga.» Detta är ju ett ganska markant avståndstagande från de kategoriska påståenden, som motionärerna ha gjort i sina motioner, och som de sedermera här i kammaren upprepat. Emellertid säger sig utskottet likväl ha funnit det anmärkningsvärt, att förvaltningskostnaderna förete starka variationer mellan skilda försäkringsföretag. Med anledning av detta majoritetens uttalande skulle jag vilja fråga: det viktigaste är väl dock icke, huruvida förvaltningskostnaderna äro lika vid de olika företagen; det viktigaste är naturligtvis, att de över lag hållas så låga som möjligt. Det är ju icke uteslutet, herr talman, att vid ett förstatligande av försäkringsverksamheten en viss kanske ganska fullständig uniformitet i fråga om förvaltningskostnaderna kan åstadkommas. Jag vill icke bestrida, att detta kan vara möjligt, men därmed är ju ingalunda sagt, att den uniformiteten blir till fördel för försäkringstagarna. Fastmera talar väl sannolikheten för att kostnadsnivån vid en sådan uniformering kommer att ligga väsentligt över det nuvarande medeltalet.

Det har heller icke ifrån majoritetens sida gjorts något försök att taga upp en annan ganska intressant detalj i motionerna. Jag har med viss spänning väntat på att någon av motionärerna här skulle taga upp saken, eftersom icke utskottsmajoriteten velat göra det, men det har icke skett. Jag syftar på det ganska egendomliga uttalande, som motionärerna gjort till förmån för projektet om statliga dyrtidstillägg på utfallande livförsäkringsbelopp. Motionärerna betrakta det ju såsom en allvarlig anmärkning mot det privata försäkringsväsendet, att det icke arbetar med värdebeständiga objekt. De ha uttalat, att liksom då det gäller folkpensionärer och statliga äldre pensionstagare vore det rimligt, om också försäkringstagarna kunde erhålla dyrtidstillägg i någon form. »Endast samhället kan ordna en härför erforderlig uppvärdering av försäkringsbeloppen», heter det. Det är ju ett intressant ämne, men utskottsmajoriteten har icke velat beröra det i sitt utlåtande, och man kan väl förstå detta, ty de tankegångar, som ligga bakom uttalandet, måste nog — jag tror icke det är att taga till ett för starkt ord — betecknas som tämligen fantastiska. Jag vill erinra om att frågan om värdebeständiga försäkringar ingalunda är ny. Den har diskuterats många gånger både här i landet och i utlandet, men, såvitt jag har mig bekant, har den aldrig kunnat föras utanför det akademiska planet. Man har aldrig lyckats lösa frågan, och jag ifrågasätter, om man överhuvud taget skall kunna göra det. Jag vet icke, varifrån majoriteten fått sitt uppslag om värdebeständiga placeringsobjekt för försäkringsväsendet. Jag vet icke, om motionärerna ha hämtat detta uppslag från Tyskland, men i varje fall är Tyskland det land, där man senast experimenterat med saken. I Tyskland var man mycket intresserad därav. Man ordnade med någonting som man kallade »Roggenobligationen», alltså rågobligationer.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Man ville ställa försäkringsobjektets värde i viss relation till spannmålspriset, och för sådant ändamål skulle försäkringarna placeras i s. k. rågobligationer. Försäkringsavtal skulle göras upp på basis av rågpriset. Detta låter ju, tycker jag, ganska sällsamt. Man var emellertid mycket intresserad av dessa planer och arbetade ganska länge med dem. Dessa rågobligationer kommo dock aldrig längre än till experimentstadiet, och även i Tyskland övergav man slutligen detta projekt. Steget tillbaka till markegångstaxan som grund för ekonomiska avtal var ju icke heller långt. Sedermera har man icke hört talas om projektet, förrän det seglade upp i den svenska riksdagen, framburet i dessa mycket omtalade socialdemokratiska och kommunistiska motioner.

Det uppstår i detta sammanhang en fråga, som också har sitt intresse. Varför är det bara försäkringstagarna, som skola komma i åtnjutande av dylik kompensation för penningvärdets försämring? Det finns en annan mycket stor sparargrupp i landet, nämligen innehavarna av motböcker i sparbankerna. Om jag icke misstager mig, är det här fråga om ett sammanlagt belopp på mellan 4 och 5 miljarder kronor, fördelat på ett par miljoner sparbanksböcker. Var och en vet, att dessa människor fått sina tillgångar väsentligt reducerade i köpkraft under kriget. Jag skulle tänka mig, att dessa medel gått ned i värde med ungefär en tredjedel. Skulle man bevilja försäkringstagarna dyrtidstillägg, fordrar ju konsekvensen, att man även skulle bevilja innehavare av sparmedel i sparbankerna dyrtidstillägg, och det vore så mycket mera berättigat som det i detta fall i eminent grad gäller de svenska småspararna. Det finns vidare många andra stora sparargrupper vid sidan av försäkringstagarna och vid sidan av innehavarna av sparbanksböcker, som skulle kunna resa krav av precis samma omfattning. Det finns en grupp, som jag vill säga några ord om, och det är de hundratusentals svenskar, som för ett par år sedan efter statsmakternas energiska uppmaningar tecknade försvarsobligationer. Vi komma ju alla ihåg den ganska intensiva propaganda, som från statsmakternas sida sattes i gång för att folk skulle teckna dylika obligationer. Man kunde ju knappast sätta på sin radio utan att drunkna i obligationsmarschens eggande toner eller höra ett radioprogram i den lättare genren utan att lyssna till någon cabaretstjärna, som framförde den bekanta kupletten: »Vi ska slakta vår spargris i år» eller hur den nu lydde. Resultatet av denna med alla moderna medel igångsatta kampanj blev, att svenska medborgare tecknade försvarsobligationer i mycket stor utsträckning. Vad äro de värda dessa försvarsobligationer? Även deras värde har minskats väsentligt under dessa år. Innehavarna kunna göra anspråk på att de också liksom alla andra skola dyrtidskompenseras, o. s. v. Varje människa förstår ju, att en sak som denna är fullständigt ogenomförbar. Jag för min del ifrågasätter, huruvida en dylik kompensationsverksamhet är tekniskt möjlig. Den skulle ju, såvitt jag begriper, i varje fall erfordra så fantastiska belopp att jag icke tror, att det skulle finnas möjlighet att pressa ut dem från de svenska skattebetalarna, ty, mina damer och herrar, det är de svenska skattebetalarna, som måste skaffa dessa pengar, och eftersom skattebetalarna i det stora flertalet fall äro desamma som försäkringstagarna, är ju detta en circulus vitiosus och ingenting annat. Det är ytterst dunkla och förvirrade tankegångar, som bära upp dessa uttalanden från motionärernas sida.

Nej, vill man skapa värdebeständiga placeringsobjekt, är det väl närmast statsmakterna det kommer an på. Det är icke staten, som skall begära av försäkringsbolagen att försäkringarna göras värdebeständiga. Det är i stället bolagen, som kunna begära, att staten skyddar penningvärdet, och detta kunna icke bara bolagen utan även andra medborgare begära. Det har ju emellertid staten tyvärr icke förmått att göra.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Tidigare i debatten ha bland andra vissa av motionärerna påtalat de enligt deras åsikt orimligt höga förvaltningskostnaderna inom det enskilda försäkringsväsendet. Jag delar icke deras generaliserande uppfattning. Jag kan vara med om, att här i enstaka fall kan finnas anledning till erinran. Men det finns det ju också, och icke minst, i den statliga affärsverksamheten. Alla äro vi skröpliga människor, men när man talar om orimliga förvaltningskostnader inom det enskilda försäkringsväsendet, kan det ju icke vara otillbörligt att erinra om, att även den statliga företagsamheten laborerar med ganska anmärkningsvärda förvaltningskostnader. Det är kanske icke alldeles ogrannlaga att i detta sammanhang erinra om att det statliga monopolföretag, som väl är det nyaste vi ha här i landet, nämligen Aktiebolaget Tipstjänst, arbetar med ganska betydande dylika kostnader. Man tycker, att ett sådan statligt monopolföretag borde kunna arbeta särdeles billigt, ty när det gäller tippning, behöver man icke göra någon propaganda. Man behöver icke gå till tipparna och be dem engagera sig i tippningsrörelsen. Det göra de sannerligen av sig själva, ty här är det fråga om människans eviga lust att spela och spekulera. Det är ingen konst att få folk att tippa. Däremot är det en ganska stor konst att få folk att teckna försäkringar. Man tycker det skulle vara ganska enkelt att förvalta tipsapparaten med hänsyn till de stora förutsättningar, som föreligga, men man blir onekligen en smula överraskad, när man tager del av siffrorna för bolagets förvaltningskostnader. Tippningen har ju i motsats till försäkringsväsendet icke någon som helst utgift för kapitalförvaltning för sina medlemmars räkning. Den har heller icke någon som helst utgift för skyddsverksamhet etc., etc. såsom försäkringsväsendet, men icke desto mindre äro kostnaderna betydande. Bolagets kostnader uppgå till icke mindre än 17 à 18 procent av insatserna, vilka för verksamhetsåret 1943/44 belöpte sig till 27 miljoner kronor. Jag anför icke dessa siffror såsom en kritik mot det statliga tippningsbolaget utan endast för att klarlägga, att även förvaltningen av en så enkel apparat som tippningen drager kostnader av en storleksordning, som visar, att skadeförsäkringsbolagens kostnader ingalunda äro så onormalt stora, som bolagens vedersakare göra gällande.

Man har både i motionerna och i den allmänna debatten kring dessa problem velat påstå, att det svenska folket numera står så högt och är så upplyst, att hela denna propaganda för försäkringsverksamheten, dessa ständiga vädjanden till människorna att skaffa sig försäkringsskydd och denna oavlåtliga aktivitet från agentorganisationernas sida vore ganska obehövlig. Man har menat, att svenskarna numera äro på det klara med, att de måste skaffa sig försäkringsskydd. Därför är denna stora försäljningsorganisation på det hela taget ganska onödig, anser man. Jag tror för min del icke, herr talman, att svenska folket av egen drift går och tecknar några försäkringar eller att svenska folket skulle komma att vända sig till en av staten inrättad anstalt för att taga försäkringar, varigenom all agentprovision skulle bortfalla och omkostnaderna på så sätt kunna nedbringas. Människorna äro nu en gång icke skapta så, att de reagera på det sättet, när det gäller ting av denna beskaffenhet. När det gäller tippning eller fotboll eller dylikt, kan man utan någon större reklam få folk att köpa, men jag tror icke det går, när det gäller försäkringar. Jag har den uppfattningen, att alla resonemang efter den linjen äro ganska verklighetsfrämmande, och vi ha ju ett praktiskt exempel på hur det går, när man försöker skapa en stor försäkringsorganisation utan ianspråkstagande av en motsvarande försäljningsorganisation.

Det klassiska exemplet kommer från England, där man under en lång följd av år hade en statlig livförsäkring, som icke bedrevs via någon egen agent-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

organisation utan uteslutande genom brittiska postverket, dit människorna fingo gå och teckna försäkringar, därest de så önskade. Uppstod det vid de engelska postkontoren under dessa år någon köbildning med anledning av att folk ville taga försäkringar? Nej, sannerligen icke! Detta brittiska försäkringsföretag vegeterade under ytterst blygsamma förhållanden under en lång följd av år. Det nedlades år 1925. Då hade man hållit på i 60 år, men uppmuntran ifrån allmänhetens sida hade varit så svag, att statsmakterna funno sig föranlåtna att inställa rörelsen såsom varande meningslös. Det är ganska intressant att taga reda på den ansvarssumma, som man efter 60 års tid i England hade kommit upp i. Detta företag, som arbetade utan att anlita någon agentverksamhet och utan att sätta i gång med reklam eller propaganda, uppnådde på 60 år en ansvarssumma av i svenska kronor räknat endast omkring 9 miljoner, alltså ungefär $^1/_2$ miljon pund. Vad betyder detta? Dessa 9 miljoner svenska kronor, denna halva miljon pund, motsvarade vid den tidpunkten omkring $^1/_{5000}$ av det samlade livförsäkringsbeståndet i England. Den statliga verksamhet, som sålunda bedrivits under sex decennier, kom omsider så långt, att man uppnådde en ansvarssumma, svarande emot $^1/_{5000}$ av det sammanlagda livförsäkringsbeståndet i England. Vad betyder denna siffra, 9 miljoner, översatt på svenska förhållanden? Det betyder cirka $^1/_{10}$ av nyanskaffningen under ett enda år vid vårt största livförsäkringsbolag! I Danmark finns det en statlig livförsäkringsanstalt, som till en början arbetade utan agenter men med mycket nedslående resultat. Jag skall icke beröra svenska förhållanden och tala om pensionsstyrelsens verksamhet. Det har gjorts tidigare i debatten. Jag förmenar, att de fakta, som jag i korthet anfört, äro sådana, att de böra göra motionärerna en liten smula betänksamma mot att allför hårt engagera sig för socialiseringslinjen, därest man nu icke à tout prix vill göra det och icke taga några som helst sakskäl.

Med dessa ord yrkar jag, herr talman, bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Mosesson:** Herr talman! Jag ber först, herr talman, om ursäkt för att jag av förhållanden, som jag ej kunnat råda över, icke varit i tillfälle att följa debatten i dag och därför kanske kommer att säga en del, som talmannen redan blivit trött av att höra.

Jag gör icke anspråk på att vara sakkunnig i det ärende, som föreligger till behandling här. Men jag har i ganska många år tillhört styrelsen för ett ömsesidigt livförsäkringsbolag, främst för att i detta bevaka de intressen, som det stora klientelet försäkrade, vilka tillhöra nykterhetsfolkets och de kristna organisationernas medlemskadrer, ha. Antalet försäkrade personer, tillhörande detta klientel, har i vårt bolag varit mer än hälften av de försäkrade under de senaste åren. Även om jag således icke är sakkunnig, hoppas jag ändå kunna yttra mig en liten smula utan att alldeles tala i vädret.

Vi ha ju, mina damer och herrar, allesammans varit på det klara med, att en av de socialt och ekonomisk mest glädjande företeelserna i vårt samhälle är det faktum, att ett så stort antal personer i olika förmögenhetsvillkor avstår från dagens och stundens lockelser att göra utgifter och tänker på kommande dagar och på sina anhöriga och strävar för att betala en försäkringspremie. Utan att kasta någon skugga över dem, som ville men icke kunna komma ut med en sådan livförsäkringspremie, vågar man väl säga, att det är det kvalitativt bästa skiktet bland medborgarna i samhället, som vi ha bland dem, som se

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

sammanhanget i livet och tänka och handla med ögat fäst på detta sammanhang — sammanhanget mellan hälsans dagar och ålderns, mellan föräldrar och barn. För min del har jag betraktat det som en etisk och social gärning att efter fattig förmåga söka främja ett sådant handlande.

Utskottets majoritet begär nu en allsidig och förutsättningslös utredning med syfte att åstadkomma en genomgripande centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten.

Rationaliseringen torde väl ingen ha något emot. Visserligen pågår nog inom försäkringsväsendet självt utredningar för rationalisering. Men säkert har man varken på försäkringshåll eller ännu mindre från det allmännas sida någon anledning att avvisa en utredning med sådant syfte. Men syftet att åstadkomma en genomgripande centralisering är en helt annan sak. Det har länge och väl talats så mycket om det månghövdade svenska försäkringsväsendet, att det blivit ett axiom att här behöves en centralisering. Men när det i första kammaren talades om konsekvenserna med avseende å de många små landsbygdsenheterna, så svarades det, att dem ville man icke åt. Där det verkligt stora antalet finnes anser man således en centralisering mindre behövlig än där redan större enheter skapats av utvecklingen själv.

Var ligger felet i de många anstalterna, och vad vinnes genom en centralisering? Felet anses väl framför allt ligga i de många sins emellan konkurrerande anskaffningsorganisationerna och dessutom däri, att de många enheterna draga med sig så många högt betalade ledare. Men innebära de många skilda organisationerna så stora olägenheter, som man vill göra gällande? Gå de verkligen i så hög grad i vägen för varandra? I vissa enskilda fall lär väl sådant hända. En person, som förlovat sig eller öppnat en affär etc., kan få en hel lång rad anbud och besök av både liv- och sakförsäkringsackvisitörer. Men de flesta försäkringar här i landet tecknas fortfarande utan annan konkurrens än den, som alltid förefinnes i kundens önskan att tillfredsställa andra önskemål. Radioapparater, biobesök, kläder m. m. konkurrera nog värre med försäkringsackvisitörerna än kollegerna i andra bolag göra. Folk står minsann icke i kö för att få teckna en försäkring.

Skall försäkringsverksamheten nå samma effekt som nu, d. v. s. skola ungefär samma antal försäkringar årligen tecknas som nu, måste säkerligen ungefär lika många försäkringssamtal föras i landet som nu och helst av olika organisationer på samma ort. Människor äro olika till sin natur. En ackvisitör, som har förmåga att för en person klargöra hans försäkringsbehov och genomföra en affär, misslyckas med en annan. Hur många exempel har man icke på att en person, som haft besök av både två och tre försäkringsombud, först av mannen nummer fyra kunnat övertygas om det försäkringsbehov han verkligen har?

De många anskaffningsorganisationerna sägas ju också driva upp anskaffningskostnaderna till en oskälig nivå. Såsom sådan har man betecknat en total anskaffningskostnad av 30—40 promille av försäkringssumman. Är en sådan kostnad som 30—40 promille av försäkringssumman, inklusive all reklam, huvudkontorskostnader m. m., att anse såsom en oskälig försäljningskostnad? Engångsvärdet av en vanlig livförsäkring, d. v. s. engångspremien, torde väl uppgå till cirka 600 kronor. 30—40 promille motsvarar alltså fem till sju procent av varans värde. Äro fem till sju procent av värdet en orimlig försäljningskostnad? Särskilt när man tar hänsyn till att denna försäljning sker genom personliga ombud, som besöka varje enskild kund, förefalla dessa fem till sju procent snarast vara en förvånande låg siffra. Jag undrar, om kammarens ärade ledamöter gjort sig underrättade om vad de, som gå om-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

kring och taga upp order på olika slags förnödenheter, betinga sig för de tjänster de göra.

Även om livbolagens nuvarande kostnader i stort sett kunna anses skäliga, är det ju en annan fråga, om de icke bli för höga beträffande de minsta försäkringssummorna. I fråga om dessa torde det verkligen med fog kunna hävdas, att den personliga propagandans och den individuella försäkringens väg blir för dyr. Det allmänna har genom en obligatorisk försäkring i statens regi sörjt för en viss minimiinkomst åt åldringar såsom folkpension. Man skulle naturligtvis kunna tänka sig att på samma sätt sörja för ett visst minimum av kapitalförsäkring vid dödsfall. Därmed skulle de lägsta och dyraste försäkringarna falla bort från bolagens verksamhetsfält. Sedan kunde kanske rent av premieskillnaden mellan s. k. stor försäkring och folkförsäkring försvinna. Efter vad som säges har emellertid den nu arbetande försäkringsutredningen redan haft sina blickar riktade på en sådan obligatorisk bottenförsäkring för dödsfall.

Om jag återvänder till centraliseringsfrågan så har det sagts, att icke bara anskaffningskostnaderna drivas i höjden genom att många enheter arbeta vid sidan av varandra, utan att även de allmänna förvaltningskostnaderna pressas upp särskilt genom onödigt många direktörslöner. De sistnämnda spela nog icke den stora roll som man velat måla ut. Såvitt jag vet har det icke heller, åtminstone ännu, kunnat visas, att de större enheterna äro billigare att förvalta än de mindre och medelstora.

Olikheterna, som verkligen finnas, torde nog mera förklaras av olikheter i medelförsäkringssummornas storlek, i det klientel, som företrädesvis bearbetas, i serviceanordningarnas utsträckning och dylikt samt, särskilt beträffande livbolagen, också i inkassosystemet. Det torde däremot åtminstone icke hittills ha visats, att de stora enheterna, därför att de äro stora, äro driftsbilligare eller för försäkringstagarna bättre än de något mindre. Varje storleksordning torde kunna finna en verksamhetsform, som ger ett maximum av effekt och ett minimum av kostnad, varvid varken effekt eller kostnad behöver bero av storleken.

Den där tesen om att en genomgripande centralisering »självfallet» skulle medföra bättre förhållanden torde sålunda ingalunda vara självklar. Naturligtvis kan man utreda frågan, huruvida en centralisering skulle medföra fördelar, men här har föreslagits en utredning med syfte att åstadkomma en genomgripande centralisering, alltså oberoende av om en sådan centralisering medför några verkliga fördelar eller icke.

Det talas också om att försäkringstagarna sakna inflytande, och det är nog riktigt, när det gäller de stora bolagen. Men skulle det inflytandet kunna ökas efter en centralisering? Vilket inflytande, mina herrar, har försäkringstagarna i riksförsäkringsanstalten? Hur tillgodoses det speciella försäkringstagarintresset i kungl. pensionsstyrelsens ledning? I själva verket är det väl i allmänhet så, att försäkringstagarna såsom sådana sakna intresse för försäkringsanstalternas angelägenheter, aldrig kunna förmås att skänka dem ett sådant intresse och aldrig begagna de möjligheter att göra sitt inflytande gällande, som de nu ha. Men naturligtvis kan det å andra sidan vara lämpligt att det sörjes för att icke detta förhållande utnyttjas på något obehörigt sätt. Redan den nu arbetande utredningen torde syssla med denna fråga. Härvid framstår kanske såsom det viktigaste, att icke finansiella intressen träda i stället för försäkringstagarnas intressen. I detta fall ha livbolagen kommit mycket långt. Man kan säkert säga, att i dessa ekonomiska storföretag, även där de ha aktiebolagsform, enskilda vinst-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

intressen äro avkopplade. Ingen aktieägare kan i ett sådant företag numera hoppas på ökat utbyte. Går företaget aldrig så bra eller bli överskotten aldrig så stora kan han ändå icke få mera än han har.

Livbolagen torde i själva verket kunna sägas motsvara en idealisk företagarform. Intet enskilt vinstintresse ligger bakom företagen eller driver deras ledare, men företagens egen individualitet och livsvilja göra sig gällande och ta sig uttryck i expansionslust, konkurrensvilja och framåtanda. Denna livgivande företagsindividualitet skulle givetvis förkvävas och dö bort vid en genomgripande centralisering. Den befordras säkert bäst, om man avstår från alltför radikala operationer.

Det nuvarande systemet på försäkringsområdet med ett flertal bolag av olika storlek, med skiftande huvudmål för sina ackvisitionsintressen och skiljaktiga individualiteter är säkert mera utvecklingsfrämjande än en anordning med en eller ett fåtal stora enheter. Därmed är givetvis icke sagt, att alla nu verkande bolag behöva fortsätta. Jag vänder mig endast mot att en genomgripande centralisering satts upp som mål för en utredning.

Motionärerna göra gällande, att den hittillsvarande livförsäkringspropagandan haft dålig effekt. Både dödsfalls-, ålderdoms- och sjukdomsskydd har fått alldeles för liten spridning särskilt bland folkets breda lager. Om, herr Hermansson och andra, detta är riktigt, äro alltför få människor försäkrade och till alltför lågt belopp. Då är väl tiden ingalunda inne att minska på propagandan och att centralisera och undvika konkurrens. Hade man i stället kunnat visa, att livförsäkringsbehovet i vårt land nu blivit så gott som fyllt, att allmänheten i slott och koja redan nu har så många och så stora försäkringar den kan bära, ja då kunde man ha skäl att börja koncentrera, centralisera eller kanske rent av förstatliga, d. v. s. byråkratisera och somna in. Men så är det icke. Livförsäkring och försäkring överhuvud taget behöver alltjämt predikas för folket, och för sådant behöves privat initiativ. Besparingar kunna naturligtvis nås, om man vill minska propagandans intensitet. Men motionärernas framställning synes visa, att man i stället borde öka den. För sådana uppgifter lämpar sig icke ett statligt företag. Det allmänna har aldrig, såvitt jag vet, sysslat med tillhandahållandet av annat än sådana nyttigheter och tjänster, som allmänheten själv efterfrågar, antingen därför att de äro så gott som oumbärliga eller därför att de äro för allmänheten i särskild grad lustbetonade, d. v. s. sådant som i huvudsak säljer sig självt. Finansminister Wigforss sade nyligen här, att det behövs ingen affärsman för att sälja sprit till det sprittörstande svenska folket. Järnvägsbiljetter, frimärken, vatten, elektricitet och gas å ena sidan, sprit, vin, tobak och radioprogram å andra sidan, det är sådant, som det allmänna kan saluhålla, därför att allmänheten själv känner sitt behov av det och själv begär att få köpa det. I början hade allmänheten icke något behov av telefon. Denna gjorde ju icke så mycken nytta heller, när abonnenterna voro få. Då sköttes telefonnäten mest av enskilda företag. Men tack vare dessas propaganda blev behovet till slut allmänt. Då kunde småningom saken med fördel tagas om hand av det allmänna. Men ännu ha vi långt kvar, innan var och en själv inser, att han behöver en livförsäkring och därför från tid till annan kan vara beredd att stega i väg till en statlig byrå och se till att en mer eller mindre välvillig funktionär hjälper honom till rätta med saken.

Till slut, herr talman, vill jag säga, att jag har ingen som helst önskan att misstänkliggöra eller underkänna de redliga motiv, det samhälleliga patos som finnes hos kamrater, som i tal och skrift propagera för centralisering och för socialisering, för statssocialismen. Men jag vill säga såsom min mening,

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

att det är risk för att man genom centralisering och socialisering kopplar bort den erfarenhet, den energi och den ansvarskänsla, som under frihetens system utvecklats hos de ledande skikten i vårt folk. Till dessa skikt höra framför allt alla förtroendemän i riksdagen och kommunerna. Dessa egenskaper, säger jag, hos de ledande skikten i vårt folk ha utvecklats genom kommunalt arbete, genom företagskooperation, konsumentkooperation, genom enskild företagsamhet och på annat sätt. Man kan måhända till en tid under statsdirigering leva på detta personliga kapital. Men jag fruktar, att det kommer att minskas undan för undan under statsdriften, och i samma mån förlorar också statsdriften sitt ekonomiska värde och sitt medborgarvärde.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Lindqvist:** Herr talman! Det skulle väl missförstås, om ej någon från utskottsmajoritetens sida här framträdde och sade några ord. Jag kan icke finna, att det eljest skulle ha varit behövligt, ty det har ju talats så mycket i dag, och mer blir det; det kunde ju räcka.

Jag vill först säga, att vi skola icke lägga mera under staten än det staten till hela samhällets bästa kan sköta bättre än den enskilde. Dessa ord kunde mycket väl stå som motto för det utskottsutlåtande, som vi nu behandla och som dikterats av utskottets socialdemokrater. Alla socialdemokrater äro säkerligen med mig ense, när jag säger, att vi vilja icke förstatliga mera, än som fyller här angivna syfte. Få vi klart för oss, att det är till samhällets bästa att försäkringsverksamheten eller annan verksamhet förstatligas, rygga vi icke tillbaka därför, även om vi skulle trampa ett fåtal privatpersoners intressen på tårna.

Här i utskottsutlåtandet är icke något ståndpunktstagande gjort i fråga om förstatligandet av försäkringsväsendet. Vad utskottet föreslår är en förutsättningslös utredning, och först när denna utredning blir verkställd kunna vi bedöma och taga ställning till frågan: förstatligande eller enskild försäkringsverksamhet. Jag ber, att de av kammarens ledamöter, som i dag varit uppe och talat så mycket om förstatligande och socialisering, lägga på minnet vad jag här yttrat, så att de därefter bedöma den fråga som vi resonera om.

Att högerpartiet går emot en utredning, kan jag väl förstå, ty under alla de år jag deltagit i riksdagens arbete har jag funnit, att detta partis representanter i regel utgöra en stark broms. Att bondeförbundet och folkpartiet i dag skulle sluta upp vid högerns sida hade jag likväl icke väntat. Men jag har all anledning tro att icke alla, åtminstone icke alla inom bondeförbundet sluta upp kring sina utskottsrepresentanter, ty märkvärdigt skulle det vara.

När det gäller folkpartiet vill jag säga, att detta parti ändå har ett föregående, som borde förplikta. Jag vill påminna mina vänner, herr Björling och herr Mosesson om att den fråga som vi i dag behandla icke är någon ny fråga. Den har varit framme flera gånger och varit framförd av folkpartier eller kanske, om det var på den tiden, från liberalt håll. De som tagit del av ingressen till utlåtandet ha väl märkt, att där finnas återgivna vissa uttalanden i en motion, som 1917 väcktes av herr C. G. Ekman. I denna motion talas det visserligen mest om livförsäkringsverksamheten, och motionären säger i början av motionen, att det numera anses vara ett allmänt erkänt faktum att försäkringsverksamheten är till för de försäkrades skull och icke för några andra. Han erinrar om att vid slutet av 1915 voro i de svenska livförsäkringsbolagen försäkrade betydligt fler än 900 000 personer med ett sammanlagt försäkringsbelopp av mer än en och halv miljard kronor. Denna

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

enorma summa, säger han, är de försäkrades egendom, åstadkommen med deras i bolagen insatta besparingar, genom vilka de, var och en efter sin förmåga, velat ernå trygghet mot de ekonomiska olyckor, som ett dödsfall kan medföra. När man vet, säger han vidare, att dessa tusentals miljoner tillhörande nära en miljon medlemmar äro i vissa avseenden utlämnade åt några få enskilda personers godtycke, måste man finna det synnerligen önskvärt att varje utrymme för ett sådant godtycke begränsas. Att några enstaka personer, styrelsen och dess medintressenter äro allenarådande i ett stort bolag, vars övriga intressenter i verkligheten kunna räknas i tusental, ja, i vissa fall i hundratusental, kan icke vara riktigt och är något abnormt, säger han. I alla andra bolag — säger motionären — är det, såsom naturligt är, delägarna som i sista hand bestämma, medan styrelsen blott är verkställande och mer eller mindre ledande. I ett försäkringsbolag, där de försäkrade rätteligen borde ha en verklig delägares ställning, kunna de i de allra flesta fall icke på något sätt bestämma över bolagets angelägenheter.

Vad herr Ekman i sin motion för snart 30 år sedan framförde, äger i dag alltjämt sin riktighet. Endast den skillnaden har inträtt, att det nu i dag gäller många flera människor och att miljonerna ha blivit miljarder. För den som icke själv är försäkringsman eller sysslat med försäkringsverksamhet är det icke möjligt att med tillräcklig styrka rikta kritik mot verksamheten sådan den bedrives. Jag har dock för min del under mitt arbete i första lagutskottet kommit till den uppfattningen i denna fråga, att icke allt är så bra beställt som det skulle kunna vara. Det går att göra det bättre, och det erkänna även reservanterna. Den specielle försäkringsman, som vi hade som sakkunnig i utskottet, har där framträtt på ett sådant sätt, att han vunnit allas vår aktning. Han har sin uppfattning, men de redogörelser som han lämnat ha, enligt vad jag förstått, varit fullt objektiva. Icke minst de upplysningar vi fått av herr Ljungqvist ha emellertid gjort att jag för min del ansett, att motionärens yrkande har mycket starkt fog för sig.

Vi säga i utskottetsutlåtandet på ett ställe — jag tror visst det var herr Hagberg i Malmö som kritiserade det — att en av huvudpunkterna i kritiken mot försäkringsverksamheten är att försäkringstagarna sakna inflytande över bolagens ledning och medbestämmanderätt vid verksamhetens bedrivande. Det är alltså samma kritik som C. G. Ekman kom med för ett trettiotal år sedan. Motionären gör vidare gällande, att den bedrivna verksamheten är ineffektiv och att alltför stor del av premieinkomsten åtgår till täckande av förvaltningskostnaderna. Ja, vi ha inom utskottet icke fullt tagit reda på exempelvis, hur stor lön direktörerna ha i de stora bolagen eller vilka arvoden som gå till styrelseledamöterna. Vi visste förut, att det icke var små löner och arvoden. I många fall räcka de till. Både jag och andra förstå, att om man minskar en försäkringsdirektörs årslön från 75—80 000 kronor till 50 000 kronor och alltså gör den besparingen, detta i och för sig icke kan betyda så mycket. Men vi få nog räkna litet med människorna sådana de äro. Många försäkringstagare tycka, att det är onödigt att betala cheferna för försäkringsbolagen sådana löner som nu utgå. Man kan ju icke jämställa försäkringsföretagen med exempelvis industriföretag. Det förefaller mig som om det skulle vara mycket lättare att vara chef för ett försäkringsföretag än att vara chef för ett stort industriföretag. Industrimannen har säkerligen ett helt annat och svårare arbete att utföra än vad försäkringsdirektören har. Jag har sagt detta endast därför att jag vill framhålla, att det icke varit avgörande för utskottet att försäkringsdirektörerna ha 60—80 000 kronor om året i lön. Men det är tydligt, att man icke kan blunda därför, även om man för-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

står, att om man slår ut detta på alla försäkringstagarna, denna besparing icke betyder så mycket.

Vi ha i dag hört kritik beträffande en del andra områden, kritik som, så vitt jag förstår, icke har kunnat tillbakavisas av sakkunniga, utan måste erkännas vara riktig. Det är möjligt att motionärerna i sin kritik mot försäkringsverksamheten gått för långt. Det vågar jag icke bedöma. Men vad jag vågar säga är, att utskottet icke gått för långt. Nu veta vi alla, att en motionär kan ta sig större friheter än ett utskott, när det gäller att utöva kritik, och man får ju ta kritiken sådan den är och söka få fram, vad som är berättigat eller icke.

En sak, som också gjort mig mycket intresserad, är det starka motstånd, som utredningstanken mött från försäkringsbolagens sida. När jag sett alla dessa annonser och all propaganda mot motionerna tänkte jag, att herr Hermansson måste väl ändå i långa stycken ha rätt, eljest skulle man icke mobiliserat alla de krafter, som man nu mobiliserat. Nu har jag icke läst historia så mycket, men så mycket har jag väl ändå läst om Engelbrekt Engelbrektsson, att jag tycker det var mycket illa funnet, när försäkringsbolagen togo Engelbrekt som symbol för sitt ställningstagande. När jag gick i skolan fingo vi läsa, att Engelbrekt var en kämpe för de små och ringa i samhället och icke för de stora och mäktiga. Nu få vi väl säga, att försäkringstagarnas majoritet väl ändå utgöres av de små och de ringa, medan de stora och mäktiga äro de, som sitta som direktörer och styrelseledamöter. Man kommer alltså här med Engelbrekt, frihetskämpen, som symbol. Vi, som vilja ha en utredning för att se om det är välbeställt eller icke, skulle då vara de, som vilja förkväva friheten. Sådant verkar på flera än mig, tror jag, i rakt motsatt riktning mot vad herrarna i försäkringsbolagen tro. Vi veta att, som jag sade, Engelbrekt trädde fram som kämpe för de ringa, att han var redo att sitt liv som offer bringa och att lyckan trygga vid den egna härden, plundrad och härjad av nidingars hand.

Jag har, herr talman, ej kunnat uraktlåta att säga detta, ty olika kan man se på saker och ting. Det är icke behövligt, att jag, därför att jag talar å utskottsmajoritetens vägnar, håller något längre anförande i en debatt som denna, vilken ju närmast syftar till att giva direktiv för en utredning. Ja, de som äro mot utredningen kunna ju säga, att det icke behöver givas direktiv för en utredning. Men vi, som vilja ha den, böra se till att anförandena giva direktiv för utredningen. Nu tror jag att de direktiv, som utskottet dragit upp i sitt utlåtande, äro tillräckliga för den utredning, som jag hoppas skall komma till stånd. Om den icke kommer till stånd omedelbart, hoppas jag att den ej skall dröja alltför länge.

Herr Hagberg i Malmö, som jag i många stycken sätter mycket högt, framträdde i dag i debatten. Jag tror att han var den ende som klandrade utskottets motivering. Alla övriga, som uppträtt här, ha sagt, att det är en vådligt fin motivering och alldeles för fin. Men herr Hagberg i Malmö klandrar oss därför att vi icke ha gått in på en prövning av alla de detaljer som det är fråga om. Ja, herr Hagberg i Malmö, om han i bevillningsutskottet skulle haft en fråga som denna, skulle han säkert, förståndig karl som han är, icke på detta stadium givit sig in i att granska och taga ställning till de olika detaljerna. Jag kan icke förstå, att man kan säga att vi brustit i den detaljgranskning, som varit nödvändig för att göra den hemställan som vi gjort. Jag förstår så väl att många i andra kammaren och väl också i första kammaren helst skulle se att utskottets utlåtande hade varit skrivet på ett sätt, som givit dem tillfälle till mera angreppspunkter än de nu kunna få, om de hålla sig till vad utskottet verkligen skrivit.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Nu kommer det väl återigen att gå ut över landet genom en del tidningar, att nu äro socialdemokraterna där igen, nu vill man socialisera och förstatliga försäkringsväsendet. Var står det i utskottets utlåtande? Där står det, att vi vilja ha en förutsättningslös utredning. Skulle denna utredning giva till resultat, att man bäst tillgodoser försäkringstagarnas intressen, om hela eller delar av försäkringsväsendet lägges under staten, ja, då komma icke vi, som jag förut sade, att rygga tillbaka för att ta det steget. Men, herr Hagberg i Malmö, detta sker i så fall först sedan vi blivit övertygade om att det blir bättre med ett statligt än med ett enskilt försäkringsväsende.

Jag kommer kanske icke att tala om socialiseringsfrågan en annan gång, men vi socialdemokrater, vill jag säga, ha alltid sökt att ha fast mark under fötterna, och var säker på, att det vilja vi ha även i fortsättningen. Vi skola icke låta leda oss, vare sig av högermän eller andra att begå några dumheter, så att vi skada vårt näringsliv eller skada försäkringsverksamheten. Vi veta att denna försäkringsverksamhet har varit och är till ofantligt stor nytta. Vi vilja ej riva ned denna, utan i stället motsatsen: bygga upp. Vi förstå så väl, att skulle vi begå en dumhet, när det gäller försäkringsväsendet eller vid förstatligandet av en eller annan industrigren, då skulle det inte dröja länge, förrän vi skulle förlora den politiska maktställning vi för tillfället ha. Vi skola alltjämt ha för ögonen, att vårt arbete skall gå ut på att främja de små, de svagast ställda i samhället, och då gå vi de vägar på vilka vi tro att vi bäst tjäna dessa intressen.

Herr talman! Det är kanske litet för litet sagt från utskottets sida vad jag nu anfört, men jag hänvisar till det utskottsutlåtande, för vilket även jag är i hög grad ansvarig. Jag har funnit, att det är så många kamrater i kammaren, som vilja tala i dag, trots att vi äro i slutet av sessionen, och därför vill jag begränsa mig till detta korta anförande. Det blir då tillfälle även för andra att träda upp, som äro gladare över att tala än jag här.

Jag hemställer med dessa ord, herr talman, om bifall till utskottets hemställan och hänvisar till den motivering för utskottets hemställan, som där gjorts.

Herr **Lindahl:** Herr talman! I debatten i denna fråga torde nog de flesta ha lagt märke till att man i huvudsak sysselsatt sig med ett enda alternativ: förstatligande av försäkringsverksamheten. Den enskilda försäkringsrörelsens propagandister ha inte velat erkänna, att här faktiskt också föreligger ett andra alternativ, att en kommande utredning eventuellt kan komma till det resultatet, att sedan den enskilda försäkringsverksamheten blivit mera rationellt betonad, mera effektiviserad, också denna enskilda försäkringsverksamhet skulle kunna leva vidare. Det alternativet har kommit i skymundan under hela den långa debatten. Det kan kanske sägas att denna attityd är ganska förklarlig, ty därmed har man en viss möjlighet att göra frågan partibetonad, att framställa socialdemokratien som det parti, som vill organisera staten till att bli den verklige jätten Gluff-Gluff, som är ute för att sluka inte bara de stora försäkringsbolagen utan också de små sammanslutningar för brandskydd etc., som finnas ute i bygderna.

Vad som slår en, när man studerar de olika inlagor som kommit i anslutning till herr Hermanssons motion, är framför allt den egenrättfärdighet, som man spårar hos de stora försäkringsbolagen. Svaret från försäkringsbolagens riksförbund är i stort sett ingenting annat än ett glorifierande av dess egen duktighet, en duktighet som är så utpräglad att all kritik fortast möjligt bör gå hem och lägga sig. Jag har emellertid en bestämd känsla av att de förhopp-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ningar, som man eventuellt på borgerligt håll kan hysa om att här kunna skära pipor i vassen, att här vinna framgång på grund av denna propaganda gentemot en utredning av försäkringsfrågan, icke komma att uppfyllas — i varje fall torde framgången bli ganska minimal. Jag har nämligen försökt höra mig för vad folk i allmänhet säger om ett eventuellt förstatligande av försäkringsväsendet, och jag har fått för mig att man inte betraktar detta som något socialiseringsäventyr utan som en praktisk ekonomisk åtgärd för skapande av en mera rationell och effektiv försäkringsorganisation. Jag har träffat folk ur alla partier, vilkas representanter här i kammaren undertecknat reservationen i föreliggande utlåtande, men från intet håll har man yppat den där rädslan, som exempelvis herrar Werner och Björling ha visat. Man har ute bland folk i allmänhet inte något behov av att mobilisera frihetshjälten Engelbrekt till skydd mot dem som stå bakom utredningskravet.

Jag kan inte heller förstå att man från allmänhetens sida känner sig särskilt olycklig inför eventuella perspektiv av ett annat försäkringssystem, av en obligatorisk livförsäkring, varvid man i stället för att betala in sina avgifter till det enskilda bolaget finge betala dem till staten. Jag har överhuvud taget fått den erfarenheten att man även i de kretsar, som stå ganska svala när det gäller förstatligande i allmänhet, har vissa sympatier åtminstone för utredning om ett förstatligande av försäkringsverksamheten, kanske inte så mycket när det gäller sakförsäkringen, men i varje fall beträffande personförsäkringen. Om man således kan våga säga att åtminstone vissa delar och kanske stora delar av vårt folk känna sympati för de åtgärder som riksdagen står färdig att genomföra, är det givet att denna sympati bottnar i den uppfattning som folk har och den kritiska inställning som många människor ha gentemot försäkringsverksamheten av i dag. Stora grupper av medborgare understryka herr Hermanssons kritik, som han ensam fick föra under ganska många år men som allt flera människor nu förena sig i. Folk känner att denna kritik är av det slag att den måste föra fram till en positiv lösning av föreliggande problem.

Den service som storbolagen äro ganska stolta över anse många människor vara mönstret för en service sådan den inte skall se ut. Någon uppdelning av marknaden förekommer i allmänhet inte. En som det syntes trovärdig person som jag träffade på tågresa berättade för mig att, då en s. k. lycklig tilldragelse inträffade i hans hem, åtminstone fyra representanter från skilda livförsäkringsbolag uppvaktat honom, innan ännu hustrun och sonen hunnit hem från BB, för att teckna försäkring för sonen. Man må kalla en dylik service vad man vill, men i tider då det är ont om arbetskraft kan den inte betecknas som särskilt rationell.

Den bistraste kritiken från många medborgares sida gäller dock den omständigheten, att denna service har så små möjligheter att koppla in sin verksamhet efter sociala linjer. Det gäller ju för ombuden liksom för deras närmaste förmän att teckna så många och allra helst så stora försäkringar som möjligt. Det ligger i sakens natur och i själva systemet, att här kan man inte ta alltför långa funderingar över huruvida respektive försäkringstagare, som man håller på att skriva försäkring på, har den sociala och framför allt ekonomiska ryggrad som erfordras för att klara den försäkring som han är i färd med att teckna. Framför allt förleder detta system folk till att under tider då penningvärdet är lågt teckna alltför höga försäkringar. Jag talar faktiskt här av egen erfarenhet. Under förra världskriget, då lönerna voro höga och jag själv var ung och åtskilligt sangvinisk, övertalades jag att teckna en försäkring, som när efterkrigstidens löner sjönko för mig blev ett tjugofemårigt

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

kors, som jag fick släpa med mig. Det är inte alla som klara saken, det finns åtskilliga människor som inte ha möjlighet att erlägga premierna. I så fall blir försäkringen annullerad och vederbörande gör förluster i större eller mindre utsträckning.

Mot detta mitt resonemang kan man naturligtvis invända, att ombuden numera ha en helt annan inställning och att de ha order att, innan de skriva en försäkring, göra klart för sig och försäkringstagaren, huruvida det finns utsikter för honom att gå i land med saken i fortsättningen. Jag tror emellertid för min del att förändringen härvidlag från 1920-talet är ganska ringa. Denna försäkringsanskaffning hänger tydligen ihop med hela systemet. Försäkringsfunktionärernas förbund har också i en skrivelse till utskottet i hög grad understrukit dessa synpunkter.

Den kritiska översynen av försäkringsbolagen kan naturligtvis inte stanna vid arbetet ute på fältet, den får lov att bli åtskilligt mer ingående. Den bör framför allt, som utskottet säger, ta sikte på att komma fram till en sådan ordning, att sedan vederbörliga fonderingar äro gjorda överskottet helt och hållet skall tillfalla försäkringstagarna. Det finns nog åtskilliga brister på den punkten. Utskottets talesman herr Lindqvist berörde ju också en fråga, som vi funderat över i utskottet men utan att ha fått något besked, nämligen hur stora summor som egentligen måste vikas för spetsarna inom försäkringsvärlden i form av årsavlöningar. Det har ryktats om att våra statsråd och generaldirektörer för statliga verk äro dåligt eller i vart fall lågt betalade i jämförelse med de stora inom respektive försäkringsföretag.

Jag tillhör inte dem som ha en dogmatisk uppfattning om att statsdrift under alla förhållanden och på alla områden är det enda riktiga. Jag har nämligen en bestämd uppfattning, att det i ett modernt samhälle finns plats både för statlig verksamhet, för kooperativ och för enskild verksamhet. Viktigast av allt kanske är att dessa olika sätt att utveckla vårt näringsliv bli samordnade till allas bästa. Men då bör man också, i detta fall liksom i andra, förstå, att en allsidig och förutsättningslös utredning måste göras om man överhuvud taget skall bli på det klara med huruvida den ena eller andra driftsformen är fördelaktigast. Då bör man, tycker jag, akta sig för att, som man gjort i denna debatt så fort frågan om statsdrift kommit på tal, beteckna denna som en ofri och diktaturbetonad företeelse.

Jag tror, herr talman, att man skulle vinna mer om man i detta fall försökte gå varandra till mötes. På det håll, där man nu är motståndare till en utredning, måste man ändå förstå, att folk inte kan vara riktigt nöjda med förhållandena sådana de äro, att man vill skapa något bättre och att detta bättre först kan åstadkommas sedan man inför allt folket kunnat visa, hur det för närvarande är ställt och vilken anordning man bör vidta för att i framtiden skapa bättre förhållanden.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Henriksson:** Herr talman! Jag får väl än så länge räkna mig till de yngre här i kammaren och kan alltså inte åberopa mig på någon lång erfarenhet ifrån riksdagsarbetet. Men under de tio riksdagar, som jag varit med om, har jag dock gjort vissa iakttagelser och vissa erfarenheter. Bland annat har jag gjort den iakttagelsen, att de parlamentariska veteranerna, inte minst inom det socialdemokratiska partiet, mycket strängt ha hållit på vissa hävdvunna former inom riksdagsarbetet. Exempelvis ha de fäst ett mycket stort avseende vid remissinstansernas yttranden. Vidare ha de inte velat vara med

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

om att skriva till Kungl. Maj:t i frågor, som redan äro under utredning, och en enskild motion måste vara synnerligen väl motiverad för att kunna passera utskott och kammare utan att avlivas. Den där konservatismen i det parlamentariska arbetet har jag, herr talman, betraktat med mycket stor respekt. Den har utan tvivel varit en betydelsefull stabilisator i utvecklingen.

Från och med i år tycks det emellertid ha hänt någonting, som gjort att denna stabilisator satts ur funktion. Under debatten rörande brännoljorna — jag vill minnas det var förra veckan — tillät jag mig att även i det sammanhanget påpeka det ganska egendomliga förhållandet, att utskottets majoritet och kammarens majoritet voro beredda att skriva och begära en utredning med förstatligande som syfte i en fråga, där man hade en kompakt kritik emot sig ifrån remissinstanserna. I dag frångår man gammal praxis genom att skriva till Kungl. Maj:t i ett ärende, som ligger under utredning, vilket tidigare påpekats från olika håll. Man gör det också med utgångspunkt från en motion, beträffande vars sakliga innehåll det finns anledning att sätta åtskilliga frågetecken i marginalen, en motion som under ett tidigare skede riksdagen sannolikt icke skulle ha accepterat såsom utgångspunkt för en skrivelse. Utskottet presterar en ganska krystad motivering, vari man försöker att liksom kryssa sig förbi de skär som finnas och som onekligen skulle kommit till synes, om man litet närmare analyserat motionen och dess innehåll.

Jag är ganska övertygad om att det finns många i denna kammare, som hysa stora betänkligheter då det gäller att genomföra ett förstatligande av försäkringsväsendet. Men när nu majoriteten av damerna och herrarna litet senare här i dag komma att trycka på den gröna knappen, så tröstar man sig då med att det dock bara är fråga om en utredning, till och med, som det vid många tillfällen framhållits, om en förutsättningslös utredning. Ja, herr talman, jag skulle inte heller vara på något vis ängslig för en förutsättningslös utredning, och jag är övertygad om att försäkringsväsendet inte på något sätt skulle tveka inför något sådant, men när man nu talar om förutsättningslös utredning, så får man väl också betrakta den ur den synpunkten, huruvida de personer, som skola handhava denna utredning, komma att gå till verket utan förutfattad uppfattning, och det är på den punkten som jag för min del måste hysa mycket allvarliga tvivel. Jag är nämligen rädd för att de utredningar, som med sådan fermitet ha begärts under denna riksdag, i rätt stor utsträckning komma att handhavas av socialiseringssportens sprakfålar och att det blir ganska svårt att tygla deras manövrer för att åstadkomma vad som dock skymtar fram bakom hela denna brett upplagda aktion ifrån det socialdemokratiska partiet vid denna riksdag, nämligen förstatligande. Och när man går fram på denna, jag måste säga ganska dogmatiska, linje, bortser man ifrån remisskritiken, såsom jag nyss påpekade. Man bortser ifrån utgångspunkten i motionerna, och man bortser ifrån, huruvida utredningar inom området försiggå. Det måste väl dock medgivas ifrån exempelvis utskottets talesmän att det finns anledning, när man ser allt detta såsom ett samlat helt, att känna tveksamhet över vart det skall taga vägen.

Jag har, herr talman, redan tidigare instämt med herr Ljungqvist, och många argument ha här redan framförts; jag kan således fatta mig ganska kort. Jag vill endast stryka under ett par synpunkter, framför allt för näringslivet. Det har sagts här i debatten, det sades i debatten i första kammaren, och det sägs även i motionen, att försäkringsverksamheten är en social verksamhet. Det förefaller mig, som om detta vore att något förenkla och generalisera frågan. Försäkringsverksamheten är mycket mångskiftande och rikt fasetterad, men man torde väl ha litet svårt att sätta etiketten »social verksamhet»

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

över det hela. Jag frågar t. ex.: var finner man det sociala elementet, om vi försäkra en massaskeppning till Amerika eller en trälast till England? Näringslivet, handeln, industrien, sjöfarten o. s. v. ha ett mycket stort intresse i denna fråga och dess lösning. De ha ett intresse i den därför att näringslivet måste skydda sig för alla risker, som möta på skilda områden. De måste försäkra fabriksbyggnader, varulager, transporter och åtskilligt annat, som sammanhänger med den verksamhet man bedriver.

Vad är det då som näringslivet är rädd för i detta sammanhang? Jo, man har otvivelaktigt en mycket stark känsla av olust inför situationen att få ett statligt, byråkratiserat monopol som motpart, då det gäller de egna försäkringsfrågornas handläggning. Inte minst gäller detta frågan om skadereglerings. Det är uppenbart, att det inom affärslivet och näringslivet är av allra största vikt att dylika frågor kunna regleras snabbt och efter affärsmässiga linjer. Om det händer en olycka, om en fabrik brinner eller en transport går förlorad, så måste det företag, som det är fråga om, snabbt kunna få skadan ersatt, om verksamheten utan käppar i hjulen skall kunna rulla vidare. Näringslivet har redan vissa erfarenheter av staten, när det gäller handhavandet av olika uppgifter. Vi ha väl under denna kris fått åtskilliga erfarenheter av hur det blir när staten skall ingripa reglerande på olika områden, när den genom kommissioner med tjänstemän skall efter lagparagrafer reglera det ena och det andra. Det är alldeles uppenbart, att man då inom näringslivet med tidigare erfarenheter för ögonen med en viss förskräckelse tänker på den situationen att man i fortsättningen skulle få att göra med ett liknande byråkratiskt system vid försäkringsfrågornas skötande. Därför är det naturligt att man hyser ängslan för ett sådant här projekt och vill avstyra ett inslående på en dylik linje.

Herr Lindqvist yttrade i sitt anförande, att han inte förvånade sig över att man ifrån högerns sida satte sig emot denna utredning, därför att högern alltid bromsar, som han uttryckte sig. Ja, herr Lindqvist, när vi se på detta problem om förstatligande ifrån herr Lindqvists och ifrån min utgångspunkt och se på målet, som ju bör vara största effektivitet i den verksamhet, som det är fråga om, så ser herr Lindqvist ifrån sin politiskt dogmatiska utgångspunkt och jag från den praktiska och erfarenhetsmässiga. Utskottet säger på sidan 24: »Utskottet vill dock framhålla, att man icke utan vidare bör förutsätta, att samhällets organ skulle vara mindre skickade än de enskilda företagen att driva en ur ovan antydda synpunkter rationell försäkringsrörelse.» Å andra sidan kan man väl heller inte utan vidare göra gällande, att staten skulle vara bättre skickad att sköta denna uppgift. Åtskilliga exempel, som jag tidigare hänvisat till, ha givit oss den erfarenheten att när staten skall handhava dylika uppgifter, så blir det ett ur näringslivets synpunkt sett sämre förhållande än när de få skötas av enskilda företag.

Herr talman! Det har under debatten berörts ett par frågor, som jag skall tillåta mig att i detta sammanhang säga några ord om. Herr Hermansson var inne på frågan om premierna och kostnaderna för försäkringstagarna, när det gällde sakförsäkring. Han sade sig ha konstaterat att i åtskilliga fall var det de dyrare sakförsäkringsbolagen, som hade den största försäkringsstocken vilket tydde på okunnighet hos försäkringstagarna. Det går dock inte att förenkla frågan på detta sätt. Herr Hermansson vet väl, att när det är fråga om varor, dessa kunna skilja i pris beroende på kvalitet. På samma sätt är det inom försäkringsväsendet. Den ena försäkringen är ju inte riktigt lik den andra, beroende på villkoren och vilka risker försäkringen täcker. Jag tror inte att man inom näringslivet är så bakom flötet, som herr Hermansson synes vilja göra

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

gällande, att man inte har förmåga att bedöma, om det ur företagens synpunkt är förmånligast att försäkra på de ena villkoren i det ena företaget eller på andra villkor i ett annat företag. Jag tror att man har ganska klart för sig vad det är för risker man vill ha täckta med sin försäkring och vilken service man vill ha, och då är man också kapabel att bedöma, huruvida den ersättning man betalar för riskskyddet och servicen är skälig eller inte. Därtill kommer ju självfallet det spörsmål, som jag berörde tidigare, nämligen frågan om att få sakkunniga och affärsmässiga skadereglerings. Det förhåller sig inte så att näringslivet skulle vilja acceptera vad tydligen herr Hermansson vill acceptera, nämligen epapris och epavaror på försäkringsväsendets område.

Herr Hermansson berörde också den propagandakampanj, som han uttryckte sig, vilken har försiggått på försäkringsföretagens sida. Den upplysningsverksamhet, som försäkringsföretagen ha bedrivit kring denna fråga har tydligen varit ett kärkommet objekt för åtskilliga talare. Den har ju möjliggjort mycket talande utan att man behövt gå in på frågeställningar, som det tydligen har varit svårt att argumentera för. Herr Hermansson yttrade, att det var åtskilliga försäkringstagare som kände sig oppositionslystna, därför att de skulle ha fått vara med om att betala den upplysningsverksamhet, som här bedrivits. Först och främst bör konstateras att det har varit fråga om att upplysa försäkringstagarna om vad som är å färde att ske med deras försäkringar och sparmedel. De böra ha stort intresse av att veta detta, och då måste väl ledningarna för försäkringsföretagen nära nog känna sig förpliktade att lämna upplysningar på denna punkt. Men jag tycker att herr Hermanssons uppläggning var litet oförsiktig. Det finns andra sammanhang, där medel användas till ändamål, som åtskilliga av dem som tillskjuta medlen inte känna sig hågade för. Jag vill exempelvis peka på den tvångsanslutna fackföreningsmedlemmen, som trots en helt annan politisk uppfattning får vara med om att leverera pengar till det socialdemokratiska partiets propaganda. Detta förhållande anser jag vara betydligt mera anmärkningsvärt än det, som herr Hermansson här försökt rikta kritik mot.

Herr Hermansson var vidare inne på frågan om kostnaderna under en statsdrift och avvisade fullständigt tanken på att det skulle kunna ske en beskattning av försäkringstagarna genom att staten handhade försäkringarna. Herr Hermansson sade, att i så fall skulle ju riksdagen kunna besluta att uttaga ett slags omsättningsskatt på försäkringar redan nu. Det förhåller sig emellertid på det sättet, att om staten driver en verksamhet, kan ju beskattningen få en betydligt mera camouflerad karaktär. Jag tror inte att svenska folket skulle acceptera en omsättningsskatt på försäkringar, såsom herr Hermansson antydde. Däremot kan en mera förtäckt beskattning i form av ökade vinster genom ökade premier, framkomna ur ett statsmonopolistiskt försäkringsföretag, onekligen brandskatta försäkringstagarna, utan att man på samma gång kan klargöra att en beskattning har skett. Det är onekligen en punkt, som är ganska riskfylld för försäkringstagarna.

Herr Lindqvist sade i sitt anförande, att man inte skulle lägga mera under staten än vad staten kan sköta bättre än de enskilda. Ja, det skulle jag också vilja understryka, men där ha vi kanske litet olika uppfattning, herr Lindqvist och jag. Jag känner mig övertygad om att staten icke skulle bättre än enskilda företag kunna sköta det område, som här diskuteras i dag, och därför, herr talman, tillåter jag mig att hemställa om bifall till reservationen.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag vet, att talmannen önskar, att kammarens ledamöter skola få middag snart, och jag skall därför icke taga upp tiden länge.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

När det gäller de stora försäkringsfrågorna, som här diskuterats i dag, kan jag i allt väsentligt instämma i vad herrar Ljungqvist och Werner i Höjen anfört. Jag utbad mig en liten stund av talmannen huvudsakligen för att få göra ett par inlägg i anledning av vad som sagts under dagens debatt.

Det var med mycket stort intresse jag hörde på den förste talaren i dag, professor Lundstedt. Jag tyckte mig finna, att herr Lundstedt sökte en förklaringsgrund och ville ge ett skäl till att han återfinnes i det parti, som bekänner sig till en socialistisk åskådning, fastän han, som jag tyckte, hade så många förnuftiga tankar, vilka dåligt överensstämde med en hel del av det partiets målsättning. Det föreföll som om han sökte lugna sig själv med att intala sig, att talet om ett förstatligande var våldsamt överdrivet. Han framhöll, att man icke bör socialisera utan tvingande skäl, och att om man gör det, löper man stor risk för att det blir en långt ifrån önskvärd likriktning i samhället. Herr Lundstedt varnade vidare för alltför djupgående experiment med samhället, vilka kunna bli till uppenbar skada, och han gav i fortsättningen en skildring av de krafter, som driva utvecklingen framåt och skapa nya värden, en skildring som jag helt och fullt kan instämma i. Hans slutsatser blevo alltså, att några mera omfattande socialiseringsplaner icke böra eftersträvas, och han så gott som utlovade, att han för sin del icke — och han trodde icke heller det socialdemokratiska partiet — tänkte sig något sådant. Det var där jag satte det stora frågetecknet. Hur stor fullmakt hade herr Lundstedt att göra ett sådant uttalande, och vilket värde kan man tillmäta detsamma? Det är den frågan jag tycker det skulle vara ytterst intressant att få svar på. — Sedan har herr Lindqvist försökt att ytterligare understryka, hur försiktig man är på socialdemokratiskt håll i fråga om förstatligande; jag skall återkomma till det sedan.

Herr Lundstedt framhöll i fortsättningen, att han gärna skulle se sådana uttalanden från sina partivänners sida, som skrämde bort socialiseringsspöket och avlägsnade farhågorna för ett förstatligande, detta tydligen från den utgångspunkten, att näringslivet annars oroades och produktionsmöjligheterna förminskades. När jag lyssnade till detta, och i övrigt hör motionärerna och dem som tala för de båda meningsriktningarna, vilka stödja utskottsutlåtandet, kom jag till den slutsatsen att man använder sig av väsentligt skilda motiveringar. Här står herr Lundstedt, delvis stödd av herr Lindqvist i Halmstad, och talar om att något förstatligande begär man icke genom denna utredning. Man låter det skymta som ett möjligt alternativ, men det får bli en senare sak. Sedan komma företrädare för den kommunistiska motionen, och säga att för dem är icke en rationalisering det väsentliga utan ett förstatligande. Herr Adolfsson framhöll — jag har icke anteckningen från hans yttrande till hands, men innebörden var nog denna — att för kommunisterna var förstatligandet själva huvudmålet.

Är det då, herr Lindqvist — och även herr Lundstedt — så underligt, att i en debatt som denna talet om ett förstatligande tillmätes stor betydelse, särskilt när man både här och ute i näringslivets olika kretsar har all anledning befara, att en utredning, som kommer till stånd på grund av så väsentligen skilda utgångspunkter hos motionärerna, förmodligen kommer att leda fram till ett direkt förstatligande? Se vi tillbaka på den riksdag som gått, finna vi ett flertal motioner om utredningar, vilka tagit sikte på ett förstatligande, och vi ha funnit hur denna kammare vid snart sagt varje arbetsplenum under den sista tiden har begärt en eller två eller flera utredningar, vilka mer eller mindre ha gått i samma riktning. När man samtidigt ser en del av herr Lindqvists partivänner göra mycket öppenhjärtiga uttalanden i pressen om vad

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

de hoppas skall komma, då blir man fundersam. Jag läser här i en tidning, vars ledare, förmodar jag, är skriven av en partivän till herr Lindqvist och en som i kammaren har sin plats icke så långt ifrån honom, att när den regering, som nu sitter, lämnar av och den nya regeringen kommer, har den regering han förväntar »att utforma uppgifter, som de borgerliga partierna äro svurna motståndare till». Och han förutsätter, att »den uppgörelse, som sålunda förestår mellan den socialdemokratiska och den borgerliga samhällsåskådningen får betraktas som oundviklig». Jag gör ännu en gång den frågan — kanske närmast till herr Lindqvist: är det så underligt, att farhågor uttalas om att slutmålet är ett förstatligande? Finge det kalla och kloka omdömet, finge sakkunskapen säga sista ordet, skulle jag icke vara rädd för en utredning, men i det läge, vari vi nu befinna oss, då vi iakttaga hur det socialdemokratiska partiet pressas av en ytterlighetsriktning steg för steg och får gå med på åtskilligt, som man för få år sedan icke kunde tänka sig att det kunde vara med om, ligger det väl nära till hands att draga den slutsatsen, att det blir icke detta lugna omdöme utan den politiska makten, som blir avgörande. Det blir de önskemål man ställer upp i politiskt hänseende, som till slut bli de som väga tyngst. Det är detta, herr talman, jag har velat framhålla efter allt vad som sagts här i dag.

I själva frågan om försäkringsverksamheten skulle jag vilja göra en anmärkning. Här har i dag talats om att försäkringsväsendet i stor utsträckning är en social angelägenhet, att det är socialförsäkringar man i stor utsträckning syftar till o. s. v. Har icke utskottet och ha icke herrarna, som sysslat med detta, ett ögonblick tänkt på vilken skillnad det är mellan vad vi här i landet för närvarande kalla socialförsäkringar och de försäkringar, som ombesörjas av den försäkringsverksamhet, som drives i den fria företagsamhetens form. För närvarande sysslar socialvårdskommittén med sjukvårdsförsäkring, med arbetslöshetsförsäkring, med olycksfallsförsäkring o. s. v. Dessa grenar av socialvården äro i verkligheten inga renodlade försäkringar. De äro mer eller mindre en genom skattemedel subventionerad understödsform, som är tillkommen för att säkra den enskilde medborgaren när han kommer i nöd och olycka. De skola utgöra en första grund, som han har att falla tillbaka på när han kommer i ett svaghetstillstånd. Om vi försöka ordna den saken, borde det väl sedan dessutom finnas plats för en fri försäkringsverksamhet, så att medborgarna kunna själva ordna för sig och söka åstadkomma en ytterligare trygghet mot sjukdom eller andra svårigheter. Skulle det — jag slutar med det, herr talman — vara så oriktigt att ifrågasätta, att vi invänta resultatet av 1942 års försäkringsutredning, som ju sysslar med försäkringsverksamheten och de brister, som inom den kunna förefinnas, att vi också invänta det förslag, som kommer ifråga om socialvården, och att vi, när vi ha båda dessa avsnitt mera och bättre klarlagda, se till i vad mån den övriga försäkringsverksamheten kan inpassas och bli ett komplement till socialvården? Då torde vi komma fram till att det bör kunna ske utan att vi inlemma den i en statlig organisation.

Herr **Witzell:** Herr talman! Jag anser, att frågan redan för länge sedan är mer än tillräckligt diskuterad. De argument, som behöva framföras för ett bifall till utskottets förslag, ha redan framförts. Jag tror icke, att jag lyckas övertyga vare sig högern, folkpartiet eller bondeförbundet, om jag upprepar dessa argument på nytt. Däremot tror jag, att jag gör både talmannen och kammaren en glädje, om jag icke gör mig skyldig till en sådan upprepning.

I förhoppning att efterföljande talare måtte bli lika kortfattade som jag, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.44 em.

In fidem
Sune Norrman.

Fredagen den 29 juni.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Herr andre vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning första lagutskottets utlåtande, nr 47, i anledning av väckta motioner angående utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m.; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

Herr **Vigelsbo**, som anförde: Herr talman! Herr Lindqvist i Halmstad uttalade i sitt anförande sin förvåning över att bondeförbundet — i varje fall partiets ledamöter i lagutskottet — i denna fråga slutit upp på högerns sida och han förväntade, att kammarens övriga bondeförbundsledamöter icke skulle komma att följa utskottets ledamöter i det avseendet.

När det i utskottet talats om försäkringsfrågan och den utredning som i anledning av det beslut som säkerligen kommer att fattas skall verkställas, så vill jag säga, att det är väl ändå icke förvånansvärt att bondeförbundet i denna fråga med tanke på just den försäkringsverksamhet som bedrives av de lokala organisationerna, nämligen läns- och häradsbolagen, har intagit den ståndpunkt som det gjort. Då det gäller de stora riksbolagen så är det alldeles uppenbart, att vi varken äro insatta i hur dessa riksbolag arbeta eller hur de uppträda i andra avseenden. Vad vi däremot känna till är dessa häradsbolag och dessa länsbolag, som syssla med brandförsäkring, djurförsäkring o. s. v. När det talats om dessa bolags kapital — det finns ju rätt ansenligt kapital även i dessa lokala försäkringsbolag — vill jag säga, att detta kapital har ingalunda tillskapats medelst mycket högt uppdrivna premier, så att man på det sättet skott sig på de enskilda försäkringstagarnas bekostnad, utan detta kapital har som regel skapats medelst en minutiöst genomförd sparsamhet som alltid har tillämpats inom dessa lokala företag. Det är alldeles uppenbart — och det borde

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

inte förvåna herr Lindqvist — att Sveriges bönder slå vakt om de värden som de under årens lopp, ofta kanske genom att ha varit vad man kallar bondsnåla, ha skapat i dessa företag, även om vi i det här fallet nödgas taga högern till hjälp. Det är av denna anledning som jag anser mig nödsakad att ansluta mig till reservationen i detta fall. Det har visserligen sagts mycket vackra ord om länsbolagen och häradsbolagen på försäkringsväsendets område, man har talat om den demokrati som tillämpats i dessa, och jag är utskottsmajoriteten tacksam för det erkännande som dessa företag fått. Men när man kommer till klämmen i utskottsutlåtandet finns det ingenting kvar av vad som sagts i motiveringen, utan där talar man om en genomgripande centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten i dess helhet, dessa demokratiska företag icke undantagna, och det är som sagt, av den anledningen som vi givetvis i detta fall måste ta ställning till förmån för reservationen.

Det är också en del saker i utskottsutlåtandet här, som man kan ha anledning att granska. Det har kanske ingen betydelse, men jag vill påpeka det i alla fall. Man erkänner sålunda att en nedsättning av försäkringspremierna har skett under de senare åren och konstaterar detta med tillfredsställelse. Orsakerna till premiesänkningen hänför man till ändrad bebyggelse och förbättrat brandförsvar. Då det gäller t. ex. städer och industrisamhällen skulle jag tro att det resonemanget är riktigt, att den ändrade bebyggelsen och ett förbättrat brandförsvar har medfört väsentligt minskade risker i brandförsäkringsavseende. Men då det gäller den svenska landsbygden är jag övertygad om att motsatsen har inträffat. Tidigare bestod ett bondejordbruks byggnadsbestånd av ladugård, som var byggd på ett ställe, stallet kanske byggt på ett annat ställe och sedan logen på ett tredje ställe. Det var tre olika brandförsäkringsrisker. Genom den centralisering som har ägt rum under de senare åren och med hänsyn till den fordran som man ställer på jordbrukets moderna byggnadsbestånd har ju en centralisering skett även av byggnadsbeståndet. Man har sammandragit samtliga byggnadsenheter till ett stort centralt komplex, där stall och ladugård, svinhus och loge äro sammanbyggda till en hel sammanhängande och gemensam enhet. Det är alldeles uppenbart, att därmed torde för landsbygdens vidkommande brandrisken väsentligen ökas, därför att det är betydligt större värden som stå på spel, när en eldsolycka inträffar.

Vad sedan beträffar demokratien inom försäkringsföretagen tror jag icke, att en mera påtaglig demokrati kan genomföras än den demokrati som tillämpas i läns- och häradsbolagen, därför att där är demokratien fullt utvecklad så till vida, att medborgarna ha full kontroll över företaget, och de äga dessutom möjlighet att infinna sig på företagens årssammanträden och där göra sin röst gällande. Man kan därför förutsätta, att ingenting står att vinna ur demokratisk synpunkt om detta försäkringsväsende förstatligas.

En fråga, som man också måste ställa sig i händelse av att ett förstatligat försäkringsväsende införes, är hur det kommer att gå med skadeståndsregleringarna. Jag kan ta ett exempel. Det hände för ett försäkringsföretag, där jag har äran sitta i ledningen, att i ett industrisamhälle brann en arbetarbarack ned. Det fanns ingen förteckning över vad som fanns i denna barack, då arbetarna, som bott i baracken, kommo med en räkning på gummistövlar, överdragskläder, handredskap o. d., som förvarats i baracken, och nu krävde ersättning för. Det fanns ju ingen möjlighet för vederbörande försäkringstagare att bevisa, att dessa saker verkligen funnits i baracken vid ifrågavarande tillfälle. Den kommitté för värdering, som fanns på platsen, ansåg, att arbetarna som fått sina tillhörigheter förstörda voro trovärdiga och hederliga personer och fördenskull borde få ersättning. Vilket också skedde. Jag frågar mig, hur

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ett statligt ämbetsverk med all den byråkrati, som där frodas, skulle ha förfarit, då det gällt att reglera en sådan skada. Jag är tämligen övertygad om, att det skulle ha blivit en mycket invecklad procedur att få ut några pengar för den skadade egendomen. Jag är också tämligen övertygad om, att när en utredning en gång sättes i gång och man i denna utredning också inrangerar de lokala läns- och häradsföretagen och sedan överför dem i statlig regi, detta kommer att bli till stor besvikelse för dem som haft sina försäkringar i dessa fullt öppna företag. Nu säger man, att man genom en centraliserad förvaltning kan spara pengar, och det kanske i vissa fall kan vara riktigt, men jag vet dock, att det på kreatursförsäkringens område skapats länsföretag, som tagit upp konkurrensen med de stora riksföretagen, och visat, att de kunnat sköta det hela minst lika billigt som ett storföretag. Jag menar därför, att det icke är så alldeles säkert att en centralisering driven till sin spets kommer att medföra det ekonomiska resultat, som man förväntat.

Slutligen vill jag ha sagt, att när vägväsendet på sin tid förstatligades, räknade man också med att man skulle göra en besparing, låt vara till ett så blygsamt belopp som 800 000 kronor. Det skulle vara intressant att veta, om man också inkasserat dessa 800 000 kronor, eller om även den kalkylen blivit en besvikelse. Jag röstade för övergång till statsdrift den gången men ur andra synpunkter. Jag var redan då övertygad om, att man icke skulle kunna spara pengar på förstatligandet, och jag tror att de farhågorna besannats. Jag är rädd för att så blir fallet även om försäkringsväsendet förstatligas. Några väsentliga besparingar kunna icke göras, och det kommer bara att växa fram en byråkrati, som de svenska försäkringstagarna få betala, åtminstone i vad det gäller brandförsäkring åt de försäkringstagare, som ha sin egendom försäkrad i läns- och häradsbolag. Det är ur den synpunkten jag i dag anser mig föranlåten att biträda det yrkande, som framförts i reservationen.

Vidare yttrade

Herr **Ljungqvist:** Herr talman! Jag skall börja min replik med att säga några ord till den talare, som jag tror slutade debatten före middagsrasten, nämligen herr Witzell. Jag vet icke om herr Witzell är här just nu, är han det icke, så är det ju icke mitt fel.

Herr Witzell hade ett kort inlägg, men trots hans admonition måste jag tala litet längre än han. Jag måste erkänna, att jag blev utsatt för en mycket stark kontrastverkan — det beror kanske på att jag är så ny här i kammaren och att jag måhända icke känner till saker och ting så noga — när jag hörde utskottets talesman, herr Lindqvist, och stiftade bekantskap med hans vilja och förmåga till samvetsgrannhet och saklighet och sedan hörde herr Witzells korta anförande, som icke innehöll ett enda sakligt argument utan bara en önskan att få slut på det hela så fort som möjligt. Man får hoppas att den samvetsgrannhet och sakliga omsorg, som lyste med sin frånvaro i herr Witzells anförande, bara är representativt för honom och icke för flera här i kammaren. Ty kammaren skall väl icke bara vara en exekutiv åt en programboks föreskrifter eller åt en efterkrigsplaneringskommissions beslut utan bör väl fatta sin ståndpunkt efter meningsutbyte och efter moget övervägande. Herr Hermansson ansåg för sin del, att den ton jag använt — jag är i och för sig glad över hans välmening — var annorlunda och mycket mera sympatisk än den, som kom fram i riksförbundets remissyttrande. Jag vill säga, att den som studerar mitt inlägg skall finna, att det icke finns någon större olikhet i fråga om tonen i mitt yttrande och riksförbundets argumentation. Man skall

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ju ärligt tala om allting i en sådan här debatt, och därför måste jag nämna, att jag själv varit med om utarbetandet av riksförbundets remissvar.

Det har här gjorts gällande, att riksförbundet och direktörerna för försäkringsbolagen skulle tala i egen sak. Jag vill med anledning härav säga, att jag har funnit, att samma beskyllning framkastats i alla socialiseringsdebatter, som vi haft här i kammaren. I detta fall har visserligen ingen anmärkning riktats mot mig personligen utan bara mot dem som författat remissvaret, till vilkas krets jag dock hör. När det gällde verkstadsindustrien, som jag tror var på tal i samband med arbetstidsstudierna, hade man vissa tendenser att också vilja karakterisera den motsatta ståndpunktens talesmän på detta sätt, och när jag uppträdde i debatten om skoindustriens socialisering, kände jag mig på grund av vissa tillvitelser nästan som en skofabrikör. Men den här gången måste jag säga, att jag icke kan förneka att jag är försäkringsdirektör. Fördenskull bör man dock icke säga, att en person bara yttrar sig i egen sak. Ty hur skulle det gå, om icke de som känna till saker och ting på det område, där de ha sin sysselsättning, icke gåve uttryck åt sin mening. Därför bör man som sagt icke heller försöka försvaga deras argument genom att säga, att de tala i egen sak.

Herr Hermansson talade om konkurrensen på försäkringsväsendets område och uppehöll sig därvid både vid livförsäkringarna och sakförsäkringarna. Vad livförsäkringarna beträffar vill jag säga, att där är premienivån reglerad på ett särskilt sätt genom tillsynsmyndigheten, och att konkurrensen där utspelas på vinst- och premieåterbäringsområdet, fastän man får vara mycket försiktig på fältet. I det avseendet har man ju också träffat överenskommelse mellan bolagen. Man kommer emellertid aldrig ifrån, att skötseln av ett bolag kan lämna försäkringstagarna i ett bolag större fördelar än i ett annat företag. Här liksom på andra områden försiggår en tävlan för att nå allt bättre och bättre resultat.

Vad sakförsäkringsområdet beträffar vill jag bara nämna, att inom brandförsäkringen ha riskpremierna, d. v. s. skadornas storlek i förhållande till försäkringsbeloppet, minskat från perioden 1919—1925, 1,35 promille, till perioden 1937—1943, 0,7 promille. Medelpremien har sjunkit med ungefär motsvarande belopp. Om således försäkringsskadornas storlek i förhållande till försäkringssumman minskat i ungefär samma takt som premierna minskat, betyder ju detta, att kostnaderna relativt sett ha pressats, eftersom man ju har haft lika eller större kvantitet av försäkringsbestånd att förvalta. Vissa centrala kostnader äro också fasta och mycket svåra att pressa ned.

Premierna fördyras genom konkurrensen, säger man. Beträffande det talet vill jag emellertid säga, att premierna också kunna förbilligas genom konkurrensen, ty genom konkurrensen blir det ett intresse för företagen att kunna nedbringa kostnaderna så mycket som möjligt för att kunna hävda sig. När man talar om premierna på exempelvis brandförsäkringsområdet, kritiserar man ibland, att det finns olika premienivåer, varför man då står frågande inför: vilket bolag skall jag gå till, vilket bolag är bäst. Ibland åter kritiserar man att premierna i viss utsträckning äro enhetliga, och säger, att det är fråga om en trust. Jag för min del menar, att det förhållandet att det finns olika premienivåer visar att det råder konkurrens. I övrigt vill jag säga, att en lika prisnivå för ett visst antal bolag icke behöver betyda, att konkurrens saknas som stimulerande faktor, när det gäller premiesättningen. Huvudsaken är att man når fram till lägsta möjliga premier. Oftast är det så att när ett bolag anser sig vid en viss tidpunkt kunna gå ned i premienivån, drar detta med sig de andra bolagen för att de skola kunna hävda sig i konkurrensen. Det är

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

också när det gäller konkurrensen icke bara fråga om vilket pris man kan åstadkomma, utan också om *hur* man sköter en rörelse. Jag upprepar, att när man klagar över att man icke vet till vilket bolag man skall gå för att få det effektivaste skyddet, så får man finna sig i det, om man nämligen tror som jag, att det är bäst att de olika företagen få tävla med varandra för att söka bli det bästa.

Sedan nämnde herr Hermansson, att aktiebolagen ha de största försäkringsstockarna. Jag vet icke säkert, men jag tror att jag nämnde i mitt inledningsanförande att civilbrandförsäkringen i landet till övervägande del ligger i kooperativa händer. Industribrandförsäkringen ligger av naturliga skäl till större delen hos aktiebolagen, och vad industrien beträffar tror jag nog, att den icke känner sig särskilt lustbetonad inför utsikten att få sitt försäkringsskydd uteslutande ombesörjt av en statlig anstalt. Beträffande hela detta konkurrensproblem vill jag för övrigt hänvisa till Folket-Samarbetets remissyttrande, som påpekar, att förefintligheten av företag, som stå utanför tariffföreningarna, med naturnödvändighet verkar sanerande på konkurrensen, om det är så att tariffbolagen eller vissa sammanslutningar skulle visa tendens till trustbildning på premiesättningens område. Beträffande premierna vill jag sluta med att säga, något som också herr Hermansson underströk, att riksförbundet i remissvaret framhållit, att en ohämmad konkurrens förbjuder sig själv ur synpunkten av kravet på försäkringsföretagens soliditet. Det finns också något som man skulle kunna beteckna som en reglerad konkurrens, och jag menar sålunda, att en sund konkurrens ingalunda utesluter ett sunt samarbete olika företag emellan.

Vidare nämnde herr Hermansson, att det var omöjligt att namngiva några skadeförsäkringsbolag, som upphört. Ja, jag skulle då kunna nämna tre företag, som upphört sedan 1920, tror jag det var — dock icke på ett sådant sätt att det så vitt jag vet verkat menligt på försäkringstagarnas intressen men väl på aktieägarnas. För övrigt ber jag få påpeka, vilket jag underströk i mitt inledningsanförande, att det har pågått inom försäkringsvärlden en ganska omfattande koncernbildning, och den innebär ju när administrationen och fältorganisationen förenhetligas, att vissa enheter försvinna och uppgå i en större. På det sättet kan man ju säga, att herr Hermanssons anspråk på en centralisering har, i viss utsträckning åtminstone, tillgodosetts. Frågan om försäkringstagarnas inflytande vill jag icke ingå på, ty dels är den under utredning, och dels har den ju tidigare under debatten berörts så utförligt, att det icke heller är behövligt.

Jag vill också säga något med anledning av ett påpekande av herr Hermansson, tror jag det var, att vi skulle vara rädda för att en utredning kunde ge vid handen statens överlägsenhet över det enskilda försäkringsväsendet. Jag vill i det avseendet understryka vad jag sagt tidigare, nämligen att det bästa sättet att få reda på om staten är överlägsen är att man verkligen etablerar en konkurrens mellan staten och det enskilda försäkringsväsendet. Herr Hermansson sade, att det icke var fråga om en socialisering för socialiseringens egen skull, och i en replik till mig på förmiddagen underströk han, att han icke visste, hur man skulle göra med kooperativa förbundet och landsbygdens försäkringsbolag utan det fick en utredning utvisa. Men jag undrar ändå, om det förhåller sig alldeles på det sättet och om man kommer att inrikta sig på en fullständigt förutsättningslös och allsidig utredning. Man kan ha rätt att hysa sina tvivel när man tar del av ett uttalande av herr Hermansson för icke länge sedan i Aftontidningen, där han under rubriken »Om jag får råda» säger: »Om jag fick råda, vilket jag hoppas jag en gång får, skulle jag grund-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ligt sanera hela försäkringsverksamheten.» Och han fortsätter med bl. a. följande uttalande: »Jag är övertygad om att en sådan ordning genom socialisering av verksamheten låter sig göras utan större svårigheter.» Det måste ändå vara förlåtligt, om de, som nu mycket tacksamt lyssnat till dessa deklarationer att det gäller en förutsättningslös utredning, bli litet misstänksamma emot en del av dem, som ställt sig bakom detta utredningskrav.

Sedan talade herr Hermansson något om att byråkratien var — det sade jag också i mitt inledningsanförande — tillfinnandes icke bara inom staten utan också i enskilda företag, och han sade, om jag icke missminner mig — jag hoppas att herr Hermansson är vänlig att i annat fall rätta mig, för det ligger ingen dålig avsikt bakom, om jag icke uttrycker mig korrekt — att byråkratiens män i statens tjänst så att säga med bägge fötterna stod i ett läger, som är ett helt annat än arbetarmiljöns läger. Han sade vidare, att om vi ha en statligt driven organisation, som är olämplig för sin uppgift, gäller det att göra den lämpad för sitt ändamål och att det icke finns anledning betvivla, att icke statsmakterna skulle kunna finna de rätta metoderna, som jag tror han uttryckte sig, för att helt eller delvis ta hand om försäkringsapparaten. Det kan väl bakom detta yttrande icke ligga den tankegången, att borgerligt sinnade ämbetsmän skulle vara mera byråkratiska än andra, så att byråkratien vore avskaffad inom statsapparaten, så fort man tillsatte socialdemokratiskt sinnade ämbetsmän? Ty skulle verkligen en sådan tankegång ligga bakom dessa yttranden så vore hela denna tankegång så riskfylld och så farlig att jag icke ens med ord vill karakterisera den i denna kammare.

Slutligen talade herr Hermansson om den politiska propaganda, som han anser bedrives från försäkringsbolagens sida, och han ansåg det principiellt oriktigt, att försäkringstagarna via bolagen fingo vidkännas kostnader för denna, som han tyckte, politiska propaganda. Det må emellertid vara tillåtet för en som vuxit upp i försäkringsväsendet att meddela sitt intryck på den punkten. Mitt intryck är, att det sedan åtskilliga år pågått ett nervkrig och en propaganda mot försäkringsväsendet, vars halt vi försäkringsmän ofta tyckt icke har varit av det rätta slaget. Man har många gånger försökt binda försäkringsväsendet och försäkringsfolket med opinionens remmar, trots att försäkringsmännen hela tiden sökt ge så sakliga besked som möjligt. När man så bereder sig för att ta det definitiva steget för att förkväva den privata försäkringsrörelsens frihet såsom skett i efterkrigsprogrammets kategoriska imperativ, ja, då ropar man: tänk så förfärligt oförskämt, de våga ju till och med försvara sig! Och så försöker man fjättra den redan vid pålen bundne ännu mera effektivt för att definitivt beröva honom hans frihet. För försäkringsväsendets målsmän har emellertid stått klart att det skulle vara till största skada för försäkringstagarnas intressen om försäkringsväsendet mer än nu byråkratiserades och förstatligades. Det framstår därför som ganska naturligt, att försäkringsväsendets målsmän försöka göra en insats för att förhindra detta. Det är icke vårt fel, att detta krav ställts på ett politiskt partis program och på det psykologiskt olyckliga och kategoriska sätt som skett. Hade vi fått höra sådana toner som herr Lindqvists och herr Lundstedts litet oftare och litet tidigare tror jag — jag upprepar vad jag sade i förmiddags — att läget i dag i denna kammare varit annorlunda och kanske trevligare för bägge parter. Enligt vår uppfattning äro således de skador som man riskerar genom ett förstatligande sådana, att man mycket väl kan motivera de förhållandevis ringa utgifter för den propaganda som man har gjort för att klarlägga hur vi se på förhållandena.

Denna senare synpunkt om den politiska propagandan ger mig emellertid

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

anledning att gå till det bolag som jag företräder. Det är ju ganska naturligt — jag vill icke alls göra reklam för Städernas allmänna brandstodsbolag här i kammaren — men det ligger nära till hands, att jag går ut från detta företag, vari jag är anställd. Såvitt jag kan se måste en likriktning i form av socialisering innebära försämrade betingelser och möjligheter till förmåner för Städernas allmänna brandstodsbolags delägare. Jag skall icke närmare redogöra för det. Jag tror, att herr Hermansson förstår vad jag menar. Det är ett företag som uppbyggts under mer än ett århundrade, som skapat resurser som skola användas till stadsfastighetsägarnas gagn, och det står för mig fullkomligt klart att här finns ingen annan möjlighet vid en centralisering av alla försäkringsföretag än att våra delägare bli lidande på det. Vad försäkringstagarnas åsikt om detta beträffar skulle jag vilja fråga herr Hermansson om han tror, att den stora majoriteten av delägarna i Städernas allmänna brandstodsbolag, städernas fastighetsägare, skulle opponera sig mot att vissa belopp användas till försvar för deras intressen. Jag skulle gärna vara villig att utsända en förfrågan till Städernas allmänna brandstodsbolags fastighetsägare av den innebörden, och jag är övertygad om att min ståndpunkt skulle få majoritet och icke herr Hermanssons. Jag är övertygad om att de skulle stödja bolagets ledning för att bevara bolagets frihet och de resurser som bolaget byggt upp — jag förutsätter att herr Hermansson godkänner den ståndpunkten, eftersom det ju ligger i demokratiens princip att då majoriteten i en församling har en viss uppfattning har man att rätta sig efter den.

Det är så vanligt att man, när de privata företagen eller enskilda sammanslutningarna söka försvara ett fritt näringsliv, gör gällande att det är fråga om att värna privatekonomiska intressen; liksom om icke den kooperativa formen liksom aktiebolagsformen vore till för att fungera som instrument i den ekonomiska utvecklingens tjänst också på detta område. Man blir på visst håll, förefaller det mig, mer eller mindre olustig över varje påpekande, att socialiseringen innebär ett ingrepp i enskilda människors och enskilda sammanslutningars rättmätiga intressen, och det anses förmätet att kosta på sig ett försök till motstånd mot en ockupation — som jag uttryckte mig i förmiddags — av t. ex. Städernas allmänna brandstodsbolag för att tillvarataga dess delägares intressen. Det har jag, som sagt, mycket svårt att förstå. Men när man nu nästan kräver, att denna propaganda från t. ex. Städernas allmänna brandstodsbolag icke skulle få fortgå ställer det liksom i blixtbelysning hurudan yttrandefriheten eller friheten att propagera för vissa gruppers intressen skulle bli inom ett likriktat och socialiserat ekonomiskt liv.

Herr Adolfsson hade några siffror rörande ett stort antal försäkringsdirektörer och deras sammanlagda lönebelopp och sade att det vore mycket bättre med en generaldirektör och underchefer o. s. v. Ja, naturligtvis kan man resonera på det sättet; man kan tillspetsa det resonemanget och säga, att man bör tillsätta en samhällets direktör för hela samhällets förvaltning. När herr Adolfsson sade detta erinrade jag mig emellertid en liknelse som en av våra främsta finansmän för icke så länge sedan i en artikel begagnade sig av: det är väl ändå icke så givet, att det är lämpligast och bäst med en jättestor oceanångare som är svår att manövrera och på vilket allt finns ombord — i varje fall var det andemeningen med hans uttalande. Det kan vara ändamålsenligare med mindre fartyg, sade han, med sina speciella kaptener, som kanske många gånger manövrera lättare i farvattnen. När det gäller direktörslönerna så vill jag emellertid säga, att det är ingen från vår sida som önskar fördölja hur det förhåller sig med dessa löner. Jag tror att man ifrån utskottsmajoritetens sida är villig vitsorda att jag ställt till utskottets förfogande de upp-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

gifter både beträffande egen och andras löner som man rimligen kunnat begära för att frågan skulle vara riktigt belyst. Efter vad som förevarit vill jag emellertid gärna inom denna kammare liksom tidigare har skett i första kammaren nämna några exempel på direktörslöner.

Om vi taga de tre största försäkringskoncernerna och tre andra bolag från vilka jag har hunnit införskaffa uppgifter före utskottssammanträdet, så förhåller det sig på det sättet, att den högsta verkställande direktörsinkomsten rör sig mellan 65 000 à 70 000 kronor. Den lägsta verkställande direktörsinkomsten är 32 000 kronor. Den högsta vice verkställande direktörsinkomsten är 45 000 à 50 000 kronor, och den lägsta vice verkställande direktörsinkomsten — eller inkomsten för motsvarande befattning — är 21 000 kronor. Jag vill också, som jag gjorde i utskottet, taga mig friheten att nämna några löner i stat och kommun. Tobaksmonopolets chef har en lön av 50 000 kronor, vin- och spritcentralens chef har en lön av 50 000 kronor, statens skogsindustriers chef har 30 000 kronor, Norrbottens järnverks chef 35 000 kronor, domänverkets chef 30 000 kronor och statens järnvägars chef 36 000 kronor. På försäkringslönerna utgår dyrtidstillägg med 20,7 % på belopp av högst 10 800 kronor; det blir något över 2 000 kronor. På statslönerna utgår dyrtidstillägg med 31 % på 10 800 kronor. För att slutligen övergå till Stockholms stad vill jag först säga att dess lönesystem är helt annorlunda uppbyggt. I följande exempel tar jag därför med både grundlön och rörligt tillägg, som uppgår till 47 %. Där ha borgarråden 36 000 kronor, vill jag minnas. Direktören för gas- och elektricitetsverken har omkring 31 000 kronor, likaså fastighetsdirektören, och hamndirektören har omkring 29 000 kronor, stadsarkitekten, stadsplanedirektören, gatudirektören och stadskamreraren lika mycket o. s. v. Det är att märka, skulle jag vilja tillägga för att upplysningarna skola bli riktiga och objektiva, så att man icke får en felaktig föreställning, att beskattningen i vårt land är progressiv. Om man tar den högsta försäkringsdirektörsinkomsten som jag nämnde och vederbörande har två barn, vill jag minnas, att skattebeloppet blir 26 000 kronor. Ju högre lönen är desto större blir skatten även relativt sett.

Lönefrågan bör därför, såvitt jag förstår, och det har också vitsordats av socialdemokratiska talare, naturligtvis icke kunna vara avgörande för frågan om förstatligande. För min personliga del får jag lov att säga, att jag ogillar för höga inkomster i förhållande till vederbörandes duglighet eller i förhållande till företagens storlek. Det är ju alltid svårt att göra sådana här avvägningar. Jag skulle också tro, att missförhållanden på detta område förekommo nog mera förr i tiden än nu. Jag tror emellertid, att försäkringsverksamheten mår bäst av att den fria konkurrensen inom rimliga gränser får göra sig gällande också på detta område och att fördelarna här överväga nackdelarna av en socialisering med ty åtföljande byråkratisering och slentrian, även om det skulle förhålla sig så — som man anser och som jag som part i målet icke vill uttala mig om — att industriledare ha större ansvar och att det genomsnittligt sett ställts större kompetenskrav på dessa.

Det gäller ändå att minnas när man bedömer sådana här frågor som lönefrågor — vilka man givetvis mycket lätt kan utnyttja i demagogisk propaganda — att frihet inom näringslivet innebär av naturliga skäl också många gånger möjlighet att erhålla högre chefslöner än i stat och kommun. Jag har också den uppfattningen att ansvarsfulla poster inom t. ex. statsförvaltningen böra kunna avlönas högre än vad som för närvarande är fallet. I det stora hela är det väl ändå så, att det ekonomiska framåtskridandet i hög grad är beroende av att en rimlig rörelsefrihet och en fri tävlan förekommer, och jag

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

tror för min del att ett odlande av företagsledningarnas ansvarskänsla här är den bästa vägen att komma fram till så tillfredsställande förhållanden som möjligt i den mån de för närvarande icke anses tillfredsställande.

Eftersom denna fråga om lönerna nu speciellt har förts på tal ifrån kommunistiskt håll, så skulle jag vilja rikta en förfrågan till kommunisterna, som ju på det området som min förfrågan rör sig om böra vara mera sakkunniga än någon annan nämligen: hur förhåller det sig med lönedifferenserna inom det ryska ekonomiska livet? Det har sagts, att man till en början inom Sovjetryssland var mycket entusiastisk för likalönsprincipen men fann att den var omöjlig att realisera i längden, och det påstås, att nu beräknas, att direktörerna i de statliga ryska företagen ha 50 till 80 gånger högre lön än de vanliga arbetarna — enligt professor Tingsten ungefär samma proportion som i Förenta staterna. Det är klart att när jag nu framställer den frågan är det ingalunda för att försvara eventuella oformligheter på försäkringsområdet eller ge något uttryck för att jag gillar sådana stora skillnader. Tvärtom. Men när man nu har tillfälle att få en auktoritativ upplysning om förhållandena så begagnar jag tillfället att framställa förfrågan.

Sedan skulle jag vilja säga ytterligare något om tjänsterna inom försäkringsväsendet. Jag ber om ursäkt för att jag ytterligare tar kammarledamöternas uppmärksamhet i anspråk, men var och en förstår nog att när man har tillfälle att framlägga synpunkter på ett område man någorlunda känner till vill man gärna göra det. De flesta av våra försäkringsdirektörer — icke bara direktörer för övrigt, ty det finns tjänstemän i ansvarsställning som icke ha direktörs titel men kunna vara väl så gott avlönade som vissa direktörer t. ex. chefsingenjörer med hög teknisk utbildning och tekniskt kunnande — ha dock börjat som enkla tjänstemän eller fältarbetare. Missförhållanden finnas överallt både inom stat och kommun och inom enskilt näringsliv, eftersom all ekonomisk aktivitet ju har sina brister, men jag frågar: är det verkligen så säkert, att de äro större hos oss inom försäkringsväsendet än hos andra former av ekonomisk verksamhet? Då man kommer in på detta område, skulle jag uppriktigt vilja varna för att sätta en käpp i hjulet. Vi företagsledare inom försäkringsväsendet ha en viss erfarenhet av att en ganska stor oro brett ut sig bland de yngre, mera kvalificerade tjänstemännen just på grund av det föreliggande socialiseringshotet. Man har hört att åtskilliga av dem övervägt att söka sig över till andra näringsgrenar, som inte för dagen äro hotade av socialisering. Detta är ett mycket beklagligt förhållande. Visserligen medföra rationaliseringsåtgärderna inom försäkringsväsendet, att det mekaniska arbetets utövare bli alltmera talrika. Då vi ju här skola tala fullt öppet om förhållandena, kan jag tillåta mig att säga, att det är fullt naturligt, att det mekaniska arbetets utövare inte äro så känsliga inför socialiseringseventualiteten som de unga tjänstemän, som tänka sig att i en framtid bli mer kvalificerade försäkringsmän eller försäkringskvinnor. Det gäller enligt min mening för riksdagen såsom den beslutande folkrepresentationen att beakta att den eminenta personliga dugligheten bärare i lägre eller högre ställning, genom en till följd av socialiseringen åvägabragt allmän likriktning kunna bringas att resignera inför sina framkomstmöjligheter. Dessa tjänstemän äro dock av en så väsentlig betydelse för framåtskridandet även på försäkringsväsendets område, att man inte kan bortse från dem. Det gäller således som jag nyss sade att inte sätta en käpp i hjulet för utvecklingen. De, som nu äro ja-sägare till ett statens inflytande på detta område av vårt ekonomiska liv, kunna lätt, om man far obetänksamt fram, bli sterila nej-sägare till en naturlig och fri utveckling mot högre samhällelig effektivitet.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Det har i denna fråga talats mycket om att försäkringsbolagen skulle ha en så stor finansiell makt. Jag har redan tidigare antytt, att det för större delen av försäkringskapitalet finns mycket stränga och ganska ingående regler, nämligen då det gäller placeringen av det bundna kapitalet. Jag tror, att de socialdemokrater, som haft med olika placeringsspörsmål att göra och därvid kommit i kontakt med försäkringsbolagens placeringspolitik, icke kunna göra gällande, att det förekommit något ekonomiskt missbruk på grund av förfoganderätten över kapitalet. Då så inte är fallet, utan man snarare givit uttryck åt den motsatta uppfattningen, kan jag inte förstå, varför detta förhållande skall tas som motiv för ett eventuellt förstatligande. Jag kan inte inse, att man i verkligheten skulle vinna något av ökad demokrati genom den nu ifrågasatta skärpta kontrollen över försäkringsbolagens kapital. Däremot kan jag säga, att däri ligga vissa risker för försäkringstagarna, åtminstone i vissa försäkringsbolag, om nämligen placeringen skulle bli likriktad och enhetligt tas om hand av ett enda organ. En socialisering på ett område som försäkringsväsendet, vilket redan nu står under en så ingående kontroll från det allmännas sida, betyder enligt min mening inte någon ökad demokrati, utan endast en form av något slags statskapitalistisk reaktion.

Herr Lindqvist har här i debatten liksom tidigare i andra sammanhang understrukit, att utskottet vill en förutsättningslös utredning. Jag tror visst herr Lindqvist på orden och även många andra. Jag vill emellertid i detta sammanhang ånyo hänvisa till det kategoriska kravet rörande försäkringsväsendet i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Herr Lindqvist sade vidare, att man skulle ha fast mark under fötterna innan man vidtog en åtgärd, som skulle innebära ett raserande av det gamla, som byggts på erfarenhetens grund. Man skulle, enligt hans mening, bygga upp och inte riva ned. Herr Lindqvist ackompanjerades sedan av herr Lindahl, som förklarade, att det gällde att skapa något bättre och inför allt folket genom en utredning påvisa hur det i verkligheten förhåller sig på detta område. Jag vill då än en gång återkomma till vad jag förut yttrat, nämligen att det bästa sättet att visa detta är, om en tävlan får utspinna sig mellan statligt och privat försäkringsväsende. Jag hänvisar återigen till det remissvar, som försäkringsbolaget Folket-Samarbete avgivit. Detta svar ger en siffermässig illustration till hur konkurrenssiffran i ett visst avseende ställer sig mellan en statlig försäkringsanstalt, som vi för närvarande ha, och privata försäkringsanstalter. Därmed har jag dock ingalunda velat göra någon anmärkning mot det sätt, varpå den statliga försäkringsanstalten sköter sin verksamhet.

Herr Lindahl förklarade vidare, att under denna debatt hade den möjligheten att utredningen skulle utmynna i en fortsatt frihet för försäkringsväsendet skjutits i skymundan. Jag skulle vilja vända på steken och säga, att det helt enkelt förhåller sig på det sättet, att anledningen till att vi så mycket debatterat denna sak är, att man på visst socialdemokratiskt håll och bl. a. i arbetarrörelsens efterkrigsprogram skjutit eventualiteten av en bibehållen frihet för försäkringsväsendet så gott som helt i bakgrunden.

Herr talman! Det finns givetvis åtskilligt mera för en försäkringsman att bemöta i de inlägg, som mina ärade opponenter gjort i denna debatt. På samma sätt, som jag tog mig friheten att göra i utskottet, skulle jag här i min ringa anspråkslöshet kunna framlägga en lista med 27 punkter, som skulle tillrättalägga åtskilliga spörsmål. Dessa 27 punkter beröra närmast motionen ur fackmannens synpunkt. Jag skall emellertid inte trötta kammaren med en dylik uppräkning, ty jag föreställer mig att kammaren nu har fått tillräckligt med argument och motargument i denna fråga. Min uppräkning skulle därför troli-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

gen inte lämna någon större behållning för kammaren. Jag vill alltså sluta med att förklara, att jag vidhåller mitt tidigare yrkande om bifall till reservationen.

Herr **Adolfsson** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Ljungqvist försökte inte bestrida den uppgift, som jag tidigare i dag lämnade om att 149 direktörer i försäkringsbolagen i sammanlagt beskattningsbart belopp för inkomst hade 5 miljoner kronor per år. Herr Ljungqvist gjorde emellertid vissa jämförelser beträffande inkomsterna för vissa inom andra företag anställda direktörer. Jag kan likväl knappast ytterligare diskutera denna fråga med herr Ljungqvist, eftersom hans jämförelse på detta område haltar i synnerligen hög grad. Beträffande exempelvis tobaksmonopolets direktör är det uppenbart att bolaget självt bestämmer direktörens lön. Det hade varit lämpligare, om herr Ljungqvist i detta fall gjort en jämförelse med t. ex. statens olycksfallsförsäkringsanstalt. Om jag är rätt underrättad är direktörens årslön i denna anstalt endast 19 000 kronor. Den högsta statslön som existerar är för övrigt 36 000 kronor per år. Jag vill även särskilt understryka vad jag tidigare anförde om att avgörande i denna fråga är ändå inte direktörernas löner i och för sig utan den mängd av direktörer, som existera inom den enskilda försäkringsrörelsen.

Då jag ändå har ordet vill jag passa på tillfället att framhålla, att man inte gärna kan påstå, att det endast är upplysning om vad som håller på att ske med försäkringstagarnas pengar, som är grundvalen för den kampanj, som försäkringsbolagens riksförbund nu bedrivit. Jag vill liksom herr Hermansson understryka, att det i detta fall är fråga om en politisk kampanj, som riktar sig mot själva de principer, som arbetarrörelsen och övriga folkliga rörelsers majoritet omfatta. Det är således icke en kampanj i de många små försäkringstagarnas intresse, utan det är en kampanj mot vad de anse vara sina berättigade intressen.

Härefter yttrade:

Herr **Hermansson:** Herr talman! Jag vet att kammaren otåligt väntar på att denna långa debatt skall avslutas. Jag skall därför inskränka mig till att rikta några repliker huvudsakligast till herr Hagberg i Malmö och herr Ljungqvist.

Jag vill då först börja med herr Hagberg i Malmö. Han försökte uppkonstruera en skillnad i uppfattning mellan motionärerna och utskottsmajoriteten. Jag vill gentemot dessa försök från herr Hagbergs sida förklara, att jag i min egenskap av huvudmotionär är fullkomligt nöjd med utskottsmajoritetens utlåtande både i fråga om dess motivering och kläm. Herr Hagberg i Malmö slutade sitt anförande med att förklara, att han hade velat nämna en hel del fakta, som han hoppades skulle, om inte omvända en del av kammarens ledamöter, så dock ge dem, som hade en annan uppfattning än han, något att tänka på. För min del måste jag dock konstatera, att herr Hagberg i sitt anförande inte anförde så många fakta, utan att hans anförande mera var ett prov på en högt uppdriven fabuleringskonst.

Jag vet, att försäkringsbolagens riksförbund varit synnerligen ömtåligt för kritik, så ömtåligt t. o. m. att man betraktat som direkta anklagelser omnämnandet av faktiska förhållanden, som i och för sig inte behöva innebära några anklagelser alls. Jag hade emellertid inte väntat mig att även herr Hagberg i Malmö skulle vara lika ömtålig å bolagens vägnar som bolagens egna ledningar. Herr Hagberg förklarade t. ex., att jag helst borde ta

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

tillbaka vad jag hade yttrat om att försäkringsbolagens riksförbund i denna fråga talat i egen sak. Detta mitt påstående måste väl ändå betraktas som ett konstaterande av ett faktiskt förhållande. Jag sade, att var och en borde värdesätta försäkringsbolagens uttalande med hänsyn till att de talade i egen sak. Jag förmodar, att herr Hagbergs värdesättning av bolagens yttrande blir betydligt högre än den värdesättning jag själv ger deras uttalande i frågan. Men detta förhållande kan väl knappast kunna ge anledning till någon gensaga mot att man säger att ett yttrande skall värderas med hänsyn till ett faktiskt existerande förhållande.

Rörande konkurrensen mellan bolagen frågade herr Hagberg i Malmö, om jag inte visste, att exempelvis premienivån inom brandförsäkringen hade sjunkit med 50 % under de sista 25 åren. Jag är väl medveten om detta förhållande. Jag är emellertid även lika medveten om att de försäkrade riskerna ha sjunkit i ungefär lika hög grad under dessa år. Det skulle väl ändå inte vara rimligt, om försäkringsbolagen allt fortfarande skulle ta samma premier, som de gjorde för 25 år sedan, trots att brandriskerna minskat i så oerhörd grad inte minst på grund av statens och kommunernas egna åtgärder genom ändring av byggnadssättet och genom ett ökat brandskydd i övrigt. Jag förnekar visst inte att även brandförsäkringsbolagen i någon mån bidragit till en ökning av brandskyddet. Då det emellertid gäller byggnadsordningen och byggnadsstadgan, måste man komma ihåg, att de däri intagna föreskrifterna åstadkommits genom beslut av stat och kommun. Det skulle därför enligt min mening vara ganska underligt, om bolagen, trots de minskade riskerna, skulle tillåta sig att ta samma premier nu som för 25 år sedan. Jag tror likväl, att bolagen ha lika stora möjligheter till vinster nu som förr på grund av att riskerna minskats i så hög grad.

Då jag berör frågan om konkurrensen, skulle jag även vilja påminna om att även reservanterna och deras åsiktsfränder vilja vara med om att begränsa möjligheterna att starta nya bolag och företagsbranscher under den tid, då försäkringsväsendet är föremål för utredning. Jag tror för övrigt att de flesta äro benägna att tillstyrka en dylik begränsning även i fortsättningen. Jag klandrar emellertid inte detta. Jag är av precis samma uppfattning. När emellertid även reservanterna gå med på en sådan begränsning, måste detta betyda, att inte heller de hålla så styvt på den fria konkurrensen. Om konkurrensen verkligen är fri, bör det ju vara fritt för alla att starta nya företag och nya företagsbranscher. Detta reservanternas ställningstagande måste väl i och för sig innebära, att min anmärkning i detta avseende varit riktig, då jag påstått, att det största felet beträffande försäkringsväsendet för närvarande just är den oerhörda mängd av bolag och företagsbranscher som förekomma. Jag klandrar visst inte denna reservanternas inställning, ty jag själv är som sagt anhängare av en sådan begränsning. Jag kan emellertid förorda en sådan begränsning, eftersom jag inte är någon anhängare av fri konkurrens på detta område. Jag förnekar för övrigt, att det numera överhuvud taget förekommer någon verkligt fri konkurrens mellan försäkringsbolagen.

Herr Hagberg i Malmö ansåg vidare, att motionärerna hade riktat en anklagelse mot försäkringsbolagen, när vi i motionen hade diskussionsvis upptagit frågan om eventuella dyrtidstillägg på vissa livförsäkringar. Jag vill med anledning därav påpeka att vi motionärer inte alls riktat någon anmärkning i detta hänseende mot försäkringsbolagen. Dessa bolag ha nämligen helt enkelt inte kunnat åstadkomma några dylika tillägg. Det hade varit ganska orimligt, om något privat försäkringsbolag skulle ha förfarit på det sättet. Försäkringsbolagen ha inte tillräckliga fonder för att kunna hålla s. k. värde-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

beständiga försäkringar. Vad vi motionärer framhållit är endast att *om* en sådan anordning skulle genomföras, är det inte tänkbart, att detta skulle kunna ske inom den nuvarande försäkringsverksamhetens ram, utan att staten i så fall måste träda till. I ett sådant påstående kan det väl inte ligga någon anklagelse mot försäkringsbolagen. Vi motionärer ha för övrigt inte avgivit något förslag om att man skulle införa värdebeständiga livförsäkringar, utan vi ha som sagt endast velat ta upp denna fråga till diskussion, därför att vi ha ansett den vara av ett sådant värde, att den behövde ventileras.

Herr Hagberg i Malmö jämförde i sitt anförande tipstjänsts höga förvaltningskostnader med vår i motionen framförda anmärkning mot försäkringsbolagens förvaltningskostnader. Denna jämförelse haltar enligt min mening högst betydligt. Om försäkringsbolagen skulle vara tvungna att uppdela sina premier i 25-öresbelopp, skulle de säkerligen komma upp till ganska häpnadsväckande administrationskostnader. Vi ha ju här i landet en gång i tiden haft veckopremieförsäkringar med 25-örespremier, men vi veta också att denna försäkringsform medförde en synnerligen dyr administration. Numera torde väl veckopremierna i allmänhet utgöras av något större belopp än 25 öre, men det är en känd sak, att administrationskostnaderna för veckoförsäkringar bli synnerligen höga.

Herr Hagberg kom också med en annan bit gammal skåpmat, när han talade om det försök, som gjorts med statlig livförsäkring i England för många år sedan. Jag betecknar detta som gammal skåpmat, därför att jag har sett de uppgifter, herr Hagberg lämnade, i en hel del broschyrer och tidningsartiklar för många månader sedan. Jag tror emellertid att försäkringsdirektörerna själva numera ha upphört med att göra propaganda med hjälp av denna misslyckade statliga livförsäkring i England. Att denna livförsäkringsverksamhet kom av sig är alldeles riktigt, men det hade också sina randiga skäl och rutiga orsaker. Det berodde helt på att den politiska ledningen i England inte tillät någon som helst reklam för denna statliga livförsäkring. När det statliga företaget inte heller höll sig med några ombud, som anskaffade försäkringar, visste folk helt enkelt inte om att det existerade en statlig livförsäkringsanstalt. Om företaget tillåtits att reklamera för rörelsen och dessutom även haft tillgång till en ackvisitörsorganisation, så hade väl förmodligen projektet i fråga givit ett helt annat resultat.

Herr Hagberg slog vidare in öppna dörrar, när han höll en ganska lång predikan om att det inte går att driva frivillig försäkring utan anskaffningsorganisation. Med detta argument ville han bevisa, att statsdrift skulle vara utesluten på försäkringsområdet. Jag vill fråga: vem är det som har sagt, att anskaffningsorganisationen, d. v. s. ackvisitörerna, skulle avskaffas, för den händelse att försäkringsväsendet helt eller delvis skulle komma att förstatligas? Åtminstone har jag aldrig tänkt mig annat än att vi, så länge vi ha en frivillig försäkring, vare sig den bedrives i enskild eller statlig regi, måste hålla oss med ombud som skaffa dessa försäkringar. Detta har alltid förefallit mig fullkomligt självklart. När det gäller obligatorisk försäkring ligger ju saken helt annorlunda till. Då behöver man ingen särskild anskaffningsorganisation.

Jag övergår nu till att något beröra några av de uttalanden, herr Ljungqvist gjorde i sitt första anförande. Jag vill då allra först säga några ord om hans påstående, att aktieägarna i försäkringsbolagen år 1943 icke fingo större utdelning på sina i dessa företag placerade penningar än 3,1 procent. Detta är naturligtvis riktigt, om man säger, att dessa 3,1 procent utgjorde utdelning på det nominella aktiekapitalet och avkastningen av de fonder, som

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

under årens lopp samlats och stå till aktieägarnas disposition. Räknar man emellertid denna utdelning på det i verkligheten inbetalade aktiekapitalet, kommer man till helt andra siffror. Jag har inte räknat ut huru stor utdelningen i så fall skulle bli, men jag vet att den då skulle uppgå till väsentligt högre belopp. Ty jag vet att det finns bolag, som under tidernas lopp ha delat ut ganska mycket gratisaktier och på det sättet ökat sitt nominella aktiekapital och fortfarande dela ut en ganska hög procent på detta aktiekapital. Jag kan ju t. ex. nämna, att vi ha ett bolag, där det i verkligheten inbetalade aktiekapitalet utgör 150 000 kronor och att detta kapital genom gratisemissioner ökats till 2 miljoner kronor. Under en lång följd av år har man i detta bolag utdelat 12 procent på det nominella kapitalet, vilket betyder detsamma som en utdelning av 160 procent på det i verkligheten inbetalade aktiekapitalet. På detta sätt kommer man till en helt annan siffra än 3,1 procent. Jag vill säga detta, emedan jag är ense med herr Ljungqvist om att vi, när vi diskutera dessa ting, böra framföra allt som är ägnat att belysa de verkliga förhållandena. Jag är i det fallet fullkomligt överens med herr Ljungqvist. Om de siffror jag nu lämnade inte skulle överensstämma med de verkliga förhållandena, skall jag be att herr Ljungqvist rättar till dem.

Jag kan inte heller säga, hur stort det aktiekapital är, som i närvarande stund är investerat i försäkringsbolagen. Men jag har vissa uppgifter från år 1935, vilka sålunda äro tio år gamla. Då hade livförsäkringsbolagen ett sammanlagt inbetalt aktiekapital på cirka 47 miljoner kronor. Detta kapital hade fram till nyssnämnda år tillfört sina ägare 36 miljoner kronor i form av gratisaktier och i utdelad vinst 236 miljoner kronor. I tantiem till bolagsledningarna hade utbetalats 30 miljoner kronor. Bolagen hade vid denna tidpunkt under årens lopp avsatt 71 miljoner kronor till reserv- och dispositionsfonder, vilka stodo till aktieägarnas förfogande. Det är sålunda ändå inte bara småpotatis som aktieägarna i försäkringsbolagen ha inhöstat under årens lopp. Jag förmodar att utdelningen av gratisaktier under de senaste tio åren i någon mån har ökat, och även om vinstutdelningen i viss mån har varit mindre än tidigare, har den ju ändå inte stannat vid 3,1 procent utan betydligt överstigit denna procentsiffra.

Herr Ljungqvist sade också — och även på den punkten är jag fullkomligt överens med honom — att konkurrensen på livförsäkringsområdet icke sker genom olika premiesatser utan på det s. k. återbäringsområdet. Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla, att när en person tecknar en försäkring i det eller det bolaget, är det omöjligt för honom att veta, huru stor återbäringen möjligen kan bli i detta bolag under den tid som förflyter till dess hans försäkring utfaller. Dessutom förhåller det sig ju så — vilket även herr Ljungqvist i någon mån vidrörde — att livsförsäkringsbolagens agenter äro förbjudna att i sin ackvisition som argument använda upplysning om vilken återbäring det eller det bolaget ger eller har utsikt att kunna ge sina försäkringstagare. Under sådana förhållanden måste man ju säga, att priskonkurrensen på detta område är fullkomligt eliminerad, fastän försäkringstagaren i det bolag som har större återbäring i tidens fullbordan givetvis får något mera än försäkringstagaren i det bolag, där återbäringen är mindre.

Jag skall så säga några ord om premienivån inom brandförsäkringen. Jag vidrörde i mitt första anförande, att olika premiesatser tillämpats och att riskerna också äro olika liksom villkoren i övrigt även kunna vara olika beskaffade. Men jag vet också att det förekommer — så är ju förhållandet t. ex. här i Stockholm — att bolagen tillämpa tre olika premienivåer för precis samma risker. Men jag tror inte att det bolag, som har den lägsta premien,

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

ändå gör det största antalet försäkringar. Det förhåller sig tydligen på det sättet, att det bolag som har dyrare premier har lika stora möjligheter att hävda sig i konkurrensen. Detta måtte väl ändå betyda, att allmänheten inte har någon aning om att det finns dyrare och billigare bolag. Jag tror också att »en sund konkurrens i många fall kan förenas med ett sunt samarbete». Men vad jag har velat säga är, att när man talar om konkurrens och samarbete när det gäller skadeförsäkringsbolagen, så lägger man nog huvudvikten på samarbetet. Det är tydligen detta som är det väsentliga. Detta framgår ju även därav, att samtliga bolag, antingen de äro dyrare eller billigare, alltjämt kunna hålla sina affärer flytande, trots att en så oerhörd mängd bolag arbeta parallellt med varandra. Jag vet ju också att det har förekommit centralisering såtillvida, att bolag tillhörande samma koncerner ha fått samma ledning, samma styrelse o. s. v. Men man blir lite betänksam beträffande verkningarna av en sådan centralisering, när man finner, att bolagen trots detta ofta ha fullkomligt olika fältorganisationer. Bolagen ha samma ägare, samma ledning och verka inom samma försäkringsbranscher, men varje särskilt bolag i denna koncern går ändå ut på fältet med sin egen agentorganisation och ger sina ombud order att konkurrera med ombuden hos de andra bolagen inom samma koncern. Detta är icke någon centralisering, åtminstone inte i den mening jag inlägger däri.

Vidare attackerade herr Ljungqvist mig för en intervju i Aftontidningen, där jag hade sagt, att en socialisering av försäkringsväsendet skulle låta sig göra utan svårigheter. Ja, det är alldeles riktigt att jag har givit uttryck åt en sådan mening, och jag har icke heller ändrat uppfattning. Men det innebär ju inte, att jag har sagt att försäkringsväsendet *skall* socialiseras, även om en blivande utredning kommer att bevisa, att det inte är ändamålsenligt att göra detta. När jag sålunda uttalat att en socialisering utan svårighet låter sig genomföra, gäller detta just under förutsättning att det befinnes ändamålsenligt att företa en sådan socialisering. Den som vill försöka läsa rätt innantill, kan inte gärna komma till något annat resultat i fråga om mitt uttalande i Aftontidningen.

Jag måste också svara på den fråga som ställdes till mig beträffande de byråkratiska tjänstemännen och deras partitillhörighet. Jag sade mycket riktigt i mitt tidigare anförande, att de flesta av dessa »stelbenta byråkrater», som man kallar dem, stå med båda fötterna i det borgerliga lägret. Detta betyder inte att jag anser att en tjänsteman, som tillhör det socialdemokratiska partiet, på grund därav skulle vara mindre byråkratisk än om han tillhörde ett annat parti. En tjänsteman kan vara lika stor byråkrat vilket parti han än tillhör. Jag grundade emellertid mitt uttalande på det faktum, att de allra flesta högre ämbetsmännen tillhöra de borgerliga partierna i den mån de inte äro partilösa. Det är i varje fall mycket få av dessa högre tjänstemän, som tillhöra det socialdemokratiska partiet. Därav måste man väl ändå dra den slutsatsen att dessa s. k. »stelbenta byråkrater» i stor utsträckning äro att finna i det borgerliga lägret.

Herr talman! Jag ber om ursäkt att jag måste säga ytterligare några ord. Jag vill då beröra den politiska propaganda, som jag anmärkte på i mitt förra anförande. Herr Ljungqvist föreföll i sitt yttrande vilja göra gällande, att jag inte ville tillåta att försäkringsbolagens ledningar försvara sig, när de bli angripna. Jo, det vill jag visst — jag tillåter vem som helst att försvara sig, och jag tillåter också vem som helst att angripa vem han vill. Jag har endast vänt mig mot det förhållandet, att försäkringstagarnas pengar användas för detta ändamål och att även de, som äro motståndare till den pro-

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

paganda som föres, få vara med och betala kostnaderna för denna propaganda. Herr Ljungqvist frågade mig om jag inte trodde, att han vid en eventuell omröstning bland försäkringstagarna i hans eget bolag skulle få majoritet för att Städernas allmänna brandstodsbolag skulle få tillåtelse att använda försäkringstagarnas pengar för detta ändamål. Jo, jag är ganska övertygad om att större delen av städernas fastighetsägare ha en sådan politisk uppfattning, att det nog skulle bli majoritet för den saken inom detta bolag. Men det finns ju också andra bolag. Jag tror nog också, att om jag skulle få tillåtelse att anställa en liknande omröstning t. ex. inom livförsäkringsanstalten Trygg med dess hundratusentals försäkringstagare, vilka i allra största utsträckning tillhöra arbetarklassen, skulle omröstningen ge ett helt annat resultat; då skulle majoriteten helt säkert betacka sig för att vara med om att betala kostnaderna för en propaganda, som riktar sig mot den politiska uppfattning, som försäkringstagarna själva hysa.

Jag skall till sist bara säga ett par ord till min ärade vän herr Skoglund i Doverstorp. När han frågar varför man inte vill låta en frivillig försäkringsverksamhet leva vid sidan om socialförsäkringen, vill jag säga honom, att det vilja vi visst göra. Jag anser inte att en försäkringsverksamhet behöver bli ofri, även om den skulle komma att bedrivas i statlig regi. Om vi behöva — och det tror jag att vi alltjämt komma att behöva — en frivillig försäkring vid sidan om de sociala försäkringsformer, vi ha och möjligen komma att få, så blir denna försäkring enligt min mening precis lika fri, antingen den bedrives i enskild eller i statlig regi.

Jag vill också till herr Skoglund säga, att det ju ännu inte har blivit brottsligt att vara anhängare av socialisering. Jag tyckte nämligen att herr Skoglund uttryckte sig mycket strängt, när han var inne på detta ämne och talade om socialiseringsanhängarna som om han rent av skulle vilja ställa dessa människor till ansvar för brottsliga avsikter. Jag är ingen doktrinär anhängare av socialisering, det har jag sagt tidigare. Jag är med om socialisering i de fall, då socialiseringen befinnes ändamålsenlig. Men jag anser att även den doktrinära socialiseringstankens anhängare, vilka anse att statlig drift överhuvud taget är bättre än enskild drift, om det finns några sådana, böra ha samma rätt att betraktas som goda medborgare som de doktrinära socialiseringsmotståndare, som anse att den enskilda driften alltid måste vara överlägsen all statlig verksamhet. Jag anser att även dessa kategorier av medborgare böra ha samma rätt att bedriva propaganda för sin mening som den motsatta sidans representanter.

Jag vidhåller, herr talman, mitt tidigare yrkande.

Herr talmannen, som under detta anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, lämnade på begäran ordet för kort genmäle till

Herr **Ljungqvist**, som anförde: Herr talman! Jag ställde visst i utsikt i mitt förra anförande, att jag inte skulle yttra mig mera i denna debatt. Herr Hermanssons anförande nödvändiggör dock ett kort inlägg från min sida.

Herr Hermansson lämnade i sitt anförande en hel del sifferuppgifter och uppmanade mig att komma med ett tillrättaläggande, om de voro felaktiga. Jag vill med anledning därav säga, att jag inte har dessa siffror i huvudet, inte heller har jag här något material tillgängligt, och jag är därför inte i tillfälle att kunna kontrollera dessa siffror. Men med hänvisning till att vissa missvisande siffersammanställningar förekommit i motionen — vilket även försäkringsinspektionen i sitt yttrande påpekat — vill jag ha sagt, att jag icke kan bestyrka herr Hermanssons uppgifter och således icke önskar stå såsom borgesman för hans siffror.

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

Herr Hermansson gjorde vidare gällande, att bolag inom samma koncern konkurrera med varandra genom olika agenter. Jag vill med anledning därav säga till herr Hermansson, att enligt den sista agentöverenskommelsen skall agenternas antal stå i ett visst förhållande till koncernens storlek. Principen är den, att det inte får finnas flera agenter inom det sammanslagna företaget, därför att det består av flera bolag, än det får finnas om det vore ett enda bolag. Det är de gamla bolagens good will och skattetekniska omständigheter, som ofta hindra en formell sammangjutning av bolagen.

Härpå yttrade:

Herr andre vice talmannen **Carlström:** Herr talman! Jag förstår, att kammaren är ganska trött på allt talande i denna fråga i dag, och jag lovar därför att icke bli alltför mångordig. Det skulle icke fallit mig in att begära ordet i denna debatt, om icke herr Lindqvist gjort ett uttalande, som jag anser, att man från vår sida icke kan låta stå alldeles oemotsagt.

Han sade först, att vi skola lägga på minnet, att man från det parti, där han hör hemma, icke vill förstatliga mer än vad som är i samhällets intresse. Jag skall icke taga upp någon diskussion om den saken, ehuru vi på detta område kunna se olika på samhällsintresset. Han sade vidare, att han kunde förstå, att högern gick emot detta förslag, men han var mera förvånad över att bondeförbundet och särskilt folkpartiet ställt sig på reservanternas ståndpunkt. Han talade om att folkpartiet hade »ett föregående» i denna fråga, och han citerade något, som man i utskottet också citerat, nämligen vad herr C. G. Ekman i en motion till 1917 års riksdag anfört. Han menade — förmodar jag — att det skulle bevisa, att man redan på den tiden på vår sida hade den uppfattningen, att försäkringsväsendet icke var så bra ordnat såsom det var och att en rationalisering i varje fall vore behövlig. Detta har herr Ekman tydligt velat poängtera i sin ifrågavarande motion. Herr Lindqvist citerade emellertid icke klämmen i herr Ekmans motion, och det är på den punkten, som meningarna skilja sig. Det är en väsentlig skillnad mellan den kläm, som utskottet har i sitt föreliggande utlåtande, och den kläm som den Ekmanska motionen innehåller. I den förra heter det nämligen: att »riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t dels ville låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning med syfte att åstadkomma en genomgripande centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten, *däri inbegripet om och i vilken utsträckning det privata försäkringsväsendet bör överföras till det allmänna*» och här slutar jag citera; den Ekmanska motionen hade visserligen en ganska lång kläm, i vilken det på icke mindre än 17 punkter yrkades ändring i det förslag, som då framlades i försäkringsfrågan, men där fanns icke något yrkande på att, om icke dessa punkter blevo godkända, man skulle gå över till att försöka med ett förstatligande. Jag håller min gode vän herr Lindqvist och även många andra här i kammaren, som tillhöra samma parti som han, räkning för att de icke gärna vilja gå in för en socialisering av näringslivet. Han sade, att »vi komma icks att begå några dumheter genom att förstatliga, ty då skulle vi snart förlora vår maktställning». Detta är, såvitt jag kan förstå, ett ganska tydligt erkännande av att man även på den kanten, där han hör hemma, icke tror på socialiseringens välsignelse.

Nu kan man ju säga och det har ju också sagts av flera talare här, att här har man blåst upp denna sak till oerhörda dimensioner. I själva verket är det blott fråga om rationalisering, och frågan om ett förstatligande kommer först

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

i efterhand. Jag är emellertid icke alldeles övertygad om att det kommer att gå på det sätt som herr Lindqvist deklarerat, att man icke kommer att begära några saker, som kanhända icke skulle visa sig vara så värst kloka, när det gäller näringslivets överförande i statlig regi. Jag tror också, att svenska folket skulle gärna se, att det blir mera klarhet i saker och ting, som vi diskutera i riksdagen. Denna fråga är ingen isolerad företeelse; den är endast en utlöpare från den motionsflora, som vid denna riksdag i skilda avseenden med ungefär samma motivering kommer fram från skilda motionärer och som via rationalisering pekar mot förstatligande. Jag tror att om man ute i landet kunnat åhöra denna debatt hade man nog blivit en smula fundersam: vill man på det håll, där utskottsmajoriteten hör hemma, verkligen gå in för en socialisering eller vill man det icke? Herr Lundstedt ville det icke, det ha vi hört tidigare och vid debattens början här i dag, men han kunde ändå gå med på utskottsmajoritetens förslag och ändå behålla ryggen fri, menade han. Det är väl då icke förmätet, att även vi, som i likhet med herr Lundstedt icke tro på socialiseringens välsignelse, vilja deklarera vår mening, helst som vi inte kunna vara så säkra som herr Lundstedt på att det går så bra att hålla ryggen fri den dag utredningen kommer fram, om man inte nu tydligt deklarerar sin uppfattning.

Jag tror, att tidpunkten för dessa motioners framläggande, medan ännu samlingsregeringen sitter, kanhända icke var så väl vald. Jag vill också tillägga, att folket ute i landet har nog sina funderingar över hur det i ekonomiskt avseende de närmaste åren framöver kommer att te sig. Vad vi nu behöva är *arbetsro* och icke en *irritation,* som kan leda till att näringslivet börjar att sacka av och mister lusten att hugga in som tidigare. Vi ha under de sista riksdagarna låtit miljonerna rulla liksom på löpande band och gått in för utredningsspörsmål i en mängd som aldrig tillförene. Vi ha på skilda områden lovat åtskilligt, som vi tidigare under normala förhållanden icke skulle ha vågat. Nu vill jag spörja: finns det möjligheter för oss att effektuera allt vad vi ställt i utsikt, om vårt lands näringsliv icke får möjlighet att producera och att *öka* produktionen? Härpå vilar nämligen, såsom vid så många tillfällen framhållits, hela vår standard. På samma gång som det svenska folket bibringas den uppfattningen, att vi ha råd till allt, börjar man dock på att fundera över hur vi skola klara av det hela. Skattebördan är redan alltför tung, därom äro nästan alla överens, och några lättnader i det avseendet äro inte, enligt herr Wigforss' uppfattning, att vänta. Om man därtill är i färd med att lägga stenar i vägen för den fria produktionen, som vi på vår sida i varje fall anse vara utslagsgivande för ekonomiskt framåtskridande och uppnående av en högre levnadsstandard överhuvud taget, då tror jag verkligen, att det är anledning att vara en smula betänksam, då det gäller förslag som detta och åtskilliga andra av samma karaktär, som vi förut i år haft att behandla här i riksdagen.

Jag har, herr talman, icke kunnat avstå från att säga detta i dag, och jag hoppas, att jag icke uppehållit tiden så länge, att jag därmed ådragit mig talmannens ovilja.

Herr *Stjärne* instämde häruti.

Herr **Wiberg:** Herr talman! Jag är naturligtvis fullt medveten om att kammaren ingalunda är inställd på att höra flera argument för eller emot, och jag skall följaktligen endast yttra mig några minuter. Även om jag också förstår, att det är ganska hopplöst att söka övertyga några av socialdemokraterna eller kommunisterna, skulle jag nämligen likväl vilja beröra ett förhållande, som

Utredning om centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten m. m. (Forts.)

icke varit föremål för debatt under dagen. Det är ett förhållande som, efter mitt sätt att se, ingalunda är oviktigt utan tvärtom utomordentligt betydelsefullt.

Här har under hela våren kommit det ena socialiseringsprojektet efter det andra. Att döma av efterkrigsprogrammet är det väl meningen, att dessa olika projekt också skola genomföras. Detta kommer att medföra, att staten kommer att övertaga den ena näringsgrenen efter den andra. Men detta kan staten naturligtvis icke göra utan att betala en skälig köpeskilling. Hur skall staten finansiera alla dessa övertaganden? Förmodligen skulle statsmakterna till sist anse sig nödsakade att välja formen obligationer, bundna på lång sikt. Detta vore ur penning- och inflationssynpunkt det lyckligaste alternativet. Men skulle icke trots detta ett läge uppstå, som ur penningvärdesynpunkt bleve ohållbart för statsmakterna? Man kan icke våga förutsätta, att dessa obligationer icke skulle komma ut i marknaden. Om de det gjorde, skulle de säkerligen löpa med underkurs, såframt icke riksbanken i sin tur höll kursen på dem uppe med alla de konsekvenser, som i båda fallen skulle uppstå. Vi skulle komma i ungefär samma läge som Frankrike befann sig i under 1700-talet med de minnesvärda assignatemissionerna. Det komme att bli ett tillstånd, som sannerligen icke innebure någon avundsvärd situation för finansministern. För att hålla penningvärdet skulle man tvingas att under tider som eljest skulle betraktas som normala behålla såväl ransoneringar som priskontroll och även i övrigt en statlig tvångströja med allt vad detta måste innebära.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ljungqvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 47, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 105 ja och 78 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

§ 2.

Föredrogos vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i lagen om förköpsrätt; och

nr 69, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i lagen om barnbidrag.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

3 §.

Motioner angående viss ändring av 5 § lagen om barnbidrag.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 70, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 5 § lagen om barnbidrag.

I två inom andra kammaren väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 302 av fru *Rönn-Christiansson m. fl.* och nr 424 av herr *Andersson* i Alfredshem *m. fl.*, vilka motioner behandlats av andra lagutskottet, hade anmärkningar riktats mot den i 5 § 2 mom. andra stycket lagen om barnbidrag givna regeln om avdrag i vissa fall från barnbidrags maximibelopp.

I *motionen II: 302* hade yrkats, att riksdagen måtte för sin del besluta, att lagrummet skulle erhålla i motionen angiven lydelse.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta föranstalta om skyndsam utredning beträffande frågan om höjning av de i lagen om barnbidrag stadgade beloppen för avdragsfri inkomst samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda; samt

B. att motionen II: 302, i den mån den icke besvarats genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade

Fru **Rönn-Christiansson:** Herr talman! Vi ha i vår motion föreslagit en fördubbling av det i 5 § 2 mom. andra stycket lagen om barnbidrag angivna beloppet samt att avdragsfaktorn skulle sänkas från $^{6}/_{10}$ till $^{5}/_{10}$. Utskottet har i sin motivering varit ytterst välvilligt och så välvilligt, att det på s. 9 i sitt utlåtande säger följande: »Jämväl enligt utskottets åsikt äro beloppen för den avdragsfria inkomsten alltför låga. Detta gäller särskilt beträffande bidrag till barn, vars moder är ensamstående och har en relativt fast kontant arbetsinkomst.» Här har alltså utskottet samma principiella inställning som den vi konkretiserat i vår motion. Vi ha anfört i motionen, att exempelvis en änka, som är moder och bosatt på dyrorten Göteborg, icke ens får förtjäna 40 kronor i veckan utan att vidkännas avdrag. Vårt förslag är allt annat än djärvt, utan det är tvärtom synnerligen blygsamt.

Utskottet förordar visserligen vidare en provisorisk höjning av den avdragsfria inkomsten, och i väntan på detta anser utskottet, att en omreglering av hela barnbidragssystemet bör komma till stånd. Konsekvensen av ett dylikt resonemang borde väl vara, att utskottet hade kommit till samma uppfattning som vi i vår motion. Det skulle i så fall rimma bättre med den motivering, som utskottet har. Att hänvisa till en utredning kan jag icke förstå, därför att riksdagen är ju fullt suverän att besluta om en dylik konkret åtgärd, alldenstund man är överens om att förhållandena äro avvita, som de nu äro.

Nu yrkar utskottet på en utredning, och det kan ju i och för sig vara en positiv åtgärd, men här gäller det ett klientel, som har det oerhört svårt, och utredningar och välvilliga resonemang ge icke bröd i skafferiet. Därför har jag för min del icke kunnat ansluta mig till detta utskottets yrkande. Då vi i vår motion, såsom jag sade förut, kräva framför allt konkreta åtgärder, ber jag att få yrka bifall till motionen nr 302.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till motionen II: 302; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 71, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i förordningen om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 72, i anledning av väckta motioner angående rätt för barnavårdsnämnd att i vissa fall vidtaga åtgärder beträffande barn, som fyllt sexton år.

Motioner angående rätt för barnavårdsnämnd att i vissa fall vidtaga åtgärder beträffande barn, som fyllt sexton år.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Fröken **Öberg:** Herr talman! Det är icke min avsikt att hålla något längre anförande i anledning av vår avslagna motion, men det är ett par saker, som jag skulle vilja säga i anledning av utskottets utlåtande. Utskottet säger nederst på s. 3 i motiveringen följande: »Lagstiftningen på förevarande område» — nämligen i fråga om barnavård — »har städse måst ske under beaktande å ena sidan av intresset att barnet skyddas mot faror av fysisk och psykisk art och å andra sidan av att föräldrarnas anspråk på skydd mot obehörigt ingripande från det allmännas sida tillbörligt tillgodoses. I viss mån måste till grund för lagstiftningen ligga den tankegången, att även om föräldrarnas vård om barnet är behäftad med vissa brister och en mera tillfredsställande vård kan erhållas genom samhällets försorg, det allmännas omhändertagande av barnet likväl icke kan ersätta den fördel för barnet som ligger däri att det får uppväxa hos sina egna föräldrar.»

Det har aldrig varit vår avsikt att rucka på dessa förhållanden, även om man måste säga sig att det för många barn — och här är det ju först och främst barnen det gäller — skulle varit lyckligare, om de fått växa upp under andra familjeförhållanden än hemmets. Meningen med vår motion är emellertid icke i första hand att skilja barnen från hemmet utan att barnavårdsnämnden skulle ha rätt att genom en framställning till eller under samtal med föräldrarna påverka dessa till gagn för barnet. Denna möjlighet har man icke enligt den nuvarande lagen. Jag kan emellertid förstå utskottets betänkligheter då man läser de inkomna remissvaren där såväl socialvårdskommittén som socialstyrelsen starkt ifrågasätter våra lokala barnavårdsnämnders möjligheter att påtaga sig det ökade ansvar och den ökade arbetsbörda som ett omhändertagande av de barn, som vi åsyfta, otvivelaktigt skulle innebära. Nu tror jag för min del, att detta är ett underkännande av de lokala barnavårdsnämnderna även om jag måste säga mig, att de fall vi åsyftade äro mera svårbedömliga än andra. Men om bedömningen av barnavårdsnämndernas kompetens är riktig borde kanske vår första åtgärd vara att vi innan vi gå vidare på att lagstifta i fråga om barnavård borde se till att barnavårdsnämnderna finge en sådan sammansättning eller en sådan organisation, att de utan risk kunde påtaga sig vad lagen ålägger dem. Därför borde jag ju egentligen, herr talman, yrka på bifall till vår motion i den förhoppningen att denna omorganisation skulle komma till stånd. Jag förstår emellertid, att det gentemot ett enhälligt utskott skulle vara ganska lönlöst att försöka få kammaren med på något dylikt utan det skulle bara bli en tom demonstration. Då jag icke har någon anledning och icke heller önskar bara demonstrera, så skall jag icke ställa något yrkande.

Jag nöjer mig därför med att påpeka, att om jag undantar Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, som av rent principiella skäl ifrågasätter lämpligheten av att ge barnavårdsnämnderna större maktbefogenhet, så har

Motioner angående rätt för barnavårdsnämnd att i vissa fall vidtaga åtgärder beträffande barn, som fyllt sexton år. (Forts.)

man i de avgivna remissvaren i intet fall förnekat, att ett visst behov av lagändring i den nu berörda frågan föreligger. Jag noterar också med tacksamhet, att utskottet i slutet av sitt yttrande säger, att »förevarande spörsmål är en fråga som i fortsättningen är förtjänt av uppmärksamhet från statsmakternas sida». Och utskottet fortsätter: »Därest bestämmelserna om samhällets ingripande beträffande barn som leva under olämpliga hemförhållanden komma att undergå översyn, bör sålunda förevarande spörsmål bliva föremål för beaktande.» Då det är min fasta övertygelse att man i allt vidare kretsar kommer att få sin uppmärksamhet riktad på det problem, som vi tagit upp i vår motion, och att en översyn så småningom måste komma till stånd, så får jag nöja mig med att vänta och se vad en sådan översyn kan ge.

Jag har alltså, herr talman, icke något yrkande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 73, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 76 i första kammaren av herr *Elofsson, Gustaf, m. fl.* och nr 106 i andra kammaren av herr *Norup m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade motionärerna anhållit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning rörande lagstiftningsåtgärder i enlighet med vad som i motionerna framhållits.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, huruvida och under vilka förutsättningar rätt borde tillerkännas innehavare av industrianläggning å ofri grund att inlösa den mark varå anläggningen vore belägen, samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Holmbäck, Wistrand, Carl Eric Ericsson, Nilson* i Eskilstuna och *Håstad*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Håstad:** Herr talman! Jag kan förstå om kammarens ledamöter helst såge, att ingen ny debatt tas upp efter den långa debatt, som vi haft här i dag, men jag måste likväl få deklarera, att bakom det ovanligt korta utlåtande, som andra lagutskottet i den nu föredragna punkten lagt fram, dölja sig ändå så stora principfrågor, att det må vara mig tillåtet som en av reservanterna att med några ord få motivera vårt avslagsyrkande.

Jag skulle, herr talman, inledningsvis vilja säga, att jag tror det är ytterst sällan, som en så torftigt motiverad motion föranlett ett så långt gående ingripande, som föreslås i utskottets förslag till skrivelse. Motionärerna, som i huvudsak höra hemma i Kristianstads län, ha fäst sig vid att vissa andelsbrännerier, som ha legat på ofri grund, mött vissa svårigheter vid uppgörelser efter nyttjanderättstidens utgång. Därav dra de den slutsatsen, att den enda

Rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. (Forts.)

riktiga lösningen är, att inlösningsrätt skulle medges dessa jordbrukets arrenderande förädlingsindustrier.

I utskottet ställde vi oss till en början mycket tveksamma — jag tror det gällde alla — till en motion, där faktiskt några fall alls icke hade relaterats utan där man nöjde sig med några allmänna fraser om »ej sällan» och att »det har förekommit» o. s. v. På motionärernas önskan beslöt emellertid utskottet att bevilja dessa förmånen att efteråt kunna få prestera en förteckning på fall, som skulle kunna tala för att riksdagen borde uttala sig i den av motionärerna önskade riktningen. Jag måste här konstatera, att någon sådan förteckning aldrig lämnades in till utskottet. Det framhölls emellertid av representanter från dessa bygder, att det hade förekommit ett par fall, då vederbörande jordägare begärt ett oskäligt pris för fortsatt upplåtelse eller försäljning av den utarrenderade jorden.

Det bör observeras, att vederbörande motionärer — alla från bondeförbundet — begränsade sin framställning till att uteslutande avse en rätt för jordbrukets förädlingsindustrier att tillerkännas denna inlösningsrätt. I utskottet sades med detsamma, att om man överhuvud taget skulle kunna reflektera på att begära den önskade utredningen, så måste denna avse en lagstiftning, som vore lika för alla. Den rätt, som ifrågasattes för en samhällsgrupp, måste alltså utsträckas till alla legitima intressen oberoende av från vilken samhällsgrupp de komma, exempelvis även till industri och handel. Det förslag, som nu har framlagts från utskottets sida med understöd jämväl av motionärernas partivänner, går ju också ut på en allmän inlösningsrätt. Visserligen talas det i klämmen uteslutande om industriföretag, men om jag fattat diskussionen i utskottet rätt avsågs dock icke blott industriell verksamhet utan även kommersiell verksamhet, såsom handelsbodar och liknande.

Därest det nu skulle föreligga sådana fall, där en verklig kollision mellan rättsintressen uppstått, vilket jag icke alls betvivlar, har det dock inte kunnat uppvisas, att man icke till slut skulle kunna finna någon annan lösning än den ytterst radikala, som här nu föreslås, nämligen att avskära äganderätten och tillerkänna nyttjanderättsinnehavaren en inlösningsrätt. Att motsättningar skola uppstå mellan innehavaren av en nyttjanderätt och jordägaren är i och för sig självfallet, lika väl som det i andra fall kan uppstå motsättningar mellan köpare och säljare. Det avgörande är väl härvidlag, om man kan slita dessa tvister på rimliga och skäliga villkor utan att i onödan behöva tillgripa en lagstiftning.

Nu har utskottet ifrågasatt att utreda möjligheten att tillämpa ensittarlagens principer på de näringsföretag, som det härvidlag är fråga om. Jag vill självfallet icke bestrida, att det ibland kan uppstå fall, där den starkaste rätten synbarligen ligger på nyttjanderättsinnehavarens sida. Generellt torde man dock kunna utgå ifrån, att de industrier, som det här rör sig om, icke äro den svagare parten i förhållande till jordägaren. I varje fall äro de avgjort starkare än de ensittare, till vilkas förmån man på 1920-talet stiftade en speciell inlösningslag.

Det anmärkningsvärda är, att åtminstone i ett av de fall från Kristianstads län, som relaterades i utskottet, jordägaren är en av andelsägarna i det företag, som organisationen vill friköpa. Nog synes det mig ha varit naturligare, att vederbörande inom organisationen försökt komma till uppgörelse med denna sin medlem, innan de anropa staten och slå in på vägar, om vilka man tryggt kan säga, att man icke riktigt vet var man kommer att sluta.

Eftersom herr talmannen har vädjat till mig att vara kortfattad — att icke »hålla någon föreläsning», som han uttryckte sig — så skall jag icke ingå

Rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. (Forts.)

på någon detaljkritik av utskottets motivering. Jag vill dock peka på ett par ting, som jag tycker fattas i det föreliggande utskottsutlåtandet.

Först och främst har utskottet icke alls tagit någon hänsyn till att man på andra vägar än de här ifrågasatta åtminstone delvis kan komma till rätta med de konflikter, som uppstå. Om en lagstiftning mot oskälig jordvärdestegring skulle komma till stånd — och jag föreställer mig att man i riksdagen allmänt har den uppfattningen, att en sådan lagstiftning vore önskvärd — och om en sådan nu kan konstrueras på ett förnuftigt sätt, så skulle man redan **därigenom** nå ganska långt på vägen, ty det skulle dämpa jordägarnas lust till uppskörtning av markvärdet.

En annan fråga, som borde ha uppmärksammats av utskottet, är att motionärerna ovillkorligen och omedelbart rusa på en inskränkning av äganderätten utan att först ha tänkt igenom, huruvida man icke exempelvis genom vissa tillägg till nyttjanderättslagstiftningen skulle kunna komma till rätta med ifrågavarande problem. Vi ha ju i vår arrendelagstiftning under vissa betingelser infört vissa företrädesrättigheter för nyttjanderättsinnehavarna, för arrendatorerna, och om det i nu föreliggande fall skulle uppstå konflikter, där samhällets ingripande skulle vara erforderligt, förefaller det mig vara mycket väl tänkbart, att man för dessa fall ginge fram på samma sätt, särskilt som det är fråga om gamla långtidskontrakt. Man skulle till exempel kunna låta en skiljenämnd avgöra de fortsatta upplåtelsevillkoren. I så fall skulle i varje fall icke äganderätten på samma radikala sätt, som här föreslås från bondeförbundshåll, komma att beskäras, men man skulle ändå tillgodose det samhälleliga syfte, som skulle ligga i att vederbörande näringsföretag fick fortsätta på den plats, där det inarbetat sig.

Slutligen: När man här väger mellan nyttjanderättsinnehavarens och jordägarens intressen, så har man icke framhållit, att nyttjanderättsinnehavaren dock haft vissa privilegier framför en jordägare eller framför ett företag, som ligger på fri grund och som arbetar under samma villkor, nämligen förmånen, att kunna få göra en mycket snabb avskrivning. En nyttjanderättsinnehavare kan, skulle jag tro, i praktiken få sin fabrik avskriven under den tid, som motsvarar upplåtelsetidens längd. Om nu nyttjanderättsinnehavaren utan något egentligt vederlag för detta skulle tillerkännas äganderätten på de villkor, som föreslås i utskottsutlåtandet, skulle det icke innebära annat än att den, som haft nyttjanderätt, hade haft en förmån i förhållande till den, som under samma villkor haft äganderätt. Jag finner denna omständighet, alltså att nyttjanderättsinnehavaren faktiskt under upplåtelsetiden kunnat avskriva sitt kapital, vara så betydelsefull, att man även hade bort beakta densamma.

Jag kan alltså, herr talman, icke undgå att finna, att det — såsom också framhålles i reservationen— icke i motionen har förebragts tillräckliga skäl för ett så vittgående ingripande i vår lagstiftning som utskottet trots all försiktighet föreslår. Skulle det verkligen föreligga missförhållanden, borde motionärerna ha fått komma tillbaka nästa år och då borde riksdagen också ha prövat andra vägar än den, som nu anvisas. Vad som ändå, vilken samhällelig uppfattning vi än ha, måste vara väsentligt är väl att icke i onödan företa rubbningar i jordförhållandena, att kasta dessa fram och tillbaka. Det är att observera, att utskottsmajoriteten icke bara ifrågasatt upplåtelserätt för nyttjanderättsinnehavare, som har haft kontrakt på lång tid, utan även åtminstone diskuterat eventualiteten av en lagstiftning av denna karaktär framåt i tiden, alltså avseende även upplåtelsekontrakt, som ännu icke ha slutits. Ifall vi nu skulle få en lagstiftning av innebörd, att mark, som industribebyggts och som senast 1920 upplåtits med nyttjanderätt, skulle kunna tvångsvis överlåtas på nytt-

Rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. (Forts.)

janderättshavaren, är det för övrigt ingenting som hindrar att denna tidpunkt sedermera skulle komma att skjutas fram till låt mig säga 1930 och sedan till 1940 o. s. v. På det sättet skulle man få en allmän vågrörelse av oro inom vår jordlagstiftning.

Jag vill nöja mig, herr talman, med dessa anmärkningar och ber att få yrka bifall till den reservation, som är fogad till utskottsutlåtandet.

Herr **Johnsson** i Kastanjegården: Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga, att jag ger utskottsmajoriteten min anslutning i denna fråga. Jag har på mycket nära håll haft tillfälle att följa de besvärligheter, som vissa av dessa föreningar som det här är fråga om ha haft, när det gällt att få bli kvar på de tomter, på vilka de ha satt upp industriföretag. Det är kanske närmast mejerier, brännerier och stärkelsefabriker, som det gäller.

När vid sekelskiftet särskilt tillverkningen av stärkelse började, gick det mestadels till så att ett konsortium, som utgjorde ett byalag, byggde en liten stärkelsefabrik. Vanligen var det en mycket primitiv anläggning. Nu har denna industri sedermera vuxit upp. I de bygder, där jag är hemma, är det ingenting ovanligt, att det finns icke blott ett mejeri och kanske ett bränneri utan också en 9 à 10 stärkelsefabriker i en enda socken, byggda på små tomter. Från att från början ha varit mycket primitiva ha de dels genom eget initiativ, dels genom statens ålägganden förbättrats och blivit ganska stora industrier. Från att i början ha varit värda kanske 9 000, 10 000 eller 15 000 kronor gäller det nu företag, som i många fall ha ett värde av 150 000 kronor.

Dessa anläggningar byggdes på små tomter. De voro i regel icke större än vad man satte torparen på, de som nu äro ensittare. Det gäller alltså icke några större områden utan är närmast att jämföra med dessa. Kontrakten kommo till ungefär vid sekelskiftet och gällde för en tid av 49 år, och nu börjar den tidpunkt närma sig, då dessa år ha gått. Det är då klart, att jordägaren börjar fundera över vilka vinster han skall kunna tillgodogöra sig på konsortiets bekostnad. Jag vet fall, där vederbörande jordägare sålt egendomen men gjort som ett villkor att han skulle behålla den mark, varpå en stärkelsefabrik legat, och han har således räknat med att han på något sätt skulle utnyttja denna mark. Det är kanske inte det väsentliga att jordägarna spekulera i att få ett högre pris, utan det kan också finnas andra möjligheter att utnyttja äganderätten till sådana tomter som det här gäller — vederbörande kan ju utöva ett visst tryck på sina grannar genom att det är han som äger marken, där deras gemensamma företag ligger, o. s. v.

Nu säger herr Håstad att reservanterna kunna inte ansluta sig till utskottets förslag, därför att det där inte lämnas några påtagliga bevis för behovet av en utredning. Ja, det är kanske inte så lätt att ange precis vilka företag det här gäller, men jag kan försäkra att det finns ett flertal fall, där jordägarna ha utövat ett sådant tryck på sina grannar, som jag här talat om. Jag tror emellertid att utskottet har gjort klokt, när utskottet föreslagit en utredning, ty då kan man ju under utredningens gång se vad det har gjorts för missgrepp och vilka möjligheter det finns att få till stånd en bättre ordning. Som det nu är, är det inte bra och det blir värre om några år, då arrendetiden för de flesta sådana här kontrakt börjar gå ut.

Jag vill, som sagt, ansluta mig till utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, således ber att få yrka bifall.

Herr *Hällgren* instämde häruti.

Rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. (Forts.)

Herr **Cruse:** Herr talman! De företag, som motionärerna här ha begärt skydd för, äro ju strängt taget allmännyttiga företag, som befolkningen i en hel bygd är beroende av och som den har upparbetat genom många års förenade ansträngningar, och jag anser det vara fullt riktigt att man söker hindra jordägare att tillgodogöra sig oberättigade vinster på det kooperativa arbete, som nedlagts på dessa anläggningar.

Utskottet är fullt medvetet om svårigheterna att göra en rättvis avvägning, så att även jordägarens berättigade intressen tillgodoses, men möjligheterna att göra en sådan avvägning få ju klarläggas vid den utredning, som skulle företagas.

Herr Håstad har ju här erkänt att det finns fall, där de starkaste skälen ligga på nyttjanderättsinnehavarens sida, och när alltså även reservanterna medge att det finns sådana fall, räknar jag med att kammaren kommer att följa utskottets linje.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Håstad** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill med anledning av herr Johnssons i Kastanjegården anförande först säga, att jag finner det inte vara en utrednings sak att konstatera, huruvida missförhållanden föreligga, utan jag anser det vara motionärernas sak att påvisa att sådana de facto förekomma. Först därefter bör en utredning sättas i gång.

Vidare anser jag det inte fullt bevisat, att inte kollisioner av det slag, som här uppenbarligen uppstått, skulle kunna undvikas på annat sätt än genom att man tillgriper lagstiftningens hjälp. Vi ha ju en offentlig diskussion här i landet; man kan på föreningsstämmor tala med vederbörande eller i yttersta fall anlita pressen för att bringa saken inför ett större forum. Jag skulle tro att man redan på dessa vägar skulle kunna komma ganska långt och alltså inte, åtminstone till en början, behöva påkalla någon lagstiftning.

Resultatet av denna framställning från bondeförbundshåll kan bli, inte bara att man får denna inlösningsrätt för sina egna förädlingsindustrier, utan också att jordäganderätten genom inlösningskrav för många andra företag kommer i en viss gungning.

Till herr Cruse vill jag slutligen säga, att utskottet inte behövt nästan helt och hållet ha bundit sig för en tvångsinlösen, om man verkligen ville pröva sig fram. Det finns ju även andra vägar att välja på här; jag upprepar, att man skulle t. ex. ha kunnat gå på nyttjanderättslagen och analogivis tillämpa de skiljenämndsbestämmelser, som där i vissa fall finnas stadgade.

Herr **Johnsson** i Kastanjegården erhöll likaledes på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill bara säga till herr Håstad, att om man i ett byalag skulle försöka göra tomtaffärer med sina grannar genom att anlita pressen på det sätt, som herr Håstad ifrågasatt, då tror jag att resultatet skulle bli ganska magert.

Jag tror inte heller att införandet av den skiljenämnd, som herr Håstad talade om, skulle leda till något resultat. Om man skall ha en skiljenämnd, förutsätter ju det att båda parterna tillsätta skiljemän, men jag undrar om en jordbrukare, som vill försöka få ett högre pris eller något sådant, går med på att tillsätta skiljemän.

Inte heller menar jag, att dessa industrier skulle på något sätt få köpa tomterna för ett billigare pris. Det är klart att de skola betala vad jorden är

Rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. (Forts.)

värd och väl det, men å andra sidan är det enda riktiga att de få rätt att köpa jorden och göra det på ett hederligt sätt.

Härefter yttrade

Herr **Carlsson** i Bakeröd: Herr talman! Jag skall gärna ge herr Håstad rätt i att man bör underhandla med jordägarna, innan man anropar staten om hjälp, men detta är just vad som har skett, herr Håstad, i många av de fall som det här gäller. Man har sökt träffa en överenskommelse med ägaren, men misslyckats, och då tycker jag för min del inte att det är orimligt att begära, att staten skall träda reglerande emellan.

Jag tycker också att herr Håstad gör denna sak åtskilligt större än den i själva verket är. Frågan om inlösen är kanhända aktuell för ett eller annat hundratal av sådana företag, som motionärerna ha berört, men för dem det gäller har dock frågan en mycket stor betydelse. Motionärerna ha ju påvisat, hurusom en del av jordbrukets förädlingsindustrier, vilka äro belägna på ofri mark, faktiskt kommit i svårigheter vid arrendetidens slut. De arrendeavtal, som det här är fråga om, gälla i regel för en tid av 49 år och utgjorde för ett halvsekel eller mer tillbaka en mycket vanlig upplåtelseform, jag skulle tro i hela landet. Detta gör, att nu är arrendetiden för många av dessa företag slut, och dessa ställas inför alternativet att antingen försöka förlänga arrendetiden eller friköpa tomten. I flera fall har det därvid visat sig, att markägarna begagnat det tvångsläge, som dessa företag kommit i, till att i rent spekulationssyfte trissa upp tomtpriserna till en orimlig höjd. Det finns exempel på, hurusom en sådan tomt ute på rena landsbygden betingat ett pris, som är fullt jämförligt med tomtpriset i en medelstor stad.

Såsom utskottet skriver, är det ofta så att gården, dit dessa tomter höra, har bytt ägare under tiden sedan förädlingsanläggningen uppfördes. Den nye ägaren har kanske inte något större intresse av företagets fortbestånd, utan vill bara tjäna pengar på tomtaffären. Ofta ha inte dessa tomter i och för sig så stort värde, då det är fråga om områden, som under lång tid varit skilda från den övriga egendomen, medan för företaget i fråga kanske just tomtens belägenhet är av avgörande betydelse för den fortsatta driften. Det förefaller ganska orimligt, att i ett sådant fall företaget skall tvingas lägga ned sin verksamhet eller gå med på ett oskäligt tomtpris bara för att tillfredsställa det enskilda vinstbegäret.

Det är varken motionärernas eller utskottets mening att den utredning, som här begäres, skall lämna markägarens berättigade krav obeaktade, och inte heller ifrågasätter man inlösningsrätt för relativt nya företag eller för företag, som ha ringa värde i förhållande till tomtvärdet. Men då det gäller en rörelse, som har drivits i många år och kanske är av stor betydelse, inte bara ur enskilda medborgares synpunkt utan också ur det allmännas, eller som i övrigt är av den beskaffenheten att företaget bör bibehållas på platsen, då kan enligt utskottets mening inte enskild spekulation få omöjliggöra fortsättandet av verksamheten.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Håstad begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 73, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 7.

Fria resor för värnpliktiga vid tjänstledighet eller permission.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 213, i anledning av väckta motioner angående fria resor för värnpliktiga vid tjänstledighet eller permission.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Sveningsson:** Herr talman! I en utav de motioner, vars behandling är redovisad i statsutskottets utlåtande nr 213, har jag jämte några andra ledamöter av denna kammare föreslagit, att de värnpliktiga, som fullgöra antingen rekryt- eller beredskapstjänst, böra ha minst två fria hemresor i månaden.

Nu är det visserligen rätt och riktigt, som det framhålles i utskottets utlåtande, att de värnpliktiga redan ha vissa förmåner i form av fria resor, och vid vanlig söndagspermission få de i regel resa på militär- eller veckoslutbiljett, således resa i båda riktningarna på enkel biljett. När det gäller möjligheten som de värnpliktiga ha att för enskild angelägenhet få fullt fri hemresa på statens bekostnad, så står det i författningen om detta, att för att få den förmånen skall det vara enskild angelägenhet av vikt. Denna bestämmelse om enskild angelägenhet av vikt har tolkats och tolkas alltjämt inom många förband mycket snävt.

Vad som rymmes inom gränsen enskild angelägenhet av vikt är angivet i Kungl. Maj:ts kungörelse år 1940 nr 986 och lyder: »Såsom enskild angelägenhet av vikt må anses viktigare familjeangelägenhet, såsom egna barns dop, egna barns eller syskons bröllop eller ock hustrus, barns, föräldrars eller syskons begravning, allvarligt sjukdomsfall bland nämnda anhöriga, legal förrättning såsom bouppteckning eller arvskifte ävensom annan därmed jämförbar personlig angelägenhet.» Utrymmet inom denna ram »enskild angelägenhet av vikt» måste anses vara mycket begränsat, och jag för min del tvivlar inte på, att många av dessa svenska män, som troget och träget under alla dessa år vaktat vårt lands kuster och gränser, personligen lagt ned mer på resekostnader mellan förläggningsplatsen och hemorten, än vad de erhållit i kontant ersättning under beredskapstiden. Med den inställning riksdagen visat sig ha, när det gäller anslag till sociala ändamål, så är det mycket förvånansvärt, att man icke tidigare tagit initiativ från riksdagens sida till att bereda denna förmån åt just dem som under hela krigstiden fått vidkännas så stora uppoffringar, som just de som varit i värnpliktsåldern.

Här har många gånger under krisåren sagts, att det gäller att se till, att kristidens bördor bli så lika och så jämnt fördelade som möjligt. Den principen har inte i alla avseenden tillämpats, ty det torde inte kunna förnekas,

Fria resor för värnpliktiga vid tjänstledighet eller permission. (Forts.)

att de värnpliktiga som ha fått ligga i beredskapstjänst i åratal ha fått bära en mycket större börda av kristiden än andra. Det skulle ha varit väl berättigat, om vad vi hade föreslagit, nämligen åtminstone en del fria resor för även rent privata angelägenheter, hade varit genomfört i kristidens början.

Hur många är det inte, både jordbrukare och andra, som samtidigt med att de varit i beredskapstjänst, ha upprätthållit den rörelse de haft i det civila; då ha alla möjligheter fått utnyttjas att så ofta som möjligt vara i kontakt med hemorten. Icke minst ha alla kristidsförordningar påkallat detta. Nu kan det kanske tyckas, att vad det här är fråga om; icke kan vara något aktuellt för närvarande. Kriget i Europa är nu slut, och det talas om att krigsmakten i vårt land skall ställas på fredsfot före nästa månadsskifte den 1 juli. Vilka åtgärder som än komma att genomföras, så kan ingenting rättfärdiggöra bristerna i de förmåner beredskapsmännen ha haft under sin beredskapstjänst. Men då jag har väckt denna motion nr 58 i denna kammare, så har jag tänkt lika mycket på dem som fullgöra sin rekryttjänst som på dem som varit i beredskapstjänst. Vi måste väl alltjämt räkna med en lång rekrytutbildning och tjänstgöringstid för de värnpliktiga även under kommande, som vi hoppas, fredsår.

Under stora delar av den tid, då de värnpliktiga fullgöra sin rekrytutbildning, har deras tjänstgöring ordnats i regel på ett sådant sätt, att om de efter bästa förmåga söka tillgodogöra sig utbildningen, ha de möjlighet till att erhålla söndagspermission vid nästan varje veckoskifte. Om nu en sådan värnpliktig är förlagd vid ett regemente på ett avstånd av 10—15—20 mil från hemorten, är det ganska lätt att räkna ut, att han kanske kostar ut mera på resor än vad han får, som jag tidigare har sagt, i kontant avlöning under tjänstgöringstiden vid militärförbandet. Det måste vara en uppgift att se till, att icke staten genom resekostnader på statens järnvägar med den ena handen tar igen, vad den ger med den andra i form av dagavlöning under beredskaps- och värnpliktstiden.

Jag anser, att det också skulle vara lyckligt, om de värnpliktiga under sin tjänstgöringstid hålla en så god kontakt med hemorten, med hem och familj, med sin yrkesutövning och sina samhällsuppgifter som möjligt, och detta är lika betydelsefullt för alla åldersgrupper. Som vi ha sagt i vår motion, torde det stora flertalet värnpliktiga icke försitta något tillfälle, då möjlighet till permission och tjänstledighet föreligger, att utnyttja denna fritid för privata angelägenheter. Man befarar från kungl. järnvägsstyrelsens sida, att de föreslagna förmånerna för de värnpliktiga skulle ytterligare öka trafiken på järnvägarna under lördagarna och söndagarna. Jag tror inte den risken är så stor. Skillnaden blir bara den, att staten får betala en del av de resor, som annars de värnpliktiga själva fått betala. Ha alla militärtransporter kunnat klaras under krigstiden med dess starka beredskap, så böra utan några större bekymmer militärtransporterna kunna klaras under fredstiden.

Det är med stor tacksamhet och tillfredsställelse jag konstaterar, att man i statsutskottet har behandlat denna vår motion så välvilligt som man har. Jag kan väl förstå, att här fordras utredning, innan frågan slutgiltigt kan avgöras. Jag vill bara, herr talman, understryka betydelsen och önskvärdheten av — och det är därför som jag begärt ordet — att den utredning utskottet har föreslagit icke kommer att dra ut alltför långt på tiden utan att detta, som jag vill kalla det, rättvisekrav kommer att uppfyllas så snart som möjligt. Helt naturligt komma dessa fria resor att kosta en hel del, men jag tror inte, att det i detta fall blir någon kritik från allmänhetens sida för slöseri med statens medel, om riksdagen beslutar ge de värnpliktiga den förmånen, att de få ett ökat antal fria resor under värnpliktstiden.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fria resor för värnpliktiga vid tjänstledighet eller permission. (Forts.)

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Ingalunda väntade utskottets representanter här i kammaren vid denna tid på kvällen och denna tid av riksdagen ett tal av den beskaffenhet, som den föregående ärade talaren här har levererat — jag förmodar till allas nöje. Förutsättningen för detta tal borde ha varit, att utskottet yrkat avslag på det hela, d. v. s. på motionerna. Det bör kunna sägas, att det bör vara litet måtta med den prövning som man utsätter riksdagen och riksdagsmännen för i det sista ögonblicket av riksdagstiden. Jag försäkrar — jag säger det som riksdagsman med en över trettioårig riksdagstid — att hade det varit under den gamla, goda tiden, hade denne talare fått tiga minst en riksdag. Jag har känt mig pliktig, herr talman, att reagera. Jag skulle kanske ha gjort det kraftigare, men jag nöjer mig med vad jag sagt som en erinran om att prövningar av detta slag böra vi befrias från.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag har litet svårt att förstå den aktade avdelningsordföranden i statsutskottet, under vars ledning jag varit med om att fatta det beslut, som ligger till grund för statsutskottets hemställan här i dag, när han använder så stränga ord om en motionär, som yttrat sig i en fråga av den betydelse som denna fråga dock är för alla våra värnpliktiga.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Vad min ärade vän herr Skoglund yttrat i sin solidaritet med en partivän, är visserligen fullt förståeligt, men jag är övertygad om att herr Skoglund och jag äro fullt överens om att detta dock är ett sätt att pröva kammarens tålamod, då utskottet har tillstyrkt en motion på det enda sätt, som varit möjligt, och talaren själv yrkat bifall till utskottets hemställan. Jag vill tillägga, att den ena delen av detta ärendekomplex, d. v. s. beredskapen, ju håller på att avvecklas och snart helt upphör. Det enda som då återstår är frågan om rekryterna, och utskottet har ju därvidlag begärt en utredning, och motionären har yrkat bifall härtill.

Herr **Sveningsson:** Om så är, herr talman, att det varit något oförståndigt från min sida att yttra något i denna fråga, så trodde jag i alla fall verkligen, att jag hade rättighet härtill, när det var flera talare som under dagens lopp under betydligt längre tid ha satt riksdagsmännens tålamod på prov, än vad jag vid detta tillfälle har gjort.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Jag vill bara säga, att jag icke ett ögonblick ifrågasatt yttranderätten utan endast ifrågasatt omdömet.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Motion angående tillsättande av en parlamentarisk kommission inom försvarsväsendet.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 214, i anledning av väckt motion angående tillsättande av en parlamentarisk kommission inom försvarsväsendet.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag måste också några minuter sätta kammarens tålamod på prov. Jag vill inom parentes säga, att jag tror, att det skulle vara till fördel för riksdagen själv, om dess ärade ledamöter hölle sina nerver något i styr, även när man står inför utsikten att snart få resa hem.

Till ifrågavarande utlåtande vill jag säga, att under den tid beredskapsinkallelserna varat, ha såväl genom pressen som av inkallade lämnats medde-

Motion angående tillsättande av en parlamentarisk kommission inom försvarsväsendet. (Forts.)

landen om anordningar och händelser inom försvarsmakten, som tytt på att allvarligt slöseri förekommit. I hur stor utsträckning anmärkningarna varit befogade eller i hur stor utsträckning de berott på missförstånd beträffande syftet med anordningarna, eller i vad mån meddelandena lämnats av ovederhäftiga personer, om detta har det för de civila varit mycket svårt att skaffa sig en bestämd uppfattning, beroende på att någon egentlig insyn i försvaret från civilt håll för närvarande inte är möjlig eller tillåten. Den enda egentliga civila insyn som förekommer är, vad som gäller officerarnas sätt att sköta sin tjänst, den som sker genom riksdagens militieombudsman, och vad som gäller handhavandet av penningmedel, fast egendom och materiel, den som försiggår genom den nyligen inrättade statens sakrevision och genom riksdagens revisorer.

Jag tror, att statsutskottet måste vara rätt ensamt i sin uppfattning om att de nämnda kontrollorganen ha varit till fyllest under den tid, när inkallelserna och övriga försvarsanordningar varit så omfattande, att de dragit en kostnad av omkring 6 miljoner kronor per dag. Det säger sig självt, att den civila kontrollen över försvarsanordningarna under sådana förhållanden icke kunna ha varit till fyllest. De nämnda kontrollorganen ha icke kunnat fylla sin uppgift som kontrollorgan i så stor utsträckning som varit nödvändigt, och ännu mindre ha dessa organ kunnat fylla sin uppgift som förbindelselänkar mellan försvaret och folket i övrigt. Den sistnämnda uppgiften ingår ju för övrigt inte heller i någon av dessa organs instruktioner. Bakom den isolering, i vilken försvarets yrkesmän levat i sitt förhållande till folket, ha såväl verkliga som kanske även endast förmenta missförhållanden frodats. För dem, som äro på det klara med att det i intet annat avseende är så nödvändigt att knyta folkets intresse till en fråga, som vad fallet är beträffande försvarsfrågan, måste nämnda förhållande framstå såsom icke önskvärt.

Riksdagen kan icke på grund av grundlagens nuvarande bestämmelser själv direkt ingripa och öka möjligheten till insyn och kontroll över försvarsmakten, exempelvis genom att utbygga militieombudsmannainstitutionen. Officerarna äro i sin gärning att anse som oåtkomliga från folkrepresentationens sida, skyddade som de äro av grundlagens bestämmelser. Ett sådant förhållande kan icke vara tillfredsställande för dem, som verkligen vilja se försvarsmakten och folket som en fast och helgjuten enhet. Därför ha vi, som för närvarande enda tänkbara och möjliga form i motionen föreslagit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om tillsättandet av en permanent verksam parlamentarisk kommission för genomförandet av de uppgifter som omnämnas i motionen.

Statsutskottet har, sin vana trogen och på sätt som vi exempelvis känna till från behandlingen härom dagen av vår försvarsmotion, underlåtit att ingå i någon sakbehandling av denna motion. Med ett sådant behandlingssätt kan utskottet givetvis icke övertyga en enda av de många tusen beredskapsmän, som anse att det är nödvändigt med ökad kontroll, och det kan icke övertyga dessa, som med rätt eller orätt ansett sig kunna konstatera förekomsten av slöseri, misshushållning och andra missförhållanden inom försvarsmakten, om det befogade i att utskottet inte kunnat finna anledning att för framtiden genomföra några som helst ytterligare anordningar för tillgodoseendet av de avsedda syftena, vilka i motionen sammanfattas i orden: »I instruktionen för denna kommission» — som vi föreslagit — »borde ingå föreskrifter inte endast i fråga om sakrevision i försvarsväsendet utan även skyldighet att mottaga anmälningar om missförhållanden och undersöka vad som påtalats samt pröva inkomna förslag om ändringar och förbättringar, till båtnad för för-

Motion angående tillsättande av en parlamentarisk kommission inom försvarsväsendet. (Forts.)

svaret och för nedbringandet av dess kostnader. Kommissionens syfte skulle alltså vara att möjliggöra folkets medverkan i strävandena att effektivisera och förbilliga försvaret och undanröja verkliga eller förmenta anledningar till misstro mot yrkesmilitärerna.»

Det skulle nu vara för mycket begärt av riksdagen, om man skulle föreslå, att den skulle taga ställning till en både principiellt och praktiskt så viktig fråga som denna, när riksdagens beredande organ, utskottet, inte fullgjort sina skyldigheter genom att taga upp förslaget till sakbehandling. Jag avstår därför från att yrka bifall till motionen men uttalar den förhoppningen, att våra synpunkter i berörda fråga skola vinna beaktande vid den förestående försvarsutredningen, trots att statsutskottet vid sin behandling av dessa frågor lika litet som vid behandlingen av vår försvarsmotion förstått, att även folk utanför samlingspartiernas led motionsledes kan framlägga problem och framföra förslag, som kräva saklig behandling, såvitt man vill tillgodose, vad som hör samman med folkets verkliga intressen.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Herr Perssons uppläggning av innehållet i motionen skall icke fresta mig till att ta kammarens tid i anspråk. Jag vill bara fråga, vad det är för skillnad mellan att riksdagen tillsätter en parlamentarisk kommitté och att riksdagen väljer statsrevisorer. Lika mycket i det ena som i det andra fallet är det folket som väljer, och jag kan inte tänka mig, att en parlamentarisk kommission som utses av riksdagen kan bättre representera folket än statsrevisorerna. Motionärernas förslag, som tydligen har sin förebild i den parlamentariska kommission som vi hade för mellan trettiotre och trettiofem år sedan, har sålunda fått en felaktig anknytning. Denna parlamentariska kommission tillkom i en politisk brytningstid, då vi saknade allmän rösträtt och riksdagen sålunda inte representerade det allmänsvenska tänkesättet i den utsträckning som förhållandet är nu. Vi kunna således inte utan vidare ta de förhållanden som då rådde såsom utgångspunkt för det förslag, som herr Persson här fört fram.

Vi ha i utskottet behandlat motionen sakligt, och vi ha framför allt tänkt på de ekonomiska och organisatoriska intressen, som skulle tillgodoses. Jag kan i det avseendet hänvisa till vår korta motivering, som är tillräckligt lång för syftet, och jag kan hänvisa till att vi ha organ för den ifrågavarande kontrollen i vår statsrevision, militieombudsmannen och sakrevisionen. Hur ärendet kommer att behandlas i den blivande försvarsutredningen, därom vill jag icke uttala mig. Jag hävdar emellertid, att statsutskottet har givit det svar på motionen som förhållandena just nu betinga.

Jag ber att får yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Herr Törnkvists argumentering gör, att jag börjar nästan frukta, att icke ens ordföranden på den avdelning av statsutskottet som behandlat vår motion har läst densamma, därför att hade han gjort det, skulle han omöjligt ha kunnat sätta likhetstecken mellan statsrevisionen och den kommission som vi ha föreslagit. Vi ha ändå skisserat upp i motionen, vad vi anse att instruktionen för denna kommission skulle innehålla. Dess uppgift skulle icke bara vara att utgöra en sakrevision utan också att vara den förbindelselänk som vi ansett vara behövlig mellan försvaret och folket.

Vad sakrevisionen beträffar, menar då herr Törnkvist, att statsrevisorerna med de mångahanda uppgifter de ha i sin verksamhet, som består i att så att säga ta stickprov här och där, verkligen ha kunnat hinna med den kontroll

Motion angående tillsättande av en parlamentarisk kommission inom försvarsväsendet. (Forts.)

som varit nödvändig under den gångna beredskapstiden? Jag tror icke, att man på allvar skall kunna hävda en sådan mening. Att vi föreslagit formen parlamentarisk kommission är ju helt beroende därpå, att någon annan form för riksdagen att få ett organ till stånd inte finns beroende på grundlagens bestämmelser.

Herr **Törnkvist:** Herr talman! Jag vill fästa uppmärksamheten på att under den tid, som beredskapen varat, ha statsrevisorerna sysslat ytterst litet med den militära organisationen av den anledningen att 1939 års statsrevisorer föreslogo och finansministern framlade förslag om tillsättandet under kristiden av en särskild revision, som skulle granska användningen av de militära anslagen. Denna krisrevision har, det kan jag försäkra, utfört ett synnerligen omfattande och givande arbete. Och när vi komma åter till fredsförhållanden och denna krisrevision avvecklas, så ha ju statsrevisorerna, som då kunna utföra sitt arbete utan störande inflytande av kristiden, obegränsade möjligheter till en sådan granskning, som i motionen talas om.

Vi ha inom utskottet, såsom framgår av utlåtandet, dragit ut ur motionen vad som är dess clou och besvarat detta. Det övriga gäller bara oväsentliga saker.

Det var, herr talman, bara detta som jag ville säga såsom en replik till herr Persson.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 221, i anledning av väckt motion angående anslag till en psykiatrisk-röntgenologisk undersökning av visst klientel vid statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö och statens alkoholistanstalt därstädes.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

Motion angående inrättande av väntehem åt ensamstående blivande mödrar.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 222, i anledning av väckt motion angående inrättande av väntehem åt ensamstående blivande mödrar.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade

Fru **Rönn-Christiansson:** Herr talman! Före kriget genomfördes förbättringar för mödrarna. En av orsakerna härtill var önskan att förhindra de kriminella aborterna. Erfarenheten har visat, att dessa tyvärr ständigt ökas; man kan i pressen dagligen erfara exempel på, hur olyckliga förhållandena härvidlag äro. Orsakerna äro att söka i ekonomiska skäl. Det gäller speciellt de ensamstående mödrarna. Dessa ha också svårigheter att säkra sin bostadsfråga, och utifrån detta förhållande synes det som om abort ofta vore den enda utvägen. De bli ofta tvingade att söka plats som obemärkta och komma i avsaknad av den omvårdnad och det skydd, som bör tillkomma varje gravid kvinna; i stället utnyttjas de som obetald arbetskraft.

Det vore givetvis lyckligt för läkare, barnmorskor, abortkuratorer m. fl., om de kunde hänvisa klientelet till ett väntehem, där dessa kvinnor i lugn och ro kunde få skydd. Då skulle de givetvis också kunna avstå från dessa aborter. Initiativ i riktning att upprätta väntehem har tagits av Riksförbundet

Motion angående inrättande av väntehem åt ensamstående blivande mödrar. (Forts.)

för sexuell upplysning. I Göteborg finnes en beredning, som arbetar på att åstadkomma ett dylikt väntehem. Det är sådana initiativ som jag, herr talman, anser böra stödjas av staten. Det är framför allt en samhällsfråga. Även om man anser, att kostnaderna äro stora, och tvekar inför de statsfinansiella skälen, bli de ändå ringa i förhållande till de lättnader, som de ensamstående kvinnorna komma i åtnjutande av.

Utskottet är som vanligt mycket välvilligt i sin motivering. Men jag vill endast rätta till en missuppfattning. Utskottet skriver på s. 15: »Motionärerna synas härutöver ha tänkt sig åtgärder i syfte att, i vad avser ensamstående kvinnor, även för en tidigare period av havandeskapet underlätta bostadsfrågans lösning.» Det är tvärtom så, att vi i motionen skrivit följande: »Vissheten om en sådan tillflykt under havandeskapets sista skede skulle säkerligen få många kvinnor att avstå från tanken på abort.» Det är alltså icke så som utskottet här har framfört.

Nu hänvisar utskottet som motivering för sitt avslagsyrkande till en hel del olika utredningar, som ha denna fråga om hand. Därför har jag, herr talman, för dagen intet yrkande, utan jag uttalar förhoppningen, att från dessa utredningar skall komma positiva resultat. Varom icke finnes det anledning att återkomma till frågan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Sjukvårdspersonalens utbildning och befordringsmöjligheter m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 223, i anledning av väckta motioner angående sjukvårdspersonalens utbildning och befordringsmöjligheter m. m.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Karl Emil Johanson m. fl.* (I: 47) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagård m. fl.* (II: 96), hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning med förslag rörande viss utbildning och befordringsmöjlighet för sjukvårdsbiträden vid statens sjukhus».

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *E. Nässström* och *Hjalmar Nilsson* (I: 127) och den andra inom andra kammaren av herr *Andersson* i Alfredshem *m. fl.* (II: 202), hemställts, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning angående den lägre sjukvårdspersonalens utbildning och befordringsmöjligheter samt om vidtagande snarast av de åtgärder, vartill utredningen kunde giva anledning».

Ytterligare hade i en inom andra kammaren av fru *Gerda Linderot m. fl.* väckt motion (II: 392) hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsam utredning rörande sjuksköterskornas utbildning samt om lämpligheten av att all sjuksköterskeutbildning sker genom statliga sjuksköterskeskolor».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 47 och II: 96, I: 127 och II: 202 samt II: 392, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om föranstaltande vid lämplig tidpunkt av utredning av vissa utbildnings- och anställningsfrågor beträffande sjukvårdspersonalen vid sjukhusen.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Hagård:** Herr talman! Jag har begärt ordet för att framföra en synpunkt, som bör ytterligare belysas. Statsutskottet har tillstyrkt motionen och

Sjukvårdspersonalens utbildning och befordringsmöjligheter m. m. (Forts.)
vill vara med om en utredning. Sedan säger statsutskottet i sin motivering: »Ovannämnda utredning synes böra igångsättas vid tidpunkt, som Kungl. Maj:t finner lämplig med hänsyn till redan pågående utredningar i frågor, som beröra den ifrågavarande personalen.» Jag vet mycket väl, att allt detta beror på Kungl. Maj:ts bifall och medgivande. Men jag vill å andra sidan gärna här understryka nödvändigheten av att något uppskov icke kommer att ske beträffande utredningen. Jag skulle helst vilja se det så, att man kunde lägga denna fråga till de utredningar som pågår därför att just frågan om den lägre sjukvårdspersonalens utbildning och befordringsmöjligheter är så viktig i nuvarande läge och i den prekära situation, vari sjukvårdsväsendet verkligen befinner sig.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru **Linderot:** Herr talman! Även om utskottet varit enhälligt ber jag att få taga kammarens tid i anspråk några minuter. Det är så, att rådande förhållanden på sjukhusen äro skrämmade på grund av den stora bristen på såväl sjuksköterskor som biträden. Det är känt av alla. Hela avdelningar ha måst stängas, och nya avdelningar ha icke kunnat tagas i bruk. Sjuka personer ha måst avvisas från vård, och oerhört hårda arbetsförhållanden råda för den tjänstgörande personalen.

En stark opinion har under de senaste åren givit sitt missnöje till känna. Läkare såväl som övrig sjukvårdspersonal, patienter, de intagna såväl som de avvisade, alla äro de ense om att förbättrade förhållanden måste skapas. På enskilda områden inom sjukvården kunna utomordentligt goda framsteg noteras. Men den som tror, att vi stå på toppen när det gäller sjukvården, är mer än lovligt omdömeslös. Årets olika motioner i denna fråga bestyrka detta mitt påstående.

Föregående års kommunistiska motion i frågan avslogs av riksdagen, men i år ha vi hunnit så långt, att utskottet hemställer om utredning »vid lämplig tidpunkt», när det gäller anställningsfrågor beträffande sjukvårdspersonalen.

Jag skall då först be utskottet att giva en förklaring på vad det menar med »lämplig tidpunkt». Både motionerna nr 202 och nr 392 tala om skyndsam utredning. Och nog borde väl vittnesbörden om de olidliga förhållandena på sjukvårdens område vara tillräckligt många för att de ansvariga instanserna äntligen skola vidtaga åtgärder för att bringa orsakerna till det oefterrättliga tillståndet på detta område ur världen.

Vidare skall jag be att få uppehålla mig ett ögonblick vid vad utskottet säger i sin motivering i anknytning till vår motion i frågan. Där heter det: »Utskottet är icke av den uppfattningen att förhållandena vid skolorna påkalla åtgärder av den omfattande natur, som motionärerna föreslagit.»

Vad är det då som är överflödigt i vår motion? Vi ha konstaterat detsamma som andra motionärer, att det är bristen på sjukvårdspersonal, både sköterskor och biträden, som är den största orsaken till missförhållandena inom sjukvården. Hur skall man kunna avhjälpa denna brist? Vi säga i motionen, att frågan om statsunderstöd till sjuksköterskeskolorna och grunderna för dessas verksamhet har en synnerligen stor principiell betydelse. Vad äro då grunderna baserade på? Jo, ett förmyndarregemente, som icke existerar i någon annan yrkesutbildning, måste accepteras av eleverna. Det är ett regemente, som måste avskräcka den del av ungdomen, som egentligen skulle vara den mest begärliga i detta ansvarskrävande yrke, nämligen de självständiga och medvetna typerna. Att sjuksköterskeskolorna avfolkas just på grund av dessa förhållanden bevisas därav att många stå i kö för att komma in vid andra

Sjukvårdspersonalens utbildning och befordringsmöjligheter m. m. (Forts.)

anstalter för högre utbildning. Utbildningens klosterliknande prägel bidrager till att de, som söka sig till banan, representera ett urval med övervikt för passiva, underdåniga personlighetstyper. Än värre är, att den efterföljande utbildningen på ett mycket ensidigt sätt ytterligare inskärper värdet av dylika passiva dygder på bekostnad av positiva egenskaper såsom självständighet i tänkandet och initiativkraft i handlandet. Auktoritetsunderdånigheten är vid sjuksköterskeutbildningen satt i system på ett sätt, som måste bli till skada i det framtida arbetet.

Även efter avlagd examen är emellertid sjuksköterskans icke bara yrkesliv utan även privatliv insnört i liknande former som under elevtiden. Den starka avgången från yrket torde också i mycket ha sin förklaring just i det förmynderskap över vuxna kvinnor, som sjuksköterskekårerna utöva.

Det skulle vara frestande att här giva några exempel på hur exempelvis Röda korsets ledning tillämpar lagen om att gravid kvinna icke får avskedas från sitt arbete, men jag skall icke taga kammarens tid i anspråk härför utan hänvisar till de exempel vi ha givit i vår motion. Jag vill endast konstatera, att denna tillämpning står i uppenbar strid mot samhällets strävan att skydda moder och barn och att motverka illegala aborter.

Anser utskottet, att det är överflödigt att få dessa efterblivna metoder moderniserade? Eller kanske det är vårt krav om att värdera lämpligheten av att, som nu är fallet vid flertalet sköterskeskolor, kursschemat belastas med obligatoriska religiösa riter, som anses överflödigt. Ingen upplyst medborgare kan fatta, varför sjuksköterskeutbildningen skall intaga en särställning, där icke bara metafysiken, psalmsången och bibelläsningen stå på undervisningsschemat, utan där också elevernas intresse eller brist på intresse för religiösa övningar får tjänstgöra som mätare vid avgörandet om lämpligheten för yrket. Sjuksköterskeskolornas sekularisering är ett viktigt krav för den händelse man önskar rekrytera sköterskebanan även med representanter för den icke religiösa, moderna ungdomen.

Den auktoritetsunderdånighet, som jag här påtalat, resulterar också i att klassindelningen personalen emellan blir till skada för arbetet. Biträdet står längst ner på rangskalan vid klassindelningen. Hon hör till den »lägre personal» — som termen lyder — som ytterst sällan kan avancera till elev, hur stort intresse hon än har för sjuksköterskans yrke. Hon får också dagligen erfara både från elevers, sköterskors, översköterskors och läkares sida, att hon är en »lägre» person. Härtill kommer, att biträdet har dålig lön, och att hennes arbetstid är längre än i de flesta andra yrken. Detta är orsaken till att allt färre kvinnor söka sig till detta yrke. Möjligheter måste alltså skapas för biträdena att kunna avancera till sköterskor. För dem, som önska genomgå denna utbildning, borde statsbidrag lämnas i form av avtalsenliga löner. Man kan också tänka sig utbildningen av sjukvårdspersonal på det sättet, att de kvinnliga ungdomar, som sluta i folkskolans högsta klass, omedelbart finge fortsätta i yrkesskola för sjukvård, där både teoretisk och praktisk undervisning lämnades. Möjligheter att avancera från sjuksköterska till läkare borde också finnas för dem, som så önska.

Vi anse vidare, att staten bör övertaga ansvaret för sjuksköterskeskolorna.

Ja, detta var kärnfrågorna i vår motion. Jag frågar än en gång: Vad är det som är överflödigt härav i en utredning? Jag finner det tvärtom synnerligen nödvändigt att utredningen blir så omfattande som möjligt och att den göres omedelbart. Behovet av sjukvårdspersonal är så skriande, att något uppskov med den begärda utredningen icke kan försvaras.

I motionen nr 202 har samma mening kommit till uttryck som i vår motion, nämligen att utredningen må göras skyndsamt. Jag ber därför, herr

Sjukvårdspersonalens utbildning och befordringsmöjligheter m. m. (Forts.)
talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med den ändringen, att orden »föranstaltande vid lämplig tidpunkt av utredning» ändras till »skyndsam utredning».

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Den sista ärade talarinnan riktade vissa frågor till statsutskottet. Jag betraktar det som en skyldighet att i korthet besvara desamma.

Den första fråga, som hon ville ha besvarad, är vad utskottet menar med sin hemställan, att denna utredning, som utskottet tillstyrkt, skall igångsättas vid lämplig tidpunkt. Dessa ord »vid lämplig tidpunkt» syfta på att denna utredning bör samordnas med vissa andra pågående utredningar, vilka igångsatts på statsutskottets hemställan vid fjolårets riksdag. Det är ganska naturligt, att statsutskottet i detta sammanhang vill peka på vad man syftade till förra året. Det är alltså därför man använt dessa ord. Det har icke varit statsutskottets mening, att denna formulering skulle så att säga skjuta fram frågan på framtiden, utan meningen är allenast, att utredningen skall samordnas med andra, redan igångsatta utredningar.

Sedan ville man ha en förklaring på vad som menades, när utskottet säger: »Utskottet är icke av den uppfattningen, att förhållandena vid skolorna påkalla åtgärder av den omfattande natur, som motionärerna föreslagit.» Ja, detta skrivsätt står i direkt anslutning till motionens hemställan. Motionen hemställer ju, att utredningen också skulle pröva lämpligheten av att all sjuksköterskeutbildning sker genom statliga sjuksköterskeskolor. Det är sålunda ett mycket omfattande och vittgående yrkande, som statsutskottet i nuvarande läge anser sig ej kunna taga ståndpunkt till. Det är därför vi för vår del nöjt oss med att tala om de sjuksköterskeskolor, som nu finnas frånsett den, som är i statens egen regi och som ju är ganska ny; den inrättades bara för något år sedan. Den övriga sjuksköterskeutbildningen sker antingen i av stiftelser eller enskilda anordnade anstalter eller, i de allra flesta fall, i av landstingen anordnade sjuksköterskeskolor. Dessa skolor godkännas av medicinalstyrelsen, och medicinalstyrelsen utövar kontroll över deras verksamhet. Man godkänner, att verksamheten får bedrivas för femårsperioder.

Skulle man nu gå ifrån detta och all sjuksköterskeutbildning skulle förläggas till statens egna skolor, skulle detta säkerligen bli en stor affär, som vi icke i nuvarande läge vilja taga ståndpunkt till. Det är den förklaring jag kan giva till utskottets skrivsätt på dessa båda punkter.

Jag ber att få sluta med att yrka bifall till statsutskottets hemställan oförändrad.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till det av fru Linderot under överläggningen framställda yrkandet; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12.

Föredrogos vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 74, i anledning av väckta motioner om ändring av behörighetsvillkoren för ordförande, ledamot eller suppleant i arbetslöshetsnämnd; och

nr 76, i anledning av väckt motion angående reformering av lösdriverilagstiftningen.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 77, i anledning av väckt motion angående utredning om förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete samt vid arbete under jord m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 423, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Cruse* hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning dels rörande förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete samt vid arbete under jord, dels rörande lagstadgad rätt för arbetare att själv avgöra, om han vill utföra övertidsarbete eller ej».

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allmän översyn av lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning samt för riksdagen framlägga det förslag vartill utredningen kunde föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Holmbäck, Wistrand, Löfvander, Björkman,* fröken *Andersson,* herrar *Ryberg* och *Osterman,* vilka hemställt, att riksdagen måtte avslå förevarande motion.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Fröken **Andersson:** Herr talman! Jag beklagar verkligen, att en så vidsträckt och viktig fråga som denna skall komma vid denna tid på dagen och denna tid på året. Men den saken är ingenting att uppehålla sig vid; vi stå inför detta faktum.

Det är dock en fråga — det vill jag betona — som har mycket höggradig betydelse såväl för vårt inre ekonomiska liv som, framför allt kanske, för hela vår möjlighet att ha ett internationellt utbyte med andra länder. Här begäres i motionen en utredning dels rörande förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete samt vid arbete under jord, dels rörande lagstadgad rätt för arbetare att själv avgöra, om han vill utföra övertidsarbete eller ej.

Beträffande frågan om arbete under jord pågår redan utredning. Där ha vi också kortare arbetstid, nämligen 45 timmar per arbetsvecka.

Vad angår tidpunkten för denna utredning är den, såsom framhållits i flera yttranden, bland annat av arbetsrådet och riksförsäkringsanstalten, sällsynt illa vald. Nu har, som jag nämnde, motionären begärt en begränsad utredning. Utskottet har dock varit mera generöst och begärt en allmän översyn av arbetstidslagen. Utskottet säger här, att vissa skäl tala otvivelaktigt för en generell arbetstidsförkortning. Jag frågar mig: Vilka skäl? Det har utskottet icke på något sätt visat. Men utskottet säger samtidigt, att denna fråga sannolikt icke kan lösas annat än i internationellt sammanhang. Sedan kommer emellertid utskottet fram till en högst underlig slutsats, i det utskottet säger, att ett annat betraktelsesätt måste anläggas, om det rör sig om en förkortning av arbetstiden inom vissa näringsgrenar.

Jag skulle vilja säga, att detta är totalt felaktigt; ja jag skulle vilja säga, att det förhåller sig tvärtom, därför att här rör det sig om näringar, där skift- och nattarbete i hög grad förekommer, nämligen inom våra exportindustrier. Är det nu så, att en allmän arbetstidsförkortning icke kan genomföras annat än i internationellt sammanhang, skulle jag alltså vilja draga den slutsatsen, att den i ännu mindre grad kan genomföras i begränsad form, alltså inom vissa näringar eller för vissa arbetargrupper.

I motionen framhålles, att lagen ger ett sämre skydd vid skiftarbete. Därför, säger motionären, bör arbetstiden där begränsas till 42 timmar, ty det är

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

så påfrestande för hälsan. När motionären menar, att arbetstidslagen ger sämre skydd åt dessa kategorier, är det så, att den genomsnittliga arbetstiden är 48 timmar i veckan, utslaget under tre veckor. Ibland blir det längre och ibland kortare tid per vecka. Det finns intet fog för det från flera håll framförda påståendet om överansträngning, därför att parterna i kollektivavtalet enats om att arbetstiden per vecka icke skall bliva alltför lång och därför att vid verkligt hälsofarliga arbeten i lagen bestämts, att arbetare icke får sysselsättas med dylikt arbete alltför lång tid. Arbetarna sysselsättas således under viss tid med hälsofarligt arbete och under den återstående delen av arbetstiden med annat arbete.

Motionären citerar vidare rationaliseringsutredningen, som enligt motionären skulle sagt, att skiftarbete förorsakade nervösa sjukdomar och magsjukdomar. Det är mycket möjligt, att skiftarbete har sådan effekt. Det är emellertid icke rationaliseringsutredningen, som sagt detta. Utredningen har endast refererat uttalanden av vissa deltagare i den konferens, som hölls år 1936. I dessa uttalanden framhölls emellertid också, att den rationalisering, som under rätt lång tid försiggått inom dessa yrken, även medfört lättnader för arbetarna. Med anledning av motionärens påstående, att arbete av ifrågavarande slag är påfrestande för hälsan, vill jag framhålla, att det på läkarhåll betonas, att det icke finns någon utredning om den saken. Nu är det klart, att skiftarbete icke i och för sig är någon idealisk anordning, men — och det vill jag också betona — man kommer icke till rätta med detta problem genom en förkortning av arbetstiden, därför att hälsovådligheten beror på de »hoppande» vilomöjligheterna under dygnets timmar. Det är oregelbundenheten som är nackdelen, och jag kan icke se, att arbetarna skulle kunna vara betjänta med en förkortning av arbetstiden, nota bene om förkortningen ledde till att vi icke kunde stå oss i den internationella konkurrensen. Det bleve i så fall tillbakagång inom dessa yrken, och en sådan tillbakagång skulle träffa icke bara företagarna utan kanske främst arbetarna. Jag kan i detta sammanhang nämna, att statens institut för folkhälsan år 1939 planerade en undersökning av denna sak. Kriget kom emellertid emellan, men institutet har för avsikt att vid lämplig tidpunkt företaga en utredning. Frågan är således föremål för myndigheternas uppmärksamhet.

Jag kommer så över till frågan om övertidsarbete. Enligt motionärens förslag skulle ju arbetarna själva få välja, om de ville arbeta på övertid eller icke. I samtliga avtal finns det som bekant en bestämmelse om att arbetarna inom lagens ram ha skyldighet att utföra övertidsarbete. Nu säger motionären, att man begärt en ändring, men att det strandat på arbetsgivarnas hårdnackade motstånd. Saken är principiellt viktig. Skall detta regleras i lagen? Är det icke lämpligare att parterna själva få avgöra denna fråga och därvid taga hänsyn till skiftande omständigheter inom olika yrken? En lagändring, som resulterade i att arbetarna själva finge bestämma, om de ville arbeta på övertid eller icke, skulle nödvändiggöra lagstadgat förbud mot övertidsarbete. Detta skulle innebära ett avsteg från de principiella grunderna för den nuvarande lagstiftningen om kollektivavtal. I kollektivavtalen finnes för närvarande icke någon bestämmelse om statlig reglering. Nu påstå motionärerna — det skulle ju vara ömmande, om det vore överensstämmande med verkligheten — att många arbetare med mindre god hälsa tvingas att utföra övertidsarbete. Häremot invänder riksförsäkringsanstalten, att yrkesinspektionen icke har någon kännedom om sådana förhållanden, som ge stöd åt motionärens påstående. Det finns ju redan nu möjlighet att med tillämpning av arbetstidslagen ingripa, och det är ju de facto så, att både lagens bestämmelser och arbetsrådets praxis äro synnerligen restriktiva. Med stöd av 7 § 5 mom.

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)
arbetstidslagen kunna beträffande övertidsarbete föreskrivas av hälsoskäl betingade villkor. Det åligger arbetsrådet att övervaka, att nämnda lag tillämpas.

Det är ju också så — och här kommer jag tillbaka till frågan om tidpunkten — att under senare år övertidsarbete förekommit i mycket stor utsträckning, icke minst på grund av bestämmelser, som statsmakterna själva meddelat. Vart skulle man komma hän, om man skulle bifalla motionärens yrkande? Då skulle ju några få arbetares vägran att utföra övertidsarbete i en hel del fall kunna stoppa driften för ett helt företag och hindra företagen från att låta arbete utföras på övertid. Genom att draga fram de fall av övertidsarbete, som förekommit under senare tid, ger man, såsom också betonats i flera remissyttranden, en fullständigt skev bild av verkligheten, sådan den ter sig under normala förhållanden. Det finns för övrigt redan en utredning utförd, nämligen den utredning, som verkställts av socialstyrelsen och som avser åren 1928—1938, och denna utredning har överlämnats till 1938 års arbetarskyddskommitté. Den begärda utredningen är alltså i bästa fall onödig. Den skulle ge ett missvisande resultat, men, som jag också här tangerat, detta är icke det värsta, utan det värsta är att det vore synnerligen olyckligt, om man skulle taga ställning till denna fråga isolerat, ty Sverige är i mycket hög grad beroende av förhållandena i andra länder.

I och med att jag sagt detta har jag ingalunda velat påstå, att en reglering av arbetet i ifrågavarande hänseende icke skulle kunna befinnas önskvärd, men — jag betonar det ännu en gång — detta är en internationell fråga och en fråga, som icke vi här kunna lösa oberoende av det internationella läget. Det må också tilläggas — jag skall strax sluta — att utskottets majoritet från början var ytterligt tveksam om denna utredning borde komma till stånd, och jag vågar påstå, att det var nästan bara på grund av en tillfällighet, som utskottsmajoriteten kom fram till sitt resultat.

Herr talman, jag skulle kunnat säga mycket mer, och jag hade tänkt göra det, men i anseende till att tiden är långt framskriden får jag laga efter läglighet och nöja mig med att yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Holmbäck med flera.

Herr **Osterman:** Herr talman! Eftersom jag är reservant i fråga om utskottets beslut skall jag med några ord beröra skälen för min inställning. Motionen nämner särskilt, att hälsoskäl motivera förkortning av arbetstiden, i synnerhet vid skift- och nattarbete samt arbete under jord.

Allt skiftarbete kan naturligtvis sägas vara i viss mån ofysiologiskt. Efter de undersökningar, som ett par svenska forskare utfört de sista 10 à 20 åren, är det möjligt eller t. o. m. ganska sannolikt, att den mänskliga organismen är inställd på en viss rytm i ämnesomsättningens ständiga växling av uppbyggande och nedbrytande processer, en rytm, som föga ändras av våra levnadsvanor. Det blir i stället dessa, som få rätta sig efter ämnesomsättningens rytm, och alltså vårt borgerliga liv, som får taga hänsyn till de biologiska förutsättningarna. Det finns alla skäl att antaga, att detta sker ändamålsenligast med den indelning av dygnet i arbete, vila och avspänning, som är den gängse. Nu finns det ju en hel del yrken, där dygnets indelning måste bli en annan än den vanliga på grund av skiftarbete, och det är klart, att detta kan få skadeverkningar. Som läkare har jag nog kommit i beröring med lättare sådana, och liknande erfarenheter ha andra kolleger gjort, som ha sitt arbete i närheten av en industri, som arbetar i skift. Särskilt om det gäller redan förut neurotiska människor bruka symtomen förstärkas under skiftarbete, och sömnrubbningar under kortare eller längre tid från skiftarbetets början äro ej så

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

ovanliga. Det ha vi också kunnat iakttaga hos personal vid sinnessjukvården, där periodvis återkommande nattjänst är obligatorisk. Man undviker bäst nackdelarna av denna genom att ej göra nattjänstgöringsperioderna alltför korta, eftersom det är just vid skarvarna olägenheterna göra sig mest gällande. En del av skiftesarbetets nackdelar äro väl ej heller biologiskt betingade utan följder av svårigheter att under dagen få ordentlig sömn i trånga bostäder och barnrika familjer. Jag har sett exempel på att även husmödrarna kunna bli ganska neurotiska, då maken har skiftarbete.

Emellertid är det nog inte så mycket längden av det enskilda skiftet, som i första hand framkallar de eventuella skadeverkningarna, utan dessa bottna mera i den ofysiologiska indelning av dygnet, som medföljer skiftarbetet. Neurossymtom skulle säkerligen kunna framträda, även om det enskilda skiftets längd inte var mera än 6 eller 7 timmar. Vad man skulle kunna rekommendera för att minska de i och för sig ej alltför stora vådorna vore att lägga om systemet, så att skiftperioderna komme att löpa på tre eller varför inte sex veckor i stället för att som nu ombyte i allmänhet sker varje vecka inom industrien. Sannolikt skulle organismen då lättare hinna anpassa sig efter de ändrade förhållandena, och särskilt skulle en del sömnrubbningar påverkas gynnsamt. Mina erfarenheter från skiftgång inom sjukvården tyda härpå.

Vad nu beträffar frågan om vilken inverkan en minskning av arbetstidens längd skulle ha på industriens produktionskostnader och konkurrensförmåga, så kommer väl denna fråga att beröras av andra talare. Jag har försökt taga reda på förhållandena inom en av våra viktigaste exportindustrier, nämligen massaindustrien. Denna sysselsätter i stor utsträckning skiftarbetare. Om man nu skulle övergå till fyra skift och arbetstiden bleve 42 timmar i veckan, skulle detta enligt vad en, som jag tror, initierad industriledare meddelat mig innebära, att lönekostnaderna för den färdiga produkten skulle öka i vissa fall med bortemot 20 %. Jag vet inte, hur mycket det skulle göra på tillverkningskostnaden av fabrikationsvaran själv, men att det skulle innebära en icke oväsentlig höjning av priset kan man taga för givet. Och i lika mån skulle konkurrenskraften hos en av våra största exportprodukter minskas. Detta givetvis under förutsättning att inte liknande arbetstidsinskränkande åtgärder vidtagas inom andra industriländer. En sådan utveckling vore särskilt olycklig under den period av forcerad ekonomisk återuppbyggnad, som nu förestår ute i världen. Produktionskapaciteten bör, som reservanterna framhållit, med hänsyn till det oöverskådliga läge, som världsekonomien f. n. befinner sig i, icke utan tvingande skäl rubbas.

Detta är ju kanske ännu mera betydelsefullt, därför att stora anspråk komma att ställas på vår produktionsapparat de närmaste åren med hänsyn till de krediter för återuppbyggnadsverksamheten, som vi åtagit oss att ställa till förfogande. Jag erinrar om våra stora leveransåtaganden till de nordiska grannländerna och till vissa andra länder. De uppgå, inklusive livsmedel, fodermedel o. d., till mellan 900 och 1 000 miljoner kronor. Detta innebär en stor belastning på industriens kapacitet.

Jag skulle beklaga, om någon uppfattade mitt inlägg så, att jag skulle vara emot en inskränkning av arbetstiden med därav följande ökade möjligheter till friluftsliv, studier, kulturell verksamhet, föreningsarbete o. s. v., om en förkortning av arbetstiden kan företagas utan risk för näringslivet.

Jag anser dock, att den nuvarande tidpunkten är olyckligt vald för att vårt land isolerat skulle ge sig in på detta experiment. Därför, herr talman, kommer jag att rösta bifall till den till utskottets utlåtande fogade reservationen.

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

Herr **Olson** i Göteborg: Herr talman! Det är i själva verket rätt underligt, att sedan full likställighet har uppnåtts mellan parterna på arbetsmarknaden en motion av denna innebörd blivit väckt. Innan jag går in på utskottsutlåtandets sakliga innehåll skulle jag vilja tillrättalägga några utgångspunkter för bedömandet av denna sak, sedd ifrån företagarnas utsiktspunkt.

Det första som bör framhållas är, att hela vårt samhälles utveckling, tekniskt och socialt, gör det till en naturlig sak att förhållandena på arbetsplatserna böra göras allt drägligare, och det är sannerligen på arbetsgivarsidan ingen, som missunnar arbetarna vare sig den lönestandard eller den bekvämlighet eller den förkortning av arbetstiden, som kunnat uppnås just genom denna utveckling. Arbetets resultat påverkas vidare gynnsamt av att arbetaren känner trivsel med arbetet, och härtill medverkar förvisso, att arbetstiden i möjligaste mån förkortas liksom att det betungande och obekväma arbete, som skiftarbete och visst övertidsarbete utgör, blir minskat. Att åstadkomma dylika lättnader framstår för alla såsom önskvärt, men det är kanske icke lika klart för alla, att följden av en förkortning av arbetstiden för dem som utföra det manuella arbetet blir den, att en rationalisering måste företagas till undvikande av en minskning av varuproduktionen med ty åtföljande, icke av någon önskad sänkning av folkets levnadsstandard. Förkortningen av arbetstiden måste uppvägas av ökad mekanisering och andra rationaliseringsåtgärder, så att skapandet per arbetare eller ännu riktigare per befolkningsenhet alltjämt blir lika stort som förut och helst ännu större. Om icke arbetstidens minskning kompenseras genom en ständig förbättring av teknik och organisation på företagarlivets område, tvekar jag icke, mina damer och herrar, att påstå, att reformatorerna på det socialpolitiska området skulle stå sig ganska slätt. Därför höra sådana frågor som de i motionen framförda om minskad arbetstid beträffande vissa avsnitt av produktionslivet icke hemma på det sociala fältet, utan de böra lösas efter praktiska linjer och under hänsynstagande till teknikens möjligheter för dagen och dess framtida förutsättningar. Det är uppenbart, att rätta platsen för ett klarläggande av sådana ting är förhandlingsbordet och icke riksdagens kamrar.

Herr Cruse säger i sin motion, att när 48-timmarslagen antogs för 25 år sedan, så uttalades överallt på arbetsgivarhåll farhågor för att begränsningen av arbetstiden skulle få ödesdigra verkningar för vårt näringsliv. Han uttalade vidare, att dessa farhågor visat sig fullständigt ogrundade. Säg det, herr Cruse! Var det icke så, att den plötsliga minskningen av arbetstiden till 8 timmar om dagen medförde en svår skakning för det industriella livet? Alla krafter sattes in för att kompensera den minskade arbetsinsatsen genom rationalisering och på annat sätt. Jag var som ingenjör med om det och minns väl, hur varje företag fick sätta in alla krafter för att genom anskaffande av effektivare utrustning möjliggöra upprätthållandet av samma tillverkning på kortare tid än förut. På så sätt övervanns arbetstidsminskningen på en tid av sju à åtta år. Men i spåren på den häftiga rationaliseringen följde temporärt betydande arbetslöshet, som först i slutet av 1920-talet hävdes av utvecklingen. Jag tror, att farhågorna från arbetsgivarhåll vid 8-timmarslagens genomförande så långt ifrån voro ogrundade, att det numera kan sägas, att de därav uppkommande skadeverkningarna skulle ha kunnat förekommas, om utvecklingen fått ha sin gång och en successiv anpassning av arbetstiden fått ske i den takt de förbättrade tekniska resurserna medgivit. Detta hade icke inneburit, att vi icke nu hade stått där vi stå. Vi hade kanske haft bättre förutsättningar för en arbetstidsminskning i överensstämmelse med de tankar motionären haft, om man hade följt dessa naturliga vägar. Jag tror, att det är tillrådligt att nu betänka dessa synpunkter, när man på politisk väg söker inverka på arbetslivets förhållanden.

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

En särskild sak är nu, att visst arbete är mer krävande, obekvämt och obehagligt än annat arbete. Dit hör utan tvivel nattarbete vid regelbundet skiftarbete. Olägenheterna av arbete under jorden har motionären även visserligen åberopat såsom skäl för motionen, men han har alldeles tappat bort det i motiveringen. Det finns inte ett ord nämnt om den saken. Fröken Andersson har för övrigt påpekat att för sådant arbete äro redan vissa lättnader införda.

Men det finns inom varje industri besvärliga arbeten, som i alla fall måste utföras, och i den mån sådant arbete icke kan undvikas och ersättas med tekniska anordningar brukar man på avtalsvägen efter överenskommelse sörja för att lämpliga kompensationer beredas för utförandet av sådant arbete. Frågan om sådana kompensationer eller ersättningar är väl just en sådan fråga, som parterna ha att förhandla om. Här och var förekomma tillägg för vad man kallar obekväm arbetstid. Herr Cruse vet mycket väl, att detta på många håll blivit ett begrepp, som arbetsgivarna ha full förståelse för och som i många fall blir kompenserat med extra ersättning.

Det återstår säkert fortfarande mycket att göra och mycket som är önskvärt att förbättra. Motionären har anfört en del, men det kan starkt ifrågasättas, om dessa förhållanden motivera den allmänna översyn av lagen, som här föreslås. Även hos arbetarna tror jag, att den uppfattningen är ganska allmänt rådande, att det tillämpade avtalssystemet med förhandlingar och med arbetsrådet och arbetsdomstolen såsom appellationsinstanser fungerar ganska tillfredsställande. Vi få inte glömma, att det är omöjligt att stifta lag på detta område på sätt motionären åsyftar utan att det samtidigt lämnas utrymme för en viss frihet i tillämpningen på grund av arbetslivets skiftande förhållanden. Jag får ju säga, att den mönstergillt organiserade och vederhäftigt ledda fackföreningsrörelsen — denna sak tillät jag mig beröra i början av mitt anförande — som fullt jämbördig part på arbetsmarknaden vetat att förskaffa sig ett sådant inflytande, att det icke är utan tvingande och övertygande skäl företagen gå arbetarnas önskningar emot, evad det gäller åtgärder och anordningar på arbetsplatsen av vad slag det vara må.

Jag har svårt att se annat än att detta utskottets utredningsförslag innebär ett steg emot uppluckrande av det fria förhandlingsväsendet mellan arbetsgivare och arbetare, och det är anmärkningsvärt, att en praktisk fackföreningsman som herr Cruse velat medverka därtill. Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Herr **Ericsson** i Kinna: Herr talman! Jag hälsar med tillfredsställelse andra lagutskottets utlåtande av den anledningen, att jag hade tillfälle att 1938 i denna kammare framföra en motion, som ledde till skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning om övertidsarbetets begränsning. Här har nu sagts från flera håll, att man skall skynda långsamt. Jag tror icke, att man behöver uppmana härtill. Det har gått sju år sedan riksdagen avlämnade skrivelsen, men ännu ha inga åtgärder följt för att begränsa övertidsarbetet. Jag erkänner villigt, att kristiden kommit emellan, och att detta måhända kan vara ett giltigt skäl, varför man icke utöver den statistiska utredning, som socialstyrelsen verkställt, fullföljt den utredning, som riksdagen hemställt om.

Jag hade 1938 tillfälle erinra om att den 48-timmars arbetsvecka, som vi ha här i landet, är ganska illusorisk. Arbetsgivare har rätt, enligt lagens bestämmelser, att taga ut i första omgången 200 övertidstimmar per år. Det gör i genomsnitt fyra timmar per arbetsvecka. Vidare har man rätt att taga ut ytterligare 150 timmars övertid. Om vederbörande företagare lyckas i sina avsikter i det fallet, får han sålunda ytterligare 3 timmar per vecka. Tillsammans

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

blir detta i genomsnitt 55 timmar per vecka, om man slår ut dessa övertidstimmar över hela året. Då arbetstidslagen dessutom är skriven så, att man får gå upp till 60 timmars arbetstid per vecka — om man tar ut övertiden under en kortare tidsperiod per år — kan man med bästa vilja icke säga att en sådan lagstiftning är tillfredsställande.

Herr Olson i Göteborg har framhållit, att en arbetare kan få kompensation för de ökade svårigheter, som arbetstidens förlängning medför. Han syftade måhända främst på nattarbetet. Ja, den kompensationen, herr Olson i Göteborg, kan man erhålla i form av högre lön. Men går det, herr Olson, att kompensera en arbetare för de olägenheter, som övertidsarbete, skiftarbete eller nattarbete medföra? Jag tror det icke. Måhända till viss del. Men i allmänhet är det nog så, att det problem, som här upptagits till behandling, är av så vital betydelse för arbetarnas vidkommande, att man, när det kommer en motion till riksdagen och vederbörande utskott hemställer om utredning, icke kan taga på sitt ansvar att utan vidare säga, att det icke går att slå in på nya vägar.

Det har hänvisats till att denna utredning om övertidsarbete enligt 1938 års skrivelse överlämnats till 1938 års arbetarskyddskommitté. Det är rätt. Men denna kommitté kommer icke att föreslå åtgärder som påverka den allmänna arbetstidslagens utformning. Det är arbetarskyddslagen, som denna kommitté har att behandla, och kommittén kommer icke att framlägga förslag om ändring i arbetstidslagen beträffande övertid o. d., när det gäller arbetstid per vecka. Däremot tror jag — det är min livliga förhoppning — att kommittén kommer att framlägga förslag om en begränsning av nattarbetet, varigenom det blir tillfälle för riksdagen, om min förhoppning kommer att gå i uppfyllelse, att taga ställning till detta spörsmål.

Det kan icke vara så som herr Osterman anförde, att nattarbetet går att ordna på ett bättre sätt genom att förlänga skiftperioden, att t. ex. ha nattarbete en månad i sträck. Detta därför att därigenom uppkomma olägenheter. Det går att räkna ut sådant vid ett skrivbord och säga, att man kan ordna det så och så, ty om vi göra det, minskas de fysiska olägenheter, som nattarbete medför. Men det finnes en annan faktor att räkna med, och det är människan själv. Koppla bort en arbetare under en hel månads tid från vilotid under t. ex. eftermiddagstimmarna eller en stor del av förmiddagen. Det går icke, ty han måste dock sova något. Det är ej en sådan åtgärd, som en människa frivilligt finner sig i. Arbetarna taga det som ett tvång att arbeta på natten en vecka och glädja sig åt att arbeta under dagtid, i förmiddags- eller eftermiddagsskift en vecka. Jag tycker det är mera mänskligt med en sådan inställning.

Gentemot herr Olson i Göteborg vill jag, när han talar om att vi skola tänka på den svenska industriens konkurrenskraft, säga, att i den mån icke nattarbete kan motiveras av tekniska skäl eller med hänsyn till att nattarbete fyller stora samhälleliga funktioner, går det ej att försvara, att man arbetar inom industrien nattetid. Det strider fullständigt mot naturens lagar. Det är därför, som jag måste säga, att om icke vårt näringssystem kan hävda sig på annat sätt än genom att en massa människor bliva fullständiga slavar under maskinerna, då ha vi köpt framstegen för dyrt.

Den erfarenhet, som vi ha av förbättringar när det gäller arbetstidens förkortning och av andra vidtagna sociala åtgärder, tyder på att den svenska statsmakten icke forcerat lagstiftningen, så att allvarliga olägenheter uppstått för näringslivet. Jag tror icke, att det är rätt från företagarnas sida att rikta generella anklagelser mot de grupper i samhället, som vilja hävda andra synpunkter, och anklaga dem för bristande förståelse för samhällslivets intressen.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

Herr **Wiberg:** Herr talman! Det spörsmål kammaren nu debatterar har med rätta tidigare i dag betecknats som utomordentligt betydelsefullt. Med hänsyn härtill och då jag som företagare har en viss erfarenhet både av övertidsarbete, skiftarbete och nattarbete inom industrien och även av andra skäl har haft anledning ägna en viss uppmärksamhet åt dessa problem, skall jag tillåta mig att göra några påpekanden.

Jag vill då till en början i full överensstämmelse med det anförande, som hållits av herr Olson i Göteborg, till vilken jag i övrigt ber få ansluta mig, konstatera, att det är ett fullkomligt misstag att tro, att industrien hyser någon som helst förkärlek för övertidsarbete, för skiftarbete när det gäller kvinnor eller för nattarbete. Vi betrakta av många skäl sådant arbete som ett nödvändigt ont. Jag tror mig också kunna fastslå, att den svenska industrien i gemen är inställd på att, i den mån så på grund av tekniska och ekonomiska faktorer är möjligt, göra sitt bästa för att avskaffa dessa former av arbete. När vi fortfarande använda både övertids- och skift- och nattarbete beror det på att vi av skäl, som herr Olson i Göteborg påvisade, icke haft annat val, främst beroende på konkurrensen. Jag skall i anslutning till den föregående ärade talarens anförande nämna ett exempel. För en del år sedan hade vi här i Sverige en ytterligt hård konkurrens framför allt beträffande billiga bomullsvaror från Japan. De låga arbetslönerna där och de japanska företagarnas ringa hänsyn till personalen möjliggjorde en synnerligen låg prisnivå. Den svenska väveriindustrien lyckades klara denna konkurrens i första hand säkerligen på grund av rationalisering och de tekniska framstegen, men också genom skiftarbete, varigenom man fick en större omsättning, som i sin tur medförde billigare produktion. En större omsättning medför ju en vidgad bas, på vilken de allmänna omkostnaderna kunna slås ut. När kriget började tillfredsställde också den svenska textilindustrien i runt tal 80 procent av landets behov. Det är sålunda icke bara inom exportindustrien, som skiftarbete varit nödvändigt för att företagen skulle kunna stå sig i konkurrensen, utan det är även på skilda områden inom hemmamarknadsindustrien.

Herr Ericsson i Kinna erinrade om att en utredning hade begärts år 1938, och uttalade en viss undran över att den icke lett till några påtagliga synbara resultat. Jag skall villigt medgiva, att han själv berörde kanske det väsentliga skälet till att en önskvärd förändring icke kunnat ske, nämligen kristiden. Det förhåller sig nämligen på följande sätt. Skulle ett borttagande av t. ex. nattskiftsarbetet äga rum måste, om produktionen skall kunna hållas uppe i samma omfattning som förut, en betydande utvidgning i första hand av byggnader äga rum. Men detta räcker ej. Därjämte måste maskinparken utbyggas i mycket hög grad. Under kriget ha vi här i landet till den yttersta gränsen utnyttjat alla våra resurser, när det gällt att åstadkomma nybyggnader bl. a. för bostäder. Redan av denna anledning skulle vi icke ha kunnat utvidga produktionen genom att skapa vidgat utrymme för densamma. Och i fråga om maskiner förhåller det sig som litet var nog vet så, att icke på långt när alla våra maskiner inom olika branscher kunna tillverkas i Sverige, utan de måste i ganska stor utsträckning bli föremål för import. Möjligheterna till maskinimport ha under kriget i stort sett varit lika med noll.

Vad spelar då maskinparken för roll såsom produktionsfaktor? Vad kan den betyda i kronor räknat? För att kammarens ledamöter skola få ett begrepp om detta, tillåter jag mig nämna, att inom en bransch av textilindustrien — jag är övertygad om att min ärade vän herr Ericsson i Kinna känner till detta — uppgår maskinernas kostnad per arbetare i det närmaste till 10 000 kronor, vilket sålunda innebär att tusen arbetare förutsätta en maskinpark av 10 miljoner kronor. Gör man det antagandet, att det skulle komma en lagstift-

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

ning, som förbjöd övertidsarbete och tvåskift för kvinnor resp. nattskiftet skulle, för att man skulle kunna uppehålla produktionen till oförändrade priser, omedelbart aktualiseras ett behov av byggnader och maskiner, vilket sammanlagt skulle draga en kostnad av oerhörda belopp. Men detta byggnads- och maskinbehov, vars sammanlagda värde jag skulle tro kommer att uppgå till åtskilliga hundratals miljoner kronor, skulle icke kunna fyllas ens under en lång följd av år framåt. Läget i världen är i dag sådant, att det icke går att i nästan någon bransch kontraktera leveranser av maskiner med de stora maskinproducerande länderna, som ju i vanliga fall äro England och Amerika — Tyskland är ju helt ur räkningen — såframt man icke vill nöja sig med en leveranstid på flera år. Och inom de flesta branscher går det ännu så länge överhuvud taget icke att göra några maskininköp.

Jag kanske också borde understryka, att en sådan radikal förändring som motionären åsyftar framtvingar ett kapitalbehov från industriens sida, som jag icke är övertygad om att industrien, i vart fall icke utom på sikt, mäktar fylla. Vi ha också fört en skattepolitik, som icke medgivit erforderliga avsättningar till framtida maskininköp ens motsvarande normala avskrivningsbehov. Det är nu i runt tal sex år, varunder den svenska industrien i stort sett varit förhindrad att få maskiner utifrån. En modern industri kalkylerar med en årlig avskrivning av i princip 10 procent. Det dröjer säkerligen ytterligare flera år, innan vi kunna få nya maskiner i erforderlig omfattning. Oavsett det behov av utvidgning av maskinparken, som skulle uppstå i händelse syftet med motionen skulle bifallas, föreligger det sålunda redan nu ett oerhört stort behov av nya maskiner.

Jag är övertygad om att därest det nu sättes i gång en utredning, denna utredning i första hand komme att få till bas erfarenheterna från krigsåren, en period under vilken det varit ont om folk, vilket nödvändiggjort övertidsarbete, och ont om maskiner, vilket medfört, att man måst inrikta sig på arbete i skift. Man kan därför svårligen förneka, att utredningen komme att grunda sig på ett ganska oriktigt och onormalt material. När därtill kommer, att vi a priori veta, att det kommer att dröja en lång följd av år, innan det nuvarande, redan normalt aktuella behovet av maskiner och nybyggnader kan fyllas, må det icke förvåna någon, om man inom industrien hyser den meningen, att frågan om en utredning i vart fall är litet för tidigt väckt. När därtill ytterligare kommer, att industrien, som jag tidigare tillåtit mig nämna, är inställd på att i görligaste mån själv reda upp detta problem, förmenar jag, att riksdagen med gott samvete borde kunna bordlägga hela frågan och sålunda följa reservanterna. Vi måste nog också i någon mån se saken i dess internationella sammanhang.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Cruse:** Herr talman! Jag kan liksom fröken Andersson beklaga, att denna fråga kommit upp till avgörande så här sent, ty det är en stor social fråga. Jag kunde emellertid icke finna, att fröken Andersson tog på frågan med det sociala ansvar, som jag hade väntat mig, att även reservanterna skulle känna för detta spörsmål.

Jag behöver icke uppehålla tiden med att bemöta fröken Andersson, därför att det gjorde herr Osterman på ett synnerligen gott sätt, ehuru han är medreservant. Han framhöll ju här — och som läkare är han väl sakkunnig på området — att skiftarbetet är besvärande för hälsan. Han förordade emellertid längre skift. Jag vill meddela, att vi ha prövat den saken inom typograffacket

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

under de sista åren. På grund av bristen på arbetskraft, militärinkallelser och dylikt ha vi medgivit, att nattarbete fått pågå tre veckor i följd under sommarmånaderna. Våra medlemmar ha emellertid klagat storligen, då de varit fullständigt utmattade efter dessa tre veckor. Det är nämligen så, att där man haft en nattvecka har man behov av att få en dagvecka för att ta igen vad man har förlorat under nattveckan. Det är klart, att en del personer ha så stark fysik att det icke bekommer dem någonting att de arbeta på natten, då de kunna sova lika gott på dagen. Men alla ha icke den möjligheten. Särskilt för den, som kommit upp i 40- à 50-årsåldern, är det mycket stora svårigheter att få tillräckligt med sömn under dagen, sedan man utfört arbete på natten. Det är detta som jag menar, att även företagarna ha all anledning att ta hänsyn till.

Jag vill icke bestrida, att det inom vissa områden är absolut nödvändigt med skiftarbete för att ur ekonomisk synpunkt kunna uppehålla konkurrensen med andra länder. Däri vill jag ge företagarna fullständigt rätt, men då böra väl också företagarna ta hänsyn till svårighetsgraden beträffande nattarbetet och ge de sociala lättnader, som man har möjlighet till. Ty går man icke dessa krav till mötes, växer stämningen mot nattarbetet, och det bli även företagarna lidande på.

Herr Olson i Göteborg sade, att vi böra avvakta utvecklingen och göra successiva förbättringar. Ja, men det är ju detta jag syftar till, när jag begränsat mitt krav på en förkortning av arbetstiden till sådant arbete, som är särskilt påfrestande och särskilt besvärande för hälsan. Jag har sålunda icke begärt en generell förkortning av arbetstiden.

Fröken Andersson framhöll, att det var en ren tillfällighet att det blev majoritet i utskottet för motionens begäran om utredning. Jag skall be att få förklara den saken. Det är nämligen så att landsorganisationen och en del fackförbund gått direkt till Kungl. Maj:t och begärt en utredning i denna fråga. Då uppstod den tanken, att andra lagutskottet i motiveringen skulle hänvisa till denna framställning, och att riksdagen sålunda icke skulle behöva ta ställning till min motion, eftersom landsorganisationen redan gjort en framställning till regeringen om utredning. Jag hävdade emellertid, att landsorganisationen företräder bara en grupp i samhället och att det vore starkare, om riksdagen här underströk den framställning, som landsorganisationen gjort. Jag hoppas, att riksdagen även kommer att göra detta.

Herr Olson i Göteborg hade en historieskrivning här, som jag icke kan godkänna. Han gjorde gällande, att den arbetslöshet, som vi fingo 1921 och 1922, skulle ha varit en följd av arbetstidsförkortningen. Den uppfattningen är nog herr Olson i Göteborg ensam om. Den arbetslösheten var ju en följd av sviterna efter förra världskriget, som man fick känna på över hela världen; det var ju icke bara vårt land som drabbades av den.

Nu har man också gjort gällande, att vi skulle få stora svårigheter i fråga om konkurrenskraft, om det gjordes en liten förkortning i arbetstiden vid nattarbete. Men Amerika, som väl är det land i världen som har den största konkurrenskraften, betalar betydligt högre löner än man gör i vårt land. Det landet har kortare arbetstid, men ändå har det större möjligheter att konkurrera än något annat land i världen. Det beror alltså också litet på kvaliteten hos arbetskraften.

Herr Wiberg framhöll, att inom textilindustrien kommer det en maskinkostnad av 10 000 kronor per arbetare. Det var mycket intressant att få veta, att man taxerat maskinvärdet per arbetare. Det är ändå ett litet framsteg att man gör en sådan jämförelse. Men det vore nog också skäl i att företagarna även räknade med att arbetarna i och för sig representera en samhällstillgång, som också företagarna ha intresse av att ge bästa möjliga arbetsvillkor.

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

Det är ingen här som begär orimligheter. Vi å vår sida äro väl medvetna om att vår levnadsstandard är beroende på ett gott näringsliv. I det avseendet ha vi alla samma intresse, arbetsgivare som anställda. Jag tror emellertid, att om arbetsgivarna här gå oss till mötes och även börja förstå människan bakom de anställda, och om man tar litet hänsyn till rimliga anspråk, då det gäller sociala reformer, så komma också arbetsgivarna att vinna förståelse för egna intressen och strävanden.

Det skulle, herr talman, behöva sägas mycket mera i denna fråga, men jag nöjer mig med att nu yrka bifall till utskottets hemställan.

Fröken **Andersson:** Herr talman! Jag håller med herr Cruse därutinnan, att det skulle behöva sägas mycket mer i denna fråga, men jag tycker, att man är föga saklig i sitt tal, när man beskyller en person, som har en annan inställning än en själv, för att sakna socialt ansvar. Jag noterar sådana diskussionsmetoder, och jag frågar: har man icke socialt ansvar därför, att man hänvisar till ekonomiska realiteter, realiteter, som skulle kunna leda till att den svenska arbetarklassens levnadsstandard sänks? Vill man nå dit, herr Cruse, eller vill man det icke? Vill man det icke, skall man laga efter läglighet, då skall man se till realiteterna. Socialt ansvar och hänsynstagande till ekonomiska realiteter utesluta ingalunda varandra.

Man talar här om att skiftarbetet är så besvärligt för hälsan, och herr Cruse aktade icke för rov att därvidlag ställa herr Osterman och mig i motsatsförhållande till varandra. Vi stå emellertid helt och fullt på samma linje, det tror jag nog herr Osterman kan intyga, om så behövs. Herr Osterman kom ju fram till att det icke är idealiskt med skiftarbete, men kanske är det idealiskt att icke behöva någon arbetstid alls, om man nu drar ut satsen tillräckligt långt. Man råder icke bot på de missförhållanden man vill råda bot på med mindre än att man avskaffar skiftarbetet; det är där grunden ligger till det hela.

Beträffande talet om utskottets inställning till motionen skall jag icke gräva ner mig djupare. Det är ju icke kutym att man relaterar utskottsbehandlingen av en fråga, men jag ber dock, eftersom herr Cruse sökt gendriva mina ord härom, erinra om att även den part, som tror sig ha monopol på socialt ansvar, därvid klart lade fram de svårigheter, som skulle uppstå vid en separat förkortning av arbetstiden. Saknar jag social ansvarskänsla, gör man det i samma grad på den andra sidan.

Herr talman! Det vore mycket att tillägga, men jag skall icke göra det. Det är nästan så, att man vore benägen att efter det här begära utredning om ej mindre de fysiska även de moraliska vådorna av riksdagsarbetet överhuvud taget.

Herr **Olson** i Göteborg: Herr talman! Det är rätt karakteristiskt, att när ett sådant här ärende skall diskuteras inför detta forum blir stämningen helt annorlunda än när det lidelsefritt behandlas mellan arbetsgivare och arbetare. Jag fick ett livligt intryck härav, när herr Ericsson i Kinna höll sitt anförande. Han talade om generella anklagelser, som gjorts här, och han talade om att man icke borde beskylla arbetarna för bristande förståelse för näringslivet. Ingenting av allt detta hade förekommit i mitt anförande. Jag har helt och hållet velat se till frågans innebörd för vårt arbetsliv, och det ligger ju i allas vårt intresse, att vi skola kunna skapa så mycket som möjligt.

Då herr Ericsson i Kinna frågar, om det går att kompensera för dessa olägenheter, som vi alla erkänna äro mycket stora, kan jag säga, att det är möjligt att det icke går. Men om man sitter tillsammans vid förhandlings-

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

bordet varken ställs frågan på det viset eller behöver svaret ges en sådan form som här måste ske. Då svarar man, att vi få väl se vad som kan göras och hur olägenheterna skola kunna minskas. Då få parterna överväga vad det finns för möjligheter att lösa den frågan liksom varje annat spörsmål, som avser ett underlättande av arbetsförhållandena. Med denna utgångspunkt har jag velat framhålla såsom det väsentliga i mitt inlägg, att det rör sig om ett spörsmål, som bör kunna redas upp mellan de stora organisationerna på arbetsmarknaden vida bättre än genom en stelbent lagstiftning, som kommer att försätta såväl företagare som arbetare i mycket besvärliga situationer.

Att detta är en fråga, som verkligen hör hemma på avtalsområdet, kanske bäst belyses av motionens egen formulering i två delar. Den första delen talar om olägenheterna av skiftarbete, och med anledning av dessa förordar motionären en begränsning av detta skiftarbete till 7 timmar inom viss del av dygnet. Men motionären är säkerligen medveten om att så länge vi icke kunnat avskaffa skiftarbetet någon teknisk möjlighet icke finns att kunna genom avlösare var sjunde timme fylla ut dygnets 24 timmar så att man kan dela upp arbetet på 7-timmarsskift. Följden blir den, att arbetsgivaren måste, om motionärens syfte vinner gehör, vända sig till vederbörande arbetare och efterhöra, om han icke på övertid skulle vilja ta den åttonde timmen. Arbetaren för sin del måste sannolikt inse, att han nödgas gå med på det därför att han eljest skulle bereda arbetsgivaren eller företaget alltför stora svårigheter. När motionens andra del syftar till en minskning av övertiden visar detta, att motionens två delar kommit att stå i ett ganska underligt motsatsförhållande till varandra, i det att herr Cruse å ena sidan velat ivra för en minskning i den obekväma arbetstiden men å andra sidan velat begränsa övertiden genom att lägga i arbetarnas hand att få fälla avgörandet om denna övertid.

Vad jag sålunda med det anförda velat klarlägga är, att resultatet av denna kombination av två saker blir, att övertidsarbetet kommer att ökas på bekostnad av den ordinarie arbetstiden. Detta visar, att det hela blir en lönefråga, vilket i sin ordning klart ger vid handen, att detta är en sak, som hör hemma vid förhandlingsbordet. Vad jag sålunda här rör vid är att jag tror, att det för båda parterna — jag är övertygad om att det också ligger i arbetarnas intresse — icke är bra att dra in lagstiftningen i dessa frågor mer än nödvändigt är. När förståelsen för dessa spörsmål ingalunda behöver befaras vara så liten, att icke även dessa frågor skulle kunna godvilligt och efter överenskommelse lösas, så förefaller det vara så mycket mindre skäl för detta förfarande.

Till herr Cruse, som icke ville vara med om min historieskrivning, skulle jag kanske också säga ytterligare några ord. Herr Cruse minns mycket väl och är väl insatt i vad som förevarit under den tid vi båda kunna överblicka efter föregående världskriget, eftersom vi ha något så när samma ålder. Den arbetslöshet, som jag talade om, hänförde sig till den arbetslöshetsperiod som förekom på 1920-talet, och rörde icke den kris, som herr Cruse erinrade om. Jag syftade på rationaliseringsarbetslösheten, alltså den arbetslöshet, för vilken den stora kommitté tillsattes, som kallades rationaliseringsutredningen; det var en arbetslöshet, som stod i direkt sammanhang med 8-timmarsdagens alltför plötsliga införande.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Andersson** i Mölndal: Herr talman! Den som under en lång följd av år har arbetat i skift och haft nattarbete och särskilt då inom en näringsgren, som kanske mer än någon annan begagnar sig av nattarbete, nämligen pappers-

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

masseindustrien, får en rik erfarenhet av alla de olägenheter, som följa med skift- och nattarbete.

Herr Osterman framhöll, att det finns eventuellt möjligheter att i någon mån förhindra dessa olägenheter genom att förlänga skiftperioderna, så att skarvarna inte skulle komma så ofta. Till en del är det möjligt att därigenom minska olägenheterna, men man kan dock icke helt förhindra dem. Om man under en lång följd av år nödgats utföra nattarbete, finner man snart att den mänskliga organismen lider oerhört av dessa påfrestningar, och man ser hur ens kamrater, som nått upp i en ålder av 50—60 år, vid de sista skiften i veckan gå liksom i dvala. Detta är beroende på att de icke kunna komma i åtnjutande av den vila, som är erforderlig för att något mildra de olägenheter som nattarbetet medför.

En av orsakerna till att man inte kan få den vila, som är erforderlig, är säkerligen bostadsfrågan, som har särskilt stor betydelse för skiftarbetare. Vi veta ju alla, att bostäderna i brukssamhällen och mindre städer i industridistrikten i de flesta fall bestå av ett rum och kök, och när en arbetare kommer hem ifrån nattskiftet och skall få den vila, som är erforderlig för att reparera de förluster, som nattarbetet har medfört, så finns det inte möjlighet härtill, därest han har barn i huset, utan han tvingas många gånger att vara vaken flera dygn. Var och en förstår säkerligen, att detta är oerhört påfrestande för dem som tvingas att utföra nattarbete. Om man kunde lösa bostadsfrågan på ett annat sätt, så att det gavs möjlighet för nattarbetare att få ett rum, där han under dagen kunde vila i lugn och ro, skulle detta säkerligen bidraga till att i vis grad motverka svårigheterna på grund av nattarbetet.

Det går inte att lämna kompensation i ekonomiskt hänseende för de olägenheter, som uppstå på grund av nattarbete. Det är naturligt att man i vissa fall inte helt kan undvika nattarbete. Men man bör se till, att detta nattarbete minskas i så hög grad som överhuvud taget kan vara möjligt. Det finns förutsättningar att göra detta genom en minskad arbetstid, icke på det sätt herr Olson i Göteborg talar om, d. v. s. att man skulle fastställa en arbetstid av sju timmar per skift och söka ordna med en övertidstimme, om vederbörande arbetare önskade detta, utan genom att införa fem åttatimmarsskift per vecka. Detta är den enda rätta lösningen.

Herr Olsons första anförande andades den uppfattningen, att arbetsgivarna skulle visa ett mycket stort intresse för att kompensera de olägenheter som nattarbetet medför. Jag får nog säga, att den mening, som herr Olson företräder här i kammaren, icke alltid finns vid förhandlingsbordet. Åtminstone framkommer detta stora intresse för kompensation åt nattarbetare icke inom den näringsgren, där jag under flera år varit sysselsatt. Där har frågan om kompensation diskuterats och behandlats, men det har icke varit möjligt att hos motparten finna något intresse för en reglering av förhållandena. Det stora intresse herr Olson talar om är sålunda icke tillfinnandes hos alla arbetsgivare inom det svenska näringslivet.

Vi ha under de senaste åren iakttagit, hurusom arbetsgivare i större utsträckning än någonsin tidigare börjat övergå till att använda nattarbete och utnyttja maskinparken alltmer. Tekniska skäl ha icke alltid nödvändiggjort denna utveckling, utan arbetsgivarna ha av andra orsaker haft intresse av att tillämpa en sådan arbetsfördelning, att man i allt större utsträckning inför nattarbete. Tekniska förutsättningar finnas inom ett flertal näringsgrenar för att nattarbete icke behövde tillgripas.

Fröken Andersson nämnde i sitt första anförande, att man borde utnyttja de hoppande vilotiderna. Ja, det är icke möjligt för nattarbetarna att utnyttja

Förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete m. m. (Forts.)

de hoppande vilotiderna. De kunna icke på samma sätt som andra utnyttja vilotiden, beroende på de nervpåfrestningar, som följa med växlingarna i deras livsföring. Vi som ha litet kontakt med nattarbetare veta, att inom dessa arbetstagargrupper grassera nerv- och magsjukdomar i stor utsträckning, och det vore intressant om man kunde få kartlagd förekomsten av dessa sjukdomar bland skiftarbetarna. Den skulle visa, att dessa sjukdomar sätta sina spår hos nattarbetarna i betydligt större omfattning än hos några andra arbetstagargrupper i vårt land.

Jag vill uttala min tillfredsställelse över att andra lagutskottet har tillstyrkt motionen om en allmän översyn av arbetstidslagen, och jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Andersson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 77, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 13.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 75, i anledning av väckta motioner angående utredning om speciallagstifning i syfte att effektivt hjälpa personer, som skadats under militär beredskapstjänstgöring, respektive deras anhöriga.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 422, i anledning av väckta motioner om upprättande av passbåtsförbindelser mellan öarna i Öckerö socken och Hjuvik i Torslanda socken samt öarna i Styrsö socken och Saltholmen å Göteborgs stads område;

nr 456, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 457, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 458, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1945/46;

nr 459, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.;

nr 482, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 483, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1945/46 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 484, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1945/46 till universiteten och den medicinska undervisningen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 485, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till de tekniska högskolorna m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 486, i anledning av väckta motioner angående anslag för budgetåret 1945/46 till utrotning av råttor och möss;

nr 488, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslaget för budgetåret 1945/46 till civilförsvaret;

nr 500, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av tekniska skolan i Stockholm m. m.;

nr 501, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till prisrabattering å vissa livsmedel m. m.;

nr 502, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till statens informationsstyrelse;

nr 503, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till den nämnd, som avses i förslaget till lag om återställande av viss, från ockuperat land härrörande egendom m. m.;

nr 504, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 till förskott av kostnader för transport av vissa utländska medborgare genom Sverige;

nr 507, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statliga åtgärder för tryggande av vedförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 511, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av ett medicinskt forskningsråd m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 512, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45;

nr 513, angående statsregleringen för budgetåret 1945/46; och

nr 514, med överlämnande av riksstat för budgetåret 1945/46;

från andra lagutskottet:

nr 524, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 5 § lagen om barnbidrag;

nr 525, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om rätt i vissa fall för innehavare av en jordbrukets å ofri mark belägen förädlingsindustri att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område;

nr 526, i anledning av väckta motioner angående utredning om speciallagstiftning i syfte att effektivt hjälpa personer, som skadats under militär beredskapstjänstgöring, respektive deras anhöriga;

nr 527, i anledning av väckt motion angående reformering av lösdrivarilagstiftningen; och

nr 528, i anledning av väckt motion angående utredning om förkortning av arbetstiden vid skift- och nattarbete samt vid arbete under jord m. m.; samt

från riksdagens kansli:

nr 508, angående åtgärder för förbättring av läroböcker m. m.;

nr 509, angående arbetsstudier;

nr 510, angående skoindustriens organisation m. m.;
nr 533, angående drunkningsolyckornas bekämpande;
nr 534, angående handeln med brännoljor m. m.;
nr 535, angående landsbygdens bostadsförhållanden; och
nr 536, angående befolknings- och näringsförhållanden i Sverige.

Vidare anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från bevillningsutskottet:

nr 515, angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1945/46, m. m.; samt

från första lagutskottet:

nr 529, i anledning av väckt motion om ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst;
nr 531, i anledning av väckt motion angående förenklat förfarande vid dödande av förkommet livförsäkringsbrev; och
nr 532, i anledning av väckta motioner om utredning och förslag angående redogöraransvaret inom statsförvaltningen.

§ 15.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.15 på natten.

In fidem
Sune Norrman.